סדר התפילה · הגדה

הגדה של פסח - למען תספר

הגדה של פסח - למען תספר

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הגדה-של-פסח-למען-תספר/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
בעור חמץ 14
קדש 17
ורחץ 19
כרפס 20
יחץ 20
מגיד 20
רחצה 90
מוציא 91
מצה 91
מרור 91
כורך 91
שלחן עורך 92
צפון 92
ברך 92
הלל 95
נרצה 100
חד גדיא 100
אחד מי יודע 101
שיר השירים 102
מאמר א - טעם לשעבוד מצרים 106
מאמר ב - משה - רועה נאמן 120
מאמר ג - התרשלות בנסיון קל גוררת נסיון קשה 130
מאמר ד - תמימות 139
מאמר ה - הנס והטבע 148
מאמר ו - אוהב עמו ישראל 154
מאמר ז - כל הגדול מחבירו נתבע על שלימות אמונתו יותר מחבירו 166
מאמר ח - נסיונות האמונה 177
מאמר ט - השתדלות ובטחון ברוחניות 183
מאמר י - ירידת הדורות 195
מאמר י"א - מטרת שעבוד מצרים 207

מאמר י"ב - השראת שכינה בישראל 218
מאמר י"ג - ידיעת חובת האדם בעולמו 225
מאמר י"ד - השראת השכינה בישראל - גילוי לשעתו ולדורות 231

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

למנהג הספרדים ועדות המזרח

חלק א

הקדמה

ההרגל קשי עבודת האמונה

כמה לזכות תחשב לנו להתחיל את ההגדה ובאורה בדבריו הקדושים של הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל אשר היה נאה דורש ונאה מקים , וכידוע ומפרסם אודותיו שהיה חי את ספור יציאת מצרים כל השנה כלה , ואם אנו קצת זוכים בליל הסדר לספר ולהאריך מגודל יציאת מצרים , הרי שאותו צדיק היה מחדש בפרשה זו כל יום מימי חייו , ומרגלא בפומיה שמהתבוננות בנסי יציאת מצרים אפשר לשאוב ולהמשיך אמונה תקיפה לכל המצבים , וממנה יסוד וממנה פנה להחזיק מעמד בכל תקופות גלותנו , וכך מובא בספר אור יחזקאל להגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל :

ובפשטות צריך לומר שהטעם לחוסר ההתפעלות מנסי יציאת מצרים וכדומה היא לפי שהדברים ידועים לנו מקדם ומרגלים אנו בידיעות אלו , וההרגל מונע מאת האדם להתעורר מחדש , כי בטבע הוא שחדשות משפיעים על האדם , ואלו דברים מקבלים וידועים משאירים אותנו שלוים לחלוטין ואינן גורמות לנו להתעורר מהם . אך באמת אין בכך תשובה מלאה וצריך לבאר את הדברים בתוספת דברים והרחבתם . שעדין קשה שהנה כאשר נעין במדרשי חז"ל נראה נפלאות גדולות שאין אנו מרגלים בידיעתם וכלל לא שמענו אודותם ואם כן מדוע לא נתעורר עתה מהם .

אמרו חז"ל (שמות רבה כד) שבעת קריעת ים סוף נגזר הים לי"ב שבילין וכל שבט עבר בשביל מיחד , ובין השבילין היתה חומה שקופה מזכוכית כדי שכל שבט יראה את השבט האחר ולא יחשב שהאחרים טבעו בים , ועוד אמרו חז"ל שנטע הקדוש ברוך הוא אילנות מלאים פרות בתוך הים וכאשר תינוק בכה נתנה לו אמו מפרות העץ . והרי ידיעות אלו חדשות בעינינו ומכל מקום איננו מתפעלים מזאת . וכן נראה בנס המן , מובא במדרש (יומא עו) שהמן היה גבוה ששים אמה וכל מלכי מזרח ומערב ראו בעיניהם את המן . וכמו כן בענין המדבר מבאר בכתוב , "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב המוציא לך מים מצור החלמיש" , ונחש שרף ועקרב אין זה נחש

אחד אלא כמבאר בחז"ל (שמות רבה כד) שהיה המדבר מלא כלו נחשים ועקרבים , ולא היו נחשים כהמצויים בזמנינו אלא ראה ברמב"ן פרשת מסעי שהיו נחשים גדולים כקורת בית הבד , ומבאר שפעם אחת ראה אחד מנחשים אלו ונשרו שערותיו מרב פחד ואימה . כן איתא בחז"ל על מה שנאמר (רש"י שמות טז כה) "כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם" , שמאותה חררה שאפו ישראל במצרים נזונו במדבר שלשים יום , והרי כאשר נתבונן בזה נראה נס גלוי , וכל אלו דברים חדשים שאינם ידועים לנו כלל , ומכל מקום איננו מתעוררים להתפעל ולראות אמונה בכל זה . והלא כאן אין לומר שההרגל מונענו מזאת שהרי אף אלו חדשות שאיננו מרגלים בהם . וביותר יש לומר שלא רק שאיננו מתפעלים מכך אלא רחמנא לצלן אנו דוחים זאת ואיננו מאמינים כל כך בזה , ובאמת עלינו לירא מאד ממצבנו הרוחני , שמחובתנו לדעת שמי שאינו מאמין אמונה שלמה בדברי חז"ל הרי הוא מכלל האפיקורסים . שהעקר הראשון של עם ישראל להאמין בכל דברי חז"ל . ולידע שכל מה שמובא בחז"ל הרי זה תורת משה ממש , ורצה הקדוש ברוך הוא לעשות הנסתר בתורה שבעל פה . וכשם שכל פרטי המצוות ודקדוקיהן נתנו בתורה שבעל פה , כן כל פרטי הנסים והמופתים נתנו בתורה שבעל פה , אך באמת הכל כמפרש בתורה . וראו מה דאיתא בגמרא מגדל החיוב להאמין בדברי חז"ל (בבא בתרא ע"ה) "דרש ר' יוחנן עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד בשערי ירושלים אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים לגלג עליו אותו תלמיד , לימים הפליגה ספינתו בים חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מינסרי אבנים טובות ומרגליות , אמר להו הנך למאן , אמרו ליה שעתיד הקדוש ברוך הוא להעמידן בשערי ירושלים , אתא לקמיה דר' יוחנן אמר ליה דרש רבי לך נאה לדרש כאשר אמרת כן ראיתי , אמר ליה ריקא אלמלא ראית לא האמנת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות" , והינו כמו שנתבאר שכל שאינו מאמין אמונה שלמה בכל דבר מדברי חז"ל הרי הוא אפיקורוס ולכן נענש במיתה . ומעתה שוב צריך באור מדוע איננו מתעוררים מכל דברי חז"ל בגדל הנסים והמופתים .

ונראה באור דברי הסבא ז"ל שההרגל מונע מאתנו להתעורר ולהתחזק באמונה . אך נבאר זאת באפן אחר . שכח ההרגל לא רק מונע התבוננות מחדשת באותם דברים שידועים לו מקדם , אלא שכיון שהרגל אדם בידיעות והבנות מסימות , מונע ודוחה כח ההרגל כל הבנה מחדשת שלא היתה ידועה לו , כי ההרגל מקנה לו הכרה וידיעה שרק כך האמת וכל דבר שנוגד את הרגליו המקדמים נראים לו כאינם נכונים ומזיפים . ומכיון שתחלת הרגליו היו בגיל הילדות והינקות ואז היו ידיעותיו קלות ודלות , נשאר

בידיעתו המקדמת הדלה וידיעה זו מונעת הבנה חדשה . ובתוספת הדגש יש לומר שכח ההרגל הוא מדה וטבע באדם , וכשם שבענין מדותיו הרעות פשוט שללא עקירתם נשאר במדותיו המגנות וכל מעשיו נובעים מכחם , כן אף ההרגל מונע ודוחה ידיעות והבנות מחדשות והכל נפעל על פי הרגליו המקדמים .

וכן נציר בענין יציאת מצרים שחזינן שכל אחד ואחד מישראל יצא ברכוש רב של שמונים חמורים לובים טעונים כסף וזהב , וכאשר נתבונן במספר בני ישראל שהיו ששים רבוא , ולכל אחד ואחד היו שמונים חמורים אם כן נמצא שהיו מיליוני בהמות , והכל עברו בלילה אחד בתוך הים . והרי זה כמעט לא שיך במציאות כלל ועל כרחך שזה נס גלוי , אך כיון שבעיני רוח הילד הקט מצטיר יציאת מצרים באפן אחר , אינו מסגל כלל לראות ולהבין דברים כהויתם אלא הבנתו נשארת כאשר היה בנערותו .

וכן הם הדברים בכל ענייני עבודת האדם . הנה הרי אנו מאמינים בבורא עולם ואנו יודעים שאנו תלויים כל הזמן בחסדו הגדול , ואם כן מדוע איננו מבקשים לשאת חן בעיניו יתברך . והלא כל אחד מאתנו שואף לשאת חן בעיני הגבורים ובעלי השררה , ומדוע קרבת השם יתברך איננו חפצים כלל . אלא כנ"ל שכל הבנתנו בענין מהות השם יתברך והאמונה בו נתקבלה אצלנו בגיל רך וידיעתנו היתה כלשון החובות הלבבות בענין זה שהיא רק ידיעה דלה ורזה . ולכן איננו מסגלים להתרומם יתר מזאת . כן התעוררתי הרי האדם הוא חלק אלק ממעל וכמלאך ממש , ולכאורה ידיעה זו חיבת לרומם אותנו ולחיבנו הנהגות הנובעות מהכרה זו . אך כיון שכל משגינו דלים נשארים אנו בידיעותינו הקודמות וכנ"ל .

דגמא נוספת : בענין המן כמו כן נראה נפלאות גדולות . אמרו חז"ל (יומא עו) רבי אלעזר המודעי אומר , שתי אמות היה המן גבוה מן ההארץ ונטלו אותו ישראל מן הגבוה , צא וראה כיצד היה המן יורד לישראל , קדם היתה באה רוח צפונית ומכבדת את המדבר , ואחר כך יורד מטר ומכבס את המדבר . ואחר כך היה הטל יורד ורוח מנשב בו ועשה אותו כמין שלחנות של זהב והמן היה יורד עליהם . נמצא שנתן המן לישראל כאשר נתן מזון למתארח במלון מפאר . והיו ישראל אומרים אם כך זמן המקום למכעיסיו כלל ישראל מתוך עוונם הרגישו עצמם כמכעיסים לפניו משום שהתלוננו לפני משה על אחת כמה וכמה שיתן שכר לצדיקים לעתיד לבוא . ובאור הדבר דכאשר נתבונן בענין המן בהתבוננות הראויה ונראה הטבת השם יתברך שהיא ללא תכלית ממש , היינו זוכים לראות ולהכיר מציאות עולם הבא , שהרי המן עצמו היה ענין רוחני , ובעולם הזה הרי מעצם מציאותו ומהותו לא תתכן הנאות ומשגי עולם הבא . ובכל זאת נתן השם

יתברך בעולם הזה חלק מעולם הבא . על אחת כמה וכמה שבעולם הבא תהיה גדל הנתינה לאין שעור . לו היינו מתעוררים מזאת הרי כל מצבנו היה משתנה לגמרי שהרי כל מציאותנו מלא מחשבות והרהורים אודות השגת העולם הזה והסבה לכך שאיננו מכירים ומבינים מהות העולם הבא , ולכן כל שאיפותינו מצטמצמות בהנאות העולם הזה . אך כאשר נתעורר לכך בענין המן ונכיר במקצת משגי עולם הבא מאליו יעלמו כל מחשבות העולם הזה . והסבה לקשי העבודה בזה הוא ההרגל שדוחה מאתנו הכרות והרגשות מחדשות .

התקנה לכך , שישב ויתבונן ויתאמץ לשכח את כל ידיעותיו הנושנות ויציר הדברים באפן חושי , וכאלו ולא שמע את הדברים מעולם , ובאמת מן ההכרח לאדם שיעבד ויתעמל בדרך זו כדי להשיג אמונה . שהרי מכרחים אנו לחיות מתוך הכרות אלו . מפני שכל הנסים והמופתים שעשה הקדוש ברוך הוא נעשו בשבילנו כדי שנלמד ונדע מהם להתחזק באמונה . וכל שלא יתאמץ וילמד מזאת לא יגיע להיות מן המאמינים . ואף שדומה בעיניו כאלו וכבר הגיע לתכלית האמונה . אין זאת אלא טעות הנובעת מכך שאינו מבין כלל מהותה של אמונה .

בא וראה מה היא אשר נקראת בשם אמונה . איתא בנביא (ישעיה נ י) "הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם ה' וישען באלהיו" אמונה פרושה כאשר נמצא במצב של הלך חשכים . כביכול אפלה וחשכה סביבו , ולא עוד אלא שאין נגה לו שאינו רואה כלל מציאות שיוכל להאיר לו ומכל מקום יבטח בשם ה' וישען באלהיו . ובאמת כל זה ראינו להדיא בפרשת המן וכאשר הקדמנו . שלא היה לישראל לחם לאכל ולא ראו לנגדם שום מצב שיוכל להזדמן להם מזון . ומכל מקום בעת שתבעו ישראל ממשה היאך נחיה במדבר , תבע הקדוש ברוך הוא מאתם וכנאמר שמעתי את תלונות בני ישראל . ובאור הדבר שהיה להם לישראל לבוא לפני משה בבקשה שיעבר בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא ויבקש מזון לישראל , ואלו הם באו למשה בתלונה מנין ימצא לנו מזון לאכל , וכל זה ראיה על חסרון אמונה כי המאמין האמתי אף בשעה שהולך חשכים ואינו רואה כל סבה להצלה בדרך הטבע מכל מקום בוטח באלהיו . וכמו שמצינו גבי ר' שמעון בר יוחאי שנכנס למערה מפני פחד המלכות ולא הכין לעצמו כל אפשרות מזון .

ומדרגה זו אינה רק נחלת חסידים ואנשי מעשה , אלא זו תביעת התורה מכל איש מישראל כי אנו כלנו חלק אלק ממעל . והיא מציאות חלק הנפש , וכאשר חי בו חלק הנפש נעשה מקרב להשם יתברך . ובודאי שאין זה מן הדברים הנקנים בנקל . אך הדרכים להגיע לכך נתנו ביד הקדוש ברוך הוא , ולכן נתן השם יתברך ארבעים

שנה במדבר כדי לטעת האמונה בנפשותינו ולהקנותה בקנין גמור ומשרש . אך לזה דרוש התבוננות בענינים אלו ועקירת כל המשגים הישנים המשרשים בקרבנו . ועשית ציורים שונים מכל אשר היה במדבר , וכל אחד ואחד יציר לפי כחותיו ואחר כך במשך הזמן יגיע להכרה באמונה . אך כאשר יחיה בהכרותיו העתיקות ישאר באמונתו הדלה מאז ומקדם .

וביותר יש לומר שהאמונה המשרשת מנעוריו מספקת לו לאדם כל זמן שאינו עומד בפני נסיון . אך כאשר יתיצב בפני הנסיון לא תוכל אמונתו הדלה לעמד בפניה , והרי כל מצב האדם הוא העמידה בנסיון וכלשון מסלת ישרים שאדם לא נברא אלא לקים מצוות ולעבד ולעמד בנסיון . והיאך יש תקוה לאדם כאשר יסתפק באמתותיו הנושנות ולא יחדשם בעבודה מתמדת . ובאמת עקירת ההרגל עבודה קשה היא , ולכן ענין תקון המדות קשים הם מאד מפני שכרוכים המה בעקירת הרגלים מקדמים . ורק כאשר נתעמל ונתיגע בכך בדרכים שנתבאר יש תקוה לאחריתנו .

עד כאן מדבריו המאלפים של המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל , ומתי נזכה להזמן הטוב ביותר אם לא בחג הפסח חג האמונה להתבונן בנסים המפרסמים ולקנות בכך את האמונה בסגלה לכל השנה . (וראה לקמן, יכול מראש חדש וכו' - מהסגלות הנפלאות של ספור יציאת מצרים בלילה הזו במיוחד)

רמזי פעלות ליל הסדר

קדש - פרישות מן העריות ומאכלות אסורות שהפורש מהן נקרא קדוש

ורחץ - ענין טהרת המקוה ורחץ במים וטהר .

כרפס - המנעות מתאוות ותענוגות כרפס אכילת ירק ומאכלים פשוטים .

יחץ - צדקה , תן חלק משלך ותחצהו לעני ואביון .

מגיד - עסק התורה

רחצה - טהרת הנפש ורחיצתה ממדות רעות

מוציא - נדיבות , להוציא ולא לקמץ , כי מדת הקמצנות גרועה היא מאד .

מצה - ענוה , לחם נמוך ולא תפוח כחמץ הרומז לגאוה והתבלטות .

מרור - תשובה , לבכות ולמרר בבכי על עוונותיו .

כורך - אהבת ישראל , לבלתי היותו נפרד , אלא באחדות ובכריכה אחת עם אחיו ועמו ישראל .

שלחן עורך - שיהיו עניניו ומצוותיו מסדרים וקבועים כשלחן ערוך , ולא מפזרים ומבלבלים מחסר ישוב הדעת .

צפון - להסתיר מעשיו הטובים ולהיות צפון וצנוע .

ברך - להזהר בברכותיו שיהיו בכונה הראויה .
הלל - להודות ולהלל ולשבח להשם יתברך על כל נסיו ונפלאותיו .
נרצה - נוח לבריות ונרצה לכל רואיו .

רמזי חג הפסח

(רמזים נפלאים לחג הפסח מהגאון ''נתיבות שלום'' מסלונים)

בדיקת חמץ ובעורו - בעור הרע מהאדם צריך להיות בחורין ובסדקים עקירת הרע משרשו

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר . באור הענין המיחד של הבדיקה בחורין ובסדקין הוא על פי מה דאיתא בספרים הקדושים שענין חמץ ושאור מורה על כח הרע שבאדם בבחינת חמץ ובבחינת שאור , ועל זה נאמרה המצוה של בדיקה ובעור ובטול . ויש בחמץ כמו כן מדרגות , יש חמץ הנראה לעין וידוע לאדם , ויש חמץ שאינו ידוע , יש חמץ בלוע ויש חמץ נותן טעם ויש משהו חמץ , שכל אלו הדרגות ישנן בכח הרע שבאדם . ועוד יש בחינת רע הטמון וחבוי מעין האדם , שעלול לחיות כל ימיו מבלי לדעת כלל מהזדון הטמון בחבו . ועל פי זה יש לבאר ענין בדיקת חמץ על יסוד דברי הרה''ק ר' מענדל מויטבסק זי''ע בפרי הארץ (פרשת תשא) , שכל אדם צריך מצרף לחכמה לצרף ולזכך כל השגותיו מדותיו וכחותיו על ה' וכו' , ולא יסמך במה שלא עבר עברה מימיו , כי אולי לא בא לידי נסיון או מחמת שאר דברים המונעים אותו כמו הבושה או מה שיהיה , מעתה מה בכך שלא עבר עברה אם שרש העוון עצמו אינו נמחק מלבו הרי קשור בו וכו' , והרי הוא הוא . עד כאן . והינו שמלבד העברות בפעל יש את שרש הרע השרש פרה ראש ולענה . שאפלו אם לא עבר מימיו עברות בפעל הרי הוא נמצא עדין בקרבו וזדונו בחבו טמון והוא הוא כמות שהיה . וזהו ענין בעור חמץ שענינו ובערת הרע מקרבך לבער את שרשי הרע שבקרבו . שעל פי דבריו הקדושים של הפרי הארץ , יתכן שגם צדיק בארץ שלא חטא מעולם הרי כאשר יעלה לעולם העליון יתברר שאם כי לא מגיע לו כל ענש אבל את הדבר שבעבורו ירד לעולם לא תקן כלל , שהשרש פרה ראש ולענה שלמען עקירתו ירד לעולם נשאר בתקפו שלא נגע בו כלל . ועל זה נאמר אין בעור חמץ אלא שרפה , שאם על מעשים רעים מספיק שהאדם יקבל על עצמו שמעתה לא יעשה כן , אבל לעקר את שרש הרע שלמענו ירד לעולם , בזה צריך בחינת ''אין בעור חמץ אלא שרפה'' , שצריך לשרף ולבערו לגמרי מקרבו .

וזהו פרוש אור לארבעה עשר בודקין את החמץ , על דרך דאיתא בלקוטי תורה מהגה''ק ר' חיים ויטאל ז''ל , שאור לארבעה עשר מרמז לעת שהאדם נכנס לשנתו הי''ד , שאז

הוא נהיה יהודי , וצריך לבדק את החמץ , הינו שבעת שהוא נהיה ליהודי צריך לבדק אם יש בקרבו עדין איזה חלק הרע , שכל זמן שאינו עוקרו מקרבו אינו יכול להיות יהודי שלם . וכמאמר צדיקים שכאשר יהודי מברך בבקר שלא עשני גוי , צריך שיבדק עצמו אם אין בו איזה חלק גוי או איזה אבר שהוא כגוי . וכמו כן ביציאת מצרים , בהתקדש חג הפסח על עם ישראל , שאז מתחדש לקיחתנו לעם הנבחר לה' , ובו נהיים יהודים , צריך קדם לזה באור לארבעה עשר לבדק את החמץ , הינו את חלקי הרע שבו ולבערו כדי שיוכל להיות יהודי , הן את החמץ הנגלה עניני עברות בפעל , והן את חלקי הרע הטמונים בקרבו גם אם לא חטא בפעל , שרש הרע הפרה ראש ולענה הטמון בחבו בחורין ובסדקין , שצריך לבדק אחריו ולבערו כדי שיוכל להכנס לחג הפסח כיהודי שלם .

לאור הנר - לאור התורה - יודע לו החמץ - שרשו הרע הטמון בקרבו ויוכל לבערו

ובסדור ר"י קאפיל מובא דלאור הנר הנו על דרך מאמר הכתוב "כי נר מצוה ותורה אור" , שבכח התורה והמצוות בודקין את החמץ , והינו שהעצה לדעת מהו הרע הטמון בתוכיותו , הוא כמו דאיתא בזהר הקדוש (ח"ג כג) על הפסוק "או הודע אליו חטאתו" , מאן קא מודע ליה אוריתא קא מודעא ליה , הינו שרק על ידי שלומד תורה כח התורה מודיע לו שאיננו מתנהג כראוי . וזהו פרוש לאור הנר אור תורה ונר מצוה , שכח התורה והמצוות מאירים ליהודי לדעת היכן הוא החמץ שבקרבו שיוכל לבערו . הן החמץ הנראה לעין והן החמץ הבלתי נראה שאינו יודע ממנו בכלל . ועד מקום שידו מגעת חיב לבדק ולחפש והינו אם מחפש מהו הרע שבקרבו עד מקום שיכול משמים יסיעוהו לעקרו לגמרי .

אסור חמץ - הרע שבקרב האדם - במשהו - אפילו משהו - כי יכול לגרר אחריו הרבה

ועל כן חמץ אסורו במשהו , כי הוא על דרך רקבון הפושה רחמנא לצלן בגופו של אדם , שאין נפקא מינה בגדלו של הרקבון , מכיון שהולך ומתפשט ומרקיב את כלו כמו כן החמץ שהוא שרש הרע הפורה ראש ולענה אין לו שעור ואסור אפלו משהו . וכמאמר מרן אדמו"ר בבית אברהם זי"ע על הפסוק (דברים א) ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה , שעיר מלשון שערה , היצר הרע נאחז באדם תחלה רק במשהו כחוט השערה , ומזה מכהו וכותתו עד חרמה לבלתי השאיר לו שריד ופליט רחמנא לצלן . והינו שהשעיר הזה הוא נקדת הרע העקרית שרש הרע המיחד לכל אדם אשר ידע אינש בנפשיה , מכח נשמת אדם תלמדנו מהי הנקדה המיחדת אצלו , ובנקדה זו מכהו משעיר עד חרמה .

אין בעור חמץ - בעור הרע שבקרב האדם - אלא שרפה - התלהבות דקדשה

וזה גם ענין אין בעור חמץ אלא שרפה , על פי מה דאיתא בתורת אבות משל לאחד הרוצה לפנות יער עבות מעציו , והיה חוטב עץ אחר עץ וראה שימיו יכלו ולא יספיק לגמר , עד שהדליק אש גדולה שאכלה את כל עצי היער בפעם אחת . וכמו כן כאן אחרי שעושים כל העצות ובודקין בחורין ובסדקין לבער כל מיני חמץ , אין בעור חמץ אלא שרפה , כי כדי שלא ישאר שרשי רע בקרבו העצה היא להדליק אש קדש כמאמר הכתוב אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו , ורק אז יוכל להכנס לחג הקדוש בקדשה וטהרה עלאית .

בודקין בחורין ובסדקים - המה מחשבות זרות ורעות החבויים בתוך עמקי הנפש

ועוד יש לבאר באפן אחר ענין בודקין בחורין ובסדקין , דקאי על מחשבות והרהורים רעים , שהם כמאמר חז''ל (יומא כט) קשים מעברה , שצריך יגיעה מיחדת לעקירת הרהורי עברה . כמאמר מרן אדמו''ר בבית אברהם זי''ע בפרשת צו את אהרן , ופרש רש''י אין צו אלא לשון זרוז , אמר ר' שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס . ופרש , שזה קאי על מחשבות , שיש בהם חסרון שהם מכסים ונעלמים מעין כל . שאם עברות בפעל פעמים שנמנע האדם מלעשותם מחמת הסובבים אותו , אבל המחשבות הן נעלמות ואיש אינו יודע מזה , והריהו יכול ללמד עם מחשבות רעות ולהתפלל עם מחשבות רעות , ולשבת עם אחים יחדו באין איש יודע מה שבלבו , ועל כן ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס . וזהו ענין בודקין בחורין ובסדקין , שקאי על המחשבות הטמונות ונעלמות שאיש אינו מרגיש בחמץ שלו . ובזהר הקדוש (ח''ג ה) איתא בחמר ענין המחשבה , מחשבה דבר נש היא רישא דכלא , ומההיא מחשבה אתפשטו ארחין ושבילין לאסטאה אורחוי בהאי עלמא ובעלמא דאתי , ומההיא מחשבה איתנגיד ונפיק זהמה דיצר הרע לאבאשא ליה ולכלא , ומההיא מחשבה אשתכחו עברות חטאות וזדונות עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים וכו' , ובגין כך רישא דכלא כתיב אם עולה קרבנו , עד כאן . הינו לפי שהעולה באה על הרהור הלב , ומחשבות הם ראש ושרש כל הענינים הרעים . וכמו שאמר מרן אדמו''ר בבית אברהם זי''ע על עוונו של קין , שראשית הפגם שלו היה במחשבה , כמו דכתיב (בראשית ד) וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה , שהתחיל מקנאה שהיא דבר קל לכאורה והגיע מזה עד כדי להרג את אחיו . ולכן כהכנה לחג הפסח שיהיה ראוי ומכשר להיות יהודי , בודקין בחורין ובסדקין את כל הענינים הטמונים ונעלמים . ועוד יש לבאר ענין בודקין בחורין ובסדקין , שקאי על מצות חובות הלבבות . שמלבד מצות עשה ולא תעשה בפעל שיש בתורה , יש עוד חלק התורה שהוא חובת הלבבות הכולל כל עניני מדות ומצוות

התלויות בלב , שהם היסוד לכל המצוות , כמו מצוות אמונת ה' ואהבת ה' יראת ה' ודבקות בה' ואהבת ישראל . וכמו כן בסור מרע , מצינו בחז"ל (אבות פ"ד) הקנאה התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם , ולא אמרו כזאת בשאר מצוות לא תעשה , לפי שאלו הם ענינים של חובת הלבבות , שאיש אינו רואה אותם ואיש אינו יודע מהם , ויתכן שאף הוא בעצמו גם כן אינו יודע מזה , והרי הם מוציאין את האדם מן העולם . וכן גם אמרו חז"ל כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה וכל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה , שכל אלו הם עניני חובת הלבבות וחמורים יותר ממצוות מעשיות . וזהו ענין בודקין בחורין ובסדקין , שאף אם כבר בדק את הענינים הידועים עדין מטל עליו לבדק בחובות הלבבות הנסתרים .

חג הפסח מסוגל במיחד לעקור הרע והטמאה מהאדם

והטעם בכל זה שצריך להרחיק כל כך את החמץ על כל החמרות שמצינו בזה , כי יציאת מצרים ענינה שיצאו ישראל מתחת ידי כחות הקלפה , על כן יש בחג הקדוש הזה את עניני בדיקת חמץ ובעורו ובטולו , שישתחרר מכל הענינים שהוא משעבד להם ומשקע בהם שיהא בעיניו כדבר שאין בו צרך . וכמו שמפרש הרמב"ם (פ"ב מהלכות חו"מ) את מצות השבתה המיחדת בחמץ , וזה לשונו ומה היא השבתה זו האמורה בתורה שיבטל החמץ בלבו ויחשב אותו כעפר וכו' , ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כדבר שאין בו צרך כלל . החג הקדוש הזה הוא זמן חרותנו , חרות מן היצר הרע והתאוות , ומן השמים מסיעים ליהודי להחלץ מגלות מצרים וממ"ט שערי טמאה שהוא משקע בהם בבחינת יציאת מצרים . וזהו התפקיד בחג הפסח שהוא זמן גאלת הנפש וגאלת הנשמה , זמן המסגל ליהודי להיות כבריה חדשה ולהתנער מהמשהו חמץ שמחמתו הוא משקע במ"ט שערי טמאה .

ארבעה ימים הסמוכים לחג הפסח המה ימי תשובה והכנה לקראת אור המאיר בחג

ומצוה זו של בדיקת ובעור חמץ נאמרה בימים אלו שקדם חג הפסח שהם ימי תשובה המיעדים לצאת מתחת ידי שלטון הרע ולהכנס בשערי הקדשה . כמו שכתב בספר הקדוש מאור ושמש (עניני שבת הגדול) על מאמר הכתוב בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת , שבחמלת ה' על עמו בראותו שהם משקעים במצרים במ"ט שערי טמאה ועומדים להשתקע חס ושלום בשער הנו"ן שאז לא היתה להם תקומה לעולם , וכדי להוציאם משם ולהכניסם לנו"ן שערי קדשה הוריד הקדוש ברוך הוא לעולם את האור של נו"ן שערי קדשה שהם חמשים שערי תשובה . וזהו ענין לקיחת השה בעשור לחדש , ש"ה ראשי תבות **שערי התשובה** , **שבחמשה ימים אלו נכנסו ישראל בכל יום**

לי' שערי תשובה , עד ליל התקדש חג שבו מתגלה האור הגדול ונכנסים אל י' השערים העליונים , שבזה נכנס יהודי בשלמות אל הקדשה . ונמצא שההארות והגלויים של יציאת מצרים מתחילים כבר מעשור לחדש , שבחמשה ימים אלו יוצא יהודי ממ"ט שערי טמאה ונכנס לשערי קדשה , ועל כן יש בימים אלו את מצות בעור חמץ המורה על תשובה , שיש תשובה ועל חטאים שבפעל ויש תשובה של עקירת כח הרע מקרבו בבחינת בודקין בחורין ובסדקין . והנה מרן הר"ן מלכוביץ' זי"ע אמר , מי יכול להגיע לתשובה כהלכתה?! אך הרי מחיבים לשוב בתשובה , אלא הדרך כמאמר חז"ל לגבי חמץ בודק בחורין ובסדקין עד מקום שידו מגעת . ובאור הדברים , שאם יהודי בודק עד מקום שידו מגעת הרי עשה חובתו , אבל אם גם זאת לא עשה וכלל לא בדק לא יצא ידי חובת מצות בדיקה . וזה תפקיד הימים האלו כהכנה לקראת החג הקדוש לבדק עד מקום שידו מגעת בכל החורין והסדקין .

בעור חמץ

סדר בדיקת חמץ בליל י"ד בניסן

קודם שיברך על הבדיקה ירחוץ ידיו ויאמר בקשה זו (מלשון חכמים ח"א)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא אותיות י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות המתיחסים אל שורשי נפשנו רוחנו ונשמתנו ומלבושיהם והקרובים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה. ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה דרבנן לבדוק את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין שברשותינו בליל ארבעה עשר לחודש ניסן. כאשר הורו לנו רבותינו אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. לבער שאור וחמץ הנמצא ברשותינו בחורין ובסדקין. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו לתקן שורש מצוה זו במקום עליון: ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו. ויעלה לפניך כאלו כוונתי בכל הכונות הראויות לכוין במצוה זו, על כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך. להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון. לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל. כי לך תכרע כל ברך. תשבע כל לשון. לפניך ה' אלהינו יכרעו ויפולו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. ככתוב

בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה. והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקיו. כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך. כי אני ה' רופאך:

נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:(שבע פעמים)

לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי: (ז' פעמים)

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ: (ב"פ)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ:

אחר הבדיקה יבטל החמץ והוא מצות עשה דרבנן וצריך להבין שמלת חמירא כוללת חמץ ושאור, גם צריך להבין את ענין הבטול שהוא מפקיר את החמץ שיש ברשותו, שלא ראהו, ואין לו רשות בו כלל וקודם הבטול יאמר בקשה זו (מל"ח ח"א)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא אותיות י"ה באותיות ו"ה. הריני מקיים מצות עשה דרבנן לבטל שאור וחמץ בליל ארבעה עשר בחודש ניסן. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. לתקן שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו. ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין במצוה זו. ואתה האל הגדול הגבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. ותבטל כוחות הטומאה והקליפה. וכל אויביך (ס"מ) וכל שונאיך (לילית) מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו. והסר ממנו יגון (ס"מ) ואנחה (לילית). ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט. ואת צמח דוד עבדך מהרה תצמיח. וקרנו תרום בישועתיך. כי לישועתך קוינו וצפינו כל היום. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

ואחר כך יאמר בקול רם שלש פעמים

כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי, דְּלָא חֲזִיתֵיהּ וּדְלָא בִּיעַרְתֵּיהּ, לִבְטֵיל וְלֶהֱוֵי (בפעם השלישית טוב שיאמר: הֶפְקֵר) כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא.

אחר הבטול יאמר בקשה זו:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתתן לנו כח ויכולת ועזר וסיוע לפשפש בנגעי בתי הנפש אשר נואלנו בעצת יצרנו הרע. אנא ה' הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע.

ותזכנו ותלבננו בכח היצר הטוב. השיבנו אבינו לתורתך. וקרבנו מלכנו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלימה לפניך ותרפא את מאתים וארבעים ושמונה אברים ושלש מאות וחמשה וששים גידים של נפשנו ושל גופנו רפואה שלימה. והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו. ולכל מכאובינו. ולכל מכותינו כי אל רופא רחמן ונאמן אתה. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. והצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא. בשנה זו ובכל שנה ושנה הבאה עלינו לחיים טובים ולשלום אמן. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

סדר שריפת החמץ ביום י"ד בניסן

קודם שריפת החמץ יאמר בקשה זו (מל"ח ח"א)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא אותיות י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים (יהו"ה) בשם כל ישראל הריני מוכן ומזומן לקיים מצות ביעור חמץ בשריפה לשרפו ביום ארבעה עשר לחודש ניסן. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של שריפת החמץ. ויעלה לפניך כאלו קיימנו מצות "פסילי אלהיהם תשרפון באש". ותבער רוחות הטומאה והקליפה. וכל אויביך (ס"מ) וכל שונאיך (לילית) מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו. על כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך וכו' עד ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

אחר שריפת החמץ יבטלנו מיד, וקודם הבטול יאמר בקשה זו:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא אותיות י"ה באותיות ו"ה בשם כל ישראל. הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מן התורה לבטל שאור וחמץ ביום ארבעה עשר לחודש ניסן. כאשר צונו ה' אלהינו בתורתו הקדושה "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם". כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של ביטול שאור וחמץ ביום זה, כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בה. ואתה האל הגדול הגבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. ותבטל כחות הטומאה והקליפה הנקראים שאור וחמץ וכל אויביך (ס"מ) וכל שונאיך (לילי"ת) מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותשמידם במהרה בימינו: ובכן תן כבוד לעמך תהלה ליראיך. ותקוה טובה לדורשיך. ופתחון פה למיחלים לך. שמחה

לארצך. ששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך. ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו:
ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו. וחסידים ברנה יגילו. ועולתה תקפוץ פיה. והרשעה כולה בעשן תכלה. כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ ותמלוך אתה הוא ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך. בהר ציון משכן כבודך. ובירושלים עיר מקדשך ככתוב בדברי קדשך. ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:
ויאמר בקול רם שלש פעמים
כָּל חֲמִירָא דְאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי, דַּחֲזִיתֵיהּ וּדְלָא חֲזִיתֵיהּ, דְּבִיעַרְתֵּיהּ וּדְלָא בִּיעַרְתֵּיהּ, לִבְטֵיל וְלֶהֱוֵי (בפעם השלישית טוב שיאמר: הֶפְקֵר) כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:
אחר הבטול יאמר בקשה זו
יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו. ותשמרנו ותצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא. שנה זו וכל שנה ושנה כל ימי חיינו. וכשם שביערנו החמץ מרשותנו היום הזה. כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו ותאמצנו לבער היצר הרע מקרבנו. אנא ה' הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע. ותזככנו ותלבננו בכח היצר הטוב. ותזכנו לזכך נפשנו ולהאיר בה ולהוסיף בה כח והארה גדולה ולהתקשר למעלה בקדושה עליונה. ותמיד תשרה ותחול עלינו קדושה העליונה. קדשנו במצותיך. תן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך. שמח נפשנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. ותעזרנו על דבר כבוד שמך. ותמלא משאלות לבנו לטובה לעבודתך. אמן. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

סימן לסדר של פסח

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא. מַצָּה. מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה.

קדש

מוזגים לו כוס ראשון ומקדש עליו
קודם הקידוש יאמר בקשה זו (מלשון חכמים ח"א)
לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא אותיות י"ה באותיות ו"ה ביחודא שלים (יהו"ה) בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות ומלבושיהם והקרובים להם. שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה. ומכל

פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה. דכל פרצוף וספירה. הנה אנכי מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מן התורה של קידוש יום טוב של חג המצות, ולקיים מצות עשה דרבנן לקדש על היין, ולשתות כוס ראשון מארבע כוסות יין שתקנו חכמים בליל חג המצות. כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי. לתקן שורש מצוה זו במקום עליון, ולהעלות מיין נוקבין מבירורי אורות וכלים הראויים להתברר על ידי מצוה זו בלילה הזאת. ויעלו המיין נוקבין מדרגה למדרגה עד רום המעלות. וימשכו אורות המוחין מרום המעלות. ממדרגה למדרגה כפי הסדר הראוי להמשך בלילה הזאת על ידי מצוה זו. ויהיו נעשים כל הזווגים העליונים הראויים להיות בלילה הזאת בעולמות הקדושים:

ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בעליית המיין נוקבין. ובהמשכת אורות המוחין. ובהמשכת שפע כל הזווגים הקדושים. ובכל שמות הקודש שראוי לכוין במצוה זו בלילה הזאת. ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בכוס ובחמשה אצבעות היד האוחזים בו. וביין שבתוכו ובמזיגתו במים. ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בברכת הקידוש מתחילה ועד סוף. וכאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בשתיה של היין דכוס ראשון מארבע כוסות שתקנו חכמים בלילה הזאת. וכאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין במעשה. ודבור. וכונה. ומחשבה. ורעותא דלבא. ויתוקנו כל נפשות רוחות ונשמות חיות יחידות דכללות אצילות בריאה יצירה עשיה. וכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. ויתייחדו ארבע אותיות הוי"ה. שהם נפש רוח ונשמה חיה יחידה דכללות ופרטות אצילות בריאה יצירה עשיה. ביחודא שלים. אשר בהם יתפשט שפע אור אין סוף. ומשם ימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות. לזכך נפשנו רוחנו ונשמתנו שיהיו ראויים לעורר מ"ן. ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו'

כל אחד מבני הבית יקח כוסו בידו ויעמוד, ובעל הבית יקבל את הכוס בשתי ידיו משתי ידיו של אדם אחר, ואחר כך יאחזנו רק בימין ויקדש (ויכון להוציא את השומעים ידי חובה וגם הם יכונו לצאת ידי חובה)

אם חל בשבת אומרים

יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ. כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ואם חל יום טוב בחול מתחילים מכאן

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

סַבְרִי מָרָנָן. עונים "לחיים"

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם. וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל-לָשׁוֹן. וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה. (שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה. חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. (אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה ו) אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. וְאֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ. בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ. זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. (וְשַׁבָּתוֹת ו) מוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ (בשבת בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

כשחל יום טוב במוצאי שבת מוסיפים

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ. וּבֵין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הִקְדַּשְׁתָּ וְהִבְדַּלְתָּ. וְהִקְדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ישתו כל המסובים בהסבת שמאל, כל היין שבכוס, ושלפחות ישתו רוב רביעית (ארבעים וחמשה גרם)

ורחץ

יטול ידיו בשביל טבול הכרפס ולא יברך על נטילת ידים, כי כל דבר שטבולו באחד משבעה משקין צריך נטילה (ואשרי הנזהר ליטול ידיו לטיבול משקה בכל השנה)

וקודם שיטול ידיו יאמר בקשה זו (מל"ח ח"א)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, הריני מוכן ומזומן לקיים מצוה דרבנן לרחוץ ידי קודם טיבול הכרפס במשקה. כאשר תקנו חכמים זכרונם לברכה בליל חג המצות. כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי. לתקן שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וגו':

אחר שירחץ ידיו וינגבן יאמר בקשה זו (מל"ח ח"א)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, הריני מוכן לקיים מצות עשה דרבנן לאכול כרפס בלילה הזאת ולטבלו במשקה. כמו

שתקנו חכמים זכרונם לברכה. בדי לעשות נחת רוח ליוצרי. ולעשות רצון בוראי. לתקן שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בברכה ובאכילה של הכרפס בלילה הזאת. והריני מכוין לפטור בברכה זו שאברך על הכרפס גם את אכילת המרור אשר אוכל בלילה הזאת. ויהי נועם וגו':

כרפס

יקח כרפס פחות מכזית, (כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה) ויטבול אותו בחומץ ויברך (ויכון לפטור בברכה זו גם אכילת מרור)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

ויאכל אותו בלי הסבה ויזהר להשאיר מהכרפס כדי שיהיה סדר הקערה שלם עד אכילת מצה ומרור.

יחץ

יקח מצה האמצעית ויחלקנה לשני חלקים, חלק אחד גדול כצורת ו ויצניענו לאפיקומן, וחלק השני קטן כצורת ד יניחנו בין שתי המצות וקודם שיעשה מצוות יחץ יאמר:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, הריני מוכן לקיים בלילה הזאת של חג המצות, מצות יחץ בצורת ה במצה השניה הרומזת לבינה שהיא בסוד ה. והריני מחבר חלק הדל"ת הרומז למלכות, עם המצה הראשונה העליונה הרומזת לחכמה הנקראת יו"ד, וככתוב ה' בחכמה יסד ארץ. והריני מצניע חלק הוא"ו לאפיקומן, ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין במצוה זו. ויהי נועם וגו':

מגיד

אומרים ההגדה בשמחה ובקול רם, והיא ספור יציאת מצרים שהיא מצות עשה מן התורה וראה לקמן מה גדול כחה וסגולתה של לילה זו במיוחד להחדרת אמונה לו ולזרעו, ולכן יספר תהילות ה' בהתלהבות ובשמחה ויראה כאילו הוא יצא ממצרים.

וקודם שיתחילו טוב לומר זה:

פקודא בתר דא לספר בשבחא דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבחא לעלמין, והכי אוקימנא, כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים, ובההוא ספור חדי בחדוא, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חידו מכלא. דהאי איהו בר נש

דחדי במאריה, קודשא בריך הוא חדי בההוא ספור, ביה שעתא כניש קודשא בריך הוא לכל פמליא דיליה אמר לון, זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקנא. כדין כולהו מתכנשין ואתיין ומתחברן בהדייהו דישראל, ושמעין ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוא דפורקנא דמאריהון. דין אתיין ואודאן ליה לקודשא בריך הוא על כל אינון נסין וגבורן, ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בחדוא דפורקנא דמאריהון. כדין אתוסף ליה חילא וגבורתא לעילא, וישראל בההוא ספורא יהבי חילא למאריהון כמלכא דאתוסף ליה חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודאן ליה, וכלהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כולהו. ובגין כך אית לשבחא ולאשתעי בספור דא כמה דאתמר:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, ביחודא שלים בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות ומלבושיהם והקרובים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה. ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הנה אנכי מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים בלילה הזאת שהיא ליל חג המצות. כמו שצונו ה' אלהינו בתורתו הקדושה והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. כדי לעשות נחת רוח ליוצרי לעשות רצון בוראי. לתקן שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של סיפור יציאתנו מצרים בלילה הזאת. ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין במעשה ודבור וכונה ומחשבה ורעותא דלבא. ויתוקנו כל נפשות רוחות ונשמות חיות יחידות של כללות אצילות בריאה יצירה עשיה. ושל כל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. ויתייחדו ארבע אותיות הוי"ה. שהם נפש רוח ונשמה חיה יחידה. דכללות ופרטות אצילות בריאה יצירה עשיה ביחודא שלים (יהו"ה) אשר בהם יתפשט שפע אור אין סוף ברוך הוא. ומשם ימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות לזכך נפשנו רוחנו ונשמתנו שיהיו ראויים לעורר מ"ן. ויהי נועם וגו':

מגביהין את פרוסת המצה שבין שתי השלימות ואומרים:

הָא לַחְמָא עַנְיָא. דִּי אָכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל. כָּל-דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח. הַשַּׁתָּא הָכָא. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל הַשַּׁתָּא הָכָא עַבְדֵי. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוֹרִין:

הא לחמא עניא

זמן תורה ומצוות רק בעולם הזה

ידוע שיצר הטוב נקרא חכם ומסכן ויצר הרע מלך זקן וכסיל , כמובא במשלי בדברי שלמה המלך ע"ה .
התורה והמצוות נקראת "לחם" שנאמר "לכו לחמו בלחמי" , והיא לחמו של העני שהוא יצר הטוב הנקרא עני , וכאן רומז לנו בעל ההגדה . זה הלחם עני שהוא התורה והמצוות הוא אכל אבותינו בגלות , כמו האכל שהוא מצוי לכל ובכל מקום אפשר למצא האדם את מאכלו ומשקהו לצרך קיומו , כן בגלות מצויים התורה והמצוות ל **כל דכפין** - כל רעב לתורה יבוא ויאכל מלחמה , וזה הזמן לעסק בתורה ומצוותיה ולרכש מצוות , **כל דצריך** - כל הצריך ישועה ופרקן מגלות נפשו או גופו אפשר לתקן בעולם הזה , **ייתי ויפסח** , יבוא וידלג שכן פסח מלשון דלוג יכול כאן לדלג ולעבר מכל הרע שעשה שכן בעשיתו תשובה מדלג הוא על עברותיו ולא באים בחשבון עליו שכן נמחקים מפנקסו . אולם כל זה כאן בגלות " **השתא הכא** " "השתא עבדי" עתה שאנו כאן אנו קרויים "עבדים" המחיבים בתורה ומצוותיה כל זמן שהננו בעולם הזה , אבל לעולם הבא לשנה הבאה שכבר נגאל , אזי , אין כבר שום אפשרות לקנות תורה ומצוות , אין שום אפשרות לעשות תשובה , שכן בעולם הבא במתים חפשי , **בני חורין** , בן חורין מתורה , בן חורין ממצוות , שכבר אינו חיב בהן וגם אם יתן את כל הון ביתו באהבת תורה ומצוותיה לקימן , בוז יבוזו לו . והוא שאמר שלמה המלך עליו השלום , "כי אין חשבון בשאול אשר אתה הלך שמה" (קהלת ט' י') .
מוזגין כוס שני ומניחים לפני בעל הבית, ומסלקים את הקערה כאילו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו
מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה. מִכָּל-הַלֵּילוֹת. שֶׁבְּכָל-הַלֵּילוֹת. אֵין אָנוּ מְטַבְּלִין אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים:
שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת. אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה:
שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר:
שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין. וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:
מחזירים הקערה למקומה על השלחן ואומרים ההגדה, ותהיה המצה מגולה בשעת אמירת ההגדה, ורק בעת שאוחז הכוס בידו יכסנה
מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות . שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים הסבר שאלה זו ותשובתה במאמר "עבדים היינו" יבאר יפה להלן .
שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה הלילה הזה כלו מצה .

ידוע שהחמץ רומז לגאוה וכח , והמצה רומזת להכנעה והתבטלות . בכל השנה נדרש מהאדם השתדלות ולעשות את אשר בכחו בתורה ומצוות וכפי השתדלות זוכה לסיוע מן השמים , אולם כאשר הוא זונח את התורה ומצוות וממתין שמן השמים יאירו לו הארה רוחנית ויעלוהו למדרגות בעבודת ה' , בודאי לא יזכה לכלום , ורק כשיעשה המטל עליו יזכה למדרגות גבוהות בתורת **מתנה** חלף עבודתו .

אולם בעם ישראל במצרים ראינו דבר פלא , שהרי היו במ"ט שערי טמאה , ערומים מהתורה ומצוותיה , וכנאמר ואת ערום ועריה , ופסח ודלג הקדוש ברוך הוא על כל מדרגות הטמאה , ותר כביכול הקדוש ברוך הוא על תביעתו מן האדם להשתדל בעצמו כיכלתו , והעלה לעם ישראל מטמאה לטהרה , בפסיחה ודלוג על אתערותא דלתתא שלהם , ובתורת מתנה העלם למדרגות נפלאות עד שתוך מ"ט יום יצאו מכל מדרגות טמאתם ועלו למ"ט שערי קדשה עד לשמע דברי ה' פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש . וזהו שאומר כאן :

מכל הלילות - כל הימים והזמנים , אין מתנות ברוחניות , - תעבד תקבל - לא תעבד לא תקבל , ותקבל אמנם מתנות אולם רק כפי עבודתך , שהרי כל עבודת האדם ברוחניות תחלתה עבודה וסופה מתנה כי אלמלי הקדוש ברוך הוא עוזר לאדם לנצח את יצרו אין האדם יכול לו , ואם כן בכל הזמנים אנו אוכלים כלומר נוהגים **בחמץ** - שהוא רמז להשתדלות וכח , **ומצה** - שהיא בחינת מתנה למעלה מההשתדלות , שעובדים משתדלים כפי כחנו ולבסוף זוכים למתנה , אולם פסח **כלו מצה** , כלו מתנה שעל אף שהיינו ערומים בתורה ומצוות ומצדנו לא היתה שום השתדלות , לפנים משורת הדין חלצנו הבורא מכל כחות הטמאה והחיצונים שהיו סובבים אותנו והעניק לנו במתנה גמורה בחינת מצה הרומזת לחסר השתדלות וכח ובכל זאת קרבנו המקום לעבודתו .

שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות הלילה הזה מרור

על דרך הנ"ל , בכל ימות השנה עוד יכול האדם לחשב ולהתענג על הצלחתו במעשיו הטובים והשתדלותו בהן כפי כחו , ולזכר פרותיו הטובים שעשה בתורה ומצוות שהם בחינת ירקות ופרות מתוקים וטובים , אולם **הלילה הזה** - כשאנו משחזרים את אותה תקופת גלות מצרים אין לנו מה לזכר ממעשינו הטובים . הכל היה מרור , היינו פגועים בגוף ונפש , ירידה גופנית ונפשית , שקועים וטמועים בטמאת מצרים , ואין לנו להזכר בשום מתיקות , אלא במרירות בלבד , ולכן מובן גם הגרסא שיש בהגדות והלילה הזה "**כלו מרור**" , שהוא לכאורה לא מובן וכי אין אוכלים בלילה זה גם שאר ירקות , אלא לרמז למה שאמרנו .

שבכל הלילות אנחנו אוכלין ושותין בין יושבין ובין מסבין והלילה הזה כלנו מסבין
בכל הזמנים נתן עוד לאדם לחשב שהוא מרומם את עצמו ומשיג השגים בכחות עצמו , ובהשתדלותו רואה תוצאות , ואף שמאמין ומבין הנהו שאת תוצאות הצלחתו ושגשוגיו בעסקיו או כמו כן את נצחון היצר הרע וכחות הטמאה יש ליחס רק להבורא המסיע אבל מכל מקום מאחר וסוף סוף משתדל ומתאמץ ככל אשר ביכלתו , אזי , במקרה הטוב רואה בהצלחתו סיעתא דשמיא **בלבד** , כלומר **סיוע** משמים לאחר שעשה הוא את המוטל עליו , ולפעמים גרוע יותר , מיחס את מלא הצלחתו להשתדלותו כי רואה שהסבות להצלחתו היו טבעיים ומקריים בלבד . ורק לפעמים כשרואה נסי שמים בלבד , שרואה שנושע עם כל חסר הסבות והאפשריות לעזר לעצמו אז לא נשאר לו אלא רק ליחס להבורא את מלא הצלחתו . וזהו שאומרים : שבכל השנה אנו פעמים **יושבין** באפן זקוף ויש לנו מקום לטעות וליחס את הצלחתנו לכחותינו , ופעמים **מסבין** בשכיבה שאין בכחנו לעזר לעצמנו ולא נשאר לנו ליחס לעצמנו שום נצחון והשג, אולם **הלילה הזה** - ליל פסח **כלנו מסבין** , אין לנו מה ליחס לעצמנו שום השג להוצאת עצמנו ממצרים , כלנו **מסבין** הינו מחסרי סבות מכל וכל , להיותנו עבדים מחסרי כח גוף ונפש , ולא צפינו לראות מעצמנו איזושהי ישועה , ואפלו השתדלות מטעה לא היתה לנו ולא היה מקום אפלו לטעות , ולא נשאר לנו אלא להודות שרק אצבע אלהים היא שהושיעתנו .
וזאת , הן בישועה הגשמית שיצאנו משעבוד הקשה לרוחה ומחשך לאור גדול , ולעשר רב , והן בישועה רוחנית שקבלנו במתנה וללא השתדלות השגים רוחניים עד להיותנו מגיעים למ"ט שערי קדשה ממ"ט שערי טמאה שהיינו שקועים וטמועים בהם , ודלג הקדוש ברוך הוא ופסח על החקים הקובעים שהעליה צריכה להיות בשלבים ובהשתדלות והושיענו בדרך נס ופלא .
עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם. בְּיָד חֲזָקָה. וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם עֲדַיִן אֲנַחְנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ. מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים. כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים. כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. וְכָל- הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח:
עבדים היינו לפרעה במצרים .
זו התשובה לכל ארבע השאלות הנזכרות , שהסברנו את תשובתן כבר בתוך כל שאלה ושאלה ,
תשובה לשאלה ראשונה :

ב' פעמים מטבילים אנו בלילה זו , כרפס וחרסת , רמז הוא לב' טבילות טהרה שנטהרנו בהם במצרים והם טהרתנו בדם הפסח ודם המילה , וכידוע טהרת המקוה חק וגזרה היא מאת הבורא שבמעשה חיצוני בלבד של טהרת המקוה יוסר מהאדם טמאתו .

במצרים היו בני ישראל במצב של קטנות המחין וכנאמר בגמרא שקטרגה מדת הדין על גאלתן של ישראל באמרה : הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה , ואם כן היו בירידה גמורה בנפשם הפנימית , ולכן לא דרש מהם השם יתברך אתערותא דלתתא מצד פנימיות נפשם והסתפק במשהו של מעשים חיצוניים בלבד , ונצטוו על קרבן פסח ומילה , והוא דגמת המקוה המטהר במעשה חיצוני ובכך מגרש את כח הטמאה הפנימי שבנפש , וזהו שאומרים **שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת** , כלומר בכל הימים אין מועיל לנו לטהרת הנפש מעבודה זרה או גלוי עריות שום מעשה חיצוני בחינת טבילה אלא נדרש מאתנו לעשות ככל אשר ביכלתנו ולעורר קדשת נשמתנו לאהבתו ויראתו ואזי מבטחים אנו בסיעתא דשמיא , ואלו בליל פסח נושענו בטבילת ב' מצוות פסח ומילה על אף היותם מצוות חיצוניות בלבד פסח השם יתברך מלדרש מאתנו יותר מכך , והסתפק כביכול בזה כדמיון טבילת מקוה חיצונית המטהרת את הנפש . ועל כן לרמז לזה אנו מטבילין ב' פעמים כנגד ב' דמים פסח ומילה שבזכות מצוות חיצוניות אלו בלבד נושענו .

תשובה לשאלה שניה :

כיון ש**עבדים היינו לפרעה במצרים** , עבדים בגוף עבדים בנפש , שקועים בזהמתם ובטנופם , ובשום אפן לא היה לנו אפשרות להשתחרר מהם רק ביד חזקה ובזרוע נטויה של הבורא בדרך נס , ואלמלי לא הוציאנו הקדוש ברוך הוא משם לעולם לא היינו מצליחים לצאת , ואלו היה דורש הקדוש ברוך הוא מאתנו קצת השתדלות והפעלת כחות מצדנו , לעולם לא היינו יוצאים ממצרים משום שנבצר מאתנו מלעשות אפלו משהו למען עצמנו , כי היינו חסרי סבות מלהושיע את עצמנו מלאי קצר רוח מעבודה קשה , וזקוקים היינו שיפסח הקדוש ברוך הוא ויותר כביכול על ההשתדלות מצדנו ויביא את הישועה במתנה ממנו בלבד , וכן עשה עמנו .

לכן זאת רומזים אנו באכילת הלילה הזה מצה בלבד , הרומזת על חסר אפשרות לפעל בכח , וממילא אין לנו ליחס לעצמנו שום גאוה וגבורה , הנרמזת בחמץ התפוח , אלא אזלת יד גמורה ונמיכות רוח כעני בפתח הנרמזת במצה , וזאת רומזים אנו באכילתנו הלילה הזה מרור בלבד , שזה היה פרי עמלנו באותה תקופה פרות מרורים בלב , עניות מתורה ממצוות ומכח פיזי להושיע את עצמנו .

תשובה לשאלה שלישית :

היות ועבדים היינו , עבדים בגוף עבדים בנפש , לכן בבואנו לשחזר את עברנו בלילה הזאת אין לנו לראותו אלא ככלו מרור , ומשם גאלנו השם יתברך מאין המחלט למעלות גדולות ונפלאות .

תשובה לשאלה רביעית :

וכמו כן רומזים אנו זאת בישיבתנו מסבין בלבד , להורות שבאותה תקופה קבלנו הכל בחסר מחלט מהשתדלות מצדנו והכל היה בגדר מתנה גמורה , ונרמז זאת באדם המסב הנמנע מהשתדלות מאחר ולא רואה עצמו מסגל לכלום וכמו שבארנו למעלה באריכות .

ואפלו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה חיבים אנו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח

חובתנו להודות שאמנם הגענו עד הלום להיות חכמים ונבונים בתורה , אבל כל זאת הגיענו בחסד ובמתנה גמורה לפי שהתחלנו שלא בכחות עצמנו כלל , אלא כל ההתחלה היתה עליה תלולה ללא סלם וללא שליבות , אלא ואשא אתכם על כנפי נשרים , הקפצה נסית בפסיחה גמורה על כל השליבות והמהלכים המחיבים בכל התקופות , הרי שבאותה תקופה נהג אתנו הקדוש ברוך הוא בהנהגה אחרת , הנהגה של ותור , כביכול . וחיבים אנו לזכר זאת בכל שנה ושנה , ולא לתלות את ההשגים של ימינו חכמה ומדע ותבונה בתורה ובצפונותיה מכחנו בלבד , אלא לזכר שאנו עם שנלקח בחסד גמור מצפרני הטמאה לאחר שאותם צפרנים היו נעוצים בנו עמק עמק ולא היה באפשרותנו להחלץ מהם כלל וכלל .

ועל כך להודות ולהלל לה' יתברך וליחס לו בלבד את כל השגינו הנרחבים בתורה והמצוות שזכינו להם .

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים מראה בכך שההכרה אצלו חזקה יותר , והתפעלותו מאמת זו מפעילה בו רגשות גדולים עד שמרבה לספר בהן . כאדם המתרגש ביותר מנס ופלא שנעשה עמו וכמה שיותר מבין את גדל נסו , יותר מספר עליו ולא מפסיק מלהשיח בו , כן **כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי הוא משבח** ומעלה ונראה מכך גדל הבנתו בנסו .

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא. וְרַבִּי טַרְפוֹן. שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק. וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל- אוֹתוֹ הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם. רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

מעשה ברבי . אליעזר וכו' עד הגיע זמן קריאת שמע של שחרית

הביא המעשה מגדולי התנאים שהרבו לספר מיציאת מצרים יותר מתלמידיהם , להורות דאף שלכאורה ספור יציאת מצרים מתאים יותר לפשוטי העם והתלמידים מאשר לחכמים והגאונים שעסוקים יותר בהויות פלפולי התלמוד .

וכאן הורה לנו , שספור יציאת מצרים תלוי בהתפעלות ובהבנה ובהכרה המלאה , ומי שהבנתו והכרתו חזקה יותר הוא הוא שאינו יכול להפסיק לספר בגודל הנס מגודל התפעלותו והתרגשותו . ומי יותר זכה להכרה מלאה וחזקה מתנאים קדושים אלו , ולכך לא יכלו להפסיק מספור יציאת מצרים . וכשבאו תלמידיהם להפסיקם , **אמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית** , ובשחרית לכלי עלמא מזכירין יציאת מצרים , ואם כן אין בכך הפסק מספור יציאת מצרים , ובכן יתישב למה באו תלמידיהם ועצרום מספור יציאת מצרים , הרי לא היה סוף זמן קריאת שמע אלא רק הגיע זמן קריאת שמע ואם כן אפשר להם היה להמשיך ביציאת מצרים שהרי התחילו בהתר את עסק ספור יציאת מצרים ודי בכך שהיו מזכירין להן בסוף הזמן כדי שלא יעבר זמן קריאת שמע ולמה תכף כשהגיע זמן קריאת שמע הפסיקום . אלא זו התשובה שבאו תלמידיהם לומר להם "דבר בעתו מה טוב" , הגיע זמן חיוב קריאת שמע ובו אנו מזכירים יציאת מצרים ואם כן מה טוב עתה דוקא להזדרז לקרא קריאת שמע ואין בזה הפסק לספור יציאת מצרים שהרי חובה להזכיר יציאת מצרים בקריאת שמע של שחרית .

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה. וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת. עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא שֶׁנֶּאֱמַר. לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת-יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים. יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו' אמרו חז"ל בגמרא (ברכות כח) "**הרי אני כבן שבעים שנה**" יום שנתמנה בו רבי אלעזר בן עזריה בן שמונה עשרה שנה היה ונעשה לו נס וצמחו לו שמונה עשרה שערות לבנות לכבודו , ולכן אמר "כבן שבעים שנה" ולא בן שבעים שנה ממש .

לרמז לנו בא רבי אלעזר , הרי אני ראיתי כיצד יפסח האלהים וידלג דלוגים בעולמו כרצונו , וחזיתי זאת על גופי ובשרי , שהרי אני הייתי סך הכל בן שמונה עשרה שנה ביום שנתמניתי לנשיא והקפיצני הבורא ודלג עלי בשנים רבות לכבודי עד שהייתי נראה כבן שבעים שנה . ואם ראיתי זאת על עצמי לצרך ישועתי שאינה מכרחה כל כך , על אחת כמה וכמה שעשה זאת הבורא לעמו ישראל בשעה הנצרכת ביותר להקים לו לעם את ישראל סגלתו , כן למדתי מכך קל וחמר עד כמה יש לנו להודות על פסיחתו הגדולה

של הקב"ה בהיותו מדלג ופוסח על שליבות ודרגות העליה בגאלת מצרים ופסח ודלג לעמו להעלותם למרומי הקדשה , כי אם ראיתי זאת בעצמי וחיב אני להודות לו שכבדני להיות נשיא אם כן כמה עלינו להודות לו ולספר בשבח יציאת מצרים גם בלילות כדי שתהא הודאתנו בכל הזדמנות שהיא ביום ובלילה , כי מתי הזמן היותר מתאים להזכיר יכלתו יתברך שאינו תלוי בשום הגבלות ויכול לעשות בעולמו ובעמו כרצונו אם לא בזמן שמיחדים אנו אותו בקריאת שמע , שהנו יחיד בעולמו ועושה בו כחפצו ואינו משעבד לשום חק , ואפלו חק שהוא עצמו קבעו , שאדם צריך להשתדל בעצמו ורק אחר כך זוכה לסיוע , יש זמנים שמותר הקדוש ברוך הוא גם על חק זה ומושיע ללא שום השתדלות כפי שהיה ביציאת מצרים .

וכמו שאכן הביא בן זומא ראיה מהפסוק **למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך** , **ימי חייך הימים** , **כל ימי חייך הלילות** , כלומר שרבתה תורה למצות זכירת יציאת מצרים שתהא ביום ובלילה , באותה הזדמנות שאנו מיחדים שמו יתברך להיותו כל יכול למה שלא נזכיר אז את יכלתו הנפלאת לשנות את העתים והזמנים , וארועים שדרוש להם זמנים ועתים רבים נעשים בימים אחדים כמו שנעשה עמי בפרטיות , ועם בני ישראל בכלליות .

ובאו חכמים ואמרו לו לרבי אלעזר , אנו דורשים את הפסוק **לימות המשיח** , לומר לך , שאין אנו באים למעט בשבחו של מקום בספור יציאת מצרים , אלא להפך שכונת הכתוב לחיבנו לספר במעלה זו גם **לימות המשיח** , שעל אף שאז יהיו הנסים גלויים רבים ומפלאים עד שלא יזכרו נסי מצרים ביחס לנסים שיהיו לנו , מכל מקום גם אז נצטרך להעלות על זכרוננו את נס יציאת מצרים , ואם כן אדרבא חשיבות יותר באה לומר לנו התורה לספור יציאת מצרים לספרו לימות המשיח ויותר חשיבות הוא מלספרו בלילות אחר שכבר מספרים אותו בימים .

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה. אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל:

ברוך המקום ברוך הוא שנתן תורה לעמו ישראל , ברוך הוא , כנגד ארבעה בנים דברה תורה וכו'

לומר לך שעם ישראל בכל מצב הנם בניו של הקדוש ברוך הוא ואפלו במצב של רשע , וכדברי רבי מאיר שאפלו בזמן שאין עושין רצונו של מקום קרויים בנים .

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר. מַה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. אַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח. אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

חכם מה הוא אומר וכו'

החכם דורש השתלמות בעבודת ה' להיות דבק בה' , מלא באהבת ויראת ה' , וזו כונתו בשאלתו להיותר חכמים ממנו שכבר זכו למעלות הנפלאות הללו , מהם הדרכים לכך שזכיתם למעלות נפלאות כאלו להיות צדיקים וקדושים ואהובי עליון , הלא גם אני שומר מצוות ועושה רצון ה' ולמה עדין לא זכיתי למעלות השלמות .

ובזה מדקדק שאלת החכם , **מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם** שלכאורה קשה מה פרוש **אתכם** זה לא נכון לחכם לומר כך וכי צוה ה' אלהינו על אחרים ולא עליו , הלא זה דומה לשאלת הרשע מה העבודה הזאת **לכם** ולא לו . אלא כאן מתכון החכם לשאל , לחכמים ולצדיקים ממנו , וכי יש לכם מצוות חקים ומשפטים מיחדים שנצטויתם אתם ולא אני , ואם כן מדוע אתם זכיתם לקרבת ה' יותר ממני ואני עדין לא השלמתי כמותכם , **מה העדות החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם** וזהו שאומר החכם : וכי אתכם צוה מצוות שלא צוה אותי , ודאי לא , הלא תורה אחת לכלנו ואם כן במה תלויה העליה והשלמות שזכיתם לה אתם ולא אני .

ועל כך השב תשיב לו **כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן** , דהינו שלאחר אכילת פסח אסור לטעם כלום כדי שישאר טעם הפסח בפה . אם אתה רוצה להשתלם בעבודת ה' זכר את ענין הפסח על כל נסיו ונפלאותיו ושנוי מערכות הטבע שנעשו לנו עין בעין , ואז היה תחלת הוצרותנו לעם ואז היינו לקנינו של הקדוש ברוך הוא ואל תסיח זאת מדעתך , כדי שהטעם של הפסח חג האמונה ישאר לך תמיד במחשבתך , וממנו תשאב כחות אהבה טמירים להיות אחוז ודבוק בה' ומצוותיו . וזהו שרמזו לו כמו שאין לאכל כלום לאחר קרבן פסח כדי שישאר טעם הפסח בפה , כן אין להסיח את הדעת מחג הפסח במיחד , ולזכר תמיד בכל הנסים והנפלאות שהיו לנו בו מכות מצרים , קריעת ים סוף , הליכה במדבר ארבעים שנה עם מן , באר וענני כבוד , ובכך מתחזק בלבנו הדבקות בו יתברך .

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל. כָּפַר בָּעִקָּר. אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמוֹר לוֹ. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לוֹ. וְאִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

רשע מה הוא אומר וכו' .

מסביר הרב ''נתיבות שלום'' :

לא מדבר כאן ברשע אפיקורוס וכי על בן כזה יש בכלל ענין לשמע מה הוא אומר , אלא על רשע שהרשיע מתוך שנתגבר עליו יצרו והפילו פעמים רבות ואינו יכול להחלץ ממנו

ועל כן מתיאש ואומר **מה העבודה הזאת לכם ולא לו** אתם שזכיתם לשמירה עליונה מיצר הרע ראויים הנכם לעבודת ה' אבל אני שמלא כשלונות מיצרי הרע הבוער בי איך יכול אני לעבד את ה' , ואליו התשובה **אלו היה שם לא היה נגאל** , פרוש , גם אנו שקועים היינו במצרים במ"ט שערי טמאה , ורק מכח שהתחזקנו ולא התיאשנו מגאלת הנפש עם גאלת הגוף הגענו עד כה , ואלו היה שם לא היה נגאל מחמת עצם היאוש הזה שבו .

עוד יש לומר , כאמור , דלא ברשיעי עסקינן שלא מאמינים בה' חס ושלום , אלא שאינו מאמין בכח הטמיר ונעלם בשרש נשמות בני ישראל , אשר גם בעת ששקועים במ"ט שערי טמאה לא דעך ניצוץ אלק ממעל שבקרבם , ונר אלהים טרם כבה . ועל זה **הקהה את שניו** שכפר בעקר , כי זה מעקרי האמונה שיהודי מחיב להאמין כי הקדוש ברוך הוא בחר בנו מכל עם , ושוכן אתם אפלו בתוך טמאותם . ואלו היה שם לא היה נגאל , כי רק בכח האמונה הזאת נגאלו אבותינו ממצרים , ורק בכח האמונה הזאת עתידין להגאל . וכנגד האמונה הזאת הסתפק משה ואמר הן בני ישראל לא יאמינו לי , אם כי ידע כי בני ישראל מאמינים בני מאמינים בהקדוש ברוך הוא , אך חשב שלא יאמינו בכחות הטמונים בהם שעל אף היותם במצב כזה שקועים במ"ט שערי טמאה ראויים לגלוי אהבה מאת הקדוש ברוך הוא .

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר. מַה-זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

תם מה הוא אומר וכו'

התם לוקה במדת האדישות והקרירות ואינו מתרגש משום דבר שבקדשה ועל כל דבר שרואה שבני אדם מתרגשים ומתפעלים שואל : **מה זאת**? מה יש להתרגש ולהתלהב . אף אתה אמר לו אם רצונך להתפעל ולא להיות קר בעבודת ה' התבונן! **בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים** , ובאותה תקופה מי לא התרגש ומי לא התפעל , הלא התפלץ לבם של עם ישראל מאהבתו ויראתו בראותם נקמת ה' משונאיהם את גדלו ואת ידו החזקה , ובכן התבונן באותה תקופה נפלאה ויתלהב לבך ותצא מאדישותך להיותך מתהלך עם נסי אותה תקופה מבלי להסיח דעתך מהם .

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל. אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא, יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמַּצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

ושאינו יודע לשאל וכו'

שאינו יודע לשאל , שנמצא במצב של עצבות ומחין דקטנות ולבו אטום חתום וסתום עד שקשה לו אפלו לפצות פיו וסגור ומסגר הוא בתוך עצמו , **את פתח לו** את סגור לבו להביאו למחין דגדלות ולשמחה , והיות ואי אפשר ליבא מצדו משהו החל אתה להגיד לו , **והגדת לבנך ביום ההוא וכו'** , הגד לו ספור יציאת מצרים כיצד הוציאנו ה' מהקטנות שהיינו בה ובבת אחת רוממנו לגדלות , ולכן חזקהו לבל יתיאש , כך ימשיך להחזיק באמונה פשוטה ותמימה , ויעשה מה שביכלתו וימתין בסבלנות לישועת ה' ולבסוף ודאי יושע ויצא מסגור לבו להיות לבו פתוח ורחב בעבודת ה' .

כי מי יותר מיאש ולא מאמין בעצמו היה מעם ישראל בתקופת שליטת מצרים עליהם , עם בלא כח ולא נשק , עבדים משעבדים בעבודת פרך , לקויים ופגועים ברוח ובגוף , ובכל זאת התחזקו באמונה פשוטה ולבסוף נגאלו ולכן חזקהו ואמצהו לבל יתיאש ויאמין כי לא יטש ה' את עמו ונחלתו לא יעזב . (על פי הרב "נתיבות שלום").

יכול מראש חדש וכו'

מאמר זה חוזר על כל וארבעת הבנים , לומר לך מתי הזמן המסגל בדרך סגלה להושיע את החכם הדורש שלמות , ואת הרשע הדורש נצחון על יצרו , ואת התם הרוצה לצאת מאדישותו , ואת השאינו יודע לשאל הרוצה להחלץ מיאושו ואטימותו . **הלילה הקדוש של ליל הסדר** . לפי שבלילה זו הקפיץ הקדוש ברוך הוא את עם ישראל למדרגות נפלאות בבת אחת כמבאר בהקדמה , ובפרט מדברי האר"י ז"ל שהאיר הקדוש ברוך הוא הארה נפלאה בבת אחת וגרש בזה את כל כחות הרע והטמאה . ולכן אם אמנם בכל השנה גם אפשר לאדם להתעלות , אולם בדרך סגלה מסגל לילה זה למהר לאדם את ישועתו הרוחנית ולקפץ ולעלות מעלה מעלה בזמן קצר . ולכן בודאי שמצוה מיחדת לספר בשבח יציאת מצרים בכל יום , אולם מעלה וסגלה מיחדת יש ל"והגדת לבנך **ביום ההוא** " , דוקא ולא זו בלבד אלא בלילה הזו **בשעה שמצה ומרור מנחים לפניך** וכמבאר בדברי האר"י שההארה הנפלאה שנעשתה בבת אחת מעלתה כבר בתחלת הלילה ונמשכת עד למחרת ולכן זהו הזמן מסגל לשבר כחות הרע ולהתעלות מכל המפריעים למיניהם .

ומבאר בספר "נתיבות שלום" עוד היטב סגלת הלילה הזה במיחד להצלחת השרשת האמונה בבנים יותר מכל ימות השנה :

הזמן הסגלי המכשר ביותר להשריש אמונה - אבות לבנים בליל הסדר

ואפלו כלנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים , וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח . יש לבאר בענין זה של ספור יציאת מצרים מה היא פנימיות המצוה . כמו כן מה המיחד במצוה זו , שכל המרבה בה הרי זה משבח , ולא מצינו

ענין כזה בשאר המצוות , אשר תכף כשמקימן יוצא ידי חובתו ואין שום ענין להרבות בהן , כדגמת קריאת שמע שאדם קורא פעם אחת ויוצא בזה , או שופר לולב וכזית מצה שאין בהם ענין לחזר ולקים עוד ועוד פעמים גם בענין יציאת מצרים עצמה יש מצוה בכל יום , למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך , שמקימין אותה על ידי שמזכירים פעם אחת יציאת מצרים בקריאת שמע , ואין בה שום ענין דכל המרבה הרי זה משבח , מדוע אם כן דוקא במצות ספור יציאת מצרים של ליל ט''ו בניסן אמרו כל המרבה הרי זה משבח .

והנה כתב הרמב''ם במצות והגדת לבנך (הלכות חמץ ומצה פ''ז ה , ב) : מצוה להודיע לבנים ואפלו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך לפי דעתו של בן אביו מלמדו . כיצד אם היה קטן או טפש אומר לו בני כלנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקדוש ברוך הוא ויוציאנו לחרות . ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שארע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו על ידי משה רבנו , הכל לפי דעתו של בן , עד כאן . והנה מדבריו משמע שהמצוה והגדת לבנך שיכת גם כשהבן גדול מאביו בחכמה ויודע יותר ממנו , שכתב דצריך להודיע לכל בן לפי דעתו והבנתו , ולכאורה צריך באור מה ענין יש לספר ביציאת מצרים לבן כזה בשעה שאין לאב כלל מה לחדש לו . כמו כן יש להבין בעצם המצוה והגדת לבנך , שהיא גם באפן שאינו מחדש לבנו בשנה זו יתר על מה שספר לו אשתקד , ומה ענין יש בספור יציאת מצרים כגון דא .

אכן על פי האמור לעיל דפסח הוא חג האמונה , וליל הסדר הוא בחינת ראש השנה לאמונה , וזהו כל ענין המצוה לספר ביציאת מצרים לחזוק והשרשת האמונה בלילה הזה , יש לומר דבמצות והגדת לבנך קבעה התורה הקדושה כח עלאי מיחד המסגל ביותר להשרשת אמונה , שעל ידי שהאב מספר ספור יציאת מצרים לבנו , ומעביר אליו את מה שהוא שמע מאביו ורבו , שהם שמעו גם כן את הספור הזה עצמו מאבותיהם ורבותיהם וכן הלאה עד לדור של יציאת מצרים , על ידי זה הם מתאחדים באמונתם עכשו עם כל שלשלת הדורות של עם ישראל עד לדור יציאת מצרים , וענין זה מסגל ביותר להשרשת האמונה . והזמן המסגל לזה קבעה התורה שהוא **בשעה שמצה ומרור מנחים לפניך** , שאז הזמן מכשר באפן סגלי להשריש האמונה מאבות לבנים , ועל כן אף אם הבן יותר חכם מאביו ואין האב מחדש לו כלום , או באפן שכבר ספר לו אי פעם את ספור יציאת מצרים , מכל מקום יש על האב בלילה הזה מצות והגדת לבנך , כי הכח העלאי המסגל להשרשת אמונה הוא דוקא על ידי זה ששומע מאביו , וכדאיתא בספרים הקדושים ש ''והגדת לבנך'' הוא לשון המשכה , כמו שמתרגם בפסוק וימשכו

את יוסף מן הבור ''ונגידו'' , והכונה כאמור שהמצוה הזאת והגדת לבנך מסגלת ביותר להמשכת האמונה . ועין בספר אוהב ישראל בבאור ההגדה **יכול מראש חדש תלמוד לומר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מנחין לפניך** שכתב בזה הלשון : שבזו הלילה מתגלה אור השכל האמת והאמונה וחופף בלילה הזה על כל זרע ישראל ואז כשיספר לבנו בודאי יכנסו דברי האב ויאמין בכל לבו .

העקר שבספור יציאת מצרים - הוא להמחיש לעצמו כאלו הוא יצא ממצרים / ספור (''נתיבות שלום'')

ומכאן גדל ענין ספור יציאת מצרים וחשיבותו , כדמצינו שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה , וכדאיתא בזהר הקדוש שאומרים קדם ההגדה איך קדשא בריך הוא חדי (שמח) בהאי ספור וכו' , כי בלילה הזה נמשכת השפעת אמונה לכל השנה , וכמה שמשריש יותר ויותר בהירות באמונה הרי זה משבח . וזהו באור המעשה שהודיעו מן השמים לבעל שם טוב הקדוש זי''ע על איש כפרי שאמירת ההגדה שלו בליל הסדר היתה חשובה כאמירת ההגדה של הבעל שם טוב עצמו , והלך לראות מה מעשהו של אותו אדם , ושאל אותו מה עשה בליל הסדר . וספר לו אותו כפרי שאינו יודע בכלל מה צריך לעשות בליל הסדר , אלא כשבא מבית הכנסת לביתו נתרגש לבו ביותר והתלהב בדרגה עלאית לספר לבני ביתו שהיה מלך פרעה ימח שמו שעשה לנו צרות רבות והקדוש ברוך הוא עזר לנו והוציאנו משם וכו' , ועל כן נודה להשם יתברך ונשתה כוס יין , ושתה כוס אחת , ואחר כך אמר שוב כנ''ל שהיה פרעה ימח שמו וכו' ונשתה עוד כוס יין , וכך הלאה , והסדר הזה שהיה באמונה חזקה והתרגשות רבה עשה רשם גדול בשמים . והינו , שמדרגת ליל הסדר תלויה בבהירות האמונה , ומכיון שאמונתו היתה בכזו בהירות היה הסדר שלו חשוב ויקר ביותר למעלה והינו להמחיש , שאין יציאת מצרים ענין שהיה לפני כשלשת אלפים שנה אלא הוא ענין נצחי המתחדש בכל שנה ושנה , ולכן יש לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים .

הסגלות הנפלאות שזוכה להם האדם בספור יציאת מצרים בליל הסדר

כתב עוד בספר ''נתיבות שלום'' :

ויש להרחיב עוד בבאור הענין המיחד שיש בפסח שנצטוינו לספר ביציאת מצרים , ולא מצינו כן בשאר ימים טובים שנהיה מצוים בספור , וכמו כן לא נאמרה מצות ספור בשאר הנסים שארעו לישראל , כדגמת המן והבאר , ובכל העתים והדורות , אף שגם באלו שיך השרשת האמונה . והטעם , כי אצל בני ישראל לא קים המשג זכרונות בעלמא , ואין בתורה הקדושה מצוה לספר את ספורי העבר אפלו כשמדבר בהופעות שמימיות

שהיו רק פעם אחת ויחידה מימות עולם . אלא שיציאת מצרים הוא ענין נצחי כי בכל שנה מתעוררת מחדש בחינה דאז , וכמו שאמר הרה"ק המגיד מקוז'ניץ ז"ל שבכל שנה ושנה בחג הפסח נתגלה דבר שהיה בימים ההם ובכל שנה יש נפשות היוצאים ממצרים בחג הקדוש הזה , **וכל ליל פסח מסגל להשתנות מזלו מרעה ליפה , והיינו שבלילה הזה מסגל להשתנות לחלוטין ולצאת לחרות מכל מצריו** , על דרך אמרם ז"ל בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים , וכידוע כל מקום שנאמר חיב הוא בבחינת מסירות נפש .

והעולה מכל זה שיציאת מצרים לא היתה מארע חד פעמי , אלא היא ענין נצחי , שבכל שנה ושנה יש אצל יהודי הבחינה שהוא נגאל ממצרים . ומעתה יתבאר הענין המיחד שיש בספור יציאת מצרים , **והוא על פי מה שכתב הרמ"ק שהמספר ביציאת מצרים גורם בזה לחדש אותם האורות העליונים שנתגלו ביציאת . מצרים** , וזו הכונה ספור , מלשון ספיר והארה , על דרך המובא בזהר הקדוש על הפסוק השמים מספרים כבוד אל וגו' מנהרין כזוהרא דספיר , והינו שעל ידי הספור ממשיך איש יהודי את ההארות של גאלת מצרים על עצמו .

והוא על דרך דאיתא בספר הקדוש "דברי משה" מהרה"ק רבי משה מדולינא זי"ע (פרשת שמיני) טעם שאומרים בליל פסח פסוקי התורה של יציאת מצרים , כי בפסוקים האלה טמיר וגניז ההארה והקדשה של יציאת מצרים , ועל ידי אמירת הפסוקים מעוררים וממשיכים את ההארות הטמונות בהם . ועל כן מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים להמשיך בכל שנה את ההארות והבחינות הנצחיות של יציאת מצרים , מה שאין כן בשאר נסים שלא היו אלא לשעתם ועל כן אין בהם מצות ספור . ולכן גם מיחדת מצוה זו בכך **שכל המרבה** לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח , כי כל כמה שמרבה לספר הריהו ממשיך יותר את ההארות של גאלת מצרים .

ועל פי האמור יש לפרש בלשון ההגדה בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו גאל עמהם וכו' , הכונה שגם ענין זה גופו כלול במצות והגדת לבנך , שתספר לו שבעבור זה עשה ה' **לי** , הינו שזה ענין נצחי , ולא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא **אף אותנו גאל עמהם** . כי אמנם חלק יסודי במצות ספור יציאת מצרים , לחזר ולספר שיציאת מצרים היא לא רק מארע שקרה בעבר , אלא היא נצחית ומתחדשת בכל דור ובכל שנה בלילה הזה , וכדיוק לשון הרמב"ם הנזכר "להראות עצמו כאלו עתה יצא ממצרים" .

גלות וגאלת הדבור

עוד יש לומר בענין המיחד של מצות ספור יציאת מצרים . דהנה בגלות מצרים היה הדבור בגלות כדאיתא בזהר הקדוש (שם כה) שלא היה לישראל את כח הדבור ולא היו יכולים לדבר לפני השם יתברך , וכמו דכתיב (שמות יד) סגר עליהם המדבר , לשון דבור , וזו היא הגלות הקשה ביותר לאיש יהודי כאשר הדבור סגור ממנו ואינו יכול לדבר לפני השם יתברך וכו' .

ובמקום אחר בארנו , שמתחלה היתה הגלות קשה עוד יותר , שאפלו להתאנח לפני השם יתברך לא יכלו ישראל , כמו שנאמר (שם ב) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו וגו' , הינו שבכל השנים שחלפו עד כה היו כל כך בשפל המצב והפה סגור ומסגר שאפלו אנחה לפניו יתברך שמו לא יכלו להאנח , ורק בימים הרבים ההם כשכבר היתה אתחלתא דגאלה וימת מלך מצרים , או אז ויאנחו בני ישראל מן העבדה , כי הקדוש ברוך הוא עזר להם שיכולים כבר להתאנח . וכמו דמצינו שנאמרו שם ד' לשונות של אנחה , ויאנחו , ויזעקו , ותעל שועתם , וישמע אלהים את נאקתם , וכיון שכבר נאנחו וישמע אלהים וגו' ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב . אכן זה היה רק אנחה , והדבור עדין היה בגלות , עד גאלת מצרים שאז נפתח להם כח הדבור וכבר יכלו לדבר לפני השם יתברך . וזה ענין מצות ספור יציאת מצרים , כיון שהתחלת גאלת מצרים היתה בזה שהדבור יצא מהגלות , ונפתח פיהם לדבר לפני השם יתברך , על כן מצוה עלינו בלילה הזה של גאלת מצרים לדבר ולספר ביציאת מצרים , וכל המרבה הרי זה משבח , כי הוא זמן גאלת כח הדבור , וכדאיתא שזה נוטריקון פס"ח פה סח .

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ. וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל-הָעָם. כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם. תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר. וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו

מתחיל בגנות ומסים בשבח , מסביר הרב "נתיבות שלום" מה טעם שמתחיל בגנותנו שעובדי עבודה זרה היו אבותינו , וזה לשונו :

אהבת הקדוש ברוך הוא לעמו ישראל - אהבה שאינה תלויה בשום דבר ולכן אינה בטלה לעולם

בגמרא (פסחים קטז) מאי גנות רב אמר **מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשו קרבנו המקום לעבודתו** ושמואל אמר עבדים היינו לפרעה במצרים . ויש לומר בטעם

הענין שמתחיל בגנות , ולמה לא להתחיל מיד מהשבח שעכשו קרבנו המקום לעבודתו , וכן מה הגנות שעבדים היינו , הרי זו היתה גזרה מהקדוש ברוך הוא בברית בין הבתרים ולא היה על החטא .

והטעם משום שאין עקר מצות ספור יציאת מצרים על האותות והנפלאות שעשה עמנו הקדוש ברוך הוא בשדוד המערכות , אלא על שבחר בנו ביציאת מצרים להיות לעם הנבחר . ולכן מתחיל בגנות , להורות שזה שבחר בנו לא היה מתוך שהיינו ראויים , ורק באהבתו בחר בנו , בחינת ''רצון'' למעלה מכל הסבות , שאין טעם ברצון , אבל אם היתה הבחירה בעת שהיו עם ישראל רצויים ומצינים לפניו יתברך אם כן היה זה בחינת אהבה התלויה בדבר שבטל דבר בטלה אהבה ואין האהבה נצחית , מה שאין כן כשבחר בנו במצב של גנות בהיותנו בשפל המצב בתכלית הרי מה שבחר בנו הוא נצחי . ועל פי האמור נוכל להבין גם למה קרא הקדוש ברוך הוא לישראל בני בכורי בהיותם עוד משקעים במ''ט שערי טמאה , ומדוע לא המתין לקראם כך עד שיעשו תשובה ויהיו ראויים לזה . והענין כאמור , שאם היה השם יתברך ממתין שיהיו ראויים לזה , היתה זו אהבה התלויה בדבר שבטל דבר בטלה אהבה , ונמצא שרק בזמן שיהיו עושים רצונו של מקום יתיחס עליהם התאר בני בכורי ישראל , אך כשלא יקימו רצונו יתברך יתבטל מהם התאר הזה , על כן קרא עליהם הקדוש ברוך הוא את התאר בני בכורי ישראל דוקא בעת שהיו משקעים במ''ט שערי טמאה , לגלות כי אהבתו יתברך לישראל היא אהבה שאינה תלויה בדבר ואינה בטלה לעולם , שבכל מצב שהם נמצאים הרי הם נקראים בני בכורי ישראל , וכמו דקימא לן כרבי מאיר שבין עושין רצונו של מקום ובין אינם עושים רצונו נקראו בנים .

וַאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר. וָאוֹלֶךְ אוֹתוֹ בְּכָל-אֶרֶץ כְּנָעַן. וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֵּן-לוֹ אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו. וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען

וכך מתאר המדרש את בחירתו וקרבתו של הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו מכל בני דורו . (מספר ''יציאת מצרים'')

כתיב (נחמיה ט') ''אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים'' ופרש המצודות שאמרו רבותינו ז''ל כי נמרד השליכו לכבשן האש בארץ כשדים וה' הצילו .

ואיתא בבמד"ר פ"ג אשרי תבחר ותקרב , אשרי מי שבחרו הקדוש ברוך הוא אף על פי שלא הקריבו , וכו' , ואיזה זה שבחרו הקדוש ברוך הוא זה אברהם שנאמר (נחמיה ט) "אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם" , וכן תרגם אונקלוס (בראשית כ' י"ג) והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון , יתי קריב ה' לדחלתיה מבית אבא . ונולד אברהם אבינו בשנת אלף ותשע מאות וארבעים ושמונה לבריאת העולם כדאיתא בע"ז ט' . והחזיר בתשובה את כל הקרובים אליו ואת תרח אביו כמו שכתוב (בראשית ט"ו ט"ו) "ואתה תבוא אל אבתיך בשלום" ואמרו במדרש (בב"ר פל"ח) . שבשרו שיחזר אביו תרח בתשובה .

וכשנולד אברהם אבינו "האדם הגדול בענקים" (יהושע י"ד ט ו) ואמרו רבותינו ז"ל (בב"ר פי"ג) למה קורא אותו גדול , לפי שהיה ראוי להבראות קדם לאדם הראשון . אלא אמר הקדוש ברוך הוא שמא יקלקל ואין מי שיבוא תחתיו אז התחיל העולם להתקן . דכשחטא אדם הראשון נתערב רע בטוב והיו יוצאים מאדם הראשון גם נפשות רעות עד שיצאה נפש אחת טהורה שבה כלולות כל הנשמות הקדושות . ונתברר האילן הטוב מחדש .

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן . והתחיל לחשב ביום ובלילה והיה תמה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג , ומי יסובב אותו . כי אי אפשר שיסבב את עצמו . ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא משקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים , ואביו ואמו עובדי כוכבים והוא עובד עמהם , ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת , והבין קו הצדק בתבונתו הנכונה , ואמרו רבותינו ז"ל (בב"ר פל"ט) אמר ר' יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת , אמר תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג , הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל הבירה . כך לפי שהיה אברהם אבינו אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג , הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם , (עד כאן לשון המדרש ומכאן המשך לשון הר"מ) , וידע שיש שם אלה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלה חוץ ממנו , וידוע שכל העולם טועים , כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שהם הולכים בה , והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבד אלא לאלה העולם , ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך , כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להרגו ונעשה לו נס ויצא לחרן . והתחיל לעמד ולקרא בקול גדול לכל העולם , ולהודיעם שיש שם אלה אחד לכל העולם , ולו ראוי לעבד , והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה

לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא , שנאמר (בראשית כא לג) ''ויקרא שם בשם ה' אל עולם'' , וכיון שהיו העם מתקבצים אליו ושואלים לו על דבריו , היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שהחזירהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם , ושתל בלבם העקר הגדול הזה , וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו , עד כאן מלשון הר''מ .

וכשהיה אברהם אבינו ע''ה . בן חמשים ושתים נסתימו אלפים שנות תהו ופרש רש''י (סנהדרין צ''ז) שהיה העולם כתהו , ואמרו במדרש (ב''ר פל''ט) משל למלך שהיה עובר ממקום למקום , ונפלה מרגלית מעל ראשו , עמד המלך והעמיד פמליא שלו שם , ועשה צבורים . והביא מכברות וכבר את הראשונה ולא מצאה . בשניה ולא מצאה , ובשלישית ומצאה אמרו מצא המלך מרגלית שלו , כך אמר הקדוש ברוך הוא מה צרך היה לי ליחס את שם , ארפכשד , שלח , עבר , פלג , רעו , שרוג , נחור , אלא בשבילך , כמו שנאמר (נחמיה ט') ''ומצאת את לבבו נאמן לפניך ואמרו רבותינו ז''ל (במד''ר פ''א) אמר ר' אבהו אוצר מלא יין ונכנס לבדקו ומצאו כלו חמץ , בא לצאת מתוך האוצר ומצא חבית אחת יין טוב , אמר חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר , כך ברא הקדוש ברוך הוא שבעים אמות הקדמונים ומכלם לא מצא הניה אלא בישראל עד כאן לשון המדרש .

וכתב הרמב''ן (סוף פרשת בא) והיא כונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין אל חפץ בתחתונים , מלבד שיזדע האדם ויודה לאלהיו שבראו , עד כאן לשונו . ואברהם אבינו שתל זו האמה היודעת את ה' וקוראת בשמו , ומודה לאל שבראם ומפרסמים זה לזה ואומרים בריותיך אנחנו (מלשון הרמב''ן פרשת בא ומלשון הר''מ פ''א הלכות עכו''ם) .

ובזכות אברהם אבינו אשר כפר בעבודת אלילים ופסילים ודבק בה' נבחרנו להיות עבדי ה' כמו שנאמר (ישעיה מ''א ח') ''ואתה ישראל עבדי אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי'' ופרש הרד''ק ''ואתה ישראל עבדי'' אינך כגויי הארצות , כי עבדי אתה **ואני בחרתיך להיות לי עבד** , ולמה **שאתה זרע אברהם אהבי שאהבני** . **ודבק בי ויצא מתוך עובדי פסילים ואלילים** . עד כאן לשונו . הרי שנבחרנו להיות עבדי ה' בעבור אברהם אבינו שכפר בעכו''ם ודבק בה' .

ועל שם שאנחנו מיחדים שמו יתברך אנו נקראים יהודים כדאיתא במדרש (אסתר רבה פ''ו) ''יהודי'' למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא , אלא שיחד שמו של הקדוש ברוך הוא כנגד כל באי העולם , ולפי שיחד שמו של הקדוש ברוך הוא נקרא ''יהודי'' לומר ''יהודי'' ''יחידי'' .

וארבה את זרעו ואתן לו : את יצחק

יצחק ממשיך דרכו של אבא , וכך אומר המדרש (שמות רבה פא)

אתה מוצא שאברהם יסר את יצחק בנו ולמדו תורה , והדריכו בדרכיו כדכתיב (בראשית כ''ו) ''עקב אשר שמע אברהם בקולי'' וכתיב (שם כ''ה) ''ואלה תולדות יצחק בן אברהם'' , ללמדך שהיה דומה לאברהם בכל דבר , בנוי בחכמה בעשר במעשים טובים , תדע לך שבן שלשים ושבע שנה כשעקדו אביו , וכתיב (בראשית כ''ד א') ''ואברהם זקן בא בימים'' (ואף על פי כן) ועקדו וכפתו ולא נמנע , לפיכך ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק . (ספר ''יציאת מצרים'')

ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו

לטובת יעקב נתן עשו בחינת הקלפה שקדמה לפרי ונאחזה כל כח הקלפה והסרחון כדי שיצא יעקב מלבן ונקי מכל פסלת וזהמא וכמובא במדרש (ב''ר פס''ג) ''ויצא הראשון אדמוני'' (בראשית כ''ה כ''ה) למה יצא עשו תחלה כדי שיצא הוא ויתקן סריותיו (הסרחון ודם לדה) תחלה . אמר ר' אבהו , כהדין פרביטא שהוא משטף את בית המרחץ ואחר כך מרחיץ את בנו של המלך , פרוש כאותו הבלן שרוחץ את בית המרחץ ואחר כך נכנס בנו של המלך למרחץ נקי . (''יציאת מצרים'')

ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו

כבר אז בזמנו של עשו עשה קדוש ברוך הוא חלקה בין בנו יעקב לבין עשו שנאמר כי הלוא אח עשו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי , ולכן מיד עשה כבר חלקה לתת לעשו את חלקו בהר שעיר למען הפרד מיעקב .

ומבארים הדברים בספר ''יציאת מצרים''

כתב המצודות ''**ואתן לעשו את הר שעיר**'' (יהושע כ''ד ד) מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקים ''כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם'' . עוד פרש שם בהמשך הכתוב (שם) ''ויעקב ובניו ירדו מצרים'' ופרש להיות הם נחשבים לזרע ועליהם יאמר (בראשית ט''ו י''ג) ''כי גר יהיה זרעך'' ובהם יתקים ודור רביעי ישובו הנה (שם ט''ז) .

ומבאר דדוקא זרעו של אברהם ישתעבדו במצרים . ומי שישתעבד במצרים הוא יקבל את ארץ ישראל כמו שנאמר ''ודור רביעי ישובו הנה'' .

ועל פי זה גם פרש הכתוב (יהושע כ''ד ד) ''ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו'' שאנן ושוקט ובגולה לא הלך . (שם) ''ויעקב ובניו ירדו מצרים'' והם שקימו גזרת השעבוד ''כי גר יהיה זרעך'' ועליהם נאמר אחר כך בברית בין הבתרים לזרעך נתתי את הארץ

הזאת . (ע''כ מדברי הגרי''ז זצ''ל עה''ת פרשת חיי שרה) הרי דגזרת השעבוד ונתינת הארץ קשורות זו בזו .

ומבאר על פי זה הכתוב (בראשית ל''ו ו') ''ויקח עשו וכו' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו'' . ופרש רש''י (והוא במדרש ב''ר פרק פ''ד) מפני שטר חוב של גזרת כי גר יהיה זרעך המטל על זרעו של יצחק , אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת . ולא בפרעון השטר עד כאן לשון רש''י .

וכן כתיב בפרשת חקת (במדבר כ' יד טז) ''וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וכו' אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו , וירדו אבתינו מצרימה וכו' נעברה נא בארצך'' ופרש רש''י אתה ידעת את כל התלאה לפיכך פרש אביכם מעל אבינו שנאמר (בראשית ל''ו ו') ''וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו'' מפני השטר חוב המטל עליהם והטיל על יעקב , ''נעברה נא בארצך'' אין לך לעורר על הירשה של ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב עד כאן לשון רש''י .

עוד מבאר דגזרת השעבוד חלה דוקא על זרע אברהם . (ויעקב הוא זרע אברהם כיון שהוא המחזיק בדתו ובדרכו הישרה כמו שכותב הר''מ בפ''י מהלכות מלכים הלכה ז') . וכתב הבית הלוי דמשום הכי כששמע עשו שמת אברהם נתחכם לסלק מעצמו החוב הזה על ידי שעזב דרכו של אברהם לפיכך פקר ואמר לית דין ולית דין , והוציא עצמו מן הכלל כדי שיהא בן חורין מן החוב הזה . ורק מי שהולך בדרכו של אברהם הוא זרע אברהם והוא יהיה בחוב הזה . ולפיכך מכר את הבכורה ליעקב כדי שעליו (על יעקב) יחול גזרת השעבוד .

הרי שהוציא עשו עצמו מגזרת השעבוד בשני דרכים חדא על ידי שלא נקרא זרע אברהם וזה על ידי שלא החזיק בדרכו הישרה של אברהם . ועוד ''שהלך אל ארץ'' וירש את הר שעיר , דנתינת ארץ ישראל קשורה בגזרת השעבוד , וזה שכתב המצודות (יהושע כ''ד) ''ואתן לעשו את הר שעיר'' מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקים בו כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם'' , דדוקא זרע אברהם ישתעבדו במצרים , ובהם יקים ודור רביעי ישובו הנה הוא הזרע המחזיק בדתו ובדרכו הישרה של אברהם אבינו ע''ה .

וכמו כן יעקב אבינו נזהר מעשו וברח ממנו כמאש לפי שידע שאינו ממשיך זרע האבות הקדושים אלא הוא ובניו שבטי י-ה , ונאריך בזה קצת לפי שיש בזה מסר לדורנו .

''משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי . אהבתי אתכם אמר ה' , ואמרתם במה אהבתנו , הלוא אח עשו ליעקב נאם ה' , ואהב את יעקב . ואת עשו שנאתי וגו''' (מלאכי א , א-ג) .

כתב הרמב"ם : "אין קנאה כקנאת הדת" . ומכאן מקור שנאת עשו ליעקב אבינו ע"ה . עשו רואה שאת שושלת היחודיות הנאמרה לאברהם אלהי אברהם , וליצחק אלהי יצחק , יהא הממשיך יעקב אלהי יעקב , ולא עליו יקרא אלהי עשו . יעקב הוא יהא הממשיך שושלת היחודיות . ומכאן מקור שנאתו .

סבה ראשונה היתה לעשו לחשב שהוא ממשיך היחודיות , שהלא בכור הוא , אולם נתבדתה , וסופה הוכיח על תחלתה שאינה סבה לעליונות על יעקב , שהרי מכרה ליעקב בעד נזיד עדשים . ואם כן , לכמוהו , שאינו יודע להעריך ערך בכורה , כיצד תהיה היא הסבה להעלותו על אחיו?

סבה שניה , או יותר נכון הזדמנות שניה נזדמנה לעשו לחשב שעדין אפשרות היחודיות בידו בצווי אביו לעשות לו מטעמים ויברכהו , ועל זה קפץ עשו כמוצא שלל רב : הנה הגיע הרגע בו אוכל אני להתעלות על אחי ולהמשיך היחודיות , והנה נתבדתה יעקב עוקבו ונוטל את ברכתו .

עשו שוב הפסיד במערכה . התבונן ואמר בלבו : מה שנשאר לי מעתה לאחר שנלקחו ממני בכורתי וברכותי להיות עליון על אחי , הוא פשוט מאד להרגו ולאבדו מן העולם ואם כן , מי אם לא אני יקרא עלי "אלהי עשו" ?!

"וישטם עשו את יעקב וגו' ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית כז , מא) . אמנם כדי להרג את יעקב ולפרק עלו מעליו , מתנה הדבר , וכנאמר : "והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך , "כלומר , כשיפרק יעקב עול תורה ומצוות , ישנה אפשרות לעשו לשלט עליו .

והנה יעקב הולך לבית לבן , עומד שם בנסיונות וביסורים וכנאמר ברש"י (בראשית לב , ד) : "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי , ולא למדתי ממעשיו הרבים" , מגדל בנים ובנות , שבטי י-ה , כלם קדושים וטהורים .

עשו - עברתו שמורה לנצח , והנהו הלך לקראתו וארבע מאות איש עמו . מנסה את מזלו , אולי פרק יעקב עול תורה , ובפרט לאחר שנים רבות שהיה בחברתו של לבן הרשע , ואם כן , אפשר שיתאפשר לו לאבדו .

והנה מתחלה נפגש יעקב עם שרו של עשו (רש"י) , "ויאבק איש עמו עד עלות השחר , וירא כי לא יכל לו וגו' , ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני" (בראשית לב) - הודה לי על הברכות שברכני אבי (רש"י) . ובעל כרחו ברכו ונכנע לו . וכיון שנכנע שרו של עשו למעלה נכנע עשו למטה - "וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו" (שם לג , ד) .

אמר רבי שמעון בר יוחאי : בידוע שעשו שונא ליעקב , אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו . ויש שם מדרש אחר (ברש"י) : שלא נשקו בכל לבו , אלא בעל כרחו . כפוף עשו ומתנית ברכתו לשלט על יעקב כשיפרק עול תורה , וכיון שאין פרץ ואין צוחה במחנה יעקב אין שום שליטה על עשו .

אולם עדין מנסה עשו את מזלו לשלט על יעקב , ואומר , אמנם הזדמנות הבכורה לא עמדה לי , וכן הזדמנות הברכות לא עמדה לי , ולהרגו לא יכלתי , אך עדין יש לי אפשרות אחת לערב מאנשי הרעים אתו ולקלקל את מחנה קדשו של יעקב , והרי הוא תחת ידי בפריקתו את עול המצוות .

ולכך מציע עשו : "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" אלך עמך לאט לאט כפי אפשרות מהלך שלך (רש"י) .

יעקב אבינו תפס מלכדת זו , ובשום אפן לא הסכים , ודחהו . "אדני ידע כי הילדים רכים וגו' יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה וגו'" .

ועשו מנסה אפשרות נוספת "ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי" , שילכו עמך כמה מאנשי .

ושוב דוחהו יעקב "למה זה אמצא חן בעיני אדני" . ובזה זכה יעקב לנצחון מחלט נגד עשו , התבדלות גמורה מכל וכל .

הוראה זו הורה לנו יעקב אבינו למעשה לדורות ולדורי דורות . אם רצוננו שלא לתן שום פתח לשליטת עשו עלינו לבצר את מחננו בחומות בצורות ולהתרחק בתכלית מכל קשר עם עשו , ובזה אנו נשמרים ממנו בכך שאינו יכול להחטיאנו וללמדנו ממעשיו , וזהו התנאי שלא יוכל לפרק על יעקב מעל צואריו .

אם הדבר אמור לגבי כל הדורות , על אחת כמה וכמה לגבי דורנו דור עקבתא דמשיחא דור המעתד לגאלה הקרובה במהרה בימינו דור הצריך לעבר נסיונות וברורים לאין שעור דור שיצטרך להתנסות בשער החמשים של הטמאה , כדברי ה"אור החיים" הקדוש , שבאחרית הימים יתנסו ישראל בשער החמשים של הטמאה . ומה שאבותינו במצרים נתנסו בהכנסם לשער הארבעים ותשע , ולו היו נכנסים לשער החמשים , היו נאבדים לגמרי אנו דור האחרון נצטרך גם משם להתברר ולהתלבן .

בימינו המלחמה בתקפה מלחמת הקדשה והסטרא אחרא . וכדברי רבנו אליהו לאפיאן , שאין דומה מלחמת יריבים הלוחמים עבור שטח אדמה כלוחמים על עצם קיום מדינתם , שאלו האחרונים מפעילים את כל כחותיהם , בידעם שהמנצח נאבד לעולמים , והמנצח מנצח לעולמים , הרי שאז מפעילים את מיטב הנשק והכח .

כן הוא זמננו זמן הקרוב לבטול רוח הטמאה מן הארץ , והמרכבה הטמאה יודעת את זה , ומפעילה את כל מיטב כחותיה להאריך ימיה ולהאריך קץ גלותם של ישראל ולדחות גאלתם , שבזה יהיה חרבנם לנצח .
הנסיונות כמגפה משתוללות מכל כוון . עריות , כפירה , פורקי עול בכל פנה , טלויזיה , רדיו , שדורי מינות וזמה . אין רגע ללא פגע .
עשו מנסה לכבש את יעקב , ובדרך המסכנת ביותר , שהיא להחטיאו , וגדול המחטיאו יותר מההורגו . אנו בשואה רוחנית הקשה ביותר משואה גשמית שידענו אי פעם .
ומה המטל עלינו - זאת למדנו יעקב אבינו בלחמו עם עשו : התבדלות גמורה! קדשת מחננו! בצורי קדש בחומות וחיל ללא פשרות! קיצוניות חד משמעית : אין לנו חלק ונחלה במהרסי הדת . ובזה נוכל להסתר מעשו וכחותיו הרוצים ללכדנו ולנצל את ההבטחה שהבטחה לו "והיה כאשר תריד , ופרקת עלו מעל צוארך" .
זאת עלינו לדעת : שאולם כלל ישראל מבטח להשאר חי וקים , ודידן ינצח , ויתקן עולם במלכות שדי ללא ספק , והאלילים כרות יכרתון , ואין השם שלם וכסאו שלם עד שימח שם עמלק , אמנם זה בכללות ישראל , אבל כל יהודי ויהודי בפרטות הוא בסכנה גדולה , וברורים וצרופים רבים יעברו על כלל ישראל בכללות ובפרטות למען יבחן כל אחד ואחד לאיזה מחנה הוא משתייך
וכן נאמר בישעיה (ו , יג) : "ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער וגו'" , ובזכריה (יג , ט) " "וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב וגו'" .
והטעם פשוט , הלא דורנו הוא דור שמסים את הגלות , וממנו תפתח הגאלה , בעזרת ה' . דור שמצפה לו מה שצפו כל ישראל זה אלפים שנות גלותם : "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" , ראית השכינה עין בעין . ואם כן , מחיב דור זה לעבר תהליך קשה שלא ראום ולא שמעום דורות קודמים .
ומובא בספרים הקדושים , שמלחמת גוג ומגוג תהיה מלחמה ברוחניות , ואולי גם בגשמיות , אבל הגוג ומגוג הרוחני הוא המסכן ביותר , והם כחות הפתוי של הסטרא אחרא ללכד את נשמות ישראל הקדושות ברשת הטמאה , ולהאבידם לנצח .
נלך בדרך ישראל סבא , נקדש את מחננו ככל אשר ביכלתנו , ואזי אנו מבטחים , שאם נעשה את המטל עלינו במסירות ישמרנו ה' שמירה מיחדת שלא בדרך הטבע , וכהבטחת חז"ל : "הבא לטהר , מסיעין אותו" . ואם הבטחה זו נזקקת לאדם תמיד , על אחת כמה וכמה בזמננו , זמן הסתר פנים שלא היה כמוהו , כי כן רצון ה' לנסותנו בנסיונות רבים , ולהראות לנו כביכול שמסתיר פניו מאתנו , שהרי כמה מתפללים אנו

על דברים מסימים ולא נענים , אם זה על פרנסה , אם זה על בריאות , אם זה על חזרה בתשובה של בן או בת , ונראה כאלו השערים של התפלה נסגרו ונאטמו , אבל חלילה וחס מלומר כך , כי זהו נסיון ההסתר , כי באמת הקדוש ברוך הוא שומע ומאזין כל תפלה וכל בקשה שרק נאמרה מלב אמתי , ולעתיד נראה התועלת והפרי שנקצר מכל תפלותינו שהיו , לכאורה , כלא נשמעים .

ולכן , לכל הפחות , נעשה המטל עלינו במסירות נפש מבלי להתפעל מצפצופי המלגלגים , אלא בתמימות אבותינו נלך על אף כל הגלים החולפים עלינו "והיה מחניך קדוש" .

ויעקב ובניו ירדו מצרים

טעם לשעבוד יעקב ובניו במצרים

נאמר בפסוק (שמות ג' י"ב) : "בהוציאך את העם ממצרים , תעבדון את האלהים על ההר הזה" , וכן כשנשלח משה לגאל את ישראל נצטוה לומר לפרעה : שלח עמי ויעבדני (שמות ו ט ז) .

ועוד אמרו חכמינו זכרונם לברכה בקדושין על פסוק "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" עבדי ולא עבדים לעבדים .

הרי לנו שכל תכלית רצון ה' יתברך בקנין עמו ישראל לו לעם , לצרך שיקבלו עליהם "עבדות , "וזו כל מטרתו בגאלת מצרים לפדותנו מבית עבדים , למען נהיה עבדים לו יתברך בלבד .

ומעתה נבוא לבאר מה בין עבדות של בשר ודם לעבדותו יתברך . עבד בשר ודם מה שקנה עבד קנה רבו , אין לו משלו כלום . אף אם מצא חפץ יקר ערך ברחוב , חיב להביאו לבעליו . כל טרחתו ועמלו במסחר והגדלת הרכוש הכל לאדונו , ואין לו אלא את הלחם אשר הוא אוכל ומטה שעליה ישן ותו לא . אם כן , סך הכל העבד בונה וטורח רק לצרך תקון והגדלת אדונו , ולעצמו כלום .

ההפך הגמור הוא העבדות שנצטוינו עליה וזכינו לה להקראות עבדי ה' . "אם צדקת מה תתן לו וגו' , הלה' תגמלו זאת וגו'" , פסוקים אלו מבארים לנו , כי עבד ה' אינו נותן להקדוש ברוך הוא כלום , לא מחזקו ולא מגדלו , חס וחלילה , להפך כל מה שעושה עובד ה' אינו עושה אלא לעצמו , בונה את עצמו , את עולם הזה שלו את עולם הבא שלו , עתיד לקבל שכר וגמול נצחי על כל פרט ופרט ואף על כל תנועה ותנועה שיעשה לכבוד ה' . אם כן , סך הכל , עבד ה' כל מה שעושה לעצמו , ולאדונו כלום .

הרי **שבעבדות** זו שזכינו לה , היא **חרותנו** הגדולה ביותר , וכי יש לך בן חורין שאין שום אדון ושתף במעשה ידיו , הכל לעצמו להנאתו ולענוגו בעולם הזה , ובעולם הבא לנצח נצחים . ולא רק זה , אלא אדונו שיש עליו אינו כדי לנצלו חס וחלילה אלא אדרבא כדי לאפשר לעבד לזכות לעצמו יותר ויותר ולכן גם נתן לנו עולם מלא אפשריות לרכישת תורה ומצוות הרי שאדנותו עלינו כדי לאפשר לנו זכיות לרב .

וזה מה שרצה הקדוש ברוך הוא ברב אהבתו לעמו , גאלנו ממצרים מבית עבדים , להיות לו לעבדים . כי בכך רצה את חרותנו , חרות שאין דומה לה . ואין חרות שתשוה לה , שהרי נראה , אפלו באדם הבן חורין הגדול ביותר בעולם כגון מלך , שר , איש רם מעלה , שתחת ידו אלפי עבדים ומשרתים , וכי אפשר לקרא לו בן חורין הלא משעבד הוא לעבדיו ולעמו , יש לו התחיביות שלא יתכן שיתחמק מהם , ואמנם מצד אחד יש לו עבדים רבים , אמנם מצד שני בעקיפין הוא גם עבד להתחיביות שיש לו כלפי עבדיו ועמו .

לא כן עם ישראל בעבדות שזכו לה , אין זר שמתערב בפרות היוצאים ממנה . ובזה נבוא קצת לתת טעם לשעבוד מצרים . עד זמן שעבוד מצרים היו ישראל יושבים שקטים ושאננים בארץ גשן , אוכלים מפריה ושבעים מטובה , ללא עול בשר ודם , וכמו כן ללא עול תורה ומצוות . ובזה ראה הקדוש ברוך הוא סכנה גדולה ועצומה היכולה לאבד את זרע אברהם יצחק ויעקב לגמרי , שהרי כפשע בינם לבין יום מחר להתבולל עם המצרים , אין מה שיעצר אותם , אין מה שיסגר אותם מלהתבולל , ובזה ידחה שם ישראל , חס וחלילה .

ומצד שני לבוא לתת להם תורה ומצוות תכף בארץ גשן ללא שעבוד מצרים לא יתכן , קשה יהא להם לקבל עול תורה מאחר שטוב להם ככה , ויתכן שימאנו לקבלה ואז אין תכלית לעולם , שהרי כל תכלית העולם הוא ישראל בשמירת התורה . ולכן מה שעלה בחכמתו יתברך , הוא :

לשעבדם שעבוד מפרך וקשה במצרים והוא לב' תועליות:

ראשית , שבזה שיגאלם ויפדם יהיו מחיבים מתוך הכרת הטוב , ושמחת גאלתם , לקבל כל אשר יאמר להם , וכמו שהשגה תועלת זו במלואה . וכמו שנאמר "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות י"ט , ח') .

תועלת ב' - כאן ירכשו ישראל תכונת "עבדות" . ונסביר זאת : "עבדות היא תכונת כניעה , שהנפש נכנעת לאדונה ולמי שהוא גדול ממנה , ובפרט למי שמושיעה מצרתה , האדם מטבעו מתכחש לתכונת עבדות ומתמרד לה , ואין ברצון האדם להיות נכנע

למישהו ולתת שלטון לאחר עליו . וכאמור , עם ישראל חיו בארץ גשן ללא מפריע , ואם כן היה חשש שבכח בחירתם החפשית לא יעמדו בנסיון זה של קבלת עבדות ועול תורה ומצוות . כי אין זה בטבעם כלל , ולהפך - טבעם הפך העבדות והכנעה , שנוטה לחפש ונוחות .

כדי שירכשו תכונה זו , שהיא תכונה יקרה , הצרכו לשעבוד מצרים ולכניעה מחלטת והשפלה עצומה , וכדי שלבסוף יתבקשו להעביר את אותה תכונה שרכשו , שהיא תכונת ''עבדות'' לבורא יתברך , ויהיו נכנעים ממנו בלבד . וכמו שראיתי ספור נפלא דומה לענייננו בגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצ''ל וכך מספר עליו :

בשעת התפלה ''שמונה עשרה'' הוא נהג לעמד ללא זיע פרט לזמן ההשתחויה , כשהסביר זאת , ספר ר' משה כיצד הובא על ידי קומוניסטים לחקירה ב''לובאן'' , הוא אלץ לעמד דום כחיל על משמרתו , ומעולם לא הרגיש כה משפל , מאז ואילך החליט הוא יפגין את הכנעתו לפני המושל האמתי , מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא , על ידי עמידה שכזו במשך כל תפלת שמונה עשרה עד כאן . הרי שהעתיק צדיק זה את תכונת ההכנעה שרכש בהשפלה שהשפל על ידי בשר ודם להיות נכנע לבורא עולם , כמו כן זו היתה מטרת הקדוש ברוך הוא בשעבוד מצרים שיבינו הכנעה ושפלות מהי , ויעתיקוה לאחר גאלתן אליו יתברך להכנע ממנו בלבד .

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשֵּׁב אֶת הַקֵּץ. לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע. כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם. וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי. וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

ברוך שומר הבטחתו לבניו וכו'

חשב הקדוש ברוך הוא את הקץ וקרבו מ 400 שנה ל 210 שנה של שעבוד בלבד וכמובא במדרש : (שוח''ט מזמור י''ח) אמר (משה) לקדוש ברוך הוא רבון העולם כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בין הבתרים ''ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה'' ועדין לא נשלמו , ולא עשו שם אלא מאתים ועשר שנים , אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כמו שאתה מחשב לעצמך , שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם את הקץ ודלגתי אותו , וכן הוא אומר (שיר השירים ב') ''מדלג על ההרים'' וכבר נשלם , והינו דכתיב (תהלים ק''ג) ''יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו'' עלילה שעשה לבני ישראל , (ועין שיר השירים פסקא ח' קול דודי הנה זה היבא ובשמות רבה פ''ב)

ופרש רש"י (בראשית ט"ו י"ג) היאך קים מלדת יצחק גזרת "ארבע מאות שנה בארץ לא להם" , משום שנאמר "בארץ לא להם" ולא נאמר בארץ מצרים , ומשנולד יצחק כתיב (בראשית כ"א ל"ד) "ויגר אברהם "ויגר יצחק בגרר" "ויעקב גר בארץ חם" "לגור בארץ באנו" עד כאן לשון רש"י הרי שהיו גרים בארץ ולא נחשבה הארץ , לארץ אחזתם , דאם כבר היתה נחשבת שלהם לא היה נחשב מלדת יצחק "בארץ לא להם" . **ובאור נפלא באר רבנו יוסף חיים זיע"א** מהו פרוש שומר הבטחתו לבניו , בהקדימו כלל המובא בספר "אהל יעקב" שפעמים שהצער שיש לאדם מפני הגזרה וההרגשה הרעה והפחד התוקפים אותו לקראת הבאות עליו כבר המה ממעיטים לו את הענש ומכלל הענש המה להחשב היותו כבר נפרע ענשו מזמן פחדו ואימתו , אפלו עוד טרם הגזרה בפעל . והנה מהכלל הנאמן הזה נמצינו למדין טוב טעם לנכוי הזמן של שעבוד מצרים שהוציאם ברד"ו ונכה להם ק"ץ שנים . כי על ידי שהוא יתברך הודיע צרת השעבוד לאברהם אבינו ע"ה , וממילא ידעו מזה גם יצחק ויעקב והשבטים , ובודאי שהרבה נצטערו האבות והאמהות וכל זרעם על צרת השעבוד הקשה שהודיעם יתברך והרגישו בעצמם דאבון נפש ויגון ואנחה וצער גדול , והגם שעדין לא נעשה עמהם דבר ולא ראו שמץ מנהו . כי מי גבר כאברהם אבינו ע"ה , אשר היה רחמני בתכלית , שיביט בצרה הגדולה של זרעו ולא יתמרמר על זה יומם ולילה , וכן הוא הענין ביצחק ויעקב אשר היה לו צער גדול בנים , וכן הוא באמהות זיע"א , באפן שגדל הצער אשר נעשה להם מכח הידיעה אשר הודיע הקדוש ברוך הוא צרת השעבוד לאברהם , הוא גרם לנכות להם בעבור זה ק"ץ שנים מן הזמן .

והנה אם נשכיל עוד בזה , נראה כמה גדלו חסדי השם יתברך וטובו עם בית ישראל . והוא : כי הנה תראה שגם הטוב של הרכוש הודיע זה לאברהם אבינו ע"ה באותו דבור שאמר לו : "**ואחרי כן יצאו ברכש גדול**" , ואם הידיעה של השעבוד גרמה לנכות ק"ץ שנים מן הזמן , הנה צריך שגם הידיעה של הטובה תגרם לנכות להם קצת מן הרכוש הגדול , ולמה זכו לרכוש גדול , שנצלו את מצרים עד שעשו אותה כמצולה שאין בהם דגים וכמצודה שאין בה דגן. ואמנם זאת היתה בחסדי השם יתברך שהגביר עלינו חסדו ולא חסר כלום מן הטובה , ודוקא מן הבטחה השיכה למצרים והיא גזרת ת' שנה דשעבוד , חסר ממנה ק"ץ שנים , אבל הבטחה השיכה לטובת עמו ישראל , והיא הבטחת הרכוש הגדול , לא חסר ממנה כלום ושמר אותה בשלמות לעמו ישראל .

ובזה יובן בסיעתא דשמיא דברי המגיד : **ברוך שומר הבטחתו** "**לעמו ישראל**" דיקא , והיא הבטחת הרכוש השיכה להם , ששמרה להם בשלמות לעשות כאשר אמר , מה

שאין כן מה ששיך למצרים נכה להם מן הטובה השייכה להם , והוא כי הקדוש ברוך הוא מחשב את הקץ לעשות'' , רצה לומר : הקדוש ברוך הוא חשב את הק''ץ שנים הנשארים מגזרת ת' שנה שהוא כאלו נתקים במעשה , מכח מה שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים , שנאמר : ''ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם'' וכו' , שהודיעו על צרת השעבוד , ובכח זאת האמירה שהודיעו בזה , אז בזה חשב הקדוש ברוך הוא את הק''ץ שנים הנשארים כאלו נעשו בפעל , וכאמור . ומאחר שהידיעה היתה גם כן על הבטחת הרכוש , (גם כן) ועם כל זה לא הזיקה כלום, הא ודאי כי עלינו לשבח לאדון הכל ששמר הבטחה זו של הרכוש בשלמות , ולזה אמר ''**ברוך שומר הבטחתו לעמו ישראל ברוך הוא**'' .

יכסה את המצות ויאחז את הכוס בידו הימנית ויאמר

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל-דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'

דברים המנחמים את הלב בבאור הבטחת הקדוש ברוך הוא לשמרנו מכל מבקשי רעתנו (מספר ''יציאת מצרים') :

זו הבטחת השכנת השכינה בתוכנו גם במשך תקופת גלותנו וכנאמר בכל צרתם לו צר ובכל מקום שגלו ישראל שכינה גלתה עמהם זהו מה שעומד לנו להיות נצולים מכל הקמים עלינו וכמובא בגמרא (מגילה כט) רבי שמעון בר יוחאי אומר בא וראה כמה חביבים ישראל לפני הקדוש ברוך הוא , שבכל מקום שגלו , שכינה עמהם , גלו למצרים שכינה עמהם וכו' גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מ''ג) ''למענכם שלחתי בבלה'' ואף כשהם עתידים לגאל שכינה עמהם שנאמר (דברים ל) ''ושב ה' אלהיך את שבותך'' , והשיב לא נאמר אלא ושב , מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהן מבין הגליות . ואיתא בזהר הקדוש (שמות ה) אמר רבי יהודה . אלמלי היו יודעים בני האדם האהבה שאוהב הקדוש ברוך הוא לישראל היו שואגים ככפירים לרדף אחריו . שבשעה שירד יעקב למצרים . קרא הקדוש ברוך הוא לפמליא שלו . אמר להם כלכם רדו למצרים ואני ארד עמכם . עד כאן לשונו .

וזו ההבטחה **שעמדה לנו ולאבותינו** שהקדוש ברוך הוא יהא עמנו בכל הגליות , כשנהיה בשליחותו של מקום , ולא יניחנו בכל מקום והוא יקבץ אותנו מן הגליות כענין שנאמר (ישעיה כ''ז י''ב) ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל ופרש רש''י (דברים ל ג) כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו .

כתיב (ויקרא כ''ו מ''ד) ''ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם'' ותרגם יונתן בן עזיאל ''כד יהויין גלין בארע בעלי דבביהון , לא אמאסינון **במלכותא דבבל** (כנגד לא מאסתים) ולא ירחק מימרי יתהון **במלכותא דמדי** (כנגד לא געלתים) למשיציא יתהון **במלכותא דיון** (כנגד לכליתם) למפסוק קיימי עמהון **במלכותא דאדום** (כנגד להפר בריתי אתם) ארום אנא ה' אלקכון **ביומוי דגוג** , עד כאן לשונו .

הרי שהבטחנו שבכל גלות וגלות יהא עמנו ולא יעזבנו ואמרו רבותינו ז''ל (ילקוט אסתר רמז תתרנד) כתיב (עובדיה א) הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד , משל לאברוני (מין עוף) שקנן על שפת הים , עלה הים והציף את קנו , מה עשה התחיל ממלא פיהו ונתן לתוך החול , וחוזר וממלא פיהו , בא חברו ועמד על גבו ואמר לו מה אתה עושה ומתיגע , אמר ליה איני זז מכאן עד דעבדי הדין ימא חול (עד שאעשה את ים זה חול) אמר ליה שוטה שבעולם סוף סוף כמה תוסיף , כך המן בקש להשמיד את כל היהודים . אמר הקדוש ברוך הוא , רשע אני בקשתי ולא יכלתי כמו שנאמר (תהלים ק ו) ''ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד'' ואתה מבקש . עד כאן לשונו . כך כל מי שמבקש להשמידם דומה לאותו צפור שרוצה ליבש את הים על ידי שממלא פיו מהים ונותן לחול .

וכתב הרמב''ם באגרת תימן שגזר עמנו בוראנו יתברך והבטיחנו מעולם ועד עולם , שכל זמן וזמן שיעמד על שונאיהם שמד , או יתחדש עליהם שום רגז , שהוא יתברך שמו עתיד לסלקו ולהסירו , שכך אמר דוד ברוח הקדש לאמה שמתרעמת מתקף יד עובדי עבודה זרה , שמושלים בנו מתחלתנו , אף על פי כן **אין בהם יכלת להאבידנו ולמחות את שמנו** ואף על פי שרודפים אחרינו ומנגעים אותנו בשמדות וגזרות , שכן אמר דוד המלך ע''ה (תהלים קכ''ט) ''רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי'' ואתם אחינו , האינכם יודעים שבימי נבוכדנצר הרשע הכריחו את ישראל לעבד עבודה זרה וכו' וסוף דבר חזרה האמת למה שהיתה , וכן ארע בבית שני כשגזרה מלכות יון הרשעה וגזרו שמדות גדולות ומשנות לאבד הדת , וגזרו עליהם חלול שבת ולהפר ברית מילה . ושיכתב כל אחד מישראל בלבושו שאין לו חלק באלהי ישראל ושיחק בקרן שור בענין הזה ואחר כך יחרש בו , ועמדו בגזרה זו כמו חמשים ושתים שנה . ואחר כך אבד הקדוש ברוך הוא ממשלתם ודתותיהם יחד .

וכבר הבטיח הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו ע''ה שאף על פי שישתעבדו האמות בזרעו , ויענו אותם ויגברו עליהם , **הם ישארו ויעמדו , והמשתעבדים בהם יחלפו ויאבדו** כמו

שנאמר (בראשית כ''ח י''ד) ''והיה זרעך כעפר הארץ'' כלומר אף על פי שהם נתונים למרמס ולמרפס כעפר הזה שהכל דורסים אותו , סוף שיגברו וינצחו , וכן על דרך המשל , **כמו העפר באחריתו יעלה על הדורסים אותו** , והדורסים אותו לא יעמדו . **כן הבטיחנו הבורא על ידי נביאיו שלא נאבד** , **ולא יעשה עמנו כליה** , **ולא נסור לעולם מהיות אומה חסודה** .

וכמו שאי אפשר שתתבטל מציאותו של הקדוש ברוך הוא כך אי אפשר שנאבד ונתבטל מן העולם . שכן אמר הנביא מלאכי (ג' ו') ''אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם'' , וכן בשרנו והאמין אותנו יתברך שמו שנמנע אצלו מלמאס אותנו בכללנו ואף על פי שנעבר על מצוותיו , שכן כתיב (ויקרא כ''ו מ''ד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם . (ער כאן לשון הזהב של הרמב ם באגרת תימן) . **והגאון היעב**''**ץ** (בהקדמתו לסדור) לא יכל להתאפק וכתב ''**חי נפשי כי סוד קיום האמה גדול בעיני מנס קריעת ים סוף**'' וכן אמרו רבותינו ז''ל (תנחומא יפרשת תולדות) ''אנדריאנוס אמר לר' יהושע , גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים , אמר ליה **גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה** , **ושוברן לפניה**'' .

וכתב ''**החפץ חיים**'' **בספרו שם עולם** (שער ההתחזקות פי''ג) אבותינו במצרים הרואה אותם בשעבודם הגדול שהיו משעבדים אותם בחמר ובלבנים , כל אחד היה צריך לעשות ארבע מאות לבנים בכל יום כמו שמובא בשם ''הרוקח'' , והיו גוזרים עליהם גזרות גדולות ונוראות , מי האמין שהאנשים האלו יצאו מעבודתם ביד רמה לעיני מצרים , ופרעה בעצמו יקום בלילה ויפציר בהם לאמר ''קומו צאו מתוך עמי'' . ובתוך חמשים יום יקרבו כלם להר סיני לקבל התורה וישיגו השגה גדולה עד מאד . יותר מכל הנביאים שעמדו לישראל .

וכן מי שראה את ישראל בימי המן שכבר נכתב ונחתם בחותם המלך להרג ולאבד את כלם מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד , מי האמין שביום ההוא גופא יתהפך הכל על שונאיהם ויעשו בהם כחפצם ויפל פחדם ומוראם על העמים . והמן שהלך לתלות את מרדכי הוא יתלה ביום ההוא . והוא כמו שאמרו חכמיו ואוהביו ''אם מזרע היהודים מרדכי וכו' נפול תפול לפניו'' ובארו חז''ל כי ישראל נמשלו לעפר ולכוכבי השמים , שכאשר יורדים עד עפר , רואה אותם הקדוש ברוך הוא בענים ובזיונם ומגביה אותם עד לשמים וכדכתיב (ישעיה ס') ''תחת היותך עזובה ושנואה וכו' ושמתיך לגאון עולם משוש דור ודור'' .

נשכיל מזה שאותנו בני ישראל לא מסר השם יתברך תחת מזל הטבע כי אם תחת ידו יתברך ויש ביכלתו לפדותנו כמו שנאמר "והרבה עמו פדות" , ואפלו אם לא נהיה ראויים לכשעולה ברצונו יתברך לגאל את בניו , אינו מביט במעשיהם אלא הוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו , וכדאיתא בשיר השירים על הפסוק "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" שבשעה שאמר משה לישראל בחדש הזה אתם נגאלים , אמרו לו האיך אנו נגאלים , והלא אין בידינו מעשים טובים , אמר להם : **הואיל וחפץ בגאלתכם אינו מביט במעשיכם הרעים** .

היוצא מן הדברים , אין לאדם להתיאש מרחמי השם יתברך , וצריך לצפות לישועה , ומעשה אבות סימן לבנים וכמו שנאמר (בראשית ל"ב) "ויאמר שלחני כי עלה השחר , ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני" ולכאורה היה המלאך רוצה להרגו , ולפחות להזיקו כמו שנאמר (בראשית ל"ב כ"ו) "וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו" ואיך פתאום נהפך למלאך רצונו , להתחנן לו , ולהכניע עצמו לפניו , ולא לזוז ממנו בלתי רשותו .

אמנם זה הדבר אשר דברנו , שזה המלאך היה שר של אדום , וכל הלילה הוא רמז לגלות שימצאו הרבה מציקים לישראל , ויהיו רוצים לכלותם ולפחות להזיקם בכל מה שיוכלו , וימשך הדבר עד עלות השחר שהוא רמז לאור בקרו של משיח , ומיד שיאיר היום ויתגלה כבוד ה' בעולם יכירו כלם האמת . וישימו כבוד לה' , ולעם בני ישראל . כמו שנאמר (ישעיה מ"ט) "אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו ויודעת כי אני ה' אשר לא יבשו קוי" עד כאן לשון החפץ חיים זצוקלה"ה .

וכתב החנוך במצוה ג' שמצות גיד הנשה היא רמז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו , יהיו בטוחים שלא יאבדו , אלא לעולם יעמד זרעם ושמם , ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר וכו' שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו היה שרו של עשו ורצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא וזרעו , ולא יכל לו , וצערו בנגיעת הירך , וכן זרע של עשו מצער לזרע יעקב , ולבסוף תהיה תשועה מהם , וכמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפאותו ונושע מן הצער , כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו במהרה בימינו עד כאן לשונו .

וכדי לעורר אהבתנו אליו לבל נשכחהו עושה שיקומו עלינו לכלותנו , ועל אף שלבסוף מצילנו מידם , שלא תקשה מאחר שלבסוף מצילנו מידם אם כן לשם מה מצערנו כביכול בצער גדול כזה שיקומו עלינו, אלא לטובתנו , כדי שנרגיש ונזכר תמיד שאנו תחת חסותו ושמירתו ולכן עושה שיקומו עלינו ובכך אנו זועקים אליו ומבקשים עזרתו ולאחר מכן מצילנו מידם . ובכך כביכול מרויח הקדוש ברוך הוא שנים , גם שאנו נצולים ולא

קורית אותנו שום רעה , וגם שאנו נקיים מחטא בעשותנו תשובה שלמה כדי להנצל מהקמים עלינו .
וכמו שעשו ישראל תשובה גדולה וקבלו התורה מחדש מאהבה בגזרת המן הרשע וכמו כן בכל הגזרות הקמים עלינו מתעוררים אנו בתשובה שלמה , והיא שעמדה לנו להיות עם קדוש לנצח , שמעביר לנו הקדוש ברוך הוא את כל תקופת גלותנו במצבים כאלה שיקומו עלינו ונעשה תשובה וננצל , זהו ''המעמיד'' שלנו להשאר עם נאמן ולא להגרר ולהטמע בין הגויים עם כל מצבנו הקשה בגלות , ואם כן העולה מכל זה שדוקא מתוך אימת הענש והפרענות נצמחת לנו מכך ישועה והרוחה .
והראיה לכך !
צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי. לְעָשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים. וְלָבָן בִּקֵּשׁ לְעָקוֹר אֶת הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי. וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט. וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:
צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב
והינו כמו שאמר קדם היא שעמדה לאבותינו להיות גוי גדול בכך שבכל דור ודור קמים עלינו לכלותנו , והיראה והפחד מביאים אותנו להתחזק בעבודת ה' .
וצא ולמד שכל צמיחתן וגדלותן ופריחתן של ישראל נבעה וצמחה מחמת המציק אויבנו מבקש נפשנו . ומובא בספר ''יציאת מצרים'' :
צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב
ועתה מביא בעל ההגדה ראיה ללמדנו שלא ירך לבבנו . אף על פי שאנחנו המעט , ואנו כאין וכאפס נגד הרודפים אחר הבצע , והמרימים יד בה' ובתורתו . לזה אמר צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב , והיאך שמר הקדוש ברוך הוא עליו ועל בניו מני בטן . כמו שנאמר (ישעיה מ''ו ג ,) ''שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמסים מני בטן הנשאים מני רחם'' ופרש רש''י **מאז נולדתם בבית לבן הארמי העמסתי אתכם על זרועותי** , כי מאז עמדו עליכם עכו''ם בכל דור ודור וכו' **אתם עמוסים ונשואים בזרועותי** .
ועל שם זה אנו נקראים ''עמסי בטן'' וכן אנו נקראים ''נשאים'' על שם ''הנשאים מני רחם'' , ומאז נולדנו בבית לבן הארמי נשא אותנו הקדוש ברוך הוא על זרועותיו .
וכתב ''החפץ חיים'' בספרו חומת הדת (פ''ג בהג''ה) צא ולמד מיעקב אבינו עם לבן אף על פי שבתחלה היו לו רדיפות ממנו ובקש ל-עקר את הכל , מכל מקום סוף דבר

שיצא מיעקב י''ב שבטים והקדוש ברוך הוא הפרם והרבם עד שיצא מהם אמה שלמה עד כאן לשונו .

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה. אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר. וַיָּגָר שָׁם. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ. כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

וירד מצרימה אנוס על פי הדבור

אומרים חז''ל במדרש שוחר טוב מזמור ק''ה :

ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל ובקולרין , ועשה לו הקדוש ברוך הוא כמה עלילות מנגנאות (גלגולים וסיבובים) שנמכר יוסף למצרים כדי לירד , ''ויקרא רעב על הארץ'' , וכל כך למה (בראשית מ''ו ו') ''ויבוא יעקב מצרימה'' אמר ר' פנחס הכהן בר חמא , משל לפרה אחת שהיו רוצים למשך אותה למקולין שלה . ולא היתה נמשכת . מה עשו , משכו בנה תחלה והיתה רצה אחריו . כן עשה הקדוש ברוך הוא מנגנאות (גלגולים וסיבובים) שיעשו אחי יוסף כל אותן הדברים כדי שירדו למצרים גם כן . כדי שירד גם יעקב שנאמר (הושע י''א ד) ''בחבלי אדם אמשכם'' .

מה שנראה לנו רעה האלהים חשבה לטובה וזהו מהלך התקון עד שנזכה לגמרו ובמלים מחזקות את הלב להאמין בכך נביא לכך את מלותיו המתוקים של מרן החפץ חיים זיע''א :

הנה לרב האנשים בא להם היאוש הזה מצד קצר ידיעתם והתבוננותם בהשגחת העליון ברוך הוא והנהגתו עם ישראל עם סגלתו ובעת צר להם חושבים בנפשם כי עזב ה' אותם והסתיר עין השגחתו מהם . אבל הדבר לא כן הוא כי ''עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ'' כדכתיב בקרא , ונאמר עוד ''למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה''' וגו' ונאמר עוד ''ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך'' וגו' כי באמת אלו הסתיר הקדוש ברוך הוא את פניו מעמו ישראל אפלו שעה אחת לא היה לישראל שום קיום בעולם חס ושלום וכמו דאיתא במדרש . ששאל אנדריינוס קיסר לר' יהושע בן חנניה גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים אריות, אמר לו גדול הרועה שמצילה . וזה היה בדור הראשון תכף אחר החרבן היה אז גם כן מינכר השגחת ה' על ישראל שמתקימים בין אויביהם הרבים וטורפין כאריות . וברוך ה' אנחנו חיים וקימים בתורתנו ואמונתנו , ואנדריינוס וחבריו וכל האמות הקדמונים שהציקו לנו כבר נשכח זכרם מן הארץ . האין זה השגחה גלויה לעיני הכל והוא כפי הבטחתו שהבטיח לנו בתורתנו הקדושה כדכתיב ''ואף גם זאת

בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם'' . ואמרו חז''ל ''לא מאסתים'' בימי יונים ''ולא געלתים'' בימי נבוכדנצר ''לכלותם'' בימי המן ''להפר בריתי אתם'' בימי פרסיים וכו' , ומבאר בדברי הנביאים שכל הגלות וכל הסיבובים הבאים עלינו מעת שגלינו מארצנו הכל בהשגחתו יתברך לכלא הפשע ולהתם החטאת וכמו שנאמר בדניאל ועוד בכמה מקומות , והוא למען אהבתו יתברך אלינו שחפץ לטהר אותנו מחטאתנו כדי שנזכה לשוב אל ארצנו ואל בית מקדשנו שלמים וטהורים . והוא בבחינת אב המיסר את בנו שכונתו רק לטובת בנו להטותו לדרך הישר והטוב וכמו שנאמר בתורה ''כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך'' ועל כן כמו אב רחום שיש לו בן יחיד שנטה מדרך הישר ומסרו לאחרים שינישוהו עד שיקבל עליו לשוב לתוכחתו מכל מקום אם האב מכיר את טבע בנו כי חלוש הוא והמענישים הם אנשים עריצים ואבירי לב המה ומתירא פן יבלע לו . אז בעל כרחו מכרח האב לעמד בעצמו אחרי הדלת והמזוזה ולהסתכל אם בכח בנו לנשא הענש ההוא , ובעת ההיא הוא מכרח להשגיח בשתי עיניו עליו הרבה יותר מבעת שלום פן יבלע לו . ולפעמים כשרואה שכבד לבנו לסבל עוד הענשים או שרואה שכבר שב בכל לבו לתוכחתו מצוה תכף שיניחו לו (וכמה גדול צער האב שצריך להתאפק ולעמד ולראות בעיניו את יסורי בנו יחידו וצעקתו מרב מכאוביו וקורא לאביו לישועה אך מה יוכל לעשות כי אם לא ייסרהו וילך שובב בדרכי לבו הלא ישחית נפשו לנצח) .

וכך הוא בהנהגת הקדוש ברוך הוא עם ישראל עם חביבו שנקראים בניו שמרב פשעיהם הגלם מעל שלחנו ומסרם תחת האמות ליסרם כפי חטאתם למען ישובו ויבקשו אותו בצר להם וכמו שנאמר ''בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ושבת עד ה' ושמעת בקלו'' וגו' . ומכל מקום לא עזב אותנו ולא הסתיר פניו ממנו אלא גם בעצמו כביכול הולך אתנו בכל מקום גלותנו למען לא נהיה כלים מרב המצוקות וכמו שהבטיח הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו אנכי ארד עמך מצרימה . וכן נאמר ''למענכם שלחתי בבלה'' וכן אמרו חז''ל כל מקום שישראל גלו גלתה שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם גלו לאדום שכינה עמהם . ובעת צר לישראל לרבים ואפלו ליחיד ה' אלהיו עמו בצרתו וכמו שנאמר עמו אנכי בצרה . והקדוש ברוך הוא צופה אז ומביט בעין השגחתו יתברך ושוקל וסופר את ערך המכאובים של ישראל עד כמה הם מגיעים ואם רואה שאין בכחם לסבל שוב התלאות או שכבר שבו אליו בכל לבם מצוה תכף שיעזבו אותם (ועוד מגדיל חסדו וטובו עם האיש ההוא גמול מכאוביו אשר סבל ולא התרעם על מדותיו של הקדוש ברוך הוא) וכמו שסים קרא הנ''ל ''עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו'' (רצה לומר שגם אכבדהו)

ארך ימים אשביעהו וגו' . וזהו ליחיד ואם הכל היו שבים אל ה' בכל נפשם וצועקים אליו בכל לבם אז היה גואל אותם מיד וכמו שנאמר במצרים שמעתי את צעקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אותם . וליחיד מושיע אותו על כל פנים ממצוקותיו ומהפך את לב האנשים שמתגורר בתוכם לרחם עליו . כי הלא לבם ביד ה' הוא וכמו דכתיב בבקשת שלמה המלך ע"ה (מלכים א' ח' פסוק מ"ו) "כי יחטאו לך וגו' ואנפת בם ונתתם לפני אויב וגו' והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבו והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו וגו' ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם וגו' ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום" וכתיב אחר כך (ט' ג') "ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנתך אשר התחננת לפני" . הנה נראה מזה ברור שאפלו אם האדם במדרגה התחתונה שנפל בארץ רחוקה ביד המציקים לו מכל מקום אל יתיאש נפשו מפני זה וידע שעל ידי תשובתו לה' יתעורר עליו רחמים מלמעלה ויושע מיד האויבים (וכמו שאמרו חז"ל אל יתיאש אדם מן הפרעניות ופרשו המפרשים שהוא בשני אפנים אחד כשהוא בטובה אל יגבה לבו לחשב כבר אני מסלק מן הפרעניות כי לא ידע מה יולד יום . ולהפך גם כן אם הוא בפרעניות אל יתיאש האדם בנפשו לאמר אבדה תקותי ותוחלתי כי רבים רחמיו וכנ"ל ויוכל להתהפך לבם עליו מרעה לטובה בכל עת וכדכתיב בערב ילין בכי ולבקר רנה) .

כלל הדברים שצריך אדם לדעת שבזמן שאיש ישראל במצוק תחת יד העובדי גלולים אפלו הוא בקצה הארץ אז השגחת השם יתברך סובבת על דרכו הרבה יותר מבעת רוח ושלום והקדוש ברוך הוא רואה בצער ועומד לעזרתו אם יקרא אליו בכל לבו וכמו דכתיב קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע . ועל כן לא יפל לבבו בעת ההוא ויהיה לבו בטוח בה' אלהיו עמו לשמרו ולהצילו (ולעזרו בכל ענינו) ורק שלא יתרפה אז עצמו משמירת התורה בכל כחו וכמו שנאמר כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך וגו' ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך .

בְּמֹתֵי מְעָט. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה. וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:

במתי מעט וכו'

מדוע דוקא בשבעים נפש ירדו אבותינו למצרים ?

מבאר זאת ה "אור החיים" הקדוש (דברים ל"ב) :

"בהפרידו בני אדם" יש לך לדעת כי כל מעשה ה' עשה זה לעמת זה , טוב ורע , וכל נפשות שבנבראים נטעם ה' משני אילנות , אילן אחד טוב ואחד רע . אילן הטוב הוא

אדם הראשון , אילן הרע הוא ס"מ אדם בליעל , וכשחטא אדם הראשון ונתערב טוב ורע , חזרו להיות יוצאים מהולדת אדם הראשון גם נפשות רעות , **עד שיצאה נפש אחת טהורה שבה כלולות כל הנשמות הקדושות** ונתברר האילן הטוב מחדש , וזהו יעקב אבינו ע"ה ולזה אמרו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם קדמאה (זהר הקדוש ח"ג רמ"ד) , ואילן זה יש בו שבעים ענפים והם שבעים נפש שירדו למצרים , ואשר על כן כאשר הפריד ה' את האמות , הציב גבולם למספר בני ישראל , עשה מהם שבעים כנגד ענפי הקדשה והכונה בזה כדי שתהיה כל בחינה ובחינה של כל ענף מענפי הקדשה מושלת על שכנגדה בחלק הרע וזהו סוד (משלי ה' ה') "רגליה ירדות מות" שרגלים של הקדשה דורכים על ראשי הקלפה . ונמצאים ענפי יעקב שולטים ומולכים על האמות . עד כאן לשונו .

וכתב הרמח"ל (במאמר החכמה) שתקון העולם שיהא הטוב שולט והרע נכפה , ובמין האנושי ישראל שולטים ואמות העולם משתעבדים תחתם , בהיות הדבר כן , הנה טוב לכל . כי הקדשה מאירה בישראל ואמות העולם נתקנים על ידם על ידי שנמשך להם מן הקדשה ההיא , עד כאן לשונו . (ספר יציאת מצרים")

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם. לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

ויהי שם לגוי גדול וכו' * מלמד שהיו מצוינים שם , כלומר שידעו כל אחד יחוסו ומציינים כל אחד למי הוא שיך . ולשם מה הצרך לומר לנו זאת **מסביר הרב יוסף חיים - הבן איש חי זיע"א** :

"ונראה לי בסיעתא דשמיא , דאמרו רבותינו ז"ל שהיו הנשים הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח , ומניחים הילדים בשדה ובאים לביתם , והקדוש ברוך הוא שולח מלאך ומנקה הילדים ומשפר אותם , וכיון שמתגדלים באים עדרים עדרים לביתם , שנאמר "ותבאי בעדי עדיים" אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרים עדרים . וקשה טובא , איך היה להם יחוס כזה , כיון דאין אמותיהם ואבותיהם מכירים אותם מי הילדים שלהם , ונמצא אח נושא אחותו , כי בנו של ראובן ילך אצל שמעון ואחר כך ישא זה את אחותו בת ראובן , כי חושבין שהוא בן שמעון ובאמת הוא בן ראובן . ונראה לי בסיעתא דשמיא , כי הקדוש ברוך הוא היה עושה שכל ילד יהיה כמו צורת אביו ממש , על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל : שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה , מה עשה הקדוש ברוך הוא , צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם ממש , דמאן דהוה משתעי עם אברהם הוה משתעי עם יצחק , כי חושבו אברהם . וכן כאן כל ילד קלסתר פניו דומה לאביו ממש ,

ואם כן כל אחד יש בו סימן גדול שהוא בנו של פלוני ולא יבואו לידי תערבת כלל . * והיו גדורים מן העריות שלא נתערבו במצרים כלל וכלל כמובא במדרש :

ומגדל קדשת בני ישראל במצרים שלא היו פרוצים בעריות אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים פ"ד) "גן נעול אחתי כלה" לפי שהיו מונין (מצערים) לישראל ואומרים , (שמות א') "ויעבדו מצרים את בני ישראל" אם בעשותן (בעבודתם) הם מכריחים , כל שכן בגופן ובנשותיהם , באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא "אחתי כלה" "גן נעול" מהו "גן נעול" , אמר הקדוש ברוך הוא : גנתי נעולה והיא מתגניא (מתגנית) , אמר רבי פנחס באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא למלאך הממנה על ההריון ואמר , צא וצור אותם בכל קטורין של אבותם (פרוש שיהיו תולדותם דומים לאבותם בדמותם ובצלמם) עקר אבותיהם למי היו דומים לגדולי המשפחות . הדא הוא דכתיב לראובן משפחת הראובני ה"א בראש התבה , ויו"ד בסופה י"ה מעיד עליהם שהם בני אבותיהם .

ואמר רבי פנחס "גן נעול" אלו הבתולות "גל נעול" אלו הבעולות "מעין חתום" אלו הזכרים , עד כאן לשון המדרש . הרי שכלם גדרו עצמם הזכרים והנקבות הנשואות והבתולות . ויעקב אבינו גדר אותם כשבאו למצרים כמו דאיתא ברוקח פרשת שמות על הפסוק "איש וביתו באו" שיעקב אבינו השיא לכל אחד שהביא שתי שערות אשה . כדי שלא יתערבו במצרים . ושלא יתיחד איש עם אשת רעהו , ואמר רז"ל בתנחומא שמות (פסקא ג') "את יעקב" כל אלו מכחו של יעקב , זה בן שנה וזה בן שתי שנים , וזוג להם נשים . (פרוש כשהביא שתי שערות השיאם . וכשהיו בני שנה ושתים זוג להם למי ינשאו) .

וכתב ה"שפתי כהן" על התורה (פרשת שמות) "איש וביתו באו" שלא דרו שנים בבית אחד אפלו שהיו בגלות . אלא כל אחד בביתו , וזהו מרב הצניעות והענוה שהיה בהם . עד כאן לשונו . ובזכות שהיו גדורים מן הערוה עשה לנו הקדוש ברוך הוא כל הנסים על ים סוף ובמדבר שהלך לפנינו בעמוד ענן , והיה המן יורד , והבאר עולה , אמרו רבותינו ז"ל (במדבר רבה פ"ט) "שמעו עמים ירגזון" (שמות ט"ו) היו אמות העולם קוראים תגר ואומרים , משוא פנים יש כאן , אנו ערלים והם ערלים , ואלו להם הם "ויושע ה' ביום ההוא" ולנו "ונער פרעה וחילו בים סוף **באיזו זכות הוא עושה להם כל הנסים הללו** אמר להם (שיר השירים ו') "ששים המה מלכות ושמנים פילגשים" וכו' ששים משפחות יש בארץ שמכירים את אביהם ואינם מכירים את אמותיהם ונקראו מלכות . ושמונים משפחות יש בארץ מכירים אמותיהם ואינם מכירים אביהם ונקראו פילגשים , **והשאר אינם מכירים לא אביהם ולא אמם** .

(ואמרו רבותינו ז"ל בתנחומא וישב פסקא ט"ו וכי לא היה לקדוש ברוך הוא מה שיכתב אלא אלוף תמנע אלוף לוטן , אלא ללמדך שמתחלת בריתו של עולם היה הקדוש ברוך הוא מתעסק ביחוסיהן של אמות העולם שלא יהיה להם פתחון פה , להודיע לבריות עקריהן ונוולים וכו' אינו אומר אשר הולידו אלא "אשר יצאו" להודיע שכלן בני זמה . ומפרש שם המדרש על פי הכתובים כל זמתם ונוולם (איש באמו ובבתו ובכלתו) אבל ישראל קרבן הקדוש ברוך הוא וקראן "חבל" ו"נחלה" ו"חלק" שנאמר (דברים ל"ב) "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" וכתיב (שמות י"ט) "והייתם לי סגלה מכל העמים" וכתיב (ירמיה ב') "ואנכי נטעתיך שורק **כלה זרע אמת**" , עד כאן לשון התנחומא .) שנאמר (שם) "ועלמות אין מספר" וישראל אחת היא "יונתי תמתי" גדלו במצרים אשר (יחזקאל כ"ז) "בשר חמורים בשרם" **והם** "**נן נעול אחתי כלה**"

וכו' , כיון שראו כן "ראוה בנות ויאשרוה" באו לילך "וה' הלך לפניהם יומם וכו' לא ימיש" וכו' והמן יורד , והבאר עולה להרים , יורד להם מן מן השמים . והמים מן הארץ , ובשר מן הים וכו' מה שלא נעשה לבריה בעולם . הרגישוה האמות ואמרו (שיר ו') "מי זאת הנשקפה מן המדבר" אמרו להם בניו של אלהים הן . לא כשם ששעבדו המצרים בזכרים שעבדו בנשים (עד כאן לשון המדרש)

ואף בלעם הביט בהם ויצאת עינו כנגדן שלא היה יכול ליגע בהם שנאמר (במדבר כ"ד) "וישא בלעם את עיניו וגו' התחיל אומר מי יכול ליגע בבני אדם אלו שמכירין את אבותיהם ואת משפחותיהם שנאמר שם "שכן לשבטיו" (במד"ר פ ב) .

ובזכות שהיו גדורים מן הערוה נתנה לנו התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט בלק תשע"ג) "בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אמות העולם . אמרו מה ראו להתקרב מכל האמות , סתם הקדוש ברוך הוא פיהם , אמר להם הביאו יוחסין שלכם כשם שבני מביאים , כמו שנאמר "ויתילדו על משפחתם" **שלא זכו ישראל לקבל את התורה אלא בשביל יוחסין שלהם** וכשבאו לשטים כתיב (במדבר כ"ה) "ויחל העם לזנות אל בנות מואב" שמחו האמות ואמרו , אותה העטרה שהיה בידם כבר היא בטלה , ואותו השבח שהיו משתבחים הרי בטל , שוים הם לנו , נגף המקום את כל מי שנתקלקל . **והעמידן על טהרתן** . **ועל ידי זה זקפן** עד כאן לשונו . * ועוד שהיו מצינים בהליכותיהם שלא שנו שמם לשונם ולבושם , ועל כך כתב החפץ חיים בספרו אהבת חסד (פרק ה' בהג"ה) :

ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצינים שם

הנה עתה שמדת הדין גברה מאד על העולם ואין שום עצה להנצל מידי יצרות המתחדשות יום ויום מה מאד יש להתחזק במדת החסד כדי שעל ידי זה יתעורר מדת החסד העליונה ויקים עלינו מה שאמר הכתוב וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים ואמר חז"ל שאומר הקדוש ברוך הוא ומה אלו שהן בעצמן צריכין חסד עושין חסד אלו עם אלו אני שאני מלא חסד ורחמים על אחת כמה וכמה שאני צריך לגמל חסד עם בריותי .

ונראה לי שזהו מה דאיתא בתנא דבי אליהו פכ"ג כשהיו ישראל במצרים נתקבצו כלם וישבו יחד משום שהיו כלם באגדה אחת וכרתו ברית יחד שיעשו גמילות חסד זה עם זה , וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב , ולעבד את אביהן שבשמים לבדו , ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן , ושלא ילמדו לשון מצרים וכו' עין שם , ומה היה הכריתות ברית לגמילות חסד? אלא הענין כך הוא , כי הם כשראו שאין שום עצה להנצל מגזרותיו של פרעה והשעבוד הולך ומתגבר יום יום מה עשו , נתקבצו באגדה אחת וטכסו עצה מה לעשות לזה והסכימו ביניהם שילכו בדרך ה' לבדו ולא ישנו את שמם ולשונם גם כרתו ברית יחד לגמל חסד זה עם זה הינו שעל ידי זה יתעורר למעלה חסד של השם יתברך עליהם וממילא יבטלו לבסוף גזרותיו של פרעה , ובאמת כן היה לבסוף שדבר זה היה סבה לגאלה וכדכתיב נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך וגו' ואיתא בפסיקתא (הויבא בילקוט בשלח) "נחית בחסדך" זו גמילות חסדים , "נהלת בעזך" זו תורה , כי באמת תורה היה גם כן במצרים כדאיתא ביומא (דף כ"ח) דאף כשהיו ישראל במצרים לא פסקה ישיבה מהם (דאף שהתורה לא נתנה עדין למדו שם כל המצוות פרטיות שקבלו מפי האבות) . ונראה שזהו מה שאמר הכתוב (ירמיה א') "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר" וקחשיב פה ג' דברים כסדרן , דחסד נעוריך הינו מה שעשו חסד בימי נעוריהן במצרים אהבת כלולתיך קבלת התורה שהיה אחר כך , ואחר כך לכתך אחרי במדבר וגו' .

וְרַב. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ. וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים. שְׁדַיִם נָכוֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ. וְאַתְּ עֵרוֹם וְעֶרְיָה. וָאֶעֱבוֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ. וָאוֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי. וָאוֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי:

בדמיך חיי

דרשו חז"ל "בדמיך חיי" בדם פסח ודם מילה חזרנו לחיותינו ולהמשיך על עצמנו את ישועתנו ביחודנו על פני כל האמות בשתי מצוות אלו . ובעצם המה המצוות הרומזים לאמונתם וקדשתם של ישראל שהכל תלוי בזה . וכן מבארם הרב "נתיבות שלום" :

כי ב' יסודות היהדות הנרמזים בדם פסח ודם מילה , דהינו אמונה ושמירת ברית קדש , הם הנרתיקים לשמר על כל דבר שבקדשה שלא ישלטו בהם החיצונים . שאם אמונתו טהורה וזכה , וחי חיי קדשה וטהרה , אז רגלי חסידיו ישמר . וזהו וארא מתבוססת בדמיך , שיהודי שופך דמו לקים ב' ענינים אלו , ואומר לך בדמיך חיי , שאז הוא מלא חיות בכל דבר שבקדשה . וזהו שאומרים ב' פעמים בדמיך חיי כנגד ב' ענינים אלו המרמזים בדם פסח ודם מילה . ומרמז בזה עוד דהנה איתא מהאריז"ל שיש דם טהור ודם טמא , ואם יהודי מתאבק בדמו ושופך דמו לקים רצון השם , ואינו משלים עם המציאות שיצר הרע ישלט על דמו , אזי גם מהדם הטמא נהפך לו לחיות דקדשה , והוא בבחינת מאמר חז"ל דם נעכר ונעשה חלב , הינו מהדם הטמא נעשה שפע עליון ורתחא דקדשה .

והרב בעל בית אברהם זי"ע , בעת שנכנסו אליו פעם אחת כמה בחורים אחרי חול המועד פסח , פתח פיו הקדוש ואמר בלשון חבה , בני היקרים , בודאי אמרתם ההגדה , והתחיל לומר מלה במלה תוך הדגשה מיחדת **ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים וכו' ואת ערום ועריה** . שום פרוש לא הוסיף על זה ורק נאנח מאד , אך משמעות הדברים היתה ברורה לכל אחד , איך שהולכים וגדלים בתורה ועבודה , ואחרי הכל נמצאים במצב של **ואת ערום ועריה** . אחר כך אחרי זמן רב של שתיקה המשיך הוא ז"ל ואמר : מה אומרים הלאה , **ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לו בדמיך חיי ואומר לו בדמיך חיי** , כשכל מלה נאמרה בהדגשה רבת משמעות , שאם רק נמצאים במצב של מתבוססת בדמיך , נאבקים עם היצר ושופכים דם במלחמתו , אז ואומר לך בדמיך חיי , החיים הרוחניים המה מלאי חיות .

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ. וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה:

וירעו אתנו המצרים ויענונו וכו'

אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"א ובסוטה י"א) "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך" ר' אליעזר אמר בפה רך , ואמרו רבותינו ז"ל (במד"ר פט"ו) שנטל פרעה סל ומגרפה , ומי היה רואה את פרעה נוטל סל ומגרפה ועושה בלבנים ולא היה עושה , מיד הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו בכל כחן , לפי שהיו בעלי כח וגבורים , כיון שחשכה העמיד עליהם נוגשים ואמר להם חשבו את הלבנים , מיד עמדו ומנו אותם , ואמר להם כזה אתם מעמידים בכל יום . ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"ה) שחשבון היה על כל אחד כמה לבנים יעשו בכל יום וכתב "הרוקח" בפרושו על התורה מדכתיב "ואת

מתכנת'' (ת' יתרה) ולא כתיב מתכון מלמד **שדחקו אותם לתקן ארבע מאות לבנים ליום** רמז וענו אותם **ארבע מאות** שנה .
ואמרו רבותינו ז''ל (סוטה י''א) ר' שמואל ב''ר נחמן אומר בפריכה , ופרש רש''י ''בשברון גוף ומתנים'' , כתיב (שמות א' י''א) ''וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים'' , אמר רבא בתחלה בחמר ובלבנים , ולבסוף בכל עבודה בשדה .
ואמרו בתנחומא (ויצא) מהו ''בכל עבודה בשדה'' , לאחר שהיו עושים מלאכתם בטיט ובלבנים ובאים לנוח לערב בבתיהם , בא המצרי ואומר לו , צא ולקט לי ירק מן הגנה , בקע לי את העץ הזה , מלא לי חבית זו מן המים .
מהו ''את כל עבודתם'' שהיו נותנים עבודת האיש על האשה , ועבודת האשה על האיש , אמר לאיש קום לוש ואפה , אמרו לאשה מלאי חבית זו , בקעי העץ הזה , לכי לגנה והביאי ירקות , ופרש רש''י שזו עבודה קשה שלא היו רגילים בכך .
ואיתא בפרדר''א פמ''ח ר' עקיבא אומר נוגשי פרעה היו מכים את בני ישראל כדי לעשות להם לבנים כמו שנאמר (שמות ה' ח') ''ואת מתכנת הלבנים'' ומצרים לא היו נותנים תבן לישראל שנאמר (שמות ה' ט''ז) ''תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו'' , והיו ישראל מקוששים את הקש במדבר , והיו רומסים אותו בחמוריהם , ונשיהם , ובניהם , ובנותיהם . והקש של מדבר היה נוקב את עקביהם והיה הדם יוצא ומתבוסס בחמר . ורחל בת בתו של שותלח היתה הרה ללדת ורמסה בחמר עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך התבן , ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד , ירד מיכאל המלאך , לקח את המלבן בטיט שלו והעלהו לפני כסא הכבוד . (יציאת מצרים)
וַיְרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה. וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שׂנְאֵינוּ. וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:
וַיְעַנּוּנוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם. וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס:
וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וַיַּעַבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:
וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:
וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם. וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ. וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה:
וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קֹלֵנוּ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ. אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה
כל כחנו בפה "תולעת יעקב" למה נמשלו ישראל לתולעת לומר לך מה תולעת אין כחה אלא בפיה אף ישראל אין כחנו אלא בפה .
ובדברי חזוק נפלאים מחזקנו החפץ חיים זיע"א שכשם שישועתם של ישראל היה אז בכח התפלה כן ישועתנו עתה יהא בכח התפלה :
הנה אף שידוע לכל דאסור להרהר אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא ואחרי הנהגתו כי בודאי הדין אתו ודרכיו צדיקים וישרים , מכל מקום מתר לאדם להציע ולהפיל טענותיו לפני הקדוש ברוך הוא על כל צרה ופגע שקרה לו , ואדרבא מצינו בכתוב שהקדוש ברוך הוא בעצמו מעורר לאדם שיסדר טענותיו וצרותיו לפניו , כמאמר הכתוב (ישעיה ס ב) ואל תתנו דמי לו עד יכונן וגו' .
והנה חזינן גם בימינו אלה שבאותה מדינה שסובלים אנשי המדינה ההיא מאד מחקי וגזרות הממשלה , בנהג שבעולם שמתכנסים חבורות חבורות ושולחים שלוחים ומליצים לפני גדולי שרי הממשלה לבקש על חקי וגזרות הממשלה שאין הצבור יכול לעמד בם ואין נותנים דומיה עד שתמלא הממשלה תביעותיהם (כמו שאנו רואים כעת באמעריקא שיצא חק שהאנשים הדרים שם מכבר מתרים לשלח אחר נשותיהם וזרעם שיבואו אליהם , וכל זה מפני רבוי הבקשות שבאו אליהם .) ואם כן אחי ורעי , הכי נמי בעניננו , תלאות רבות וצרות מצוקות עוברות עלינו מיום אל יום הן מבפנים והן מבחוץ , על אחת כמה וכמה עלינו לשפך שיחה תחנה ובקשה לפני הבורא יתברך שמו שהוא מלא רחמים , ולא לתן דומיה לו עד שישלח לנו בחסדו עזרתו מקדש , כי בודאי ישמע לקול שועתנו , כמו שמצינו הרבה פעמים בתורה הקדושה ובנביאים שהקדוש ברוך הוא מתאוה לקול תפלתנו , וזרז אותנו שבכל עת צרה וצוקה נצעק לפניו ולעורר רחמיו עלינו , וכדאיתא במדרש רבה פרשת תצוה על הפסוק "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע י ד) לפי שישראל אומרים הנשיאים חטאו ומביאים קרבן ומתכפר להם אנו אין לנו קרבן , אמר להם הקדוש ברוך הוא : דברים אני מבקש ואין דברים אלא תורה , אמרו לו : אין אנו יודעין , אמר להם : בכו והתפללו לפני , וכי אבותיכם לא בתפלה פדיתי אותם שנאמר (שמות ב') **ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו וכו'** , ובימי יהושע וכי לא בתפלה עשיתי להם נסים , הוי אין אני מבקש לא זבח ולא קרבנות אלא דברים שנאמר "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" , ואיתא במדרש תנחומא אין הקדוש ברוך הוא חפץ לחיב כל בריה אלא מבקש שיתפללו לפניו ויקבלם ואפלו אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות עמו חסד , כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו .

היוצא מדברינו שכל הצרות הרבות הבאות עלינו שאיננו נצלים מהם המה מפני שאין אנו צועקים ומרבים בתפלה עליהם , כי לו התפללנו ושפכנו שיח לפני הקדוש ברוך הוא בודאי לא ישובו תפלותינו ובקשותינו ריקם . ולא יסתפק האדם במה שמתפלל השמונה עשרה ג' פעמים בכל יום , אלא כמה פעמים ביום צריך לשפך תפלות ובקשות בינו לבין עצמו כשהוא בביתו מעמקא דלבא , כי השלשה תפלות הם אצלו כבר שגורות בפיו ואינו נותן לב להם כל כך , מה שאין כן אם יתבונן כל אדם בינו לבין עצמו ויעשה חשבון הנפש על מצבו ומעמדו , גדל עניותו וטרדותיו הרבות , ועל כלם הוא משתכר רק על לחם צר ומים לחץ ואזי ישפך לבו כמים נגד השם יתברך , והתפלה תצא אז בכונה עמקה ובלב נשבר ורוח נמוכה , תפלה כזו בודאי לא תשוב ריקם .

ואז בעת שנפשו מרה לו על מצבו ומעמדו הדל ומפיל תחנונים לפני הקדוש ברוך הוא יזכר גם את הצער הגדול של השם יתברך שגם לו כביכול אין מנוחה ובכל צרותינו לו צר וסובל עלבון על ידינו כדכתיב (ישעיה נ"ט) הן לא קצרה יד ה' מהושיע וגו' כי עונתיכם היו מבדלים וגו' , ויבקש אז רחמים גם על גדלות השכינה שתשוב להיכלה ולמקומה , ושנזכה שיתגלה כבוד ה' בעולם ויקים הפסוק ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך . (לקוטי אמרים פרק י')

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

וירא את עניינו זו פרישות דרך ארץ וכו' - וידע אלהים

כתיב (שמות א' , י') ''הבה נתחכמה לו פן ירבה וכו' וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם'' הרי מפרש דתכלית השעבוד ששעבדו בבני ישראל היתה למעטן מפריה ורביה , כמו שנאמר ''פן ירבה'' וכן אמרו בתנחומא פקודי בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים גזר עליהם פרעה שלא יהיו ישנים בבתיהם שלא יהיו משמשים מטותיהם . וכן אמרו רבותינו ז''ל (שמות רבה פ''א) שבתחלה גזר וצוה לנוגשים שיהיו דוחקים בהם . כדי שיהיו עושים את הסכום שלהם , ולא היו ישנים בבתיהם . **והוא חשב למעטן מפריה ורביה** אמר מתוך שאינם ישנים בבתיהם אינם מולידים , אמרו להם הנוגשים אם אתם הולכים לישן בבתיכם עד שאנו משלחים אחריכם בבקר היום עולה לשעה ולשתים ואין אתם משלמים את הסכום שלכם , שנאמר (שמות ה' י''ג) ''והנגשים אצים לאמר כלו מעשיכם'' .

ובשמות רבה פי''א אמרו רבותינו ז''ל ששמו את ישראל רועי בקר ורועי צאן בהרים ובמדברות שלא יפרו ולא ירבו . והיו ישנים על הארץ (פרש ה''יפה תאר'' שימאסו בעיני נשותיהם ועוד שעל ידי הצנה יחלש כחם המתעורר לתאוה) אמר להם הקדוש ברוך

הוא , אני אמרתי לאברהם אביהם שאני מרבה את בניו ככוכבים דכתיב (בראשית כ"ב י"ז) "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים" **ואתם מתחכמים להם שלא ירבו** , נראה איזה דבר עומד , שלי או שלכם , מי "וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ" .

וכתב "רבנו בחיי" שפרעה הרשע גזר עליהם שעבוד בגופן , והפקיר את ישראל , שכל אחד ואחד מהמצריים יהיה לו רשות לקחת מישראל לעבד עבודתו , ואחר כך העבידו אותם שיביאו העפר ויעשו החמר והלבנים ושיבנו הבנין ולא היה נותנים להם אלא התבן , ואחר כך הוסיף עוד בגזרה ומנע מהם התבן , ואחר כך הוסיף בגזרה ומררו את חייהם בעל כבד ונמאס ובעבודה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה . **והנה פרעה הרשע כוון בכל מיני ענויין אלו להתיש את כחם של ישראל ולהמעיט את זרעם שלא יפרו וירבו** , **שהיגיעה מתשת כחו של אדם** וממעטת זרעו עד כאן לשון רבנו בחיי .

"וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ" אמר רבי שמעון בן לקיש . רוח הקדש מבשרתן לישראל , ואומר למצרים , אין מועיל לכם שעבודכם "כן ירבה וכן יפרץ" (שמות רבה פ"א) .

ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"א) שבשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים וכו' בשעה שהיו הולכות לשאב מים , הקדוש ברוך הוא מזמין להם דגים קטנים בכדיהם , ושואבים מחצה מים ומחצה דגים , ומוליכות אצל בעליהם , ושופתים להם שתי קדרות , אחת של חמין ואחת של דגים , ומאכילות אותם , ומרחיצות אותם , וסכות אותם , ומשקות אותם , ונזקקות להם בין שפתים (בין מצרי השדות , מקומות צנועים , כי מצר גבולי השדה גבוה מכאן וחברו מכאן וחריץ באמצע) . וכיון שמתעברות באות לבתיהם . ("יציאת מצרים")

וְאֶת עֲמָלֵנוּ. אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר. כָּל- הַבֵּן הַיִלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ. וְכָל-הַבַּת תְּחַיּוּן:

ואת עמלנו אלו הבנים וכו'

(עוד מספר "יציאת מצרים")

כתב רבנו בחיי דפרעה הרשע כון בכל הענויין להתיש כחן של ישראל ולהמעיטם שלא יפרו וירבו , ולפי שראה שלא היו מתמעטין בכל זה אבל היו מתרבים וכמו שנאמר (שמות א' י"ב) "וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ" לפיכך גזר עליהם הריגה . אבל לא רצה פרעה לצוות להרגם כאחד מפני שיהיה זה בגידה גדולה שיהרג מלך את אנשיו אשר באו לדור בארצו על אמונתו . ותהיה זאת למלך חרפה בתוך העמים , על כן לא

רצה להרגם בפרהסיא , אלא התחכם עליהם להאבידם בסתר ובחשאי , ושלא יודע החמס הנעשה בהם . ולפיכך צוה הדבר לשתי הנשים המילדות שיהרגו את הזכרים על האבנים , וזהו שכתוב "ויאמר מלך מצרים למילדת וכו' אם בן הוא והמתן אתו" וצוה עליהם שיסתירו את הדבר ולא יגלו לשום אדם כדי שיהיה הדבר בסוד מן הכל , ואין צריך לומר מן המצריים אלא אפלו מישראל , ואפלו מן היולדות אמותיהם של הילדים . וכאשר ראה פרעה שגברה על המילדות יראת ה' יתברך יותר מיראת המלך , והיו מחיות את הילדים הצרך לגלות למצריים כמו שנאמר (שמות א' כ"ב) "ויצו פרעה אל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו" , ועדין ישראל לא היו יודעים מזה כלל כי כשהיה הישראל מתרעם אל המלך או אל השופט אומרים הבא עדים ונעשה לך נקמה .

ואחר כך נתפרסם הענין לכל העולם ואפלו לישראל , והיתה הגזרה לכל המצריים והיו נכנסים בבתים במצות המלך ומחפשים הילדים בלילות פן יצפינו אותם אמותיהם וזהו שכתוב (שמות ב' ג') "ולא יכלה עוד הצפינו" .

והנה כל ההתחכמות הזאת שעשו בנסתר ובנגלה לא הועילה להם כלום , והיתה הברכה משתלחת בזרעם ברבוי גדול כמו שנאמר "וכאשר יענו אותו כן ירבה" וכן אמר הנביא (יחזקאל ט"ז) "רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי" ואף על פי שהשליכו את בניהם ליאור . לה' התשועה וכל הסבות מאתו , והוא הפר עצתם והאביד חכמתם כעין שכתוב (ישעיה מ"ד) "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל" , וכמו כן יארע לנו בגלותנו זה בכל דור ודור חושבים עלינו מחשבות רעות והם מתחכמים להאבידנו מן העולם ואין לאל ידם . כי לא כן מחשבות ה' יתברך וכאשר דרשו רבותינו ז"ל "אתם אומרים "פן ירבה" ואני אומר "כן ירבה" עד כאן לשון רבנו בחיי .

ואמרו רבותינו ז"ל (שמות -רבה פכ"ג) כשהיו ישראל במצרים והיתה אשה מבנות ישראל מבקשת לילד , היתה יוצאת לשדה ויולדת שם , כיון שהיתה יולדת עוזבת הנער ומוסרת אותו לקדוש ברוך הוא ואומרת רבון העולמים אני עשיתי את שלי ואתה עשה את שלך .

ואמרו בתנא דבי אליהו רבה פכ"ג כשהיו ישראל מלין את בניהם במצרים , היו המצרים אומרים להם למה אתם מלין את בניכם , והלא לאחר שעה יהיו משליכים אותו בנהר . ואומרים להם ישראל אנחנו נמול אותם ואחר כך עשו להם כרצונכם .

כמה אם כן יש לנו ללמד ממסירות נפשם של אבותינו שהרבו בפריה ורביה על אף סכנתם המרבה , עני , עבודת פרך , גזרות שמד על הבנים והבנות . ובכל זאת לא נמנעו

מלפרות ולרבות כמצות ה' , והיו המילדות יראות מהאלהים יותר מגזרתו של פרעה הרשע ולא שמעו אליו , והיו יולדות הרבה בכרס אחד .
והיום , ישנם אנשים שנמנעים מלהרבות הילודה בשביל פרנסה , מאין יכלכלום . מאין יחתנום בעתיד . ומסתפקים בשניים שלשה ילדים . איפה האמונה שכל חיותנו ופרנסתנו רק בידו יתברך , וכי אנו מפרנסים ומחיים את עצמנו הלא הכל ממנו יתברך , וזו ממש כפירה בעקרי האמונה , הלא כשנגזר עני על האדם גם עם ילד אחד או שני ילדים גם יכול להיות עני מרוד , וכשנגזר שפע וברכה לאדם גם עם עשרה ילדים ויותר תבוא לו ברכת שמים בשפע גדול , ואדרבא בנים ובנות זו הברכה הגדולה ביותר , "תינוק בא וככרו בידו" , ואין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף , ורבוי הילודה מקרב את הגאלה .
וְאֶת לַחֲצֵנוּ. זֶה הַדְּחַק. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לוֹחֲצִים אֹתָם:
ואת לחצנו זה הדחק וכו'
זה לחץ הנפש שלחצום ודחקום לעזב את אמונתם ולדבק ולהתערב עמם וכתב הריטב"א :
" **ואת לחצנו - זו הדחק** פרוש כשראו שלא היו יכולים לכלותם התחילו לחבל ולדחק אותם שיחזרו לאמונתם ויתערבו בהם , ודחק זה שמד . וזה שאמר הכתוב "**וגם ראיתי את הלחץ**" כי ירא אנכי שמא לא יוכלו לעמד בנסיון כי כבר התחילו להתערב עמהם . ולבטל ברית מילה , וללכת אחרי הכחות העליונות והכשפים .
וכתב הרמב"ם (פ"א מהלכות עכו"ם הל"ג) , "וכמעט קט היה העקר ששתל אברהם נעקר . וחוזרים בני יעקב לטעות העולם ותעיותן , ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו . עשה משה רבנו רבן של כל הנביאים ושלחן .
ובכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם . שומר הקדוש ברוך הוא על ישראל שלא תשתכח מהם תורה ומסרת , גם עד כמה יצליחו אמות העולם לטמענו בתוכם ולחבל בנשמותינו ישנה השגחה גדולה , וכן בפרט עד כמה ירד אדם ולאיזה דיוטא ישפל איש ישנה השגחה פרטית גדולה כדי שלא יאבד לגמרי חס ושלום .
וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם. בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדוֹל. וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:
וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ. וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף. וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר. וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְהִכֵּיתִי כָל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה. וּבְכָל- אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי יְהוָה:
ויוציאנו ה' ממצרים וכו' לא על ידי מלאך - אני הוא ולא אחר

עם ישראל מנהגים לא על ידי שרים לא שרי מטה ולא שרי מעלה אלא על ידי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו וכמו כן ישראל למעלה מן המזל .

וכתב החפץ חיים ז"ל :

ויוציאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך

אף שהקדוש ברוך הוא מנה על כל דבר ודבר מזל למעלה (וכמאמרם אין לך כל עשב ועשב למטה שאין לו מזל למעלה) והמזל ההוא הוא השרש של הדבר ההוא ועל פי המזל ההוא מתגדל זה הדבר , לא יחשב האדם שהקדוש ברוך הוא סלק השגחתו ומסר להמזל שיהיה לו כח בעצמו והוא יכול לעשות כרצונו לא כן הוא , רק הקדוש ברוך הוא בעצמו הוא האלהים אף עתה בשמים ממעל , וזה שנאמר רכב שמים בעזרך וגו' דהינו כמו שהרוכב על איזה דבר יש בידו להטות הנרכב לרצונו כן ביד הקדוש ברוך הוא לעשות בצבא השמים כרצונו ועל הארץ מתחת אלא שהם שלוחיו בדבר הזה לעשות רצונו וכשרוצה הוא משדד מערכת השמים וכמו שאנו יודעין ביציאת מצרים . שהם היו עובדין למזל טלה שהוא בחדש ניסן וידוע שהמזל הולך ומתגדל עד אמצע החדש שאז הלבנה במלואה בחצי הלילה , מה עשה הקדוש ברוך הוא להראות שהוא אלהי האלהים הכה בחצי הלילה כל בכורי מצרים ובכל אלהי מצרים עשה שפטים וזהו שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו' . היום הזה דיקא שאפלו ביום הזה שמזלם הולך ומתגדל אפלו הכי השפלו והכו עד היסוד .

(שם עולם פרק ג)

ובענין זה שהוציאנו הקדוש ברוך הוא בעצמו ממצרים ולא על ידי אמצעי ושליח **כתב הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל** :

ובאמת דביציאת מצרים חזינן ענין גדול יותר מלבד עצם העסק שהתעסק הקדוש ברוך הוא ביציאה . אמרינן בהגדה ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור אני ה' , "אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא שליח אני ה' ולא אחר" . כל יציאת מצרים היתה על ידי שליח , שמשה רבנו ע"ה היה המוציא והמביא ועל ידו נעשו הנסים והמכות , ואף שהכל על ידי הקדוש ברוך הוא מכל מקום הפעלה נעשית על ידי אמצעים , אמנם מכת בכורות עשה הקדוש ברוך הוא בעצמו , ובזה גופא מנח כמה וכמה מדרגות בגדל ההתגלות ואהבת הקדוש ברוך הוא .

ובפרט , שהרי מצרים מקום טמאה היתה . וכמו שמצינו שכאשר משה רבנו ע"ה הצרך להתפלל היה יוצא מן העיר וכנאמר "ובצאתי אפרש כפי" (שמות ט , ברש"י) ואלו

במכת בכורות ירד הקדוש ברוך הוא בעצמו לתוך מקום הטמאה והכל כדי לזכות את ישראל בהשפעתו הישירה בזה גופא .

ולפי הנ"ל יבארו דברי המדרש (שמות רבה יח ח) "אמר רבי חלפתא יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שאין כנסיו ונפלאותיו ואין כגבורותיו וכמעשיו . שנאמר גדול אדוננו ורב כח , הקדוש ברוך הוא קדוש וטהור ופשט ידו בטמאין למה בשביל שהוא גדול ונורא ובשביל ישראל הודיע כחו ולמה בשביל ישראל לפי שאמר ליעקב אנכי ארד עמך מצרים . והוא עושה מלחמתן של ישראל , מלאך אחד הפך את סדום וכאן ה' כגבור יצא וכו'" . והינו כדברינו שזה גופא אין כנסיו ונפלאותיו , שלא נעשו הנסים על ידי שליח , אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו ירד למקום טמאה , והצרכה התקרבות מיחדת זו כדי להוציאם ממצרים .

אמרינן בהגדה , "אלו לא הוציאנו ממצרים הרי אנו ובנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים" , ודיק בלשון אלו לא הוציאנו , שהצרכנו להגיע "להוציאנו" דהינו למעשי השם יתברך בעצמו , ואלו לא עשה כן הקדוש ברוך הוא לא היינו יוצאים עד עתה ועדין היינו משעבדים לפרעה במצרים . וכשם שחזינן במעמד הר סיני שהיינו צריכים להתגלות הקדוש ברוך הוא בעצמו על הר סיני כן אף ביציאת מצרים הכרחית היתה היציאה על ידי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו לא על ידי שרף ולא על ידי מלאך ולא על ידי שליח .

והטעם לדבר כי יציאת מצרים לא היתה רק עצם מעשה היציאה בעצמה , אלא כל מהות כלל ישראל וענין המלכות נעשתה על ידי יציאת מצרים וכנאמר "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים" , (שמות ו) ביציאת מצרים הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ורומם אותם מעל הבריאה כלה והרי הם כבריאה חדשה , שהיו ישראל שרויים בחטא , וחטא זה מציאות , והצרך הקדוש ברוך הוא להוציאם מתוך החטא ולקרב אותם אליו ולכן נעשה זאת רק על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו .

וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. וְהִכֵּיתִי כָל-בְּכוֹר. אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי וְלֹא שָׁלִיחַ. אֲנִי יְהוָה. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. כְּשֶׁיָּרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, יָרְדוּ עִמּוֹ תִּשְׁעַת אֲלָפִים רְבָבוֹת. מֶהֶם מַלְאֲכֵי אֵשׁ. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי בָרָד. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי זִיעַ. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי רֶתֶת. וּמֵהֶם מַלְאֲכֵי חַלְחָלָה. וְרֶתֶת וְחַלְחָלָה אוֹחֶזֶת לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם. אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וַהֲלֹא מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לַמִּלְחָמָה שָׂרָיו וַעֲבָדָיו מַקִּיפִין בְּכְבוֹדוֹ. וְאַתָּה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּיָּן עָלֵינוּ. שֶׁאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ. וְהֵם בְּנֵי

בְּרִיתֶךָ. נֶגֶד וְנַעֲשֶׂה עִמָּם מִלְחָמָה. אָמַר לָהֶם. אֵין דַּעְתִּי מִתְקָרֶרֶת עַד שֶׁאֵרֵד אֲנִי בְעַצְמִי. אֲנִי בִּכְבוֹדִי. אֲנִי בְּגֻדֻלָּתִי, אֲנִי בִּקְדֻשָּׁתִי. אֲנִי יְהוָֹה. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

בְּיָד חֲזָקָה. זוֹ הַדֶּבֶר. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. הִנֵּה יַד יְהוָֹה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה. בַּסּוּסִים בַּחֲמוֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן. דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

וּבְזרֹעַ נְטוּיָה. זוֹ הַחֶרֶב כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם:

וּבְמֹרָא גָּדוֹל. זֶה גִּלּוּי שְׁכִינָה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי. בְּמַסּוֹת בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה. וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים. כְּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

וּבְאֹתוֹת. זֶה הַמַּטֶּה. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ. אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת:

יקח כידו כוס יין וישפוך בכלי שלש פעמים כשיאמר דם ואש ותמרות עשן, וכן באומרו עשר מכות ישפוך עשר פעמים - בכל מכה ישפוך מעט, וכן דצ"ך עד"ש באח"ב, סך הכל ט"ז פעמים.

וּבְמוֹפְתִים. זֶה הַדָּם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר. וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. דָּם. וָאֵשׁ. וְתִמְרוֹת עָשָׁן:

דָּבָר אַחֵר. בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם. וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה שְׁתַּיִם. וּבְמוֹרָא גָּדוֹל שְׁתַּיִם. וּבְאֹתוֹת שְׁתַּיִם. וּבְמוֹפְתִים שְׁתַּיִם:

אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם. וְאֵלּוּ הֵן.

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים:

דְּצַ"ךְ. עַדַ"ש. בְּאַחַ"ב:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מַה הוּא אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא. וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָֹה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְהוָֹה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָֹה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֶבְרָה וְזַעַם וְצָרָה. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. עֶבְרָה אַחַת. וְזַעַם שְׁתַּיִם. וְצָרָה שָׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר. מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֶבְרָה וְזַעַם וְצָרָה. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי

רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֶבְרָה שְׁתַּיִם. וַיַּעַם שָׁלֹשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים חֲמִשָּׁה. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים : דם , צפרדע , כנים , ערב , דבר , שחין , ברד , ארבה , חשך , מכת בכורות .

שליטת הקדוש ברוך הוא על כל הכחות הוכחה בעשר מכות

וכתב האור החיים הקדוש (שמות כ' ב') כי מעשה מצרים מעיד על האלהות . כי הוא השליט , והוא האדון . והיה החפץ להשכילם ולראות ולהביט בעין . הכחשת כל אמונה חוץ ממנו . כי יש בכל מכה שנוי סדר מערכת הבריאה , **הכחשו המאורות כי** לא אלהים המה . שהחשיך ה' מאורם , **הכחשו הימים** , כי ה' עשה בהם אותות והפכם לדם , **הכחשה הארץ** , בהכותה ה' ותשרץ שרצים (מכת כנים) הכחשו בעלי חיים שאין בהם ובמזל חזק (מכת דבר , ערב) והכחשו כל אלהות בעשות ה' בהם שפטים , ועוד כתב (שמות י' א') במעשה הארבה הראם כי עושה מלאכיו רוחות להביאם גם להחזירם .

ובספר מעשה נסים על הגדה של פסח באר בכל מכה נגד איזה מאמר מעשרה מאמרות היא . ובספר ''חיי עולם'' (למרן הקהלות יעקב זצוקללה''ה) פרק ט''ו כתב היאך כל עשרת המכות הם כנגד כל חלקי הבריאה והעתקנוהו משם בתוספת מעט נפך משאר מפרשים .

במכת דם - הכחשו **הימים** , כי ה' עשה בהם אותות והפכם לדם .

במכת צפרדע - ראו שהשם יתברך שולט על **בריות שבמים** , ושולט על אלהי מצרים .

במכת כנים - **הכחשה הארץ** , והראה הקדוש ברוך הוא שהוא שולט על הבריות המתהוות ממנה .

שלש מכות המורות שהקדוש ברוך הוא שולט בארץ ובימים ובבריות שבאדמה , ובבריות שבימים .

במכת ערב - הראה שליטתו על **בעלי החיים** שהלכו למקום ישוב כרצונו יתברך .

במכת דבר - הראה השם יתברך שהוא שולט על **תחלואי הבהמות** .

במכת שחין - הראה השם יתברך שהוא שולט על **בריאות האדם** ותחלואיו .

הם שלש מכות המורות על יכלתו בבריות העומדות על הארץ .

במכת ברד - הראה השם יתברך שהוא שולט על **המטר** , ועל **האש** . **ולא כבו המים את האש כמו שנאמר ''ואש מתלקחת בתוך הברד'' ועשה שלום במרומיו .**

במכת ארבה - הורה שהוא שולט על **הרוחות** להביא ולהוליך את הארבה , ושהוא שולט ועל **עופות השמים** .

במכת חשך - הורה שהוא שולט על **המאורות** . להחשיך אורם . ולהאיר במקום שרוצה כמו שנאמר ''ולכל בני ישראל היה אור במושבתם'' .
שלש מכות המורות שהקדוש ברוך הוא שולט על חלק הבריאה שמעל הארץ בגשמים וברוחות ובבריות המעופפות , ברוחות ובמאורות השמים .
מכת בכורות - ראו שהוא יתברך **צר צורה בתוך צורה** , והוא השליט על חיי האדם , **ועשה באלהיהם שפטים** , **והראה שהוא אלהי האלהים** .
ונתבאר היאך הקדוש ברוך הוא שולט בכל חלקי הבריאה . וזו תכלית הבאת האותות לא לנקמה בפרעה אלא לחזק האמונה בלב הישראלי שהשם יתברך שולט בכל מערכת הבריאה . (מספר ''יצי-את מצרים'')

המכות וסבתן מדה כנגד מדה

מספר ''יציאת מצרים'' :

אמרו רבותינו ז''ל בתנחומא וארא (פיסקא יד) ''עשר מכות כלן מדה כנגד מדה'' , וכן אמרו רבותינו ז''ל (שמות רבה פ''ט) מפני מה הביא הקדוש ברוך הוא עליהם דם , מדה כנגד מדה , שכך אמר לאברהם אבינו ''וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי'' הרי שההבטחה היתה שידון את המצרים מדה כנגד מדה . והינו שתתחזק האמונה שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם ומנהיגו . והוא משלם שכר טוב ליראיו ומעניש לעוברי רצונו .
ועל ידי שמעניש מדה כנגד מדה בזה נכרת מדת יכלתו בכל הברואים וכמו שנאמר בפרשת יתרו (שמות י''ח י א) ''עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם'' ופרש רש''י במים דמו לאבדם והם נאבדו במים ורבותינו דרשוהו (סוטה י''א) לשון ''ויזד יעקב נזיד'' בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו , עד כאן לשון רש''י .
והטעם דדוקא במה שראה שהטביעם אמר ''עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים'' משום דכל אלה הוא בעל כח אחד אשר נמסר לו מיד השם יתברך ואלו הקדוש ברוך הוא בעל הכחות כלם . ומי שיש בידו להעניש מדה כנגד מדה , זה מורה שכל הכחות מסורים אליו . ולפיכך אמר ''עתה ידעתי'' עכשו שראיתי שהכה את מצרים במים , וכמו שמצרים עשו לבני ישראל שהשליכו את כל הבן הילוד ליאור , וכדפרש רש''י ''במים דמו לאבדם והם נאבדו במים'' בזה נודע ''כי גדול ה' מכל האלהים'' והבטיח הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו ''וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי'' שיהיו המכות מדה כנגד מדה , ובזה יראו מדת יכלתו .
וממה שנענשו המצרים על כל פרט ופרט ממעשיהם נשכיל שכך היא המדה לתת לאיש כפעלו , פעל אדם ישלם לו מדה כנגד מדה .

במכת דם אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"ט) למה לקו המים תחלה בדם , מפני שפרעה והמצריים עובדים ליאור , אמר הקדוש ברוך הוא אכה אלהיו תחלה ואחר כך עמו . ועוד אמרו בתנחומא וארא (פיסקא יר) לפי שלא היו מניחים את בנות ישראל לטבל מטמאתם כדי שלא יהו פרים ורבים . לפיכך הביא עליהם דם .

עוד אמרו (תנחומא בא פיסקא ד) שהענישם במכת דם משום שהיו ישראל שואבים את מימיהם לפיכך ויהפך יאריהם לדם .

ואמרו חז"ל ממכת דם נתעשרו ישראל לפי שהיה המצרי רוצה לשתות מים ואינו יכול והיה אומר ליהודי בא נשתה אני ואתה בכוס אחד , והיה ישראל שותה מים ומצרי שותה דם ועד שלא שלם ממיטב כספו עבור המים לא יכל לשתות מים כיון שתכף שנגעו שפתיו במים נהפכו לדם וכמו כן לא יכלו לבשל תבשיליהם ולרחץ עצמם כיון שתכף שנגעו המים בבשרן נהפכו לדם .

מכת צפרדע אמרו בתנחומא וארא (פיסקא יד) צפרדעים למה הביא עליהם מפני שהיו משתעבדים בישראל ואומרים להם הביאו לנו שקצים ורמשים . לפיכך ותעל הצפרדע . עד כאן לשונו .

כתיב (תהלים עח) "וצפרדע ותשחיתם" ודרשו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"י) שהיתה נוטלת בית הסתרים שלהם ומסרסתן , ואם כן היה בזה מדה כנגד מדה , כנגד מה שרצו למעטן מפריה ורביה כמו שנאמר "פן ירבה" לפיכך סרסתן .

עוד אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"י) כתיב (שמות ז' כ"ט) "ובעמך ובכל עבדיך" **פרעה התחיל בעברה תחלה** שנאמר (שמות א' ט') "ויאמר אל עמו" , **ובו התחיל המכה תחלה**" שנאמר "ובכה" ואחר כך "ובעמך" , עד כאן לשונו .

עוד אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"י) אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה אמרת "לי יארי" אראה אותך אם הוא שלי או שלך , שמכתו ממנו תבוא עליו , ואני גוזר עליו והוא יעלה צפרדעים עד כאן לשונו והוא מדה כנגד מדה .

ועוד אמרו רבותינו ז"ל (שם) כתיב (שמות ח' י') "ויצברו אתם חמרם חמרם ותבאש הארץ" , מלמד שכל אחד היה עושה ארבע אשפות והיתה הארץ מבאשת לפי שהיו ישראל נבאשים ממכות המצריים מדה כנגד מדה עד כאן לשון המדרש .

ואיתא בזהר שמכה זו היתה קשה להם למצרים יותר מהכל מחמת רעש קרקורם של הצפרדעים יום ולילה לא ישבתו מלקרקר ולהרעיש והיה רעש גדול במצרים אשר תצילנה אזן השומעים .

מכת כנים אמרו בתנחומא (שם) למה הביא עליהם מפני ששמו את ישראל מכבדי חוצות ושוקים לפיכך נהפך עפרם לכנים , והיו חופרים אמה על אמה ולא היה שם עפר שנאמר (שמות ח' י''ג) ''כל עפר הארץ היה כנים'' .
ועוד כתב ה''כלי יקר'' שבאו עליהם כנים לפי ששעבדו בבני ישראל בקשי כמו שנאמר ''וימררו את חייהם בעבדה קשה'' וכל בעל עבודה קשה מלא כנים הבאים מן הזעה המצויה מתוך התחממות הגוף .
וכתב ה''עוללות אפרים'' שמכת כנים היתה לפרעה על שהיה מתגאה ואומר (יחזקאל כט ט) '' לי יארי ואני עשיתני'' והיה מתגאה ואומר אני בראתי את עצמי לפיכך הראה לו הקדוש ברוך הוא שאפלו הכנים שהם הקטנים מכל הבריות לא היה יכול לבראות , ואיך יברא את עצמו .
מכת ערב למה הביא עליהם אמרו בתנחומא (שם) לפי שהיו מצריים אומרים לישראל צאו והביאו לנו דבים ואריות כדי להיות מצרים בהם . לפיכך הביא הקדוש ברוך הוא חיות מערבות שנאמר ''ויבא ערב כבד'' עד כאן , לשונו , ונראה להבין מה הענין שהיו החיות מערבות , אמרו רבותינו ז''ל (שמות רבה פי''א) אמר רשב''ל אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם עשיתם **המונים המונים על בני** (ופרש המתנו''כ שהיו אומרים להם להביא דבים ואריות להיות מְצֻרִים בהם , והיו מתקבצים ומתאספים עליהם המונים המונים לראות) אף אני אעשה לכם עוף השמים וחית הארץ **המונים המונים** שנאמר (שמות ח י''ז) ''הנני משליח בך'' וכו' את הערב חיות ועופות מערבות עד כאן לשונו .
ומבאר דכשם שבאו כלם בערבוביא לראות ולשחק בבני ישראל שאמרו להם להביא דבים ואריות . כן הביא בערבוביא חיות ועופות , ואמרו רבותינו ז''ל (בשוחר טוב פע''ח) '' ישלח בהם ערב'' ר''נ אומר ערב מלמטן , דבים ואריות ונמרים מלמעלן וכו' אמר ריש לקיש אמר הקדוש ברוך הוא לפרעה , אתה בקשת לערבב זרע אברהם אוהבי , (על ידי שאמר כל הבן היארה תשליכהו וכל הבת תחיון) אני מערבבך מן העולם .
וכתב ה''רוקח'' שהביא הערב לפי שהם האכילו ילדי ישראל לדגים ולכל רמש המים (כשהשליכום ליאור) על כן הביא עליהם ערב . (חיות אוכלים אדם) .
עוד אמרו רבותינו ז''ל (שמות רבה פי''א) ''ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים'' (שמות ח' כ') הוא לקה תחלה שהוא התחיל בעצה רעה תחלה שנאמר (שמות א' כ''ב) ''ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו'' הרי מדה כנגד מדה שהתחילה המכה בו כיון שהתחיל בעצה תחלה עד כאן לשון המדרש .

מכת דבר למה הביא עליהם אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פי"א) מפני ששמו את ישראל רועי בקר , ורועי צאן , ורועי גמלים בהרים ובבקעות כדי שלא יפרו וירבו אמר הקדוש ברוך הוא אני אביא לכם רועה יפה (כמו שנאמר (תהלים מ"ט ט"ו) "כצאן לשאול שתו **מות ירעם**" .

אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פ"י) כל מכה ומכה שהיתה באה על המצרים במצרים היה הדבר ממשמש ובא עמה שנאמר . (שמות ז כ"ז) "הנני אנכי נגף" "הנה" זה הדבר כמו דאיתא (שמות ט' ג') "הנה יד ה' הויה במקנך" , עד כאן לשונו , ונראה לבאר מדוע דוקא מכת דבר באה עם כל מכה ומכה על פי מה שכתב ה"עוללות אפרים" שבאה להם מכת הדבר תחת אשר עבדו בבני ישראל עבודות שבשדה שנאמר (שמות א יד) "ובכל עבודה בשדה" עד כאן לשונו . והנה מה שעבדו בהם בכל עבודה בשדה היה מלבד מה שעבדו בהם כל היום בפרך כדאיתא בתנחומא פרשת ויצא מהו בכל עבודה בשדה , אלא לאחר שהיו עושים מלאכתם בטיט ובלבנים ובאים לנוח בערב בבתיהם בא המצרי ואומר לו , צא ולקט לי ירק מן הגנה , בקע לי את העץ הזה , וכו' , הרי שמלבד השעבוד ששעבדום בפרך היו משעבדים אותם המצרים בשדה בכל עבודה , ולפיכך גם מכת דבר , היתה יד ה' במקנה אשר בשדה עם כל מכה ומכה .

מכת שחין אמרו בתנחומא שחין מפני מה הביא עליהם , מפני ששמו את ישראל לחם להם חמין ולצנן להם צונן , לפיכך לקו בשחין שלא יכלו לגע בגופן .

וכתב ה"כלי יקר" שבא עליהם שחין משום שהפרישו נשותיהם מבעליהם , על כן הכו בשחין שהתשמיש קשה לו כמו שנאמר (בראשית י"ב י"ז) "וינגע ה' את פרעה" ופרשו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פירשת לך) שלקה בשחין שהתשמיש קשה לו .

עוד כתב "העוללות אפרים" שלקו במכת שחין משום שהיו משעבדים את בני ישראל בטרח גדול וידוע שמרב הטרח מתחמם גופו של אדם לפיכך נדונו בשחין הבא מרב חמימות .

ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פי"א) כתיב (שמות ט יא) "ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה" למה לא יכלו לעמד לפני משה , לפי שהם השיאו עצה לפרעה להשליך ליאור כל הבן הילוד כדי שימות משה , ועוד שהיו מחיבים אותו הריגה בעת שהסיר העטרה מראש פרעה . לפיכך לא יכלו החרטמים לעמד לפני משה .

מכת ברד אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פי"ב , תנחומא שם) למה הביא עליהם ברד , מפני ששמו את ישראל נוטעי גנות ופרדסים ואילנות וכרמים . לפיכך הביא עליהם ברד ושבר אילנותיהם . ונראה על פי מה שכתבנו לעיל בשם התנחומא (פרשת ויצא) דאחר

שעבדו בהם בפרך כל היום בא המצרי ואומר לו לעשות כל מלאכתו בשדה כמו שנאמר "בכל עבודה בשדה" וזה שאמר לו הקדוש ברוך הוא (שמות ט' י ז) "עודך מסתולל בעמי" ואמרו רבותינו ז"ל (שמות ריבה פי"ב) "שהיה עושה אותן מסלה שהכל דשין עליה" ופרש המהרי"ל דיסקין זצוקללה"ה שלא אמר להם שהם עבדיו ואסור להשתעבד בהם , אלא עשאן הפקר וכל מי שרצה היה משתעבד בהם וזה שאמר הכתוב מסתולל מלשון מסלה .

ואמרו בתנחומא פרשת בא (פיסקא ד) שהם חשבו לסקלם באבנים לפיכך הביא עליהם ברד עד כאן לשונו . ומוכח שהיה הברד כבד כאבנים גדולות כמו שנאמר (שמות ט' ל"ג) "ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה" תלאן ברפיון , ואימתי ירדו בימי יהושע על האמוריים שנאמר (יהושע י) "ויהי בנסם מפני ישראל וה' השליך עליהם אבנים גדלות מן השמים" הרי שהיה הברד כאבנים גדולות .

מכת ארבה אמרו בתנחומא (שם) ארבה למה , מפני ששמו את ישראל זורעי חטין ושעורין , לפיכך הביא עליהם ארבה ואכלו כל מה שזרעו להם ישראל .

ועוד אמרו רבותינו ז"ל בתנחומא "בא" כיון שחשבו שיהיו ישראל כורמיהם לפיכך הביא עליהם את הארבה ואכל אילנותיהם כמו שנאמר (שמות י' ט"ו) "ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ" .

מכת חשך למה הביא עליהם הקדוש ברוך הוא אמרו רבותינו ז"ל (תנחומא בא) כיון שחשבו לחבוש אותם בבית האסורים לפיכך הביא עליהם את החשך , וכתב ה"רוקח" שבמכת חשך מתו רשעי ישראל אותם שלא היו מאמינים שיצאו לעולם עד כאן לשונו , הרי להם מדה כנגד מדה .

מכת בכורות כיון שחשבו להרג אותם לפיכך וה' הכה כל בכור (תנחומא בא) ואיתא בפרדר"א פמ"ח כיון שהיו שורפים את בניהם בכור של אש שנאמר (דברים ד' כ') "ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים" לפיכך מדד להם הקדוש ברוך הוא באותה מדה והרג את בכוריהם שנאמר "למכה מצרים בבכוריהם" . וכתב ה"רוקח" שמתו עד בכור השפחה משום שהיו שמחים מצערן של ישראל (כדאיתא במכילתא פרשת בא והיא מדה כנגד מדה) הרי שהיו המכות מדה כנגד מדה , לתכלית שנדע מדת יכלתו בברואים ושהשגחתו בפרטות על כל מעשה האדם . וזה שאמר הכתוב (שמות ו' ו') "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים **וידעתם כי אני ה' אלהיכם** " וכן הוא אומר (שמות י' ב) " **למען שתי אתתי** אלה בקרבו ולמען תספר באזני בנך וכו' את אשר התעללתי במצרים וכו' **וידעתם כי אני**

ה' " . וזה שאמר הכתוב (שמות ז' ג') "ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים" ופרש רש"י טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי , **ותכירו את גבורתי** .

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם דַּיֵּנוּ:

וּמִנַּיִן שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם. עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים. דָּבָר אַחֵר עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן. לָמָּה מְחַבֵּב הַכָּתוּב אֶת בִּזַּת הַיָּם יוֹתֵר מִבִּזַּת מִצְרַיִם. אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה בַּבָּתִּים נָטְלוּ בְּמִצְרַיִם. וּמַה שֶּׁהָיָה בְּבָתֵּי תְשׁוּרָאוֹת נָטְלוּ עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְ בִּזַּת מִצְרַיִם. וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ. זוֹ בִּזַּת הַיָּם. וְתִרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבוֹאִי זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם. בַּעֲדֵי עֲדָיִים. זוֹ בִּזַּת הַיָּם. תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשָׂה לָךְ. זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם. עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף. זוֹ בִּזַּת הַיָּם:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם. נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל- עֲוֹנוֹתֵינוּ:

על אחת כמה וכמה וכו' ... **נתן לנו את ממונם**

ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים וישאלום כלי כסף וכלי זהב .

אומר הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל : הלא אדם שסבל בגללך נחבל הכה ונתיסר ביסורים גדולים בסבתך , וכי מדרך הטבע שיעניק לך מטובו וישליך לפניך כספו וזהבו , וכאן , פלא , המצרים נתנו להם לישראל את כספם וזהבם על אף שהכו בסבתם , והפלא היותר גדול !

שלא תאמר שעשו זאת מתוך יראה ולעולם נתנו זאת מתוך שנאה , שהרי נאמר ויתן ה' את חן העם , שנעשו חנונים בעיניהם נושאי חן וחסד לפניהם כאוהבים וידידים ותיקים . ופרש רש"י , וישאלום , בקש הישראל כלי אחד אמר לו המצרי יש לי שנים טול כמה שתרצה , אם כן ודאי לא מחמת יראה עשו זאת שהרי נתנו להם יותר ממה שבקשו שדבר זה לא נעשה אלא באוהבים גמורים . וכשם שהפך לבם לשנא עמו בתחלה , הפך לבם לאהב עמו לבסוף הרי שלב מלכים ושרים ביד ה' ובידו להפך אוהב לשונא ושונא לאוהב .

ועוד כתב באור יחזקאל :

וכן יש להתעורר וכבר דברנו בזה במאמר אחר "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים" . ונתבונן בזה . הנה בטבע האדם כאשר נגרם לו איזה נזק קל על ידי חברו אף שרעהו אינו אשם כלל בזאת , וכגון שבהליכתו נתקל בחברו ונפל ארצה , אף שהאשמה תלויה בו בעצמו שלא שם לבו על דרכיו , מכל מקום מתמלא קפידא וכעס על חברו מדוע על ידו נזוק מעט . והנה עתה נחזי שעברו על מצרים כל עשרת המכות עד שבעצמם אמרו אבדה מצרים , וידעו הכל שהוא עבור בני ישראל , והמצרים היו ספוגים בשנאת ישראל עוד מקדם , אם כן פשוט שהיו חיבים לשנאתם עתה לאין שעור , ומכל מקום נתן ה' את חן העם בעיני מצרים , ונשיאות החן היתה רבה כל כך עד שהשאילום כל בגדיהם וחפציהם הטובים , והרי בטבע האדם אף לחברו הטוב ביותר אינו משאיל את חפציו הפרטיים וכאן השאילום כל ממונם עד שאמרו חז"ל (בכורות ה') שאין לך אדם מישראל שלא יצא ממצרים עם שמונים חמורים לובים טעונים כסף וזהב . והרי זה בריאה חדשה לגמרי . וההתבוננות בזה גרידא חיבת להביא אותנו לאמונה בהשם יתברך , וכן כל ענין קריעת ים סוף שמבאר בחז"ל שעשרה נסים נעשו לאבותינו בקריעת ים סוף , וכן כל ענין מהלך ישראל במדבר היה מלא נסים גלויים , ומעתה שוב מתעוררת השאלה ביתר עז מדוע אין הדברים תופשים אותנו ואנו נשארים אדישים וקרים כמקדם .

ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה

עוד אומר היה הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל :

וראו מה דאיתא בנביא (ירמיה ב ה) היאך שחוזר ומשנן את הדברים , ''כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחר ההבל ויהבלו , ולא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות'' וכו' . ואל לנו להסתפק בפשוטם של דברים , דהינו בידיעתנו שהיינו מ' שנה במדבר , אלא חיבים אנו לציר בנפשנו היאך היה נראה המדבר , ואיתא בחז''ל (שמות רבה כד) מדבר שור הוא מדבר כוב . אמרו עליו על מדבר כוב שהוא שמונה מאות פרסה מלא נחשים ועקרבים ארץ לא עבר שם איש ולא ישב בה אדם ''ר' אבא השיח לפני רבנו פעם אחת עבר אדם במדבר זה וראה נחש ישן והיה כקורת בית הבד , ומרב פחד וחרדה נשר בו שערו והיו קוראים לו ''מרוטה'' , והוא שאמר משה המוליכך במדבר הגדל והנורא , ולא עוד אלא שהיו הנחשים והשרפים רובצים בפניהם כדי שלא יתבהלו ישראל מהם . וכל זאת מודיעונו חז''ל כדי שנציר לעצמנו נס המדבר .

האכילנו את המן - נס המן ולקחו

עוד מספר ''אור יחזקאל'' :

וכן בענין נס המן . איתא בחז''ל פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון שנותן לכל אחד רצונו שהוא מבקש , ואם אתה תמה על הדבר הזה ראה מה שעשה לישראל שהוריד להם את המן שהיו בו כל מיני מטעמים וכל אחד מישראל טועם כל מה שהוא רוצה , והיינו דכתוב בקרא ''לא חסרת בה דבר'' , וברש''י שהיה מתאוה לאכל דבר והיה אומר בפיו אלולי פיטמין היה לי לאכל היה נעשה בפיו בטעם הפיטמין . אמר ר' אבא אף דבור לא היה צריך לומר אלא כיון שעלה במחשבתו מיד נעשה בטעם הפיטמין'' . (שמות רבה כה ג) וכל הדברים האלו חיב לציר בנפשו כדי שלא תעלה בלבו מחשבה קלה של כפירה . כי חובת האמונה להיות הכל חוש בעיניו ממש וכשם שהיו לחוש בעיני דור המדבר כן חיב להיות אף אצלנו , ולכן חיבנו לאכל לחם משנה בשבת והכל כדי להשריש את נס המן אצלנו . (וביותר יש לבאר כיון שהאמונה מכרחת לאדם והיא תמצית חייו ממש ולכן דאגה התורה שלא יכנס הרהור ופקפוק כלל כדי שלא יאבד אחריתו רחמנא לצלן .)

ובאמת דבנוסף לכל האמור יש להתפעל עוד שאיתא בחז''ל (יומא עו) שאת נס המן ראתה כל הבריאה כלה , ''מן שירד להם לישראל היה מתגבר ועולה עד שרואים אותו כל ז מלכי מזרח ומערב וכנאמר תערך לפני שלחן נגד צוררי'' , ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא צוה למשה ''קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתה לפני ה' למשמרת לדרתיכם'' , (שמות טז) למען יראו את הלחם , ובאמת איתא בנביא ירמיהו שהוציא

להם את צנצנת המן והראה להם לישראל היאך הזין הקדוש ברוך הוא את ישראל במדבר , ומובא במפרשים שעתה בזמננו רק נגנז צנצנת המן אבל עדין קים בעולם , ומעתה כמה פשוט לראות שהתורה דורשת שיהיה אמונה בגדר חוש לעם ישראל , ולכן נתן את צנצנת המן למשמרת שיראו כלם בעיניהם את נס המן , ובעת שהאמונה איננה חושית קרוב האדם לכחי ועצם ידי שהוא כח הטמון בלב אדם , וכך תאוותיו של אדם שולטות בו ורק כאשר חייו יתנהלו על פי האמונה בנסים אזי נקרא מאמין .

יסוד נוסף בענינים אלו ברצוני לומר לכם , כי הנה מרגלים אנו שכל הנסים שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל כלם שוים הם ומטרתם להראות אמונה והשגחה . וכל הנסים ביציאת מצרים , כקריעת ים סוף ויציאת מצרים עצמה , המן והשלו והבאר כלם אחת הן . רק שאפני הנסים היו חלוקים . אך באמת צריך לבאר שכל נס הוא דבר אחר לגמרי מחברו , כי כל נס מציאות אחרת , כי אין השם יתברך נותן נסים בעלמא , אלא כל אחד נעשה למען מטרה מיחדת , ומכל נס ונס יש להתעורר הערה אחרת ולהתחזק במיחד בענין אחר , הנה איתא בגמרא (סנהדרין לד) אין טעם אחד יוצא משני מקראות , והכי נמי נראה לבאר בענין זה שאין כל הנסים מורים לדבר אחד , אלא כל נס ונס יוצא לדבר אחר , אמנם ודאי נכון שכלם מורים בסופו של דבר לאמונה בהקדוש ברוך הוא , שבשעה שאדם מגיע להכרה באמונה שהכל חדוש מאת הקדוש ברוך הוא אם כן פשוט לו הכל , אך כל זה רק בדרך הבנה , אבל עקר הנס הוא להראות אמונה בחוש ובזה כל נס ונס מורה לאמונה חושית בענין אחר .

ונדבר מעט בענין נס המן שעסקנו בו . (שמות טז) ''זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו . ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעיט , וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו'' . וברש''י ''יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעמר ומצאו שהמרבה ללקט לא העדיף וזהו נס גדול שנעשה בו'' . זו היתה מטרת נס המן להראות לאדם שכחו ועצם ידו אין מוסיפין לו מאומה . וכדאיתא בחז''ל (ביצה טז) מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה , ולכן המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר שכיון שנגזר על ידי הקדוש ברוך הוא שיהיה לאדם עמר לגלגלת לא פחות ולא יותר , לא הועיל כלל למרבה להוסיף על מה שנגזר לו . ''עשה עשר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו'' (ירמיה יז יא) כאשר עושה עשר שלא כפי שנגזר לו לא יהנה ממנו אלא יעזבהו בחצי ימיו , כן הוא דרכי שמים ולא רק במדבר היתה כן הנהגת הקדוש ברוך הוא , אלא תמיד זו הנהגת השם יתברך רק שעתה הנהגתו יתברך נסתרת ואיננו רואים

זאת , אבל הנהגתו יתברך במדבר מלמדנו שלעולם דרכי שמים כן , ולא יעזר לאדם כלל אף אם יחטף ויקח יתר מאשר נגזר עליו . ואף שבשעת האספה בעודו בשדה דומה בעיניו כאלו והרבה ללקט יותר מחבריו אבל כאשר בא לביתו ראה שלא הוסיף מאומה . וראה עוד בקרא . ''ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד , ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה , ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו'' . כן דרכי השם יתברך בעת שאין לאדם רשות מן השמים לא יעזרוהו כל מאמציו ולא ימצא יותר מאשר צוה הקדוש ברוך הוא , יסודות אלו במיחד מלמדנו נס המן וכמו שנתבאר שכל נס נתן למען למוד מיחד חושי , לו היו דברים אלו קבועים עמק בתוך נפשותינו היה כל מהלך חיינו משתנה . שהיינו עוסקים בתורה ויראה ולא מתפנים כלל לדאג להשגת תכלית וכדומה שהיינו מבינים שהדאגה וחפוש התכלית לא תוסיף מאומה , וכן היו מתבטלים מאליהם כל המדות רעות שסוד הקנאה ועין הרע נובעת רק מתוך מחשבותינו שמעשינו יכולים להוסיף לנו יותר מאשר הקצב על ידי השם יתברך .

איתא בגמרא (יומא עו) ''שאלו תלמידיו לרבי שמעון בר יוחאי מפני מה לא היה יורד להם לישראל מן פעם אחת בשנה , אמר להם אמשל לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו בן וקבע לו פרנסתו פעם אחת בשנה והיה מקביל פני אביו פעם אחת בשנה , אמר לו המלך אקבע לו פרנסתו בכל יום ויום , לא ראוי לו שיקבל פני אביו כל יום ?! אף כן ישראל מי שיש לו ד' וה' בנים היה דואג שמא למחר לא ירד המן ונמצא בני ביתו מתים ברעב נמצא כל ישראל מכונין לבם לשמים'' . והדברים נוראים כלל ישראל דור דעה שהיו במדבר וראו את הקדוש ברוך הוא בחוש בכל שעה ושעה מכל מקום הצרכו לכך שירד להם מן בכל יום ויום כדי שלא יהיו בטוחים במזונותיהם ליום המחר , ויעמדו ויבקשו בכל יום מאת השם יתברך שיעמד וימציא להם מן למחר , שיתכן וישכח האדם את הקדוש ברוך הוא אף בשעה שנמצא במדבר , שכיון שהכל מזמן לו אינו צריך לבקשה מיחדת , ולכן דרוש כל יום התעוררות מחדשת ונתן הקדוש ברוך הוא מן בכל יום כדי שיתעוררו כל יום מחדש , על אחת כמה וכמה אנו במצבנו שההנהגה נסתרת ואיננו רואים את כבודו יתברך בחוש ודאי שיתכן ותגבר השכחה עלינו . ולכן הצרכנו להתעוררות ולהתחזקות מחדשת בכל שעה , ומפני זה צוה הקדוש ברוך הוא את ישראל לעמד בתפלה ג' פעמים ביום כדי שנרגיש כל הזמן שאנו צריכים לבקש מחדש מאת הקדוש ברוך הוא . ובעת שלא נתחזק כל שעה יתגברו כחות הגשמיים עלינו ונשכח את השם יתברך ונדאג ליום מחר , כך כל מצות תלמוד תורה הוא בענין זה כדי שנעמד

תמיד בקיום ועסק עם השם יתברך ואז לא נשכח את הקדוש ברוך הוא ונזכה להגיע לאמונה השלמה .

נתן לנו את השבת

את השבת קבלנו במתנה כדי שממנה נטעם את טעמם הטוב של כל מצות התורה , ואת זאת מבאר לנו **הרב** "**סדורו של שבת**" בבאור מפלא על פי משל .

משל לאחד שהיה לו הרבה מיני רפואות למכר , ובמקום אשר הוא יושב שמה לא מצא קונים לסחורתו שיהיו נצרכים לרפואות אלו . ושמע שיש מדינה אחת בכרכי הים הרחוקה למאד שאין שם כלל ממיני הרפואות , אשר על כן יש שם בעלי מומין מרבין וחליים רעים למאד . ואמר : אלך לי אל המדינה הזאת , ושם אוכל למכר מהם הרבה וביקר גדול . וכן עשה , שבא לו אל המדינה הלז עם המיני רפואות . וכאשר ישב שם יום או יומים , והנה אין קול אליו לשאל על הרפואות , כי לא ידעו מעת הוסדם במדינה הזאת אם יש בעולם כלל מיני רפואות להחיות ולרפאות את המום או החלי שנחלה . כסבורין הן : אם יקרה לאדם מקרה רעה , איזה הזק גוף או חלי , כך יהיה נשאר ואין תרופה למכתו . וגם כשהאיש הזה מכריז בשוקים וברחובות : מאן בעי סמא דחיי , מאן בעי סמא דחיי , ואין קול ואין קשב . הכל עבור רב התרחקות מדינתם ממדינות אשר הרפואות גדלות שמה , ועל כן מעולם לא שמו לבם לקח רפואה להם לרפאות נפשם , כי לא ראו מימיהם הסרת החלאים על ידי הרפואה . מה עשה אותו אדם , ראה איש אחד עובר לפניו , אשר רבו עליו תחלואי הגוף עד למאד ממומים רבים וחלאים נאמנים , לקח את האיש הלז ורפא אותו באחד מתחלואיו בחנם , רק למען הראות תועלת הרפואות . והיה כראות החולה שנתרפא על אחד ממומו ונשתנה ממה שהיה מקדם קדמתה , שכר אותו אותו חולה בהון רב לרפאותו על כל תחלואיו , וממילא רצו ובאו אליו מבני המדינה הצריכין רפואה , ונתעשר למאד . והנה האיש הראשון הרויח יותר מכלם , שרפא אותו תחלה בחנם ולא בשכר .

וכן הוא ממש ויותר מזה בענין תורתנו הקדושה , שכל מיני רפואות והצלות וגאלות הכל הוא בתורה , וכמאמר הקרא (משלי ד , כב) : "כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא" , ואומר (שם ח , לה) : "כי מצאי מצא חיים ויפק רצון מה'" . וכל מיני ברכות של כל העולמות , עליונים ותחתונים , הכל הוא בהתורה , ככתוב (ויקרא כו) : "אם בחקתי תלכו" וגומר , "ונתתי גשמיכם בעתם" . וגומר , כל הברכות שמונה והולך שם . והנה ה' נותן התורה אמר למשה להשיב תשובה למלאכי השרת כשבקשו לתת להם התורה בשמים , כמאמר הכתוב (תהלים ח , ב) : "אשר תנה הודך על השמים" . והשיב

להם משה : מה צרך לכם בתורה , וכי קנאה יש ביניכם? ליצר הרע יש ביניכם? וכו' , כמו שאמרו (שבת פח ע"ב ופט ע"א) . וכלומר : אין אתם צריכים לה . והוא , על כי אין בהם פגעים רעים ומקרים רעים , ועומדים תמיד לפני בוראם יתברך שמו , והשפע הראוי להם הוא תמידי . רק התחתונים , עבור התרחקותם מאור פני המלך , נצרכים להאיר אליהם על ידי התורה , להחיות נפשם ולהעמידם על תקון בריאתם , ושיוכלו על ידי התורה לעמד נגד היצר הרע . על כן אמר ועשה להוריד התורה לארץ , שעל ידה יזכו לברכת כל , ולזכות הנפש , ולתבלין נגד היצר הרע , ולהתדבק בבוראם על ידיה .
אולם בצאת ישראל ממצרים , מקום הטמאה וערות הארץ , חש הקדוש ברוך הוא : אולי , חס ושלום , מאחר שאינם יודעים את התורה בטוב ערכה ובמתק נפת צוף טעמה והכי נכלל בה כל טוב העולם הזה והעולם הבא , ימאנו מלקבלה . וכאשר כן היה בשאר כל האומות , בבוא הקדוש ברוך הוא על הר סיני וזרח משעיר למו והופיע מהר פארן , שחזר את התורה על כל אמה ולשון ולא רצו לקבלה , כמו שאמרו (בע"ז ב ע"ב) , כי לא נתנו לב לדעת ולהבין ערכה , אשר יקרה היא מפנינים וכל מטעמי ומעדני עולם לא ישוו בה . מה עשה מלכנו ובוראנו ברוך הוא וברוך שמו , החפץ בתקנתנו ומשתוקק לגדלתנו ולטובתנו , ולמען הקים את דברו הטוב אשר נשבע לאבותינו, תפס ולקח מצות השבת מכל מצות התורה ונתן לנו , וצוונו עליו במרה קדם בואו להר סיני . ואנחנו זכינו לזו המצוה , במה ששמרנו את השבת במצרים .
ואחר שקימנו מצוה זו , טעמנו וראינו בנעם מצוה הזאת כי טוב ה' במצותיו , והכי נחמדים מזהב ופז רב ומתוקים מדבש , ומה נמלצו אמרותיו לחך . ומזה הקישו לכל דברי ה' ומצותיו , שודאי השוו זה לזה בצוף נעם מתיקות אורם הבהיר , אשר בודאי כל חפצי הגוף וחפצי כל העולם לא ישוה למי שזוכה לטעם בנפשו חשיקת אור המצוה וענן ה' החופף על האדם על ידי עשית מצותיו באהבה . וטעימת טעם הלז טעמו כל ישראל בשבת הראשונה , כמאמר רבותינו ז"ל (ספרי שלח קיג , ילקוט שלח תשמט) : לא שמרו ישראל אלא שבת ראשונה , כלומר , וכתוצאה מכך טעמו וראו מתיקות כל התורה , כדגמת החולה שתחלה נתרפא בחנם לצרך ידיעת תועליות הרפואות , ולאחר מכן בשמחה רכשם אף בממון רב . לכן אחר שנתן לנו את השבת קרבנו לפני הר סיני , וענו כלם פה אחד ואמרו : "כל אשר דבר ה' נעשה" (שמות יט , ח) בגדל אהבה . עד כאן לשונו .

קרבנו לפני הר סיני

כשהגיע זמן הששי בסיון , יום המיעד למתן תורתנו הקדושה , צוה הקדוש ברוך הוא למשה רבנו להכינם ולהזמינם ליום הזה בקדשה ובטהרה , וגדול היה המעמד ההוא שהיו נוכחים בו שש מאות אלף אנשים גברים , לבד מטף ונשים , כלם עדי ראיה ממש , כמו שנאמר (שמות כ , יט) : ''אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם'' , וכן נאמר (דברים ד לב לג) : ''כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו . השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי'' . ומסרו מיליוני עדי ראיה הללו לבניהם , ובניהם לבניהם , ומשכל פשוט הוא ''אין אבות מנחילין שקר לבניהן '' .

ועוד , הרי אנו חוגגים את חגי התורה זכר לנסי מצרים ומתן תורה שנה שנה , ומאין זה הלא להתבונן! שנה קדם חגגנו , וכן עשר שנים קדם , וכן עשרים שנה , וכן מאה , וכן אלף , עד המארע שהיה בזמנו , שהרי שגעון גמור הוא (כלשון החתם סופר) לומר ששנה אחת התחילו מאות אלפים לעשות סתם חג זכר לנס שלא נעשה ולא נברא כלל , וכמו שכתב בספר ''החנוך'' : האמת הברורה במין האנשים הוא מה שהסכימה עליו דעת רב בני אדם בעולם , וכבר הסכימה דעת כלם להאמין עדות אנשים . וברבות המעידים על הדבר שיעידו עליו , אז יתאמת הענין יותר בעיני שומעיו . ובהיות המעידים מועטים , יפל קצת ספק בדבר לפקחים וכו' . וגם כן הסכינה דעת הכל מטעם זה לקבל מפי אבותיהם זקניהם עדותם במה שמספרים להם שארע בימיהם המעשה , וככל שיראו אותו בעיניהם רבים יתחזק הדבר בלב הבנים .

על כן , כשרצה האלהים לתת תורה לעמו ישראל , נתנה להם לעיני שש מאות אלף אנשים גדולים מלבד טף ונשים רבות , להיות כלם נאמנים על הדבור . גם למען תהיה העדות יותר חזקה , זכו כלם למעלת הנבואה , לפי שאין במה שיודע מצד הנבואה נופל ספק לעולם . וזהו שאמר ה' למשה (שמות יט , ט) : ''בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם'' , כלומר , הם ובניהם לעולם יאמינו בך ובנבואתך , כי אז ידעו ידיעה נאמנה כי ידבר אלהים את האדם וחי , ושכל נבואתך אמת .

ולולי שזכינו לנבואה , (אזי) כל האותות שעשה משה לעיני פרעה ולעיניהם , היה יכול בעל דין לחלק ולומר מי יודע אם עשה הכל בתחבולות חכמת השדים או בכח שמות המלאכים . ואף על פי שחכמי מצרים וכל חרטמיה שהיו בקיאים בחכמת הכשוף יותר מכל שאר העולם , הודו בעל כרחם למשה ויאמרו לפרעה ''אצבע אלהים היא'' , אף על פי כן , הרוצה להתעקש יאמר , ביתרון חכמתו מהם עשה והודו לו . אבל אחרי

הנבואה לא נשאר להם שום פקפוק בענין , וידעו בברור שכל המעשים נעשו במצות אדון העולם ומידו הגיע אליהם , והם שראו בעיניהם וידעו הדבר ידיעה אמתית שאין לבני האדם אמת חזקה ממנה יותר מזה , העידו לבניהם אשר ילמדו אחרי כן כל דברי התורה אשר קבלו על ידו מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל" אמת וברור בלי שום ספק בעולם , ובניהם העידו לבניהם גם כן , ובניהם לבניהם , עדינו . נמצאת תורתנו בידינו תורת אמת מפי שש מאות אלף עדים נאמנים שהוא חשבון הכולל כל דעת בני אדם מלבד נשים וטף . עד כאן לשונו .

וכתב הרמב"ם באגרת תימן : זכרו מעמד הר סיני שצונו הקדוש ברוך הוא לזכרו תמיד , וגם הזהירנו מלשכחו אותו , וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו , והוא מה שנאמר (דברים ד ט י) : "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך . יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב וגו'" . וראוי לכם , אחינו , שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול ותספרו בתוך קהל ועדה גדילתו והדורו , שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו , והטענה מביאה לידי אמת , וגדלו המעמד ההוא על כל גדלה כמו שגדלו הקדוש ברוך הוא , שנאמר (דברים ד , לב-לג) : "כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו . השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי" . ודעו , אחינו , בברית הזאת ובסברא הזאת , שהדבר הגדול הזה שנראה במציאות שהעיד עליו מבחר כל העדים שלא היה מקדם כמוהו וכן לא יהיה אחריו כמוהו , והוא שתשמע אמה אחת בכללה דבור הקדוש ברוך הוא ושתראה כבודו עין בעין . ודבר זה היה שתתחזק האמונה חזוק שלא ישנהו משנה , ויגיע לנו על ידי זה האמת , כדי להעמיד רגלינו לבל ימעדו אשורינו בעתות כאלו כשיתחדש שום רגז או שמד על היהודים , חס וחלילה , וכשתתגבר יד האנס , שכן כתיב בתורה (שמות כ , יז) : "כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" , כלומר , הסבה אשר הנגלה אליכם בענין זה (כלומר הסבה שנגלה הקב"ה בגלוי במתן תורה כדי שתתחזק האמונה בלבות ישראל לעולמים , גם בזמנים קשים) . כדי שתעמדו בכל נסיון שיפגע בכם באחרית הימים שלא יזוז לבכם ולא תחטאו . עד כאן לשון הרמב"ם .

נתן לנו את התורה

ברוך ה' אלהי השמים ואלהי הארץ אשר נתן לנו תורתו הקדושה החמודה מכל חמדה וכדכתיב "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים" ובאורו כי פה בעניני

העולם יש שני מיני דברים טובים אחד מצד השווי ואחד מצד מתיקותה , דהינו זהב ופז רב שויה רב מאד , אבל אינו מתוק כלל , ודבש הוא דבר מתוק אבל שויו אינו כל כך , ותורתנו הקדושה יש בה שתי מעלות דהינו ששויה רב מאד יותר מזהב ומפז ומתיקותה הוא גם כן יותר מדבש ונפת צופים . והכונה שיש באור חכמת התורה כח מתיקות וכדכתיב ומתוק האור לעינים . ואיתא במדרש תהלים רבי אומר מה מתוקים הם דברים הנמשלים לאור , שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" , ורצה לומר שאור התורה בעולם העליון אינו כמו שאר אור של עולם הזה שהוא מאיר ואין בו מתיקות אבל אור התורה מי שיזכה לראותו הוא מתוק גם כן מאד .

ומה שכתוב ומתוקים מדבש וגו' כי ידוע שיש בטבע הדבש כח המתיקות גדול עד שאם יפל בה איזה דבר לחם או בשר וכדומה וישתהא בה שהוי רב במשך הזמן יתהפך הלחם והבשר לדבש גמור והנה לרב הפוסקים אפלו אם נפל בה דבר אסור חוזר להיות התר גמור , וזהו שאמר הכתוב שכח מתיקות התורה הוא גדול הרבה יותר מדבש ונפת צופים דהינו אם אדם שוקד על התורה ומתדבק בה כראוי אפלו אם טבע נפשו היה מתחלה רע מאד כח התורה מטהרתו ומקדשתו ונהפך להיות איש אחר ממש , וזהו מה דאיתא באבות "ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן" . והנה ידוע שנתן לנו הקדוש ברוך הוא תורתו בכתב ובאורו בעל פה למשה רבנו ע"ה וכתיב בתורה "והלחת מעשה אלהים המה" וגו' ופרש רש"י לחת כתיב ששתיהן שוות ופרושו שהיה בצמצום גדול מדת ארכן ורחבן לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה והכונה בענין זה כי ידוע שלוח אחד היה מורה על תורה שבכתב ואחד על התורה שבעל פה כדאיתא במדרש , וידוע , דליכא מידי בתורה שבעל פה דלא רמיזא בתורה שבכתב וכן בתורה שבכתב כתב הקדוש ברוך הוא כל פרשיותיה ופסוקיה ותבותיה ואותיותיה בצמצום כפי הכונות הרמוזים בה ואין בה חס ושלום אפלו אות אחת יתר שנאמר עליו שהוא נכתב לריק וכדכתיב "כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם" וגו' ולזה היו שני הלוחות שוות בצמצום גדול כמו לוח אחד ממש להורות לנו שהיא באמת תורה אחת ממש ונכתבת בצמצום גדול מאד כלל תבותיה ואותיותיה ותגיה על פי הכונות הרמוזים בה , ובאמת ענין נשגב כזה כשנתבונן באיזה פרשה שבתורה כגון פרשת גטין או פרשת נדרים וכהאי גוונא ונתבונן על כל אות ותבה שבה כמה הלכות יש בה , וכן כשנחפש במדרשים ובזהר הקדוש ונראה כמה עניני קדשת המדות ועניני חכמה נוכל ללמד מכל ענין נראה ברור כי מעשה אלהים המה לכלל באיזה פסוקים קצרים כמה אלפי הלכות וכמה עניני חכמה וזהו שכתב והלחת מעשה אלהים המה . (לקוטי הלכות הקדמה ראשונה)

ובנה לנו את בית הבחירה

נתאוה הקדוש ברוך הוא שיהא לו דירה בתחתונים , היש לשער גדל אהבת הקדוש ברוך הוא לעמו ישראל , המגביהי לשבת הסכים ונתרצה לדור בינינו בעולם העשיה עולם חמרי ושפל , ונתרצה שנעשה לו בית מחמר ולבנים , עץ ואבן , כסף וזהב לדור בתוכנו קרוצי חמר , והשרה שכינתו בבית זה בגלוי שכינה מתמיד , וכנאמר במשנה אבות (פרק ה' ה') עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש :

א . לא הפילה אשה מריח בשר הקדש , והוא פלא שאף על פי שריח צלי ובשול היה נודף מבית המקדש תמיד , מאלפים ורבבות הבאים להקריב קרבנותיהם , מעולם לא קרה מכשול ותקלה לשום אשה להפיל פרי בטנה מחמת זה .

ב . לא הסריח בשר הקדש מעולם , אף על פי שהיו קרבנות שדינם להאכל לשני ימים ולילה אחד , והימים ימי קיץ חמים מאד בכל זאת מעולם לא העלה בשר הקדש ריח רע מעולם .

ג . לא נראה זבוב בבית המטבחים , פלא עצום ונשגב , שלחנות של שיש רבים היו בעזרה שעליהם היו מדיחים את הקרבים של הקרבנות , והבשר ומעיו מצויים שם תמיד , בכל זאת מעולם לא נראה זבוב שם .

ד . ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים , משום כבוד היום , וכבודו של הכהן מעולם לא ארע לו תקלה זו , וזה הבטחה לכל הכהנים הגדולים שהיו משמשים בכל מאות שנות קיום הבית .

ה . ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה , אף על פי שמזבח החיצון היה תחת כפת השמים , אש תוקד בו לא תכבה לעולם מפני שום גשם וברד ושלג .

ו . ולא נצחה הרוח את עמוד העשן , עשן שהיה עולה מעצי המערכה היה בנס , שהיה מתמר ועולה כדקל , כעמוד ישר ושום רוח שבעולם לא הצליחה להטותו מישרו .

ז . ולא נמצא פסול בעומר , ולו היה נמצא בו פסול לא היה אפשר לעם ישראל לאכל באותה שנה מתבואה החדשה , ולכן כיון שאין לו תשלומין אם נפסל מעולם לא ארע בו פסול . וכמו כן מעולם לא נמצא פסול בשתי הלחם , שתי הלחם היה מתיר את התבואה החדשה להקרבת המנחות , וכמו כן מעולם לא ארע בו פסול כדי שלא יעכב הקרבת המנחות . וכמו כן מעולם לא ארע פסול בלחם הפנים כדי שלא ישאר השלחן שבוע שלם בלא לחם .

ח . עומדים צפופים ומשתחוים רוחים , כשהיו ישראל עולים לרגל היו צפופים צפים באויר מדחק הקהל , ובכל זאת כשהיו צריכים להשתחוות ביום הכפורים ולהשתטח , בדרך נס היו מוצאים לעצמם כל אחד מקום מרוח של ארבע אמות להשתחויה .

ט . מעולם לא הזיק נחש ועקרב בירושלים , ואף על פי שהיו מצויים שם הרבה (מאירי) .

י . מעולם לא אמר אדם לחברו צר לי המקום בירושלים ,

יש מפרשים שמעולם לא נמצא שם אדם בלא אכסניה ואף שהיו עולים לרגל כל ישראל כלם מצאו מקום להתאכסן ברוח , ויש מפרשים שמעולם לא היה מישהו מחסר פרנסה בירושלים לכלם היתה עבודתם ופרנסתם מצויה .

נתבונן .

כמה אמונה ושמחה ואהבת ויראת ה' שאבו ישראל מבית המקדש , הלא כל הרוצה לטל אמונה , בטחון , אהבת ויראת ה' יכל היה לרכש זאת בקלות , היש מוסר חי יותר מנסים גלויים אלו , ולא היו נסים אלו יום אחד או יומים , אלא מאות שנים ברצף ללא הפסק , וכל זה מבנין בית הבחירה שבנה לנו והשרה שכינתו בתוכו ובתוכנו .

אשרי העם שככה לו !!!

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו את כל טובות ה' עלינו מסכם החפץ חיים זיע"א :

ברוך ה' אלהי ישראל אשר בחר באבותינו ובזרעם אחריהם ממצרים גאלם באותות ובמופתים גדולים , וקרע להם הים וטבע אויביהם , ועל ידי הפלאים הגדולים ושנוי סדרי בראשית ידעו אז הכל באמת כי ה' הוא האלהים יוצר בראשית אין עוד מלבדו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שנאמר וידעתם כי אני ה' . למען ספר שמי בכל הארץ . והביאם להר סיני ונתגלה להם שם באור שכינתו ודבר אליהם פנים בפנים ונתן להם תורת אמת וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם . הוליכם ארבעים שנה במדבר מקום נחש שרף ועקרב וצמאון והם מקפים בענני כבוד אין שטן ואין פגע רע , והוריד להם מן השמים מן ומי באר מן הארץ ולא חסרו דבר כל הארבעים שנה . בנים גדל ורומם והם פשעו בו כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון יעשו עגל בחורב וישתחוו למסכה ויאמר בפיו להשמידם לא מלבו וגם בפיו רמז למשה עבדו להתחנן לו עליהם באמר לו הניחה לי ויחר אפי , אז התחזק משה ויחל פניו יתברך ויאמר לו סלחתי כדברך ולראיה כי מחל להם מחילה גמורה ואהבתו הגדולה לא זזה ממקומה עשאם דגלים איש על דגלו בארבע רוחות ושכינתו ביניהם

משכן מלא מאור נגה דגמת מחנה מלאכיו מיכאל גבריאל רפאל נוריאל והוא באמצען . ומספר הפקודים של כל דגל של מטה כמספר הפקודים של מלאכי השרת בדגל של מעלה כדאיתא בזהר , להורות כי הוא אלהינו אבינו מלכנו ואנחנו עמו ועבדיו בניו כשתילי זיתים סביב לשלחנו . ורצה תכף להנחילנו הארץ הטובה אשר נשבע לאבותינו צבי היא לכל הארצות והבנים פשעו בו וירגנו באהליהם וימאסו בארץ חמדה ועם כל זה לא הפר בריתו עמהם אך את בניהם הקים תחתם והנחילם להם לא בחרבם ולא בקשתם כי אם בכחו הגדול , כי לא ככל מלחמות שנלחמים אלו עם אלו סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה מכל מקום הדבר נסתר , אך במלחמת ישראל היה הדבר בגלוי ונודע לכל כי ה' הוא הנלחם להם ובכניסתם לארץ הקיפו את עיר יריחו והיו אומרים עלינו לשבח מראשו לסופו ומסופו לראשו ונפלה חומת העיר תחתיה ונכנסו בעיר ושרפוה באש ועמדה חמה להם לעיני כל העולם בדבור קל שאמר לו יהושע שמש בגבעון דום . ודוד אשר היה אז עדין לא לומד מלחמה מסר ה' בידו את הפלשתי איש מלחמה מנעוריו ואין כמוהו אז בגבורים . עוד העיד הכתוב על דוד שהיה מפיל שמנה מאות חלל בפעם אחת . וכמה פלאות אין מספר עשה עמנו השם יתברך והנסים כתובים בספרי הנביאים . והמליך עלינו מלך חסיד וקדוש דוד עבדו והאציל עליו רוח הקדש ושר שירים מפארים ונתן לו השם יתברך בן חכם לא היה כמוהו בכל העולם והמליכו תחתיו בכפה ובנה מקדש לאלהינו בירושלים שהוא באמצע ארץ ישראל ועמו ישראל בארבע רוחותיו בארץ ישראל כדגלים במדבר כשתילי זיתים סביב לשלחנו . (מחנה ישראל פרק א)

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר. כָּל-מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מַצָּה, וּמָרוֹר:

כשיאמר "פסח" יסתכל בזרוע אבל לא יאחזנו בידו

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שׁוּם מַה. עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה. אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם. וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל. וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

יש מוסיפים פיוט זה:

אֱמוּנִים עִרְכוּ שֻׁבָח. לְאֵל וְטִבְחוּ טֶבַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

הָרִימוּ קוֹל שִׁירִים. שִׂמְחוּ בְלֵיל שִׁמּוּרִים. עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים. אִכְלוּ וּשְׁתוּ יֵינָי: וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

רִאשׁוֹן לְכָל רִאשׁוֹנִים. עַל יַד צִיר אֱמוּנִים. מִיַּד כָּל-מְעַנִּים. הִצִּיל כָּל-הֲמוֹנָי. וְאֶמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

נִסֵּי אֵל זָכַרְתִּי. וַחֲסָדָיו סִפַּרְתִּי. עַתָּה יָדַעְתִּי. כִּי גָדוֹל יְהוָה. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם. מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם. כָּל צִבְאוֹת יְהוָה. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

הִנְחִיל תּוֹרָתוֹ. לְעַמּוֹ וַעֲדָתוֹ. שׁוֹמְרֵי מִצְוָתוֹ. עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

נִפְלְאִים מַעֲשֶׂיךָ. וַעֲצוּמִים נִסֶּיךָ יֹאמְרוּ כָּל-חוֹסֶיךָ. טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

יגביה את המצה העליונה ויאמר ''מצה זו''

מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ. עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם מִיָּד. שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ. כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם. וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ. וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

יאחז המרור בידו ויאמר ''מרור זה''

מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה. בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל-עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה. אֵת כָּל-עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

בְּכָל-דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לְהַרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר. וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם. לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ. לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ:

יכסה את המצה ולוקח את הכוס בידו עד ''גאל ישראל'' ויאמר:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים. לְהוֹדוֹת. לְהַלֵּל. לְשַׁבֵּחַ. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדֵּר וּלְקַלֵּס. לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל-הַנִּסִּים הָאֵלּוּ הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. וּמֵיָגוֹן לְשִׂמְחָה. וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ. מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם: מִמִּזְרַח-שֶׁמֶשׁ עַד- מְבוֹאוֹ. מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַיהוָה אֱלֹהֵינוּ. הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל.

מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם-הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לוֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים. גְּבָעוֹת כִּבְנֵי-צֹאן: מַה-לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵלִים. גְּבָעוֹת כִּבְנֵי-צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ. מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם-מָיִם. חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ-מָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה. לֶאֱכֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ. וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ. וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן. וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

יאמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה הריני מוכן ומזומן לשתות יין של כוס שני מארבע כוסות שתקנו חכמים זכרונם לברכה בליל חג המצות. שכל אחד ואחד מהם הוא מצוה בפני עצמה. ויהי נועם ה' אלהינו וכו':

וישתה את הכוס בהסבה בלי ברכה

רחצה

קודם שיטול ידיו טוב לאמר בקשה זו:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, ביחודא שלים בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות רוחות ונשמות ומלבושיהם והקרובים להם. שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה. ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הנה אנכי מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מן התורה לאכול מצה בלילה הזאת של חג המצות. כאשר צונו ה' אלהינו בתורתו הקדושה בערב תאכלו מצות. והריני מוכן לקיים מצות לא תעשה דלא יאכל חמץ. ומצות לא תעשה דכל מחמצת לא תאכלו. ומצות לפרוש מאכילת חמץ. שנאמר שבעת ימים מצות תאכלו. ולאו הבא מכלל עשה עשה. ומצות לא תעשה שלא לאכול תערובת חמץ. ומצות לא תעשה דלא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ. ומצות לא תעשה דלא ימצא שאור בבתיכם. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. כדי לתקן שורש מצות אלו במקום עליון ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה

זו של אכילת מצה בלילה הזאת. ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין במעשה ודבור וכונה ומחשבה ורעותא דלבא. ויהי נועם וגו': (ב"פ)
יטול ידיו כהלכה וקודם שינגבן יגביהן כנגד פניו ויברך:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

מוציא

יקח שלשת המצות בידו, כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלמות, ויברך:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

מצה

יניח המצה התחתונה מידו, וישארו בידו העליונה והפרוסה, ויברך:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה:
יבצע שתי כזיתות (54 גרם) משתיהן יחד, ויטבלם במלח, ויאכלם בהסבה ויזהר שלא ידבר בדברים חיצונים בין אכילת מצה לאכילת הכורך.

מרור

יקח כזית (27 גרם) מרור ויטבל אותו בחרוסת, וינער מעט מהחרוסת שעליו כדי שישאר בו קצת מרירות. וקודם שיברך עליו טוב שיאמר:
לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה הריני רוצה לקיים מצות אכילת מרור על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל , ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידנו כוננה עלינו, ומעשה ידנו כוננהו:
ואחר כך יברך ויאכלנו בלי הסבה
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר:

כורך

יקח מצה השלישית ויבצע ממנה כזית, ויקח כזית מרור ויכרוך שניהם יחד ויטבלם בחרוסת ויאמר:
מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְרָכָה. זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ. בְּיָמֵינוּ יְחֻדַּשׁ. כְּהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁהָיָה כּוֹרְכָן וְאוֹכְלָן בְּבַת אַחַת. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלוּהוּ:
ויאכלם בהסבה.

שלחן עורך

יאכל סעודתו בשמחה, ולא ישבע הרבה כדי שיוכל לאכול אפיקומן בתאבון.
יאכל ביצה, וקודם שיאכלנה יאמר: זֵכֶר לְקָרְבַּן חֲגִיגָה.

צפון

אחר שגמר סעודתו יקח חצי המצה ששמר לאפיקומן, ויאכל ממנו שתי כזיתות בהסבה. ואם הוא חלש וקשה עליו לאכול ב' כזיתות, יאכל רק כזית אחת, ויאכל אותו במקום אחד ולא בשני מקומות ויזהר לאכלו קודם חצות, ולא יאכל שום דבר אחריו וקודם שיאכלנו יאמר:
זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח הַנֶּאֱכָל עַל הַשָּׂבָע:

ברך

יטול מים אחרונים, ויאחז בידו כוס שלישי ויברך ברכת המזון וקודם שיברך יאמר למנצח בנגינות וגו', ואחר כך יאמר:
אֲבָרְכָה אֶת יְהוָה בְּכָל עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ: וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:
אם המסובים שלושה או יותר חייבים לזמן, ויאמרו
הַב לָן וְנִבְרִיךְ לְמַלְכָּא עִלָּאָה קַדִּישָׁא (עונים שמים). בִּרְשׁוּת מַלְכָּא עִלָּאָה קַדִּישָׁא וברשותכם נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:
והמסובים עונים בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:
ואם הם עשרה אומר נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:
והמסובים עונים בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הַזָּן אוֹתָנוּ וְאֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד בְּרַיָּוח וּבְרַחֲמִים רַבִּים נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וְשֵׁלְחָנוֹ עָרוּךְ לַכֹּל וְהִתְקִין מִחְיָה וּמָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בְּרַחֲמָיו וּבְרוֹב חֲסָדָיו כָּאָמוּר. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ. וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַזָּן אֶת הַכֹּל:
נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה בְּרִית וְתוֹרָה חַיִּים וּמָזוֹן. עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ

בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ רְצוֹנָךְ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים וּמָזוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ:

(ו) עַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אֶת שִׁמְךָ כָּאָמוּר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן -לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל הֵיכָלְךָ. וְעַל מְעוֹנָךְ. וְעַל דְּבִירֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אָבִינוּ רְעֵנוּ זוּנֵנוּ. פַּרְנְסֵנוּ כַּלְכְּלֵנוּ. הַרְוִיחֵנוּ הַרְוַח לָנוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְּנוֹת בָּשָׂר וָדָם. וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. אֶלָּא לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה וְהָרְחָבָה. הָעֲשִׁירָה וְהַפְּתוּחָה. יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא נִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא. וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ תַּחֲזִירֶנָּה לִמְקוֹמָהּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

בשבת אומרים:

רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי. הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מִלְפָנֶיךָ. נִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנָנוּחַ בּוֹ וְנִתְעַנֵּג בּוֹ כְּמִצְוַת חֻקֵּי רְצוֹנָךְ. וְאַל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהַרְאֵנוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַנֶּחָמוֹת וַהֲגַם שֶׁאָכַלְנוּ וְשָׂתִינוּ חָרְבַן בֵּיתְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ לֹא שָׁכַחְנוּ. אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ לָנֶצַח וְאַל תִּזְנַחֵנוּ לָעַד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. זִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה. לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים. חוּס וְחָנֵּנוּ וַחֲמוֹל וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתִבָנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ואומר בלחש אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם לָעַד, הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ. קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל-יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב לָנוּ. הוּא מֵטִיב לָנוּ. הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ. הוּא גּוֹמְלֵנוּ. הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרֶוַח וְהַצָּלָה וְכָל-טוֹב:

יענו אמן.

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ:

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בָּנוּ לְדוֹר דּוֹרִים׃
הָרַחֲמָן הוּא קֶרֶן לְעַמּוֹ יָרִים׃
הָרַחֲמָן הוּא יִתְפָּאַר בָּנוּ לָנֶצַח נְצָחִים׃
הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד וְלֹא בְּבִזּוּי ,בְּהֶתֵּר וְלֹא בְּאִסּוּר, בְּנַחַת וְלֹא בְּצַעַר׃
הָרַחֲמָן הוּא יִתֵּן שָׁלוֹם בֵּינֵינוּ׃
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה רְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ׃
הָרַחֲמָן הוּא יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֵינוּ׃
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עוֹל גָּלוּת מְהֵרָה מֵעַל צַוָּארֵנוּ׃
הָרַחֲמָן הוּא יוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ׃
הָרַחֲמָן הוּא יְרַפְּאֵנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף׃
הָרַחֲמָן הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יָדוֹ הָרְחָבָה׃
הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ יַחַד בִּרְכָה שְׁלֵמָה. וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן׃
הָרַחֲמָן הוּא יִפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמוֹ׃
בשבת הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים׃
הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב׃
הָרַחֲמָן הוּא יִזַּע תּוֹרָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ בְּלִבֵּנוּ וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ לְבִלְתִּי נֶחֱטָא. וְיִהְיוּ כָּל-מַעֲשֵׂינוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם׃
הָרַחֲמָן הוּא יְחַיֵּינוּ וְיִזַּכֵּנוּ וְיִקָּרֵבֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ. וְעֹשֶׂה-חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד-עוֹלָם: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ. וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל-טוֹב: נַעַר הָיִיתִי גַּם-זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב. וְזַרְעוֹ מְבַקֵּשׁ-לֶחֶם: כָּל הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה: מַה שֶּׁאָכַלְנוּ יִהְיֶה לִשְׂבָעָה. וּמַה שֶּׁשָּׁתִינוּ יִהְיֶה לְרִפּוּאָה. וּמַה שֶּׁהוֹתַרְנוּ יִהְיֶה לִבְרָכָה כְּדִכְתִיב וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתְרוּ כִּדְבַר יְהוָה: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה. עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה. וְהָיָה יְהוָה מִבְטָחוֹ: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת- עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל-עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן׃
יברך בורא פרי הגפן על כוס שלישי, ויכון לפטור בברכה זו גם כוס רביעי, וישתה בהסבה, ולא יברך אחריו ברכה אחרונה.
כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא׃
סַבְרִי מָרָנָן: עונים "לחיים"

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

הלל

ימזגו לו כוס רביעי ויקרא עליו את ההלל

שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ. וְעַל מַמְלָכוֹת. אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב. וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ:

שְׁפֹךְ עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם: תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה:

לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד. עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם. אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַּשָּׁמָיִם. כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב. מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ. עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ. אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ. לֹא יֶהְגּוּ בִגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ-יָהּ. וְלֹא כָּל יוֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי. וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי. צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא. אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק. וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי. כִּי יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה. אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר. אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי. כָּל-הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַיהוָה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁל�ֵּם. נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְהוָה כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ. פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם. נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם. שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵּית אַהֲרֹן. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ. עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יְהוָה לִי לֹא אִירָא. מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְהוָה לִי בְּעוֹזָרָי. וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי. בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי. בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים. בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל. וַיהוָה עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים. יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה. יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה. וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ. וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי. פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי. וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: (אודך) אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים. הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: (אבן) מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת. הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: (מאת) זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: (זה)
אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא:
בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: אֵל יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ- חַג בַּעֲבוֹתִים. עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ-חַג בַּעֲבוֹתִים. עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ. אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ. אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַיהוָה כִּי-טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל-הַמָּיִם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

לְגוֹזֵר יַם-סוּף לִגְזָרִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן-הָעוֹלָם וְעַד-הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ (מֶלֶךְ) גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה וּמַצִּיל. וְעוֹנֶה וּמְרַחֵם. בְּכָל-עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אָתָּה:
אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן כָּל-תּוֹלְדוֹת. הַמְּהֻלָּל בְּכָל-הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת. לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמְּעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. מְחַיֶּה מֵתִים. וְרוֹפֵא חוֹלִים. פּוֹקֵחַ עִוְרִים. וְזוֹקֵף כְּפוּפִים. הַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וְהַמְפַעֲנֵחַ נֶעֱלָמִים. וּלְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים:
וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם. וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. עַל אַחַת מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרוֹב רִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים. הַטּוֹבוֹת נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ. וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ. מִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ. וּמֵחֳלָאִים רָעִים וְרַבִּים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ. וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ. וִישַׁבְּחוּ. וִיפָאֲרוּ. וִישׁוֹרְרוּ. אֶת-שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. כִּי כָל-פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל- לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבֵחַ. וְכָל-עַיִן לְךָ תְצַפֶּה וְכָל- בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע.

וְכָל-קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה. וְהַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ וְהַקֶּרֶב וְהַכְּלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִּשְׁמַע. צַעֲקַת הַדַּל תַּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם:

וּבְשִׂפְתֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ:

וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל:

בְּמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת. לְהַלֵּל. לְשַׁבֵּחַ. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדֵּר. וּלְנַצֵּחַ. עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ: וּבְכֵן

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי-לְךָ נָאֶה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. שִׁיר וּשְׁבָחָה. הַלֵּל וְזִמְרָה. עֹז וּמֶמְשָׁלָה. נֶצַח. גְּדֻלָּה. גְּבוּרָה. תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת. קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ. וּמֵעוֹלָם וְעַד-עוֹלָם אַתָּה אֵל:

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְעַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ אֶת שֵׁם כְּבוֹדֶךָ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת. וּלְשִׁמְךָ נָעִים לְזַמֵּר. וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת.

וישתה כוס רביעי בהסבה ואחר כך יברך ברכה אחרונה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מִזְבְּחֶךָ. וְעַל הֵיכָלֶךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ. וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. בשבת וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה. וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה. כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל. וְנוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן : (**על יין של ארץ ישראל יאמר: פרי גפנה**)

אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה

כתב החפץ חיים :

כתיב בישעיה (קאפיטל נא) הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו וגו' . ובאור

הכתובים כך הוא שהנביא מנחם לישראל אשר נארך גלותם והנם פזורים בארבע כנפות הארץ ובזויים ושפלים בעיני כל הגויים אשר לפי דרך הטבע אין שום אפן כלל שאלה השפלים והחלושים שאין להם שום שר ושופט מזרעם הם יהיו לנס לכל העמים , ולכן אמר לנו הנביא כי אין לנו לדאג מזה כלל כי הנהגת עם ישראל לא ככל העכו''ם שעליתן הוא בדרך הטבע מעט מעט אבל ישראל אינם כן שמתחלתן ועד סופן הם בהנהגה אחרת , וזהו שאמר הנביא ''הביטו אל צור חצבתם'' וגו' דהינו אברהם אבינו ושרה אמנו מתי זכו לבנים לא כדרך כל העולם אלא אחר שנזדקנו אברהם בן מאה שנה ושרה בת תשעים שכבר נתיאשו מן הבנים וחשב אברהם אבינו שבשביל ישמעאל היתה הבטחת הזרע ואין שום אדם בעולם שחשב עליהם שיולידו אז ילדו את יצחק (וכמו שאמרו ז''ל על הפסוק ויוצא אתו החוצה שאמר לו השם יתברך שהוא אינו עומד תחת טבע הבריאה ואמר לו הקדוש ברוך הוא מה ראית? שמזל צדק שלך במערב אשיב אותו למזרח) .

וכן אבותינו במצרים הרואה אותם בשעבודם הגדול שהיו משעבדים אותם בחמר ובלבנים וכל אחד היה צריך לעשות ארבע מאות לבנים בכל יום (כמו שמובא בשם הרוקח) וגוזרין עליהם כמה גזרות גדולות ונוראות מי האמין אז שהאנשים האלו יצאו כלם מעבודתם ביד רמה לעיני הכל ופרעה בעצמו יקום בלילה ויבקש ויפציר בם לאמר קומו צאו מתוך עמי וגו' גם צאנכם גם בקרכם קחו וגו' וברכתם גם אותי ובתוך חמשים יום יקרבו כלם להר סיני לקבל התורה ושישיגו אז השגה גדולה עד מאד יותר מכל הנביאים שעמדו לישראל אחר כך , וכמו שאמרו חז''ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא , ובפרט בעת קבלת התורה נתגדלו יותר ויותר וכמו שכתוב בתורה ''פנים בפנים דבר ה' עמכם'' ,

וכן מי שראה את ישראל בימי המן שכבר נכתב ונחתם בחותם המלך להרג ולאבד את כלם מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש אדר מי האמין אז לומר שביום ההוא גופא יתהפך הכל על שונאיהם שהם ישלטו בשונאיהם ויעשו בם כחפצם ותחת אשר היו מתחלה באימה ופחד מכל יפל פחדם ומוראם על כל העמים ורבים מעמי הארץ יתיהדו והמן משנה למלך אחשורוש שהלך לתלות את מרדכי היהודי על העץ הוא יתלה ביום ההוא בעצמו על אותו העץ גופא ומרדכי יהיה משנה למלך תחתיו והוא כמו שאמרו לו חכמיו ואוהביו אם מזרע היהודים מרדכי וגו' כי נפול תפל לפניו וכמו שבארו חז''ל כי ישראל נמשלו כעפר הארץ וככוכבי השמים שכאשר אמנם יורדים עד לעפר רואה ה' בענים ובזיונם ומגביה אותם עד לשמים וכן הוא גם בזמן הזה כשאנו רואים שעם ישראל נתונים למשסה בהרבה ארצות אל יפל לבבנו כי אדרבה סימן הוא

שימהר ה' לגאלנו מאשפות ירוממנו ויקים בנו הכתובים "אודך ה' כי עניתני וגו' אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה" , ועל זה כתיב בישעיה (קאפיטל ס) תחת היותך עזובה ושנואה וגו' ושמתיך לגאון עולם משוש דור ודור וכתיב בהושע (ב) "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי" ,

וכעין זה היה גם כן בימי חזקיהו אחר כי מלך אשור חרף וגדף את ה' ועמו והתפאר אשר לא יספיק עפר ירושלים לרגלי אנשיו ואשר בפעמי חילותיו החריב נהרות וישם אותם לחרבה נחזה מה עלתה לו כי בו בלילה יצא מלאך ה' ויך במחנה אשור את כל חילו וכל ממונם היה לשלל לישראל (וגם בזמנינו נראה בעליל אחר כמה מצוקות שהיעברו עלינו (בזמן הקודם) אשר כמעט נתיאשנו מן החיים מרב הקמים עלינו ופתאום הראה לנו השם יתברך את גבורתו לרחם עלינו לבלתי נתון המשחית להשחיתנו וכל מי שיש לו לב להבין יכול לראות באספקלריא המאירה גדל השגחת השם יתברך עלינו) , נשכיל מזה אשר אותנו בני ישראל לא מסר השם יתברך תחת מזל הטבע והצלחת הזמן כי אם תחת ידו יתברך לבד והיפלא מה' דבר להחיש לנו פדות בזמן קרוב . (שם עולם חלק ב פרק יד)

נרצה

אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני השם יתברך, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות.

חד גדיא

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא שׁוּנְרָא וְאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא כַלְבָּא וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא חוּטְרָא. וְהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא נוּרָא. וְשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא מַיָּא. וְכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא): וְאָתָא תוֹרָא וְשָׁתָה לְמַיָּא. דְּהִכָּה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט. וְשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָא לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לַשּׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת. דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. (חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא):

אחד מי יודע

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אֶחָד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שיר השירים

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, הנה אנחנו באים לשיר בקול נעים שיר השירים לתקן את שורשה במקום עליון ויהי נועם וכו'.

א שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מְיָיִן: לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ: מְשָׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ: שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָם כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי שָׂמֵנִי נֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי: הַגִּידָה לִי שֶׁאֲהֵבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שֶׁלָּמָּה אֶהְיֶה כְּעֹטִיָּה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ: אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים: לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי: נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים: תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ: צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי: הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים: הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה: קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים (רחיטנו) רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים:

ב אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים: כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה: סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: שְׂמֹאלוֹ

תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה
אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים
מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ
מִן הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים: עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ: כִּי הִנֵּה
(הסתו) הַסְּתָיו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ: הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר
נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ: הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַּגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי (לכי) לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי
וּלְכִי לָךְ: יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִינִי אֶת קוֹלֵךְ כִּי
קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאַיִךְ נָאוֶה: אֶחֱזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים שׁוּעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ
סְמָדַר: דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה לְךָ דוֹדִי
לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בָתֶר:

ג עַל מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו: אָקוּמָה נָּא
וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו:
מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם: כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד
שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר
הוֹרָתִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ
אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימָרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה
מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם אֲחֲזֵי
חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת: אַפְרִיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן: עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת
יְרוּשָׁלָם: צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ
וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ:

ד הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר
גִּלְעָד: שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם: כְּחוּט
הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרַיִךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי
לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים: שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה
הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים: עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֵךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה:
כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ: אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה
מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהָרְרֵי נְמֵרִים: לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי (באחד)
בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עָנָק מִצַּוְּרֹנַיִךְ: מַה יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ
שְׁמָנַיִךְ מִכָּל בְּשָׂמִים: נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ

כְּרִיחַ לְבָנוֹן: גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם: שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם נְרָדִים: נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל רָאשֵׁי בְשָׂמִים: מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן לְבָנוֹן: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו:

ה בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דוֹדִים: אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַּמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם: דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן הַחֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו: קַמְתִּי אֲנִי לְפְתֹחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל: פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי: מְצָאַנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם אִם תִּמְצְאוּ אֶת דּוֹדִי מַה תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ: דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה: רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב: עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל מִלֵּאת: לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים: שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים: חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם:

ו אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ: דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים: אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֲדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן הַגִּלְעָד: שִׁנַּיִךְ כְּעֲדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם: כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר: אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים: לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב:

ז שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן: שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאֹמֵי צְבִיָּה:

צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק: רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים: מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים: זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת: אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים: וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים: אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ: לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים: נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ: הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ:

ח מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא יָבוּזוּ לִי: אֲנַהֲגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי: שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָם מַה תָּעִירוּ וּמַה תְּעֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךְ שָׁמָּה חִבְּלַתְךְ אִמֶּךְ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךְ: שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה: מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בוֹז יָבוּזוּ לוֹ: אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר בָּהּ: אִם חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז: אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאַת שָׁלוֹם: כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף: כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנַי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ: הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִינִי: בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני:

לאחר שיר השירים יאמר

רבון כל העולמים יהי רצון מלפני ה' אלהי ואלהי אבותי שבזכות שיר השירים אשר קריתי ולמדתי שהוא קודש הקדשים, בזכות פסוקיו, ובזכות תבותיו, ובזכות אותיותיו, ובזכות נקודותיו, ובזכות טעמיו ורצופיו ורמזיו וסודותיו הקדושים והטהורים הנוראים היוצאים ממנו. שתהא שעה זו שעת רחמים שעת הקשבה שעת האזנה, ונקראך ותעננו נעתיר לך והעתר לנו, ויהיה עולה לפניך קריאת ולמוד שיר השירים כאלו השגנו כל הסודות הנפלאות והנוראות אשר הם חתומים וסתומים בו בכל תנאיו, ונזכה למקום שנפשות הרוחות והנשמות נחצבות משם וכאילו עשינו כל מה שמוטל עלינו להשיג בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים, ולהיות מן העולים והזוכים לעולם הבא עם שאר

צדיקים וחסידים, ומלא כל משאלות לבנו לטובה ותהיה עם לבבנו ואמרי פינו בעת מחשבתינו, ועם ידינו בעת מעבדינו, ותשלח ברכה והצלחה והרווחה בכל מעשה ידינו, ומעפר עניינו תקימנו מאשפות דלותנו תרוממנו, ותשיב שכינתך לעיר קדשך במהרה בימינו אמן:

חלק ב

מאמר א - טעם לשעבוד מצרים

''ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך''

א. מה טעם לשעבוד מצרים

על זאת יתמה כל מתמיה תמיהה מעל כל תמיהה מדוע נשתעבדו אבותינו במצרים, מה חטאו מה עוו מה פשעו, הלא לא כתבה לנו תורתנו כלל וכלל מה היתה סיבת שעבודם, ומה גם שדרך התורה לנמק בנימוק מלא כל פורענות ופורענות שבאה הן על היחיד והן על הציבור, החל בפירוט חטא אדם הראשון וחוה ועונשם, חטא קין ועונשו, חטאי דור המבול ועונשם, דור הפלגה ועונשם, סדום ועמורה ועונשם, אם זה עונשי חטאי ישראל במדבר הרי מבואר נימוק מפורש על כל פורענות ופורענות, אם זה עונשי חטאי ישראל בזמן יהושע והשופטים שמסרם ה' ביד פלישתים הרי בכל מפורט סיבת העונש, אם כן מדוע העלימה התורה טעם עונש בני ישראל בשעבוד מצרים, בחומר ובלבנים וגזירת שמד על כל הבן הילוד ועוד, כמבואר בפרשה.

[ישנם טעמים בזה על פי סודם של דברים שבארם האר''י הקדוש, אולם ברור הוא שהתורה נמסרה לנו לדרשה גם על דרך הפשט ללמוד אורחות חיים ולהנצל ממוקשי מוות].

ב. גזירה זו נגזרה בברית בין הבתרים ואף לא ניסה אברהם אבינו לבטלה

ואין לומר דאפשר היו להם במצרים עוונות וחטאים שהתורה לא פירטה לנו אותם מאיזו סיבה ולכן נענשו, שהרי לא כסתה תורה חטאם של אחי יוסף במכירת אחיהם ולא כסתה חטא בני ישראל במעשה העגל ובנות מואב ועוד רבות, ומדוע כאן שתכסה על חטאתם, ועוד שהרי גזירת שעבוד מצרים נגזרה כבר בגזירת בין הבתרים לאברהם אבינו ע''ה, ומה חטאים ועוונות שייכים אז כשנגזרה הגזירה.

ויש עוד להבין שהרי בגזירת בין הבתרים שנמסרה לאברהם אבינו כבר אז נגזרה גזירת ''ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה'', ולא מצינו שהתפלל אברהם אבינו לבטלה, ותימה, על סדום ועמורה שהיו אנשים רעים וחטאים לה' מאד לימד אברהם אבינו זכות,

והירבה תפילה למענם, וכששומע הוא בגזירת בין הבתרים על בניו וזרעו שישתעבדו בעינוי קשה אין הוא נושא תפילה בעדם, משמע שהדבר היה מוכרח ובלתי נמנע, ויש לבאר מדוע?

ג. מדוע במיתת יעקב נסתמו עיניהם וליבותיהם של ישראל מצרת השעבוד

ועוד יתבאר מדוע דוקא במיתת יעקב אבינו נסתתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהחלו לשעבדם, כמבואר ברש"י תחילת פרשת ויחי, דמשמע דמצד עצם השעבוד עצמו לא היה בו כדי לסתום עיניהם ולבותם אלא בצירוף מיתת יעקב, ומה אם כן משמעות סתימת העינים והלב שהחלה בגלל מיתת יעקב, מה שלא היה קורה אילו היה יעקב חי בתקופת שעבודם. ומה גם שעדיין יוסף אחיהם חי ביניהם ומכלכלם מטוב מצרים.

ד. ב' מטרות ליסורים, האחת להביא לידי כניעה, ושנית כדי לרומם את האדם ולהביאו להשגות נשגבות

אמר רבי שמעון בר יוחאי (**ברכות ה' ע"א**):

ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא ניתנו אלא על ידי יסורים: תורה, עולם הבא וארץ ישראל.

שתי מטרות ישנם ליסורים, האחת היא כדי להכניע את החוטא כדי שישוב בתשובה. כי בעצם כל חטא נובע מגאוה, שהרי לו היה האדם מכיר בהכרה מלאה באפסיותו הגמורה וכי הוא תלוי בכל מכל בבורא עד כדי נשימה באפיו בכל רגע לא היה מעיז לחטוא, שהרי הנו נצרך לבורא, אלא שהאדם שוכח את תלותו בבורא ונדמה לו שאינו תלוי אלא בעצמו ומכוחו הוא מתפקד ולכך אינו מתבטל לרצון ה', וזו גאות "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" המביאתו לשכוח מה', וכנאמר שם (**דברים ח, יד**) "ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך", ולכך באים היסורים המכניעים את גאות "כחי ועוצם ידי" ונזכר האדם שתלותו היא בבורא ואז בוש הוא ממעשיו, מתחרט עליהם ועוזבם, כך שהיסורים המה למטרת חינוך, ואף באומות העולם כן הוא כדי שידעו את ה', וכנאמר (**שמות ז, ה**) "וידעו מצרים כי אני ה'", הרי שרצון ה' ביסרו אפילו את הגוים הוא תכלית שידעו אותו ולא לנקמה בעלמא, אלא שעם בני ישראל ישנה עוד הנהגה של "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו" (**דברים ח, ה**) - שאין באומות העולם, אולם מטרת ידיעת ה' זו מטרה גם ביסורי הגוים להכניעם מגאותם לידיעה שאין עוד מלבדו, כי זו חובתם להאמין בזה וזו תכליתם והיסורים שמביא עליהם הבורא הוא המביא אותם לתכלית זו. אולם יש ומטרת היסורים אינם על עוון, אלא כדי לרומם את האדם למדרגות והשגות גבוהות שלא היה יכול להשיגם אלמלי הסבל והנסיון, וכמו שיבואר עוד להלן.

ה. רשב"י מגלה לנו שיתכנו יסורים ללא חטא ועוון כלל אלא על מנת לזכך את המתיסר להיות ראוי למתנות טובות

מגלה לנו רשב"י שיתכן יסורים ללא חטא ועוון, אלא לסיבת ג' המתנות שיזכה להם היחיד או הכלל, וזאת חווה רשב"י על עצמו כמעשה המובא בגמרא (**שבת ל"ג ע"ב**), שנגזר עליו מיתה והוצרך לברוח מהקיסר, ולעסוק בתורה י"ג שנה במערה תוך חיי חרובים ומים, הוא ורבי אלעזר בנו, ביסורים נוראים כשגופם טמון בחול, מבלי לראות את בני ביתם משפחתם וחבריהם, והוא ענין "תורה נקנית ביסורים", וכמו שמובא שם בגמרא הנזכרת שאמר רבי שמעון בר יוחאי עצמו לחמיו רבי פנחס בן יאיר, כשאמר לו: אוי לי שראיתיך בכך, שהיה גופו מלא בקעים, ענה לו רשב"י: אשרי שראיתני בכך, שאלמלי ראיתני בכך לא הייתי בכך. וזכה, שקודם שהיה רשב"י במערה היה רשב"י שואל שאלה ורפב"י משיב לו י"ב תרוצים, ואילו לאחר שנסתגף במערה ונתעלה בתורה הפך רשב"י להיות רבו של רפב"י, והיה רפב"י שואל שאלה ורשב"י עונה כ"ד תירוצים. וכמו כן מצינו לגבי יעקב אבינו כפי שביארנו לעיל באריכות (**פרשת "וישב"**), שיסוריו וסבלו היו כדי להשלים לו את עולמו בעולם הבא, וזהו "אין דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא עוד מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה", והיינו בניחותא ולא בתמיהה, דאומר הקדוש ברוך הוא איני יכול ליתן שלוה לצדיקים בעולם הזה אחר שלא השלימו דיים את בנין עולמם בעולם הבא, ולפי מה שהכנתי להם בעולם הבא צריכים המה עוד להשלים עצמם בעולם הזה, ואף שהיה לו ליעקב אבינו תורה שלמד הרבה י"ד שנה שלא ישן, ועוד קודם לכן היה איש תם יושב אהלים, והיתה סיבה שיאכל פירותיהן בעוה"ז שהרי תלמוד תורה כנגד כולן, עם כל זה היה מקום לסיבת יסוריו בשביל "עולם הבא", ולא בשביל תורה שלא היה צריך להתייסר בשבילה אחר שהיה קודם מתן תורה, וכן ארץ ישראל כל הזכיה בה הוא בעיקר כשישראל על אדמתם, לכך תלה המדרש את סיבת יסוריו בשביל עולם הבא דוקא, דזה מה שהיה שייך בו.

ו. קודם רואה הקב"ה שישלימו הצדיקים בנין עולם הבא שלהם ואף מיסרם בשביל כך, ולאחר שהשלימוהו אוכלים פירות אף בעוה"ז

וראיתי אחר כך ב"אור החיים" הקדוש (**ואתחנן** ה', **ל**) דמשמע מדבריו, דקודם רואה הקדוש ברוך הוא שישלימו הצדיקים את עולם הבא שלהם שהתקינו להם לפי מה שראתה חכמתו שיכולים המה להשיג, ורק אחר שכבר השלימוהו וזכו לו, אזי בעודפים שיש להם יזכו גם לטובה וברכה בעולם הזה ולא קודם לכן, והוא ענין מתנת עולם הבא הנקנה ביסורים.

והראיה החותכת לכך הוא "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" שחי אז בכבוד ובגדולה בנחת ובשלוה, ואם כן היכן נעלמה הטענה של ביקש יעקב לישב בשלווה... לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם?! אלא כאמור דלאחר שכבר השלים יעקב בנין עולמו לעולם הבא מדוע שלא יהנה אף בעולם הזה מדין "אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא".

ז. מדוע נצרכים היסורים כתנאי כדי לזכות למתנות טובות

ועדיין נבוא לדון מדוע נצרך דווקא יסורים כדי לזכות לתורה, ארץ ישראל ועולם הבא, מהי סגולתן של היסורים דוקא ומה פעולתן כדי לזכות את האדם במתנות אלו?

ח. היסורים מבטשים את החומריות שדורש הגוף ומתישים את הרצונות החוסמים בפני השגת הקדושה

הטעם הפשוט שנצרכים היסורים כתנאי להשגות גבוהות גם כשאין חטא ועוון הוא כדי לבטש את החומר ולהתישו, כאשר החומריות שבאדם שולטת בו, והאדם מתענג עליה הרי שישנו מחסום בינו לבין קנין התורה, ולכך נקנית היא במיעוט תענוג, במיעוט שיחה וכו', עונגי הגוף סותרים המה סתירה גמורה לעונגי הנשמה וחוצצים הם בפני הנשמה מלהתענג בעונגים הראויים לה, כשאדם מספק לחלק נפשו הבהמית את רצונה במאכל ומשתה, טיולים, דברים בטלים, שחוק וקלות ראש, הרי שבכך הוא משפיל ומנמיך את קומתו הרוחנית, לפי שתכלית ביאת האדם לעולם הוא בכך שיהיו בו ב' כוחות לחימה זה נגד זה גוף נגד הנשמה, ועל האדם להשליט את נשמתו על גופו.

אדם שחי בטובה ומשופע בעונגי עולם הזה, קשה מאד שיצליח להגביר את נשמתו על נפשו הבהמית, וכמה שינסה וישתדל במלחמה, הרי שפעם זה נופל וזה קם ופעם להיפך. ויותר מכך גם אדם המשופע בטובה המצליח להגביר שכלו על תאוותו וגובר על יצרו, אולם סוף סוף עולם הזה אצלו, וראשו ורובו נתונים על קניני עולם הזה שלו, הגם שמצליח הוא למעשה להתגבר על יצרו ואינו חוטא בפועל, אולם במחשבה שקוע הוא בקניני עולם הזה, ונהנה הוא מהחומר, גם כשאינו נצרך.

ט. עד היכן קשר האדם אדוק לעולם הזה להנות ממנו

וכדוגמתו מצינו בגמרא (ב"מ דף מ"ג ע"א), גבי שולחני שנטל מעות שאינן צרורים מבעל הבית, לרב הונא חייב אפילו באונסים ואף שלא נשתמש בהן כלל, והטעם, כיון שיש לו רשות להשתמש בהן נחשב כאילו נשתמש והוי שואל עליהן, לרב נחמן דינו כדין שומר שכר ואף שלא נטל שום שכר על שמירתן, ומשום הנאה שיש לו דאי מתרמי ליה זביני דאית בה רווחא זבן בהו, [אותה ההנאה שבמחשבתו שאם יזדמן לו עסק שיש בו רווח יוכל להשתמש במעות אלו היא העושתו לשומר שכר], הרי שלרב נחמן בכל

רגע ורגע שהמעות תחת ידו אף שאין משתמש בהם נחשב עליהם שומר שכר משום אותה הנאה, ומשמע דאפילו אין בדעת השולחני להשתמש בהן, שהרי רב נחמן אינו נוקט בסברת רב הונא מצד הרשות והיכולת להשתמש, שבשביל כך נעשה אף שואל לרב הונא, אלא זו בלבד שעתה יש לו הנאה כל שהיא בכך שיש לו האפשרות להנות בהן, היא העושתו לשומר שכר. כל שכן וכל שכן ממונו של אדם שתחת ידו וברשותו להשתמש בו אזי בודאי שיחשב עליו כנהנה ממנו אף שאין משתמש בו, וכמעשה דר''ש בן חלפתא המובא להלן.

י. הלומד תורה מתוך עושר אף שאין משתמש ונהנה מעושרו אינו כלומד מתוך עוני

בשמו''ר (**סוף פרשת פקודי**) מובא מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהיה עני מרוד וערב שבת היה ובביתו אין כל, התפלל והורידו לו אבן טובה מן השמים, לקח רבי שמעון המרגלית ופרטה אצל השולחני והביא לביתו מכל טוב, אשתו כששמעה המעשה התנגדה לכך בטענה: היאך שולחנך יהא חסר בגן עדן ושולחן חבריך מלא. הלכו לרבנו הקדוש, ואמר להם: אם יחסר משולחנכם אמלאנו משלי, ולא קבלה דבריו בטענה: ''והלא כל צדיק וצדיק הולך לבית עולמו'' - לכל צדיק עולם משלו, ולא היה לו לרבנו הקדוש מה לענות לה והצדיק טענתה.

והקשה הגאון רבי שמואל מסלנט הרי אף שכל צדיק יש לו עולם בפני עצמו, מדוע לא יוכל רבנו הקדוש להאציל מעולמו על עולמו של רבי שמעון בן חלפתא, אחר שהבטיח הוא שיעשה זאת.

ותרץ, טענתה של אשת רבי שמעון בן חלפתא - בעלי לומד תורה מתוך עוני ודחק, ואילו רבנו הקדוש לומד תורה מתוך הרחבה ועושר, ואף שנאמר בגמרא שלא נהנה רבנו הקדוש מעולם הזה ואפילו באצבע קטנה, מכל מקום פתו בסלו ואית ליה רווחא וניחא בהיותו בעל הבית על קניני עולם הזה, וטענה אשת ר''ש בן חלפתא שתורתו של בעלה חשובה יותר אחר היותו עני מרוד, ולא יוכל רבנו הקדוש להשלים חסרון של מעלת תורה מתוך עוני אחר שאין לו תורה מסוג זה כלל, וכל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו, היינו כל צדיק משיג השגות בזיו השכינה כפי עמלו ונסיונותיו, וכמובן שכמו כן לא היה לר''ש בן חלפתא נסיון העושר של רבי, כך שאין אחד יכול להשלים לחבירו כלום.

וכאמור דאף שרבנו הקדוש לא נהנה מהעולם הזה מכל מקום מידי הנאה לא יצא וכמבואר לעיל מהגמרא ב''מ דאף כשאין משתמש בפועל בכסף מידי הנאה לא יצא, ואף כשאין הכסף שלו אלא פקדון ועל אחת כמה וכמה כשהכסף הוא שלו.

וכמו שמצינו עוד בגמ' תענית ז' ע"א ברבי יהושע בן חנניה שהיתה בו חכמה מפוארה, אמרה לו בת הקיסר, היאך חכמה מפוארה שכזו שורה בכלי מכוער - לפי שלא היה רבי יהושע נאה בפניו, ואמר לה שכן הוא האופן של שמירת החכמה בכלי מכוער דוקא, ומקשה שם הגמרא והלא היו חכמים שהיו יפים וכמו רבי יוחנן ורבי אבהו, ומתרצת הגמ' "דאין הוו סנו הוו גמירי טפי" שאם היו מכוערים היו חכמים יותר, וכמ"ש רש"י שם שאי אפשר לנאה להשפיל דעתו, והתוס' שם פירשו "דאי הוו סנו הוו חכימי טפי" דאם היו שונאים את היופי היו חכמים יותר.

הרי שאף גדולים ועצומים כמה שיהיו יותר מנותקים מן העולם גם מדברים שחונן ה' את האדם בטבעו כיופי ועושר שבאו לו ללא עמל - כך יהיו יותר משיגים בחכמה. וכמה הוא מוסר גדול ענין זה, שיכול האדם לחשוב הנה אני יפה ובכל זאת מה נגרע ממני, הרי אני חכם בתורה וידען בה יותר מחברי, וכמו כן יחשוב אני אוכל ושותה ומתענג מהעולם ומה נגרע ממני, הרי עם כל זה הנני עוסק בתורה ומצליח בה. שהרי יזדעזע בעצמו ויחשוב, אמת שאני מצליח ופורח אולם בכבישת החומר יכולתי להשיג יותר, וכה יחשוב עוד שמא בהתגברות זו שאתגבר עתה על רצון החומר, ואכבוש את חומריותי יותר בדבר מסוים אבין איזה תוס' שקשה עלי להבינו או מאמר חז"ל מוקשה, או אקבל איזה התעלות באמונה, ובשנאת היופי ומיעוט תענוג אזכה לחדש ולהבין בעבודת ה'. ואפשר אף להתפלל על כך, וכגון שיאמר בזכות שאני מתגבר עתה על רצון ותאוה זו יה"ר שאזכה לתורה, ומי יודע כמה נמנע מהאדם בשביל כך לנצח.

יא. עם ישראל אף שלא חטאו ולא פשעו הוצרך להם שעבוד מצרים לבטש החומריות על מנת לזכותם במתנות טובות תורה א"י ועוה"ב

אם כן מה העצה הטובה ביותר לרומם את גדלותו הרוחנית של האדם, הלא המה היסורים, לפי שמתוכם אדם, למד להבין את העולם הזה וקניניו.

עם בני ישראל קודם שעבודן במצרים היו בארץ גושן - טוב ארץ מצרים, ומתענגים שם על רוב שלום שלווי עולם ומדושני עונג, והרי במצב שכזה - ראתה חכמתו יתברך - שבאם יציע להם תורתו אפשר שיסרבו לקבלה, וגם אם יסכימו לא יהא זה בלב שלם ובנפש חפצה, ואם כן כל תכלית הקדוש ברוך הוא בבריאת עולמו נסתרה.

אזי, אפשר לומר שעשה כאן הבורא בחכמה, לענותם בסבל עבודת פרך ולהפוך לבם של מצרים לשנוא עמו, ומתוך הצרה והדחק יבוא הקדוש ברוך הוא ויושיעם ויגלה להם בכך אהבתו אליהם, ומכך יראו ויבינו שאין להם אלא לתלות עיניהם בבורא הן מצד

הכרת הטוב כמושיעם ומצילם ממבקשי רעתם, והן להבטיח עצמם שלא יקומו עליהם מרעים לבקש נפשם.

אולם טעם זה אינו נכון, זהו "פוליטיקא", שקר לא שייך אצל הקב"ה - לענותם בשביל ליצור אצלם תלות בו, אין בזה מן היושר, ועוד מראה בזה שכביכול מחוסר ברירה נהג הקב"ה באופן זה לכפותם לקבל תורה, והלא אם ברצונו שיקבלו תורה יכל לעשות זאת בדרכי נועם באופן שיונעם עליהם תורתו ומצוותיו ולמה בדרך של עינוי והצלה, וכי חסר דרכים למקום, ועוד למה שיהא נצרך דוקא בדרך של "לענותו", ולהעבידם פרך שנים רבות כל כך ובגזירות נוראות של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", הלא גם בעינוי פחות מזה הרבה יכל כמו כן להשיג את תלותם בו.

אלא כאמור, בודאי יכל הקב"ה לסבב שיקבלו תורתו שלא בדרך העינוי והסבל הגדול, ולא מחוסר ברירה חלילה נהג בהם הקב"ה בגלות זו, אלא משום שכך נצרך לפי שאי אפשר בשום אופן בגוף חומרי לקבל תורה, וזה תנאי הכשר לקבלת תורה להתרחק מתענוגי ותפנוקי העולם, ולכך גזרה חכמתו יתברך ליסרם על מנת להתיש חומריותם.

ואם תאמר ועדיין אם אכן היו נצרכים היסורים כדי להתיש חומריותם למה אם כן היה זה בדרך שעבוד מצרים והלא היה אפשר בכך שהיה מיסרם ביסורים פרטיים כחוליים או עניות, אלא כוונה נוספת היתה כאן ליסרם בדרך זו דוקא - שממקום עינוגם, וממקום שחשבו שישבו שם לבטח מתוך עונג, משם תבוא פורענות עליהם, כי כמו כן יבינו שאכן עולם הזה וקניניו בוגדים המה, ואין אמון בם, ובזה יבינו בשכלם כי הבל הבלים הכל הבל - עניני עולם הזה, וכי קניני עולם הזה אינם עומדים לעד ואין שום בטחון על קיומם, וזאת משום שאינם תכליתיים, שהרי הנה לב מלכים ושרים ביד ה', ברצונו "הפך לבם לשנוא עמו" וברצונו "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים".

וידוע הסיפור המפורסם בהגאון הצדיק המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין שבהיותו נער היה שליח העובד אצל מעבידו, ובאחת הפעמים נגנבה משכורתו ומקרה זה הביאו למחשבה עמוקה שהנה והעולם-הזה בוגד ואין בקניניו שום אימון בין רגע היה ובין רגע אבד, ואין לך טוב מתורה ומצוות העומדים לעד, ואז פרש מעבודתו והלך לקלם לעסוק שם בתורה יום ולילה.

והוא מה דאיתא בזוהר הקדוש (ואכת"י) "בתבירו דגופא ! שלימו דנשמתא, ובשלימו דגופא - תבירו דנשמתא" - הרי שבעצם זה שיוכו ויופרך גופם - יותש חומריותם ואז תושלם נשמתם.

יב. מאחר ואין באפשרות האדם לשבור חומריותו הטבעית מתחסד הקב"ה עם האדם ומיסרו ובכך מסייעו להינתק מהחומריות

שלימות הנשמה תלויה בשברון הגוף וכיתותו, ומה שהיה צריך האדם לעשות מעצמו לשבור גופו עבור עבודת קונו, מתחסד הקב"ה עם האדם ומסייעו לשבור גופו ביסורים שמביא עליו, אחר שאין ביכולת האדם לעשות זאת בעצמו, וזהו שאמרו בגמרא (**ברכות** ה') אמר רבא: מי שהקב"ה חפץ בו ומדכאו ביסורים שנא': "וה' חפץ - דכאו החלי".

יג. כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך

וזהו ענין "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך" (**דברים** ח, ה) דיכול האדם לתמוה: היאך מדמה התורה את יסורי ה' ליסורי אב את בנו, וכי אב מסוגל ליסר את בנו ביסורים כה נוראים כגלות מצרים, או כיתר ההריגות ושמדות שעבר עם ישראל במשך כל שנות גלותם, אלא הביאור הוא, כל אב מיסר את בנו ביחס לטובה שהוא מבין שהיא טובה עבורו, אז ביחס לטובה שהוא מבין כן הוא מייסרו, כמה שאכן מבין האב שבנו מסוגל ליותר טובה וליותר גדלות ורוממות כן ביותר הוא חרד על חינוכו ליסרו ביותר, ואף שהבן אינו מבין את חרדתו של אביו וקשה לו להצדיק את עונשו של אביו, לא מפני כך ימנע האב מלעשות זאת, כן הקב"ה מייסרנו ביחס לטובה שהוא יודע שהיא טובה עבורנו, לנו אין השגה בטוב המעותד לנו בעולם הבא, זה יודע רק הקב"ה, ובהתאם לידיעתו הוא מייסרנו, והכל ברחמים כמו שאב מייסר את בנו ברחמים בהתאם לטוב שהוא יודע שהוא אכן טוב עבורו, ואינו מתחשב בכך שבנו כועס ומתיסר וקשה לו להבין דרכו של אביו.

יד. משמת יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבותם של ישראל ואף שיוסף קיים ומכלכלם - רק ביעקב ראו מושג של יסורים ללא חטא אלא על מנת לזכות למתנות טובות

ומעתה יובן היטב מדוע נסתמו לבם ועיניהם של ישראל בפטירת יעקב אבינו. נתבונן ! המכנה המשותף בין סבלם של ישראל במצרים, לסבלו הנורא של יעקב אבינו במשך מאה ושלושים שנות חייו, הוא שלגבי הפרט - יעקב אבינו, והכלל - עם ישראל במצרים, בשניהם לא נתבאר סיבת עונשם ומה חטאם ופשעם הן של עם ישראל במדבר, והן של יעקב אבינו על סבלו הנורא בחייו, ולכך את העידוד והחיזוק הגדול שהיה לישראל על שעבודם שהנו ללא חטא יכלו לשאוב רק מיעקב אביהם שכמו כן סבלו היה ללא חטא אלא לצורך המתנה שהוא עולם הבא, וכמו שביארנו לעיל, וכמו כן ממנו יוכלו ללמוד הם שעינוי זה במצרים הוא לצורך המתנות טובות שהם תורה וארץ ישראל שעומדים הם לקבלם בקנין נצחי, וצריכים המה לקנותו על ידי ביטוש החומר דוגמת יעקב אביהם,

ולכך כל זמן שהיה יעקב חי אף שהיה השעבוד עליהם יכלו לחזק עצמם לבלי ליפול בדעתם היאך זה שמתיסרים המה ללא עוון, וכי ח"ו העולם הפקר לית דין ולית דיין, מה חטאנו ומה פשענו שבאת עלינו צרה זו, אלא יכלו לחזק עצמם שהנה יעקב אביהם לנגד עיניהם שכמו כן סבל יסורים ללא חטא ואך לצורך המתנה טובה, אולם בפטירתו נשכח לימוד זה מדוגמא חיה שהיתה כל זמן שהיה יעקב אבינו חי.

ואל תתמה היאך מצינו צדיקים שאינם מתיסרים ועם כל זה זוכים לתורה, דודאי הרבה סיבות להקב"ה להיות צדיקים מסוימים עשירים בדורם ונושאים דגל התורה בגאון ובגדולה לצורך עם ישראל, וכדי שיהיו דבריהם נשמעים ויהא מוראם על הציבור שיקבלו דבריהם, ויסוריהם לקנין התורה מתבצע מצד עצמם שמיסרים המה את עצמם במיעוט שינה ותענוג וכו' כידוע מצדיקי וגדולי הדורות, וכמו כן מלאים המה במסירות נפש לה' בכל רגע במחשבתם ובנכונותם למסור נפשם לה' בכל מיני יסורים ומיתות משונות, וכך שיצאו בכך ידי יסורים המקנים תורה ועולם הבא, וכמבואר בדברי התוס' בתענית ז' ע"א ד"ה: "אי הוו סנו הוו חכימי טפי": שאם החכמים שונאים היופי יהיו חכמים יותר, הרי שיתכן להנתק מתענוגי העולם הזה מתוך השנאה ששונאים את תענוגיו, וכרבנו הקדוש שלא נהנה מעושרו.

טו. לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, דוקא בתנאי "חיי מדבר" היה אפשר להתחיל את בסים קבלת התורה

ואפשר שזו גם הסיבה שהוצרכו ישראל להיטלטל ארבעים שנה במדבר במזון רוחני ובתנאי חיי מדבר קודם הכנסם לא"י לאכול מפריה ולשבוע מטובה, והיינו כיון שהם היו דור מקבלי התורה ומעתיקי השמועה לכל הדורות הבאים אחריהם, היה נצרך שתתקיים התורה בידם רק מתוך חיי צער וצנע, ומה שהוכיח שעדיין נצרכים המה לזיכוך שכזה בתקופה ארוכה של ארבעים שנה, הוא חטא המרגלים, שבזה הוכח כי אמונתם בבורא דלה מלהאמין ולבטוח בו בשלימות, וממילא כשהאמונה דלה הקשר והרצון לעניני עולם-הזה משתלטים, והרי שהם עדיין אינם מזוככים די הצורך לשמור תורה, ומתוך עונג א"י - ארץ זבת חלב ודבש - עלולים המה לבעוט בה, ולכן גזר עליהם מ' שנה במדבר לא מתוך עונש ונקמה, אלא לפי שזה נצרך עדיין להם כדי לבוא מחוסנים לקראת נסיון עונג וטוב א"י.

בסופו של דבר נותן הקב"ה גם את העושר וכמו שאמרו רז"ל כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, הרי שהעוני אינו אלא הכשרה לקבלת התורה, ולכך מתחילה סובל החפץ בתורה עניות וזה לטובתו להכשירו לזכות לתורה ולמנוע ממנו

נסיון ופיתוי חמדת הממון, אולם לאחר שקנה את התורה והתורה היא קנינו ויודע הבורא שלא יעזבנה לעולמים, והעושר לא לרעתו, בודאי ישוב הקב"ה להטיב לו לקיימה מעושר.

טז. הגלויות מטרתן לזכך ולצרף את עם ישראל להביאן לשלמות חיי עוה"ב ואף שלפי הנראה לעין נגרם מהגלויות מעידות ונפילות רוחניות

אלא שעדיין יש להבין דבר קשה נוסף, שהרי אחר שמטרת היסורים, כאמור, לזכך את הנפש ולבררה מחומריותה כדי שתאיר את אורה לתורה, והלא חזינן שהגלויות הורידו אותנו מרוחניותנו, הנה בגלות מצרים עצמה שהיתה כור ברזל לצרף את ישראל לקראת מתן תורה, הלא הגיעו שם עד שערי מות - מ"ט שערי טומאה, וכמובא במדרש שביציאתם קטרגה מידת הדין עליהם הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, ודעכה רוחניותם עד שלא יכלו לזעוק לה', וכנאמר "וימת מלך מצרים" ורק אז "ויאנחו בני ישראל מן העבודה", משמע דעד עתה לא יכלו לזעוק לה' מחמת דכדוכה של נפשם בחומר ובלבנים, וכן נאמר עליהם: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", הרי שהשעבוד גרם להם ירידה רוחנית תהומית, והיאך אם כן בכך יש לראות את שלמות נשמתם.

מכאן עלינו ללמוד כי לא מחשבותינו מחשבותיו יתברך כי עמקו מחשבותיו ממחשבותינו, לאדם נדמה לו ירחיב ה' לו מכל צרותיו וישפיע לו שפע טובה מכל צד יוכל ביותר לעבוד את בוראו, ובטוח הוא ואולי גם מבטיח הוא שכאשר ירווח לו יעבוד את קונו בכל כוחו, אולם "הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו", והוא הוא שיודע כמה סכנה ישנה לעובד ה' כאשר ירווח לו לעומת כאשר ייצר לו ויסובב הוא מצרות שונות, ופעמים שרואה חכמתו יתברך שהסיכון של רוב טובה מסוכן הרבה יותר מרוב צרות ויסורים, ובוחר הוא לאדם את אפשרות צער ויסורים, ואף שגם דרך זו מסוכנת שהרי מתוך יסורים וסבל אפשר שיפול האדם לעצבות ויאוש וימרוד בקונו, אולם הוא יתברך יודע מה עדיף.

יז. על אף המעידות הנגרמות כתוצאה מהגלויות ומטומאת ארץ העמים עם כל זה שכרם של ישראל גדול מהפסדם

והראיה, הנה עם בני ישראל במצרים נהפך להם מצבם מרוב טובה לרוב רעה, ואכן רעה זו גרמה להם מחדלים רבים ומעידות כאמור, אולם אחר שסוף סוף מחדלים אלו באו אליהם מרוב צער וסבל הרי ששכרם מרובה מהפסדם, שהרי על מחדלם יש לדונם לכף זכות דהוא מקוצר רוח ומעבודה קשה, ומאידך הרווח שנשאר הוא ביטוש וכיתות

החומר והגוף והכרת אפסיות עולם הזה וקניניו, וכמו כן המעט ששמרו שלא נתערבו במצרים ולא שינו שמם לשונם ומלבושם היה בכל זה כדאי לגאלם, והראיה שמיד זכו - תוך מ''ט יום להיות כנביאים, ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, פנים בפנים דיבר ה' עמכם בהר מתוך האש שהוא ענין נבואה ממש. וזאת מפני שמעידתם שבאה מחמת צערם ויסוריהם לא היתה מעידה וקלקול במהותם, אלא חיצונית בלבד שהרי נובעת היא מהסתר פני ה' המסתיר עצמו, ואם כן עוונותיהם נעשו מחוסר הכרה ומטשטוש הדעת שנטשטש להם בשעת העבירה מחמת קושי השעבוד, ומאידך דוקא מתוך מצב שכזה כל מעשה קטן הנו יקר ערך לאין שיעור, והסנגוריא המלמדת על מעשה קטן היא גדולה מאד, ויש בה להכריע לזכות, מה שאין כן כשהקלקול הינו במצב של רוב טובה דאז ליכא הסתר פנים ואדרבא מאיר ה' פניו ומתבטא זה ברוב השפע הנשפע, אזי הקלקול אז הוא אינו מתוך טשטוש, וקשה מאד להחזירו ולתקנו, וזהו מה שנאמר בתביעת התורה (**דברים כח, מז**) ''תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל - ועבדת את אויביך''.

וכמו כן ישנו במצב של שפע וטובה לימוד חובה גדול על כל עוון אחר שהזמן הוא זמן של שובע ושפע, המביא להרחבת הדעת ולהכרה, ומאידך התביעה היא מדוקדקת יותר על שמירת המצוות כשאינן בשלימות אחר שיש את כל האפשרות לכך, לקיימן בתכלית השלימות, ואז אין מתקבלות מצוות ותפילות רק באופן מושלם, מה שאין כן במצב של קוצר רוח ועבודה קשה כל עבודה מתקבלת אחר שיש בה מסירות.

והוא אזהרת התורה (**דברים ח, יב-יז**) ''השמר פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת וכו' ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'', ואף שמרוב צער ומצוקה כמו כן אפשר לבוא לידי בעיטה ביסורים ולהתמרד להנהגת שמים, אולם מזה לא חששה תורה כל כך, כאמור, דבעידן גזירות איך שיהיה מצבם של ישראל עדיין - שכרם מרובה מהפסדם, וכל החשש של ''השמר'' הוא רק כאשר תאכל ושבעת דאז תבוא לומר ''כחי ועוצם ידי'' וכו'' ומתוך גילוי פניו יתברך תתכחש לו, זהו הסכנה הגדולה ביותר.

יח. פעמים יש ומועיל חטאו של הבעל תשובה להיותו נכנע יותר מכל צדקותיו של הצדיק - חובת הלבבות

ובאור נוסף נאיר את תועלת חשכת הגלות על פי המובא בחו''ה (**תשובה פ''ח**):

פעמים יש ומועיל חטאו של הבעל תשובה יותר מכל צדקותיו של הצדיק! ופעמים שמזיקה הצדקות לצדיק יותר ממה שמזיקים כל חטאי הבעל תשובה! הכיצד?

כשהצדיק פונה לבבו מהכניעה ודבק בגאוה, חנופה ואהבת הכבוד, ואילו בעל התשובה מתבייש מחטאו ונכנע ושפל תמיד.

הרי שיתכן ועדיף הכניעה שלאחר החטא מאשר מצב של קודם החטא כאשר הוא עם גאוה, וכל שכן לענינינו, שבחיי רווח ובטחה עלולה הסכנה של התנשאות והגאוה, והיא מסוכנת יותר מאשר מחדל החטאים הנסבבים בעקבות הגלות, מאחר ומצורף לאותם חטאים כניעה ושפלות, והוא מה שמעדיף את החוטא השב בתשובה על הצדיק, כמבואר בחו''ה.

וזו סיבת כל הגלויות ותועלתם לבטש את החומר ולהשפילו, ואף שבעקבות הגלות חדלו ישראל הרבה מתורה ומצוות, כידוע בגלות בבל - בשבעים שנה שכחו את כל התורה, וכמו כן בגלותנו רואים אנו שרבים ירדו מיהדותם מהצרות והגזירות, אולם כאמור עדיין אך ורק מהגלות יכולה להיות תועלת ותיקון על אף המעידות שבעקבותיה.

יט. היסורים הרבים בעקבתא דמשיחא סיבתן להיות ומצטרפין ב' המטרות הנזכרות ליסורים והם האחת להכניע את החוטא והשנית לזכותינו למתנת ימות המשיח

אנו היום בעקבתא דמשיחא, צרות חבלי משיח קשים המה, שהרי נצטרפו עלינו ב' הסיבות למתן היסורים, הן מפני חטאינו ועוונותינו ובפרט בסיום הגלות שהוא סיום כל החשבונות של דורות קודמים כידוע מה''חפץ חיים'', והן מפני שאנו לפני המתנה הגדולה של ימות המשיח, שמצד המתנה הזו יש להתיסר על מנת לְשַׂחֵק ולהתיש את החומר להיות ראויים למתנה זו, כך שמכל הסיבות יש לנו להתיסר בתקופה זו של עקבתא דמשיחא.

המוטל עלינו עתה לעבוד את הבורא מתוך הסתר וחושך דוקא, ולחפש ולתור אחר אמונה מתוך מצבים קשים, הקדוש ברוך הוא קולע אותנו לפינות דחוקות וחשוכות שצריכים אנו מתוך מאמץ גדול לגלות את אורו יתברך מתוך החושך העבה שאנו בו, אולם דוקא משום כך - כל מעט חשוב הוא למאוד, ואפילו בצעקה ואנחה יכולים לפעול גדולות ונצורות, וכמו שכן פעלו עם ישראל בצעקה ואנחה כשרק התאפשרה להם, וכנאמר: ''וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ותעל שוועתם אל האלקים מן העבודה'', וכמובא באוה''ח הק' כאן, דאף שזעקתם היתה מצרת וכאב העבודה ותו לא, דהיינו אף שלא זעקו לגאולה ולישועה אלא רק נאנחו מכאבי הסבל כתינוק הזועק מכאבו, גם זה הועיל לצרפם ולזככם בגלותם, ולא חצץ שום עבודה זרה שהיה בהם, כמובא בחז''ל: הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה.

והראיה שכל כשלונותיהם ומחדליהם שארעו להם היו בעקבות הגלות ומתוך טשטוש ההכרה שהרי מיד כשרק נזדמן להם להתקשר לבוראם והוא כשמת מלך מצרים, ובכך חזר להם במעט ההכרה וישוב הדעת מיד זעקו לאלוקים ונכנעו לפניו שיצילם.

ועוד יש לנו לראות שככל שהמתנה האמורה להתקבל גדולה היא כן החושך הקודם לה הוא במקביל לה, הנה גלות מצרים הביאתם לקבלת התורה ולארץ ישראל, וכן גלות בבל הביאתם לבית שני, אנו שכבר כמעט אלפיים שנה בחושך ובגלות עלינו לשמוח ולצפות לאור הגדול שיבוא פי כמה וכמה בעקבות חושך ארוך שכזה, כך שלמשכיל דוקא עוצם חושך הגלות המתארכת ומתקשה עלינו בכמות ובאיכות יש בה לבשר לנו מה גודל המתנה המעותדת לבוא בסיומה.

כ. המתבונן במטרות היסורים יסוריו יקרבוהו לה' וידבקוהו בעבודתו

וכן הוא לגבי כל יהודי בפרטות עליו לדעת כי לעולם באפשרותו לחזור ולהדבק בבוראו בעבותות אהבה, מצד הקדוש ברוך הוא אין שום מניעה, המניעה הינה רק מצד האדם בהתיאשו מן הרחמים ומן האמון המלא בבוראו המוכן להעלותו תיכף מהיכן שהוא נמצא למדרגות נשגבות, אם רק יאמין וירצה בכך באמת, וזאת מתוך אמונה פשוטה שמסובב כל הסיבות הוא שראה בחכמתו להנהיגו במצב שכזה דוקא, ושוה לו המעט שיביא מתוך המניעות והנסיונות הרבה יותר ממה שיביא לו מתוך הרחבה ועונג, דאז מה שיביא בתורה ומצוות סוף סוף יתכן ויהא חסר בו העיקר שהוא ההכרה באפסיות האדם והעולם.

ולכן יובן מסקנת הגמרא בברכות (ה') דגם יסורים שיש בהם ביטול תורה ותפילה - יסורים של אהבה המה, דלכאורה הוא מוקשה היאך הקב"ה מאהבתו את האדם דוחהו ביסורים משמירת תורה ומצוות. אלא כאמור, מי כמוהו היודע נפש האדם, ומי כמוהו יודע לחשב מה הדרך המזורזת ביותר לתיקון האדם, והוא יתברך יודע שלכלל או לפרט עדיף לעמוד בנסיונות באמונה פשוטה, ואף שיעלה להם זאת במחדל מתורה ומצוות באיכות ובכמות, כי בדרך זו יזורז תיקונם בתכלית הזירוז מאשר בדרך אחרת, והוא ענין "חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח", כביכול הוא מחשב לעומק שאינו בהשגתנו כלל לבחור לנו את הטוב ביותר עבורנו.

ואין בפרט אלא מה שבכלל, ככל שהחושך בעצמה כן האור שמסתתר מאחוריו הנו בעוצמה, ולכך לגבי כל פרט ופרט ככל שהנסיונות וההטרדות מרובים עליו ביותר אל יקנא בשולחנם של אחרים שלכאורה לפני הנראה אינם עוברים את אשר עובר עליו,

וגם אם נדמה לו שעליו עובר חושך עבה וכפול - אל יקוץ, כי דוקא בזאת מתבשר הוא בבירור בעתיד של זכיה במתנות טובות יתרים על חבריו.

כא. טעם לימי השובבי"ם דוקא בפרשיות אלו

ואפשר לתת טעם פשטי על היות שנקבעו דוקא ימים אלו לימי השובבי"ם ימי תשובה ותיקון המעוות. היות ובימים אלו ניתן לנו לראות ולהתחזק הכיצד אפשר לעלות מבירא עמיקתא לאיגרא רמא תוך זמן קצר, ומבטן שאול - מ"ט שערי טומאה - להגיע למ"ט שערי קדושה בתפילה ובתשובה, שבזה תלוי יסוד קיום התשובה או ביטולה. באמונה שאכן קרוב הנני לה' לקבלני בכל מצב שאני, אם אמונה זו מעורפלת ומעורערת אצל האדם הרי שחוסם הוא בפניו את אפשרות התשובה, ואם אמונה זו ברורה לו הרי שקרוב הוא לצאת מצרות נפשו.

כב. "ונהמת באחריתך"... (משלי ה, יא)

עולה לנו מכל הנ"ל שאין ערך לכל ביטוש חומר שמבטש האדם חומריותו ומתגבר על חומר המושכו להנות ממנו, כאכילה יתרה, שינה יתרה, שיחה בטלה, מלבושים נאים במיוחד, התקשטות והתנאות בעיני הבריות, ויתר תענוגי הגוף. האדם ישתדל במיטבא על כל כבישת חומר, והכל בחשבון ואפילו כל דהוא של כבישת חומר מזכה את האדם לתוספת רוח חכמה ודעת להשכיל בתורה, לחדש בה, להכיר את ה', לידבק בו, כי ככל שיסיר המסכים החומרים כן יזרח עליו ה' להאיר לו מדה במדה. כך שאין לזלזל מצד אחד בשום התגברות ועמידה בנסיון, ומאידך אין להסתפק אלא לשאוף להעפיל מה שיותר כי בזה האדם גורף הון נצחי, מכל כבישת חומריות יזכה האדם מדה במדה להנות מזיו השכינה, ועל זה צריך "זירוז", כי מדת העצלות שבאדם היא קשה ביותר לשכנעו מה תרויח מעוד התגברות קטנה, מה יעלה ומה יוריד עוד כבישת חומריות קטנה, וכי בזה תגיע להיות "גדול", הרי בשביל להיות גדול הדרך רחוקה ממך והלאה, לא תוכל השיגה גם אם תעמול רבות בשנים, אם כן אינך אלא "מחקה" את הגדולים ממך ומה לך להיות "חקיין" אחר שבאמת אתה מה שאתה ואין סיכוי שתשתנה הרבה, וכיוצא טענות כאלו שנובעים מעצלות המביאה לידי אבדון והפסד נצח, "אין הקב"ה מקפח שכר שום בריה", נבוכדנצר על ג' פסיעות שרץ לכבוד הקב"ה זכה לדורות של מלכויות, אם כן מה מושג יש לנו על כל התגברות וכבישת חומריות קטנה, כמה יכולה היא להנות את האדם לנצח להנות מזיו השכינה, ועל כך נאמר: "ונהמת באחריתך" (**משלי ה, יא**), הנהימה באחרית תהיה כואבת מאד על כל הפסד שהפסיד האדם ונתרשל מלהשיגו ולו הקטן ביותר.

מאמר ב - משה - רועה נאמן

"ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" (**ג, יא**)

א. נימוקי סירובו של משה לשלח את ישראל

פירש"י: "מי אנכי" - מה אני חשוב לדבר לפני מלכים.

"וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" - ואף אם חשוב אני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים.

ב. מה שיש לעיין בנימוקי סירובו

וכאן הקושיות עולות מאליהן. ראשית, מהו שאומר משה "מי אנכי כי אלך אל פרעה" וכי מה מקום יש לענווה כשהבורא בכבודו ובעצמו מצוה לילך אל פרעה להוציא את ישראל, ומה בכך שפרעה מלך, מה הוא לגבי הקב"ה שהוא מלך מלכי המלכים, וכי נרגש משה לדבר עם מלך כפרעה בו בזמן שהוא נרגש פי כמה וכמה לדבר בסנה עם הקב"ה.

ועוד וכי משה הוא המוציא ששואל "מי אנכי... וכי אוציא" והלא אינו אלא שליח ה', ואם ה' רואה בו כראוי לשליחות זו מה מקום יש לטעון שאינו ראוי.

ועוד קשה בטענתו השניה "מה זכו ישראל שיעשה להם נס שאוציאם ממצרים", וכי כך ראוי לסנגורן של ישראל לומר על עם ה', והלא הוא משה שסינגר עליהם בעגל ובמרגלים והצילם ממדת הדין, והיאך כאן טוען להקב"ה מה זכות יש להם שאוציאם ממצרים.

ועוד, אם הקב"ה רואה שהגיע שעתן של ישראל לגאולה בהכרח ראויים הם לגאולה ומה מקום יש לבוא ולטעון במה זכותם להיגאל.

וכמו כן יש לבאר הלאה את טענותיו של משה המובאים לקמן (**ד' י'**) "לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי", והלא אם הקב"ה שולחו במצב שהוא כבד פה מה יש לו לדאוג לתוצאות השליחות, משה איש האלקים שמדת בטחונו בבורא ללא מושגינו כלל יש לו לדאוג מכבדות פיו ולשונו שהיא הסיבה שכביכול תכשיל את שליחותו כשהבורא עצמו מציע לו שליחות, היפלא מה' דבר? ! וכן יש להבין מהי הכוונה בתשובת ה' אליו: מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש וגו' ומה טוען לו משה מיד: "שלח נא ביד תשלח "?

וכן עוד יש להבין במה שכתב רש"י (**פרק ד' פסוק י'**): "שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה", מה שייך לשון פיתוי הלא הקב"ה הוא "מצוה", ומה נשתנה כאן שנהג הקב"ה בדרך של פיתוי ולא של ציווי וכמו שמצינו בירמיהו בהפטרה, ששליחותו

היתה בלשון ציווי וכנא' (**ירמיה א'**): ''ויאמר ה' אלי אל תאמר נער אנכי, כי על כל אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר''. ועוד לקמן באותו פרק נאמר לו בלשון תקיפה יותר: ''ואתה תאזור מתניך וקמת ודברת אליהם את כל אשר אנכי אצוך אל תחת מפניהם פן אחיתך ל פ ניה ם ''.

ועוד יש להבין במה שכתב רש''י שם בהמשך: וכל זה [שנמנע משה מלקבל תפקיד זה] לפי שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרון אחיו שהיה גדול הימנו והיה נביא'', והוא תימה אם זה כל חששו של משה היה לו לומר זאת בפירוש לה', ולמה הלך סחור סחור, מי אנכי, כבד פה וכבד לשון וכו' שהם לכאורה טענות סובבות, ומדוע לא אמר את הסיבה שבאמת הוא חושש לה - שמא ח''ו יבוא ליטול גדולה על אחיו.

ג. על עוון הגאוה נתפס גם הגדול שבגדולים ולו אפילו על התבטאות הפה

אמרו חז''ל (**נדה ל' ע''ב**): ''ואפילו כל העולם אומר לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע''. וכבר אמרו ''אל תאמין בעצמך עד יום מותך'', ועוד אמרו שאין הקב''ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם לפי שאינו מאמין בצדיקיו עד שימותו שנאמר (**איוב טו, טו**) ''הן בקדושיו לא יאמין'', ובפרט בפגם הגאוה שיכול ליכשל אפילו צדיק לפי מדרגתו בהתבטאות של כבוד ולפגום בכך הרבה.

והנה כמה דוגמאות שמצינו בחז''ל:

''גאות אדם תשפילנו'' - זה יוסף שהנהיג שררה שהיו אומרים לו אחיו לפניו: עבדך אבינו והוא שותק (**במדבר רבה יג, ה'**)

ועוד איתא (**במשנת ר''א י'**): לא מת יוסף קודם אחיו אלא על שנהג עצמו ברבנות, וכן מובא בזוהר (**פר' מקץ כ, א**) שלא נזכר שמו של יוסף בדגלים במדבר אלא של ''מחנה אפרים'', בגלל שנתגאה על אחיו.

משה רבנו על שאמר ''והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו'' (**דברים א'**), אמר לו הקב''ה: לא כך אמרת ''הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי'', אני מראה לך שאין אתה יודע דבר שהנשים יודעות אותו - בנות צלפחד (**תנחומא פ' פנחס ח'**).

''ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים'' (**שמות ח'**), לפי שאמר משה ''התפאר עלי'' ותלה הגדולה בו, לפיכך הוצרך במכת צפרדע להתאמץ בתפילה, לכך נאמר ''ויצעק משה'' (**פירוש הטור הארוך**).

וכמו כן מלאכי השרת נדחו ממחיצתן קל''ח שנה, אמר רבי חמא בר חנינא: על שנתגאו ואמרו (**בראשית יט**) ''כי משחיתים אנחנו את המקום הזה'', ולא חזרו למקומן עד שנאמר אצל יעקב ''מלאכי אלקים עולים ויורדים בו'' (**ב''ר נ, יג**), וכן איתא ברש''י שעל שאמרו ''כי משחיתים אנחנו'' הוצרכו לומר ''כי לא אוכל לעשות דבר''.

נדב ואביהוא למה מתו קודם זמנן לפי שאמרו: מתי ימותו שני זקנים הללו ואנו ננהיג את הדור, אמר להן הקב"ה: הנראה מי קובר את מי, וכתב רש"י: בשביל שהיו מבקשים שררה ורבנות מתו (**סנהדרין נב, א**).

וכן מצינו ביהושע, כשנפטר משה מן העולם אמר לו ליהושע שאל כל ספקות שיש לך, ענה לו יהושע כלום הנחתיך והלכתי למקום אחר, והלא כתבת בי "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל" אם כן אין לי ספקות והכל ברור לי. מיד תש כוחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלוש מאות הלכות, ונולדו שבע מאות ספקות ובקשו כל ישראל להורגו. (**ילקו"ש יהושע א, ד, תמורה טז, א, ובמהרש"א שם**).

דבורה הנביאה על שאמרה עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל - נסתלקה ממנה נבואה (**פסחים סו, ב**).

שמואל הנביא על שאמר: "אנכי הרואה, אמר לו הקב"ה אתה קורא עצמך "רואה"? אני מראה לך דבר שאין אתה רואה וכנא' "ויאמר ה' לשמואל אל תבט אל מראהו" (**ילק"ש שמואל א' ט**').

שאול המלך נתגאה לסמוך על דעתו ולא לבטלה בהחיאת אגג - נתבטלה ממנו מלכותו (**תנד"א רבה לא**).

על מה התחיל שאול לארוב לדוד? מפני הכבוד, שנא' "ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו - ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה" (**מסילת ישרים יא**).

דוד המלך על שאמר "זמירות היו לי חוקיך" דהיינו שקלות ורגילות עלי ד"ת כזמירות, אמר לו הקב"ה: חייך שסופך לטעות בדבר שתינוקות של בית רבן יודעין בו, והוא בשעה שהעלה הארון טעה ונתנו על העגלה, והרי ארון נישא בכתף שנאמר "בכתף ישאו". (**תנחומא פנחס ח**').

שלמה המלך על שאמר "בנה בניתי בית זבול לך" כשביקש להכניס הארוז לקודש הקדשים, דבקו השערים זה בזה (**במדבר רבה יד**).

למה נהרג זכריה, לפי שנתגאה שנאמר: "ויעמוד מעל העם" (**דה"ב כד**), וכי מעל ראשי העם היה הולך? אלא שראה עצמו גדול מכל העם, התחיל להוכיחם: "למה אתם עוברים את מצוות ה' ולא תצליחו", מיד ויקשרו עליו וירגמו אותו אבן במצות המלך (**קהלת רבה י, ה**).

ועוד אמרו (**ברכות י'**): כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים, וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו, וראה שם משה שביקש בזכות האבות תלו בזכות עצמו, חזקיה שביקש בזכות עצמו תלו בזכות אבות.

ועוד, למה נקרא ספר עזרא על שם עזרא, והלא רובו מדבר נחמיה רבו. אלא על שאמר "זכרה לי אלוקי לטובה", והחזיק טובה לעצמו (**סנהדרין צג, ב**).

הארכנו בדוגמאות מדברי רבותינו לראות עד כמה חמורה הגאוה - תועבת ה', והיאך מדקדקים על כל דבור והתבטאות שאינה כפי גדרי הענוה כל אחד כפי מדרגתו.

ד. והאיש משה ענו מאד

משה רבנו הלא היה בשיא מדרגת הענוה וכנאמר "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (**במדבר יב, ג**).

וא"כ מי כמוהו חרד שלא תיפגם אצלו מדה זו ולו אפילו במשהו, שהרי אם התורה מעידה על שלמותו במדה זו יותר מכל מין האנושי שישנו בעולם, אם כן ודאי שדקדק בקנין שלמות מדה זו עד התכלית האפשרית, וכמובא בחז"ל (**אבות דר"נ ט**): שלושה מוכי שחין נראו בעולם: לח, יבש, ובעל פולפוס, ואין לך מי שנפשו עלובה כמוכי שחין, ונפשו של משה נמוכה מכולם, ועוד אמרו (**שם כג**): איזהו עלוב שבעלובים? שהוא עלוב כמשה רבנו שנאמר: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם".

ה. חשש הגאוה מהשיגי עמלו של אדם מצויים יותר מהישגים שהשיג באופן טבעי

וכדי לישב התמיהות שתמהנו בתחילת דברינו נקדים הקדמה נוספת.

נאמר בפסוק (**ירמיה ט, כב**):

"אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי".

כוונת הפסוק לומר, בערכים חומריים כעושר, חכמה גבורה אין מה להתגאות לפי שכך נברא האדם מתחילת יצירתו ואין אלו דברים שהשיגם האדם בעמלו ויגיעו, וכמו שמובא במס"י דכמו שאין לשור להתגאות בכוחו הרב על העוף החלש, וכן אין לעוף להתגאות במעופו לגבהים על השור הכבד, כן אין לבני אדם להתגאות בעושרם, בחכמתם ובגבורתם לפי שתכונות אלו הוטבעו בטבע האדם בגזרת ה', אם כן אינם אלא כפקדון ביד האדם, וכי יתנשא גזברו של עשיר על היותו מחזיק את כספתו של אדונו המכילה הון עתק, הלא אינו אלא גזבר ותו לא.

במה שייך כן להתהלל ולהתנשא? "השכל וידוע אותי", תכונות שרכשם האדם לאחר עמל ויגיעה רבה, עד שהצליח לשנות טבעו במדות ובתאוות ונהיה לאיש אחר - זהו תפארת לו לאדם.

ובודאי שאין כוונת הפסוק שאדם שעמל ויגע על תיקון מדותיו וטבעיו יתהלל ויתגאה על בני אדם חלילה, שכן ההתהללות המכוונת בפסוק היא בבחינת "ויגבה לבו בדרכי ה'", שישמח ויתהלל וישבח לבורא על שזיכהו ועזרו להתקרב אליו יתברך ולתקן מדותיו להיות רצוי לפני ה'.

אלא שבנקל מאד להגיע לגאוה מהשגים שהושגו לאחר עמל ויגיעה כתיקון המדות מאשר מהשגים שהנם בטבע כעושר, חכמה, וגבורה שעל השגים אלו בנקל להתגבר על הגאוה, אחר שהגאוה בהם טפשית שהרי הושגו לאדם בטבע, כטבע השור והעוף כמבואר לעיל, מה שאין כן בהשגים רוחנים שהשיגם האדם בעמלו ויגיעו, כחוט השערה בלבד מפריד בין ויגבה לבו בדרכי ה' לבין חלילה התנשאות על בני אדם.

ו. ביאור לפי הנ"ל משאו ומתנו של משה עם הקב"ה והיאך כולו מבוסס על חרדתו פן תיפגם אצלו מידת הענוה ואפילו במשהו

ומעתה נבוא לישוב התמיהות שתמהנו, והם:

מהו שאומר משה לפני ה' "מי אנכי?" והלא ה' בוחר בו לילך להושיע את ישראל, וכן מהו שמקטרג לכאורה על עם ישראל באומרו: "וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" על פי פרוש של רש"י: מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים ".

משה רבנו הרי מושלם בכל: בכח, גבורה, חכמה, עושר, כמובא בחז"ל שמלך על ארץ כוש קודם שהושיע את ישראל. ומלבד זאת הרי היה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה, אם כן הרי שהיו במשה רבנו השגים נעלים מכל הבחינות הן השגים טבעיים בגזירת ה' ללא עמלו והם גבורה, עושר וחכמה, והן השגים שהשיגם בעמלו ויגיעו בתכלית עד היותו מובחר המין האנושי.

ובכך טען משה רבנו להקב"ה "מי אנכי", ופירש"י: "מה אני חשוב לדבר עם מלכים", כלומר אכן יש בי תכונות שקבלתים מתנה ממך והם עושר גבורה וחכמה, ובכן אם טעם הצווי לשולחני הוא בשביל מתנות תכונות אלו שבי - ובשבילם אתה בוחר בי לשלחני דוקא, וכמו שכן קמו בישראל מנהיגים בשל תכונות שכאלה כמו שמשון, גדעון, יפתח ועוד, כי בתכונות שכאלה ראוי אני לדבר עם מלכים שהרי כמו כן יש בי גינוני מלכות חכמה, עושר, גבורה, אזי אמור לי טעם זה והודיעני, כי אז אין לי מה לחוש שאתנשא על עם ישראל או על אהרון אחי כיון שבנקל אוכל להתגבר על טפשות זו להתגאות במה שנחונתי בדרך מתנה כשור ועוף ולא ירום לבבי, אולם אם הנך בוחר בי בשביל השגותי באילו מדרגות שהגעתי אליהן בהכרתך בבחינת של "השכל וידוע אותי", איני רוצה לגאול את ישראל פן חלילה אכשל בנקל בגאוה המתועבת וירום לבבי, אחר שסוף סוף

אלו השגים של עמל ויגיעה שעמלתי ויגעתי מצידי ובנקל יכול האדם ולו הגדול ביותר - להתגאות. זהו כוונתו בשאלתו "מי אנכי" וכמו שפירש"י: "מה אני חשוב לדבר עם מלכים", כלומר מצד איזו חשיבות אתה משלחני, מצד חשיבות טבעי שבראתני בהם מתחילת יצירתי או מצד חשיבות השגותי?

ומה שידע משה מדרגתו הרוחנית בכך אין משום גאוה כלל, דאדרבא "בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי", חייב אדם לדעת מדרגתו, אלא שחייב ליזהר לבל ירום לבבו, ולזאת חשש משה.

ולאחר מכן הוסיף משה ואמר להקב"ה, גם אם בכל זאת הנך בוחר בי להיותי בבחינת "השכל וידוע" יותר מאחרים, אף שסכנת הגאוה כאן מרחפת עלי, עדיין ישנה לי אפשרות להסכים להיות גואלן של ישראל והוא באם תאמר לי: "מה זכות יש לישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים", דבזה שאדע מה זכותם שוב יהא בנקל לי שלא להכשל בהתנשאות אחר שאתלה זאת בזכותם ולא בזכותי, אולם אם לא אדע מה זכות יש להם ירא אני פן אכשל בהתנשאות עליהם ואתלה חלילה אפילו במשהו מן המשהו את הצלחתי בזכות עמלי ויגיעי להשכיל ולידע את ה'. ומדויק הוא בפירש"י "ואם חשוב אני מה זכו ישראל שאוציאם ממצרים".

כך שכל דברי משה היו מחמת יראה פן יכשל בעוון הנורא של הגאוה ואם כן טענתו טענה של טעם, זו זכותו המלאה של משה לשמור על עצמו שלא יגיע למכשול הגאוה, ואם כן ויכוח זה בינו לבין ה' היה ויכוח של עונג ונחת רוח לבורא, ואדרבא כך נאה ויאה למושיען וסנגורן של ישראל להיות אחראי ביותר בתפקידו.

ועל כך עונהו הקב"ה: "וכי אהיה עמך", ופירש"י: גאולה זו לא שלך היא כי אם משלי ואינך אלא הולך בשליחותי, כלומר גם אם בוחר אני בך להיותי מחשיבך כצדיק וראוי לכך מתוך עמלך ויגיעתך בעבודתי - לגביך יש לך לראות את הצלחת השליחות אך ורק מכח שאני המשלח והנך הולך, בשליחותי, ואם כן כשתצליח בשליחותך אין לך לראות זאת בזכותך אלא מכח גזרתי ויכולתי, ואף שהנך חושש מהתנשאות מוטל עליך לעבוד עבודת ענוה זו ולא לברוח ממנה אלא להתמודד עם נסיון זה, ואף שקשה הוא מאד, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, אולם כן הוא שצריך הגדול לפי גדולתו להתמודד עם יצרו ולעשות פעולות נשגבות ועם כל זה להתמודד עם יצר הגאוה הכרוך בפעולותיו.

ועוד גם, שיש להם לישראל זכות משלהם לגואלם בכך שעתידין לקבל תורה על ההר הזה, ואם כן ממה נפשך אין לך מה לחשוש מכלום, שהרי תוכל לתלות זאת בזכותם.

ולפי זה יובן היטב טענת משה רבנו "למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני", הלא זה משפט שקטן שבקטנים ירא לאומרו, וכי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא?
אלא תלה משה רבנו את הכשלון של השליחות בעצמו, שהיאך יתכן שלא הצליחה שליחות ה' אלא כנראה מחשש פן חלילה נכשל במחשבת התנשאות במשהו של משהו ואם כן מעל בשליחותו, ובשל כך לא הצליחה, ומדויק זה בפסוק "למה הרעותה לעם הזה", והוא בזה ש"למה זה שלחתני", ובסיבתי הרעות לעם הזה, על כך ענהו הקב"ה: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" לא בסיבתך הדבר אלא כדי למהר להם הקץ, וכמו שאמרו חז"ל: "קושי השעבוד קיצר הגלות", ולכך "עתה" - מיד תראה שהישועה תבוא להם, ותשובת ה' למשה היתה: לכך אכזבתי את ציפייתם בך והוא על מנת להקשות להם השעבוד למהר גאולתם, ולהחיש את המועד ל "עִתָּה".
ובדרך זו יתבאר עוד תימה גדולה בטענת משה רבנו: "לא איש דברים אנוכי כי כבד פה וכבד לשון אנכי". וכי יעלה על הדעת שמשה רבנו תלה הצלחת גאולתם בשליח עם לשון שנונה ומשכנעת עד שבשביל זה בא לשלול את עצמו להיותו כבד לשון, היפלא מה' דבר להושיע את ישראל דרך אדם כבד פה וכבד לשון, אלא שוב חידש משה רבנו את חששו הקודם וטען, מילא אם היה לי לשון חלק ומשונן היה לי בנקל שלא להתנשאות, לפי שהייתי תולה זאת במתנת מענה לשון שנתת לי שזו מתנה טבועה שמקבל האדם כחכמה, עושר וגבורה, וכנאמר: "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון", אולם אחר שאני כבד פה ולשון עלול אני לתלות ואפילו במשהו את הצלחתי בזכות הצלחת ה"השכל וידוע", שמכך חשש משה רבנו כאמור אחר שזה הישג של עמל ובקלות יכול אדם ליכשל בגאוה.
ועל כך ענהו הקב"ה, אין לך לחשוש בכך שהנך כבד פה שתיכשל פן יעלה על לבך שהצלחתך מה"השכל וידוע", לפי שהרי האמת היא: מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח הלא אנכי ה', ואם כן יש בידי לסייע לך בדבוריך הכבדים שיתקבלו דבריך כמו דיבורי הפקח, שהרי וכי שכשהפקח מדבר - מצליח הוא מחמת עצמו, הלא זה מחמת שאני עושה שדבריו יתקבלו ויפעלו, ואם כן כמו כן ביכולתי שיתקבלו דבריך כמו הפקח הגדול ביותר, שהרי "לב מלכים ושרים ביד ה' ולכל אשר יחפוץ יטנו", וזה חובת האמונה על כל אחד ואחד, ואם כן באמונה זו תצליח שלא להכשל בגאוה, וכאמור תבע הקב"ה ממנו להתמודד בנסיון אמונה זה, ואף שקשה הוא מנשוא שכן הוא יצר דק מאד שאינו אלא לגדול שכמותו - שהרי כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. ואז ענהו משה: "שלח נא ביד תשלח", כלומר מה לי ולתסבוכת נסיון זה שהוא בבחינת "שבור

החבית ושמור יינה'' - לשכנע עצמי שהצלחתי בכבדות פי היא כמו הפקח באותה מידה של נס, והלא בזה החשש שמא אכשל בגאוה קרוב מאד אחר שאני כבד פה, וכאמור אבוא לנסיון לתלות משהו בזכיותי.

ונפלא יובן מדוע כאן נאמר ''ויחר אף ה' במשה'', לפי שדרש הקב''ה ממשה שישתלם בידיעה זו בשלמות התכליתית שהצלחתו בכבדות פה תהיה כפקח בדבריו, ושאין מועיל הפקח בדבריו יותר מהכבד פה לפי שה' הוא לבדו בידו לב מלכים ושרים, כי זו מחובות עבודת האדם להשתלם באמונתו, אם כן מה תשובה היא זו ''שלח נא ביד תשלח''.

ולכך ענהו הקב''ה לאחר מכן, ובכן אחר שאינך חפץ לילך בשליחותי ככבד פה ולראות שליחותך מוצלחת כפקח, ורצונך בדוקא לברוח מהנסיון - יעשה זאת על ידי אהרון אחיך שהוא יהיה לך לפה, ואם כן בזה נסתלקו כל חששותיך.

ובזה יובן שכאן נהג הקב''ה עם משה רבנו בדרך פיתוי וכמבואר בלשון רש''י לעיל שהיה הקב''ה מפתה למשה, והיינו משום שכל כוונתו של משה היתה כדי שלא להשתרר, השתעשע הקב''ה בויכוח זה, וכמו כן זו זכותו המלאה של משה רבנו להגן על עצמו ולחוש לבל יכשל חלילה בגאוה שהיא תועבת ה', ולכן לא בא עליו הקב''ה בדרך ציווי.

וכמו כן יתישב מה שהקשינו דמאחר וכל כוונת משה היתה כדי שלא ליטול שררה על אהרון אחיו, מדוע לא טען כך במפורש, דבודאי כך טען, וכמבואר שכל טענותיו סובבות סביב חשש ההתנשאות.

ז. מה בין משה לירמיהו

וכמו כן יובן ההבדל בין שליחות משה לשליחות ירמיהו, דבירמיהו כמו כן הרי נאמר (ירמיה א', ו'): ''ואמר אהה ה' אלקים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי'', שהוא לכאורה כדוגמת טענת משה ''מי אנכי כי אלך אל פרעה'' והנה מה היתה תגובת ה' לירמיהו: ''ויאמר ה' אלי אל תאמר נער אנכי כי על כל אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר'', הרי שבא אליו בדרך ציווי ולא בדרך פיתוי כמו אצל משה.

ולפי האמור הענין מבואר, משה רבנו ידע מעלת ערכו בעיני עצמו ולא היה חסר בידיעת ערכו ומעלותיו, וכאמור שאין זה סותר לענוה, דאדרבא בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, וכל חששו היה מהתנשאות, ולכך זו זכותו לדרוש מה' שאל יביאנו לידי נסיון להיותו שונא כבוד ולכך פיתהו, ואילו לגבי ירמיהו היה חסר לו בהכרת יכולת עצמית, וכלשונו: הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי'', דמשמע חסר יכולת לעמוד בביצוע

תפקיד שכזה, ועל כן ציווה ה' לעמוד בתפקיד להיות שהקב"ה יודע שהנו כן יכול עמוד בו, וכל הסתיגותו זהו מחוסר ידיעת כוחו, ואם כן על כך אין מה לפתות אלא לצוות.

ח. ענוה אמיתית ולא ענוה מדומה

עולה לנו מהנ"ל יסוד גדול בעבודת ה', לפעמים עולה תחושה לאדם נכון שאינני מושלם, אמת היא יתכן שאני יכול להיות כמו שקדן פלוני או בעל מידות ומעשים טובים כמו אלמוני, אולם מצד שני וכי אם הייתי כה מושלם בשקדנותי או במדותי וכי הייתי יכול לעמוד ביצר הגאוה שהיה בי במצב כזה, והלא במצבי של עכשו בקושי אני מתמודד עם יצר הגאוה שבי ומה אילו הייתי מושלם יותר, ובזה מנחם הוא את עצמו על מחדלו בעמל התורה ותיקון המדות.

זו מחשבה שקרית ובטעות יסודה! וכי איפה שמענו על איזה שהוא גדול ומושלם במדותיו שנמנע מלהשתלם מסיבה זו פן ירום לבבו, אדרבא, זו מחובת האדם להשתלם בשקדנות בידיעת התורה בבקיאות ובפלפול ולישר מדותיו בתכלית ועם כל זה להשתלם בענוה יתרה, ואדרבא רק אז יזכה לענוה אמיתית ולא לענוה מדומה, וכמו שיתבאר עוד להלן.

וכאן ישאל השואל ובאמת היאך יתכן למושלם בתורה ומדות כפי יכולתו לעמוד במבחן קשה זה של הגאוה, הלא בגאוה כל כך בנקל ליכשל, שהרי היא אפילו במחשבה החולפת בעלמא, או בדיבור והתבטאות קלה של לשון שחץ כבר נתפס האדם, וכמו הדוגמאות מדברי חז"ל שהבאנו למעלה.

העצה לכך גילה לנו הרמב"ן באיגרתו שכולה איגרת קודש מהרמב"ן שטמן בה בחכמתו הגדולה ובודאי מנסיונו האישי עצות לענוה, והוא ראשית לנהוג בצורה החיצונית בענוה, וכנאמר שם "דבורך יהא בנחת עם כל אדם בכל עת, ראשך כפוף ואל תבט בפני אדם בדברך עמו וכו'", ובכל מקום לפי ענינו לנהוג בדרך הצניעות והפשיטות.

זהו בחלק המעשי, ובחלק המחשבתי הוא כמבואר שם שלראות כל אדם במעלה יותר ממך, ושם ביאר הכיצד אם הוא גדול בשנים או עשיר וכו'.

והרעיון שבזה הוא שכמה שהשתלם האדם בעצמו יש לו להסתכל שמא היה יכול יותר, ולפי הכרתו את בוראו שמכירו עתה הרי שעדיין רחוק הוא מלעבדו כראוי לו, ואמנם נכון שבהכרת עצמו מכיר העובד את ה' את עצמו כראוי ורואה שאכן הנו גדול מחבריו, אולם לבו חלל בקרבו ונשפך מתביעה שתובע את עצמו על מחדלו עדיין בעבודת ה' כראוי, וזה מסיח לבו מכל גאוה ומשפיל בזה את עצמו להיותו אשם וחדל בעבודה יותר מאחרים.

ומשל למה הדבר דומה.
לעשיר גדול ומופלג ביותר שנזדמנה לו עיסקא להרויח בה רווח עצום ולהגדיל את הונו בעוד כמות אדירה והנה הפסיד בעסקא זו וחבירו העשיר הוא שהרויח הון עתק בעיסקא זו, הרי שהוא בצער גדול עד שאוכל לא יבוא לתוך פיו מרוב צערו וכעסו על עצמו, וכי יתנחם בעצמו שעדיין עשיר הוא ביחס לעניי עירו, הלא לפי מעמדו הרי שמחדל זה משפילו בעיני עצמו וכעסו על עצמו מונעו מלהשתרר ולהתרברב, ובפרט שרואה הוא את חבירו שעלה עליו בעושרו פי כמה וכמה, בכך נשברת גאותו.
כן הוא האדם באיזה מצב שהוא עליו תמיד לראות שיכל יותר, ועליו לראות שהיו גדולים ממנו, ולראות ולהתבונן בחכמתם של גדולים ובכך יבוש ויכלם מה הוא לעומתם בחכמה בקדושה ביראה, הלא כאין וכאפס יחשב.
ואדרבא, על הנמנע מלהתקדם מחשש גאוה עליו לחשוב, אמנם כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, אולם כמו כן כל הגדול מחבירו יש לו כלים להתמודד עם יצרו, ולזכות לענוה אמיתית יכול לזכות דוקא העמל ויגע בכל כוחו, שהרי רק גדול יכול להבין גדולה מה היא, וכמה עמל ויגיעה דרוש כדי להגיע לגדולה, וכשרואה הוא גדולים ממנו רק הוא בתור גדול יכול להבין משמעות אמיתות גדולתם, עם הארץ - אמנם מצד אחד אין לו על מה להתגאות אולם קרוב הוא לגאוה מאד ומסוגל הוא להעיז פניו נגד גדולים ממנו אחר שאינו מבין כלל מה משמעות של "גדול", וכמה עמל ויגיעה השקיע אותו גדול עד שהגיע למה שהגיע, ובנקל יכול להרוס בפיו ולחרף ולפסול גדולים בתורה בשביל איזה פרט קטן שלפי "דעתו" יש לפוסלם, כי אין לו מושג במהות גדולתם.
כך שאין להירתע מחשש הגאוה להעפיל אל הגבוה ביותר, כי בהתאם לכך יש כלים להתמודדות, וכאמור אדרבא, ככל שיגדל ויתיגע יבין מהי משמעות של גדולה אמיתית, ויבין כמה הוא רחוק ממנה, והוא זה שיחשב אז לענו אמיתי, כי אז הענוה תהא אצלו באמת בפנימיותו, ולא בחיצוניות בלבד כמצוי אצל ענותנותם של עמי הארץ, שבחיצוניות כופפים קומתם כורעים ומשתחוים, ובלבם אינם יודעים ענוה מה היא בכלל, והעובדא כמו שרואים אנו בעינינו עמי הארץ שכאשר פגע החכם בקצה כבודם או ממונם נתגלעה כל צחנתם לדבר אחריו ולפחות להפסיק קשריהם עמו, ועד שיש כאלה אף המעיזים לפצות פיהם בדברי גנאי רח"ל.
כמה שיגדל אדם ויכיר את החכמה ויכיר את ערך תיקון המדות ומדרגות הקדושה כן ביותר ישפל לבבו בראותו עדיין את המרחק שבינו לבין השלימות. הוא זה שבאמת יכול לאמוד ולהעריך כמה עמלו גדולי התורה באמת עד שהגיעו למה שהגיעו, כך שרק הוא

יכול להבין כמה הוא רחוק מגדולתם, וכמה שפחות יעמול כן ירגיש עצמו קרוב אליהם יותר והמורא והבושה מפניהם תפחת, כמובא בחז"ל שתלמידי חכמים בעיניהם של עמי הארץ מתחילה כזהב ואחר כך ככסף וכשמתרגלים אליהם ביותר הרי שהחכמים בעיניהם כנחושת וכאבנים, ורק העומל באמת לא ישתנה ערך החכמים אצלו, ולעולם נפשו שבורה ונכנעת לחכמים ואדרבא, ככל שידבק בהם - יכנע יותר כי יכיר גדולתם יותר.

מאמר ג - התרשלות בנסיון קל גוררת נסיון קשה

"דרך שלושת ימים נלך במדבר וזבחנו לה' אלקינו... " (**ח, כג**)

א. ביאור הגישה בדרך הערמה על פרעה: "נלכה נא דרך שלשת ימים"

ויש לתמוה הרבה וכי יתכן שהקדוש ברוך הוא אומר למשה שיאמר לפרעה לכאורה דבר שאינו אמת, והוא לומר לפרעה לשחרר את ישראל רק לשלושה ימים, וכי זו תכלית רצון ה', והלא רצונו לשחררם לגמרי, ואם כן וכי שייך אצל קודשא בריך הוא לבוא בעורמה ולבקש רק שלושה ימים מחשש שמא לא יסכים פרעה לשלחם לגמרי, וכמו שכן מובא גם לעיל (**ג' יח**) בציווי ה' למשה: "ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו... ועתה נלכה נא דרך שלושת ימים במדבר נזבחה לה' אלוקינו".

וברור הוא שכוונת משה היתה שפרעה יבין שהם חוזרים גם אם לא אמר זאת לפרעה בפירוש מחשש דיבור שקר, שהרי אם כוונתו שיבין פרעה שאינם חוזרים למצרים לאחר ג' ימים אם כן מה נפקא מינה בהיותם הולכים במרחק דרך ג' ימים בלבד או יותר, ובמה תנוח דעתו של פרעה בהיותם הולכים לדרך ג' ימים בלבד אחר שאינם חוזרים. ועוד, הרי נאמר לקמן בפרשת "בא" (**י, יא**): "לא כן לכו נא הגברים כי אותה אתם מבקשים", ולא הסכים שיקחו עמהם את נשיהם וטפם אם כן בודאי הבין שהמדובר הוא שיחזרו.

ב. ברור מהפסוקים ומביאור רש"י ואוה"ח שכמו כן הלך בהבנה זו שהגישה היתה בדרך הערמה לצאת לג' ימים בלבד

ובכל אופן בודאי היאך נבין מה שאמר משה (**ה, ג**): "נלכה נא דרך שלושת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוקינו פן יפגענו בדבר או בחרב". וכי היכן אויימנו להפגע בחרב או בדבר? וכי יאמר משה דברים שלא היו.

וכמו כן מבואר ב"אור החיים" הקדוש שדברי משה היו בהערמה על פרעה, וכן מבואר מתוך פרוש רש"י לקמן בפרשת "בשלח" על פסוק "ויוגד למלך מצרים" דפירש שם: וכיון שהגיעו לשלושת ימים שקבעו ללילך ולשוב ודאו שאינם חוזרים למצדים באו

והגידו לפדעה, עד כאן לשונו. הרי מפורש שנתנו לפרעה להבין שחוזרים המה לאחר שלושת ימים.

ג. בחמש מכות ראשונות נאמר שפרעה הכביד את לבו ובאחרונות ה' הוא שהכביד את לב פרעה

ועוד יש להבין מדוע בחמש מכות ראשונות תלה הכתוב את מניעת שילוחן של ישראל בקשיות עורפו של פרעה מצד בחירתו וכנאמר במכת דם (ז', **כג**): ''ולא שת לבו גם לזאת'', ובמכת צפרדע (**ח**, **יא**): ''וירא פרעה כי היתה הרווחה והכבד את לבו ולא שמע אליהם'', ובמכת כינים (**ח**, **טו**): ''ויחזק לב פרעה'', ובמכת ערוב (**ח**, **כח**): ''ויכבד פרעה את לבו'', וכן במכה החמישית - דבר - נאמר (**ט**, **ז**,): ''ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם'', ואילו החל מהמכה השישית תלה הכתוב את קשיות עורפו מכח שכן הכריחו ה' שלא מצד בחירתו, וכנאמר במכת שחין (**ט**, **יב**,) ''ויחזק ה' את לב פרעה'' וכן במכה שביעית - ברד - נאמר (**ט**, **לה**,): ''ויחזק לב פרעה ולא שילח את בני ישראל כאשר דבר ה' ביד משה'', דהיינו כי כך דבר ה' שיקשה את לבו, וכן הלאה ביתר המכות האחרונות, בארבה נאמר (**י**, **כ**,): ''ויחזק ה' את לב פרעה'' וכן במכת חשך - נאמר (**יא**, **כז**): ''ויחזק ה' את לב פרעה ולא אבה לשלחם''.

ד. מתחילה מנסה הקב"ה את האדם בנסיון קל וכשלא עומד בו מתנסה הוא בנסיון קשה ממנו

ונראה לבאר זאת על פי יסודו של הגאון המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (**אור יחזקאל - אמונה**), שמתחילה מנסה הקדוש ברוך הוא לאדם בנסיון קל שיכול הוא לעמוד בו ללא מאמץ קשה כל כך, וכשמזלזל ונכשל - שזהו כמעט פשיעה מצדו, אזי מתנסה בנסיון קשה יותר אחר שיצר הוא לעצמו מחסום נוסף בהתרשלותו.

ונראה עוד להסביר בדבריו, דאומנם בהתרשלותו בנסיון קל יצר מחסום לעצמו, אולם הענין מה שנצרך הוא שלהבא יתנסה בנסיון קשה ממנו הוא לתועלתו, לפי שמחדלו הראשון נעשה לו כהיתר וכבר לא נחשב בעיניו להתעורר להיכן נפל, שהרי נתרשל בו וכבר לא חש להרגיז את יצרו עליו, ולכך מוכרח הוא שיבוא לו נסיון קשה ממנו כדי שיתעורר להיכן התדרדר במחדלו, וכששוב מתרשל יפול בנסיון קשה מהראשונים, כך שבעצם כל מטרת הנסיונות לרומם את האדם ולהצילו מרדת שחת.

ה. דוגמא למחדל בנסיון קל הגורר נסיון קשה

ונרחיב הענין בדוגמאות שונות.

רגיל הנך בקביעות לימוד מסוים ובשעות מסוימות בכל יום, קרה ויום אחד היית קצת עייף, והתחילו אצלך כוחות לחימה לכאן ולכאן, או להתאמץ קצת ולגמור קביעותך או

לדחות לימוד זה למחר, במצב נסיון זה לא היית כל כך עייף, לא היה קשה לך לעמוד בנסיון היום, אולם בכל זאת התפתית ליצרך ודחית את הלימוד למחר, אזי תהא כמעט בטוח שלמחר כבר הנסיון יהא יותר קשה מהיום.

לך נדמה שכמו שהיום נסיוני לא היה תקיף כל כך ויכולתי לעמוד בו עם קצת מאמץ, ולכן חשבת שאם לא עמדתי היום בנסיון - אעמוד בו למחר, אולם טעית - יצרת מחסום ! יצרת מחסום לעצמך - מחסום נוסף, והכפלת את נסיונך, בבחינת "אם תעזבני יום יומים אעזבך", ככל שאתה מתרחק מצד עצמך - הפער בינך לבין הבורא נכפל, וכאמור כדי שתזדעזע נפשך לראות להיכן נפלת - נסיון הבא יהא קשה יותר באופן שיהיה בו לעורר.

ו. דוגמא נוספת:

נתעוררת בחשק והתלהבות למצוות תפילין, והחלטת אני קונה תפילין מהודרות בסכום המבוקש, היה לך את הסכום בכיסך, אולם כרגיל תיכף מתחילה מלחמת היצרים, אולי נדחה את קניית התפילין יותר מאוחר ! או אולי נשיג את אותן תפילין מהודרות בפחות מחיר ! וכך דחית את קניית התפילין. יש לך לדעת כשתתעורר שוב לקניית תפילין - אם בכלל תתעורר - בהחלט אל תהא בטוח שיזדמן לכך בכיסך הכסף כמו היום, והסיבה, בתחילה היה נסיונך קל - הכסף היה בכיסך, נכשלת בנסיון יחסית קל, יצרת מחסום ! ומעתה יהא עליך לעמוד בנסיון קשה יותר.

ז. עוד דוגמא:

בוקר אחד נדדה שנתך, או מתוך ששבעת שינה, ולבך אומר לך: קום עסוק בתורה, קום לתפילה בנץ החמה או לפחות בזמנה, לא שמעת ולא האזנת לקריאת הלב, התגלגלת במיטתך לכאן ולכאן עד עבור זמן התפילה או זמן הלימוד, וכשקמת ממיטתך הנך קם בחרי אף על עצמך, מה עשיתי? היאך בנסיון קל כזה לא עמדתי, הרי לא הייתי באונס שינה ולמה אם כן נכשלתי, ובכן למחר בודאי - אם ירצה ה' - אקום ממיטתי בזריזות. דע, כי יתכן בהחלט ולמחר תהא קשה לך הקימה, וגם אם תקום יהא נסיון אחר לבטל אותך מלימוד, והסיבה כיוון שאתמול היה נסיונך קל ונכשלת, יצרת מחסום לעצמך ועליך לעמוד בנסיון קשה יותר.

ולדוגמא אחרונה זו, מצאתי לה רמז יפה בשיר השירים פרק ה': "אני ישנה וליבי ער", האדם ישן אבל - ולבי ער - כאילו ישן, הנו על גבי מיטתו בתוך שמיכה חמה אבל ליבו ער - שנתו נדדה ממנו, ומה הוא שומע? - "קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי", שומע קול קריאה של דודו - הקדוש ברוך הוא - לקום לפתוח את הדלת וליכנס לבית המדרש, ומה הוא עונה? - "פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי

איככה אטנפם", מתעצל על משכבו מלקום בטענות שוא, אזי למחרת - "דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו", למחרת כבר ההתעוררות תהא דרך חור קטן ולא בתנאים נוחים כאתמול, ובכל זאת מעי המו עליו - התאמצתי וקמתי - "קמתי אני לפתוח לדודי", והנה נסיון קשה וחדש נתחדש עלי - "ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני". נסיון מפה נסיון משם המפריעים לי להתקרב לדודי, ואדם שואל את עצמו: מדוע? הרי קמתי, ולמה אם כן נוצרו לי מחסומים חדשים? התשובה: אתמול היה לך נסיון קל ולא עמדת בו, נתרחקת ועזבת את דודך, יצרת מחסום נוסף לעצמך ועליך לעמוד בקושי נוסף.

ח. דוגמא נוספת למחדל בנסיון קל הגורר נסיון קשה בחלק ה"סור מרע"

וכשם שהדברים אמורים ב"עשה טוב" כן הוא ב"סור מרע".

לדוגמא בתחילה נסיונך היה בשמירת העינים או בשמירת הלשון, נכשלת, אל תחשוב שבזה סיימת את נסיונותיך, תצטרך מעתה לעמוד בנסיונות קשים יותר, "כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה", נסיונך יהא להבא לאחר כמה וכמה כשלונות של מראית העין בדברי עבירה ממש, וכן נסיונות שמירת הלשון יהיו מעתה כבדים יותר, ומדוע, כי יצרת לעצמך מחסום נוסף ועליך מוטל לפורצו, וכיצד תפרוץ מחסום נוסף שיצרת? רק על ידי נסיון קשה יותר שיזדמן לך, והוא יהיה לך לתועלת להתעורר ולפקוח עינים מהשאול שטומן לך יצרך, ואז היטב תשכיל להבין את האסון הצפוי לך באם לא תקדים מלחמה עם יצרך בהקדם ממש, ורק אז תחזור למעמדך הקודם.

ט. קודם ניסהו הקב"ה לפרעה בנסיון קל לשלחם לג' ימים בלבד ומשלא עמד בזה והכביד לבו הוקשה עליו הנסיון והכביד ה' את לבו בעל כרחו

ובזה נתיישבו התמיהות, אחר שאין הקדוש ברוך הוא מנסה לאדם בנסיון קשה מתחילה פן לא יוכל עמוד בו, ניסהו הקדוש ברוך הוא לפרעה בנסיון קל יחסית, והוא לשלח את בני ישראל לג' ימים בלבד שאין בזה כל כך קושי, דאילו היה מנסהו הבורא בנסיון קשה לשלח לגמרי את ישראל לא היתה תביעה עליו בהתנגדותו לכך, אחר שזה נסיון כבד מעל כוחו, ואז לא יוצדקו המכות לבוא עליו, ורצה הקב"ה להביא עליו מכות בדין הן מצד רשעותו שהרשיע בשעבודם הקשה שנשתעבד בהם, והן כדי לקדש שמו ולהוציא את כני ישראל באותות ומופתים, וכנאמר בתחילת פרשת "בא" "למען שיתי אותותי אלה בקרבו ולמען תספר... " ולכך ניסהו בנסיון קל שיוכל עמוד בו דהיינו לשלחם לג' ימים בלבד, ואז בסירובו מצדו, שהרי הוא הכביד את לבו בה' מכות ראשונות - יוצדק

עליו דין שמים להכביד לבו בעל כורחו ולהכותו בעוד המשך המכות וביציאה ממצרים בדרך אותות ומופתים מופלאים.

י. שכר עבירה עבירה, תוצאת העבירה סכנה להכשל בעבירה חמורה ממנה

לא לזלזל בנסיון קטן, לא לזלזל במכשול קטן, לא לחשוב הפעם נכשלתי - פעם הבאה לא אכשל, הלוא זהו נסיון זעיר עבורי, כי תדע שבכל מכשול קטן יצרת מחסום נוסף לעצמך, והגדלת את הפער בינך לבין קונך, וכוחות הלחימה שהיו לך עד עתה לא יספיקו לך להבא ותידרש לכוחות לחימה חזקים יותר, ומי יאמר שיימצאו לך בשעת נסיון הבא שיבוא עליך? ויסוד חשוב זה מלמדנו להזהר מכל מעידה קלה, והוא ענין עבירה גוררת עבירה, ושכר עבירה - עבירה, "שכרה" הנורא והגרוע ביותר של העבירה הוא חשש לעבירה נוספת, בעבור שקושי הנסיון מחר יהא יותר משל היום.

יא. אין להסיח את הדעת מהתמודדות תמידית אף על נסיונות קלים

וזאת יש לנו ללמוד מגדולי ישראל, כיצד היו חרדים ונפחדים מלהכשל בחטא קל, ואילו אנחנו הפשוטים והבינוניים אמיצים ונכנסים כמעט לאש ולא פוחדים, זהו מחוסר הבנתנו, גדולי ישראל הבינו היטב שכל מכשול קטן זהו סכנה ! כי אפשר ממנו לבוא למכשול גדול.

וכמו שמסופר ששאלו את רבי נפתלי אמסטרדם מגדולי תלמידיו של רבי ישראל מסלנט זצוק"ל, כיצד מתאר הוא את רבו? ענה: רבי דומה לאדם הרוכב על הנמר שחייב הוא לא להסיח דעתו רגע ברכיבתו על הנמר, כי בכך תלויה השתלטותו עליו ובכך תלויים חייו, רגע אחד של היסח הדעת כבר יכול להביא לכך שהנמר יקום עליו ויטרפהו. כך מתואר רבי ישראל מסלנט בזהירותו מכל היסח הדעת פן יבוא לחטא קטן.

יב. מזלזול בנט"י הגיע לעבור על כל התורה כולה

ובספר "שומר אמונים" מביא מעשה בהבעש"ט שראה באחת מנסיעותיו צפרדע גדולה על פני המים ושוחח עם נשמת המגולגל בה, וסיפר שהיה תלמיד חכם שעבר על כל התורה כולה, ותחילת נפילתו היה מזלזול בנטילת ידים ומני אז הדרדר עד לעבור על כל התורה כולה, וכיון שתחילת נפילתו החלה מזילזול בנטילת ידים נענש להתגלגל בצפרדע במים.

יג. אין אדם חוטא אלא אם כן "נכנסה" בו רוח שטות מהיכן נכנסה אותה רוח שטות? מעבירה קודמת!

והוא מה שאמרו חז"ל אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, ולכאורה "נכנסה" משמע שהוא ענין חדש שנתחדש עתה ליכנס בחוטא, ולכאורה מנין באה רוח

זו, והלא יצר לב האדם הרע מושרש בו כבר מנעוריו ודיו, ומהיכן נתוספה רוח שטות חדשה זו שנכנסה בו זה עתה.

ומבאר המהר''ם פפיראש, שהרוח שטות היא נוצרת כל פעם מעבירה קודמת, בכל פעם שעובר אדם עבירה יוצר מחסום חדש שהוא בעצם רוח שטות נוספת להחטיאו שוב להבא. והוא ענין ''עבירה גוררת עבירה'', ולכך נאמר אין אדם ''חוטא'' מלשון הווה ולא נאמר אין אדם חטא וכו' בלשון עבר, דהיינו חוטא ושוב חוטא בהמשכיות עד שקשה לו לעצור את ההתדרדרות. והטעם כמבואר שאחר שעבר אדם עבירה - אותה עבירה גוררת אותו לעוד עבירה.

והענין הוא, האדם בתחילת בריאתו נוצר עם יצר הרע הטבוע בו, וכנגדו קיבל יצר טוב, וכוחותיהם שווים להתמודדות, אולם כשחוטא האדם יוצר מחדש כח רע נוסף ומחודש - בעצמו, ובכל פעם מוסיף והולך לתת כח לרע שבו בכך שנכנס בו בכל פעם שחוטא רוח שטות.

וכאמור לעיל, דאומנם מצד אחד החוטא מקשה עליו את המשך עבודתו בכך שנכנסה בו רוח שטות, אולם מאידך יש בה כדי לעוררו להתבונן בגודל הסכנה בה הוא נמצא כדי שיראה להציל עצמו בעוד מועד לבל ימוט לעולם חלילה.

ומידה טובה מרובה ''מצוה גוררת מצוה'', כשמקיים אדם מצוה - מלווה אותו רוח טהרה היפך רוח השטות, להמשיך עליו טהרה נוספת מלבד יצרו הטוב שבקרבו, ובכך מתאווה הוא להרבות בתורה ומצוות ולהתקרב להשם יתברך.

יד. עצה להנצל מיצר הרע והוא שתתברר הידיעה שעסקנו עם הבא להורגנו

חז''ל אמרו: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, דהיינו הזהירונו חז''ל - עם השטן אין להתפשר ולעשות עסקאות, היות ומטרתו היא אחת - להמיתו, אין פניו מועדות לשלום ולפשרה - אלא רק להמית, וזו העצה להינצל מהיצר הרע כשידע האדם בבירור שעסקו עם הבא להורגו.

וכמו שאמרו בגמרא (**בבא בתרא טז ע''א**): ''יצר הרע יורד ומתעה, עולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה, כלומר, יורד למטה ומתעה את הבריות לחטוא, ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנותו, ונוטל רשות להרוג את החוטא.

ואמרתי לזה משל נמרץ, אדם הציע לחברו בסודיות מוחלטת לעסוק עמו בזיוף שטרות ולסייע לו במלאכתו, והנה לימים נתפס אותו עוזר על זיוף כספים, ולתדהמתו בשולחן השופטים רואה הוא את אותו זה שהציע לו עבודה זו, והנה הוא המקטרג עליו ותובע

את עונשו, ולא די בזה אלא שאותו מקטרג נועד ליסרו במלקות וביסורים קשים על פשעו בסיוע זיוף כספים.

ממש כדמותו מציירים לנו חז"ל את היצר הרע, הוא יורד ומפתה לאדם כרע אוהב, ואחר כך הוא עצמו עולה ומשטין והוא שיורד ומעניש.

כמה חשוב שנדע שעסקנו אינו אלא עם אויבנו בנפש הרוצה לאבדנו מב' עולמות, וכביכול, בפיו שלום ידבר אולם בקרבו ישים ארבו.

וזו כוונת חז"ל (**ברכות ה' ע"א**): "לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע", דהיינו שיראהו ליצרו הרע כרוצח ממש ויעלה בעצמו רוגז עליו כדי לנצחו.

טו. עצה נפלאה כשנמצא האדם בספק וקשה עליו ההחלטה בדבר אם הוא מצוה או לא

ראיתי בספר שו"א שאמר עצה נפלאה שהוא עצמו השתמש בה והועילה לו מאד, והוא שפעמים אדם מתעורר לדבר מצוה ובא בלבו השתוקקות לאיזה דבר שבקדושה ולאחר מכן עד שבא לבצעה - ביני לביני עולים בלבו ספיקות שונות האם זה בעצם מצוה או לא, או שמא יצא שכרו בהפסדו וכדומה, העצה לכך תמיד לילך אחר התעוררות ראשונה כי זה האמת, וכל מה שבא בספיקות אחר כך זהו מיצר הרע שכן דרכו להתיש ולספק את ההתעוררות ההתחלתית, והוא שייך לנושאינו שלא לתת פתח ליצר הרע הן בזהירות מנסיון קל, והן כשמתחילה מתעורר לדבר שבקדושה לא יניח מחשבתו ולא יתמהמה ליתן זמן להטיל ספק בקדשים.

וכגון אדם מחליט בלילה להמשיך בלימודו מחמת חשקו בתורה לעוד חצי שעה או שעה, ובמחשבה שניה מתקרר מהחלטתו בטענה כדאי שאלך לישון מוקדם כדי שאקום מחר בבוקר בזמן לתפילה, והרבה פעמים במו עיניו רואה הוא שאינו הולך לישון מיד אלא יש לו זמן לדברים בטלים, או כמו כן בבוקר כשמתעורר משנתו זמן מועט קודם התפילה חושב במחשבה ראשונה אקום כאריה להשכים לתורה, ותיכף עוברת מחשבה שניה בלבו, לא, כדאי להמשיך לישון כדי שיהיה לי כח יותר ללמוד ולהתפלל, בכגון דא יש לילך אחר המחשבה הראשונה.

טז. מדוע גוונו הנסיונות אצל בני אדם אינם שוים יש שמתנסים בנסיונות קשים ומסובכים ויש שלא יצטרכו אלא לנסיונות קלים יותר

ובזה נבוא לבאר דבר סתום וחתום אצל בני האדם אשר תרעומתם בלבם ולא ינוחו ולא ישקוטו ממבוכתם, מדוע נשתנו בני האדם, ומדוע ישנם כאלה הגוברים בנקל על יצרם ומתקדמים בעבודת ויראת ה', חפצים המה בתורתו, ואהבתו בליבם, ולעומתם כאלו המסובבים ומסובכים ביצרים קשים, וכל התגברות קטנה אצל בקושי רב.

ברור הוא שאלו מנסתרות אלוקינו, אולם קצת נמצא נחת בפתרון תעלומה זו מה שישבר לנו מעט את האוזן על פי המבואר, ויסוד הדברים על-פי האר"י ז"ל, והוא כי הרי ידוע הוא מה שאמרו חז"ל (**שבת קמ"ה ע"ב**): שכל ישראל במעמד הר סיני פסקה זוהמתן ונתקדשו בקדושה עליונה, אולם אחר עוון העגל חזרה הזוהמא, וכל אחד ואחד מששים ריבוא נשמות ישראל הוטל עליו תפקיד עבודת הלחימה ביצריו מהתחלה, ובכן היו כאלה שנזהרו מחטא קל ולא נתנו ליצרם ליקרב אצלם ועלו ונתעלו במעלות העבודה, וגם כשנכשלו נכשלו בקטנות ולא נתנו לפורץ לפרוץ בם בגדולות, אולם היו כאלה שנדחו מדחי אל דחי ומקטנה באו לעוד קטנה עד בואם לגדולות כחיובי כריתות ומיתות בית דין.

ולכן מאז ממשיכים אותם נשמות בעבודתם, וכל יהודי אשר נשמה בקרבו עליו לתקן מעוותו ומתחיל הנהו ממקום שסיים מלאכתו מקודם, ממילא אותו שירד למדריגות שפלות הרי שהוא האחראי לכך, שהרי יצר הוא מחסומים לעצמו והקשה העבודה על עצמו בכך שזלזל בנסיונות קטנות עד שנכשל בגדולות, ועליו מוטל להתחיל בהמשך העבודה ממקום שסיים, ואם סיים בשפלות המדריגה - צריך הוא להוולד מחדש באותם נתונים שפלים שסיים בהם בעבר, ומשם להתחיל עבודתו, כמבואר בדברי האר"י ז"ל שהאדם חייב לתקן עצמו לגמרי ולהשתלם בכל המצוות, ובכל פעם נולד מחדש להשלים עוד מאשר חיסר, אולם לעומתו זה שסיים בעבר במדריגות יותר גבוהות ורק מוטל עליו להשלים את החסר, אין מגיע לו להתחיל ממדריגות שפלות, אחר שלא הביא עצמו אליהם ונזהר מהם, ולמה אם כן שיתחיל מנתונים שפלים כאלה בעבודתו.

כל אדם אחראי למחסומים שיצר הוא לעצמו - לשברם, והוא מנפלאות תמים דעים לכל אחד ואחד בדיוק נמרץ מהיכן סיים מלאכתו ומהיכן עליו להתחיל.

יז. "אם תעזבני יום יומים אעזבך" המתרשל מעסק התורה יום אחד הפסדו לנצח אם לא שיעמול להחזיר את אשר איבד

ובפרט נמצא דבר זה בעסק התורה, בחור מתעצל בלימודו בסוגיא מסוימת מלטרוח להבינה, והנה למחרת עמל עליה והבינה, ומדמה הוא בעצמו, הנה לא הפסדתי כלום, דהרי אף שאתמול התרשלתי הנה היום הספקתי את החסר. זו טעות נוראה מג' סיבות והפסדו לנצח אם לא שיעמול להחזיר את אשר איבד, ונפרט הג' סיבות לטעותו:

יח. הפסד בכמות למתרשל מלימוד התורה יום אחד

א. הכמות שהפסדת בהתרשלות של אתמול לעולם לא תחזור, דזה ברור שאם אתמול היית טורח על הסוגיא, היום היית מספיק יותר להתקדם ולדעת דברים נוספים והפסדת

אותם לנצח, אכן מסתפק אתה בזה שהשלמת את החסר, אולם דומה אתה לאדם שניתן לו זכות יומים לאסוף יהלומים מאוצר המלכות, ונתרשל יום ראשון ולא אסף כלום ואומר מה הפסדתי הרי אספתי ביום השני, בודאי זו טפשות, שהרי הפסיד מה שיכל לאסוף ביום א' וזה לא חזר לו.

יט. הפסד באיכות

טעות שניה להתנחם שהנה היום השלמתי הוא לא רק מצד הכמות שלא תחזור כמו שביארנו, אלא נתקלקל אצל המתרשל יום אחד איכות העליה שלו בתורה, שהרי לא ישיג השגה נוספת בעמקות התורה בלי שקודם ישלים את ההשגה הקודמת לנוספת, וכשנתרשל היום הרי שההשגה הנוספת שהיתה צריכה להגיע אליו מחר תגיע אולי רק מחרתים, אם כן הרי שהוא בפיגור לעולם, ופיגור זה לא יוכל להשיגו בהשגות הבאות שישיג בתורה, כי את אלו יכל להשיגם קודם ולזכות עוד להשגות נוספות, ואם כן הפסיד השגות בעמקות התורה, ואף שנדמה לו הנה והשלמתי למחרת את עיוני בדבר הסתום שהיה לי, אכן, השלים את עיונו החסר היום ממה שנתרשל אתמול, אולם בזה עיכב את ההשגה הבאה בלימוד התורה ליום מחר במקום היום בעיכוב זה, אולם מה שפיגר בהתרשלותו לעולם לא יחזור אם לא במאמץ כפול, וזהו הפסד לנצח.

כ. נעשה לו כהיתר

ועוד בנוסף לזה טועה החושב מה נורא אם אבטל היום מלימודי - למחר אשלים את החסר, הן מצד המבואר לעיל שבכל התרשלות יוצר האדם לעצמו מחסום נוסף ואם כן אל יבטיחך יצרך שמחר תוכל בקלות לחזור ללימודך, ועוד שמעתה אף כשיחזור ללימודו נעשה יצרו גס יותר ומעתה כבר לא ינקפנו יצרו על ביטול תורה בתביעה מדוקדקת כמו מקודם, דהיינו אם מקודם היה לבו נוקפו על ביטול תורה של חצי שעה והיה נרגז על כך, מעתה נעשה לבו גס יותר וחצי שעה של ביטול לא יחשב בעיניו רק ביטול של שעה ויותר, וכן על זה הדרך, ככל שיתרשל האדם מלימודו כן יקהה יצרו וחוש התביעה שלו יהא גס יותר מלתבוע מעצמו דברים עדינים יותר שהיה תובעם מעצמו קודם שנכשל, ותביעותיו מעצמו מעתה יהיו יותר קהים הן בכמות והן באיכות, והוא ענין "נעשה לו כהיתר", דלאחר שהקהה את חושיו כבר לא יתבע מעצמו מה שהיה תובע פעם כי נחשב לו כמותר.

ונמחיש זאת באופן מוחשי, אדם שבמשך שבוע א' לא קם לתפילה וחיסר פעם אחת ובשבוע שני חיסר פעמיים שלא בא לתפילה, ובשבוע הג' חיסר שוב פעם אחת בלבד, נתבונן, וכי הכעס והרוגז שהיה לו לאותו אדם על חסרון פעם א' שחיסר בשבוע הראשון ובשבוע הג' שווים? בודאי שלא, שבוע ראשון שחיסר פעם אחת מלקום להתפלל בודאי

כעס על עצמו והרגיז יצר הטוב על יצר הרע, אולם בשבוע הג' ששוב חיסר פעם אחת הלא כבר התנחם במצבו ביחס לשבוע ב' שאז חיסר ב' פעמים, ואומר הוא: הנה ב"ה התקדמתי עתה שלא חסרתי ב"פ אלא פעם אחת.

ונחזור שוב על מה שאמרנו קודם, מטרת הנפילה שאומנם מביאה בהכרח לקהות חושים מלתבוע דברים דקים אולם עדיין יש בה כדי לעורר מסמיות העינים, בזה גופא שרואה הוא היאך פעם היה מתרגש ומתבהל מכשלונות בדברים דקים והיום כבר הגיע למצב שרק תביעות גסות מעוררות אותו, וזה יביאהו להתבונן היאך נחת מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ובכך יזדרז לשוב למעמדו הקודם.

מאמר ד - תמימות

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם"

א. תוכחת הקב"ה למשה

פירש"י: "דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה".

"ויאמר אליו אני ה'" - "נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני"

"ושמי ה' לא נודעתי להם" לא נכרתי להם במידה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה' - נאמן לאמת דברי - שהרי הבטחתי ולא קיימתי.

"וגם הקימותי את בריתי אתם" וגם כשנראיתי להם בא-ל שדי הצבתי והעמדתי להם בריתי ביני וביניהם - "לתת להם את ארץ כנען" - וכו' הרי שנדרתי ולא שלמתי. ע"כ מרש"י.

ומובא במד"ר (**וארא פרשה ו' אות ד'**) א"ל הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין, הרבה פעמים נגליתי לאברהם ויצחק ויעקב וכו' ולא הרהרו אחרי, אמרתי לאברהם "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו'" וכשביקש לקבור את שרה אשתו לא מצא עד שקנה בדמים מרובים ולא הרהר אחרי, אמרתי ליעקב "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה", וכשביקש לנטות אוהלו לא מצא עד שקנה במאה קשיטה, הרי שהבטחתי להם ולא קיימתי ולא הרהרו אחרי.

ויש להבין מאד וכי שייך אצל הקב"ה הבטחתי ולא קיימתי, נדרתי ולא שלמתי, וכי אדם הוא להינחם, חלילה לנו מלהבין כך על א-ל אמונה ואין עול, ועוד מהו לא נכרתי להם במידה אמיתית שלי, וכי יש לו להקב"ה מדה אמיתית ומדה לא אמיתית חלילה, מדה אמיתית - נאמן לאמת דברי ומדה לא אמיתית להיפך, חלילה.

ב. היאך הוצרך משה רבנו לתוכחת אמונה פשוטה שלכאורה היא יסוד המחויב לכל יהודי פשוט

חייבים אנו לעמוד על דבר נוסף בפרשה זו הנראית מוקשית ביותר.

וכי צריך משה רבינו מוסר לאמונתו וישרותו של הקב"ה. כמה ישנם בישראל אנשים פשוטים מאמינים בתמימות בהקב"ה ואינם מהרהרים אחריו, ומצדיקים דין שמים עליהם בין כשמבינים בין כשאינם מבינים, ומברכים "דיין האמת" על כל צרה שלא תבוא.

ובזה הרי יסוד אמונתנו, שהרי לא תכון אמונתנו בהיותנו חושדים חלילה בהקב"ה שעושה דין ללא דין, וכל יסוד אמונתנו הוא הרי בכך שאנו נשפטים אצל א-ל אמונה ואין עוול צדיק וישר שאין לפניו משוא פנים מהדבר הגדול ועד הדבר הקטן כנקיפת אצבע, הכל נגזר ומוכרז מן השמים בדקדוק גדול.

אם כן משה רבינו שאין לנו מושג כלל במובחר מין אנושי זה במדרגותיו בהשגת הנבואה שהשיג, בשלמות הענוה אליה הגיע, לאיש אשר כזה יש צורך ליתן לו מוסר שנותנים אותו לפשוט שבפשוטים, לבוא ולחזקו שלא יהרהר אחר מדותיו יתברך ויאמין בצדקותו וישרותו של הקב"ה.

ובפרט יש לתמוה היאך משה רבינו מקשה להקב"ה "למה הרעותה לעם הזה", הרי זה משפט שאינו מתאים כלל למאמין השלם המשליך אימונו בבורא, וזה הרי אל"ף בי"ת של האמונה שלא להרהר אחר מדותיו יתברך.

ג. משה סנגורן של ישראל - חשש פן נחלשה אמונתן של ישראל ושמא בשביל כך תתעכב גאולתן ובא לסנגר עליהם

ונראה דביאור הענין הוא כך.

בהנהגת הקב"ה ישנה הנהגה ניסית גלויה דהיינו שמיד רואה האדם את הטוב שבהנהגת ה', וישנה הנהגה ניסית נסתרת, שמתחילה נראה כאילו והקב"ה נוהג עם האדם הוא לרעתו אלא שלבסוף רק רואה הוא שהכל היה לטובה, וכמעשה דרבי עקיבא והתרנגול הנר והחמור (**ברכות ס' ע"ב**), וכן מעשה דנחום איש גמזו (**תענית כ"א ע"א**), וכן רוב ההנהגה של הקב"ה היא בעצם כך לצורך הנסיון, שהרי ניסים גלויים לא מזומנים בכל עת.

ידע משה שכל זכותם של ישראל להיגאל עתה הוא בזכות האמונה בלבד, וכמובא בילקו"ש (**הושע תקי"ט**): "בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים ובזכות האמונה עתידין להגאל", ובכן חשש סנגורן של ישראל פן מחמת חוסר אמונתן של ישראל שנחלשה זה עתה מחמת האכזבה שנחלו בכשלון השליחות הראשונה יהא קטרוג עליהם לבלתי

לגואלם, ולכך טען להקב''ה היאך מתחזקים הנסיונות והקשיים של ישראל בהנהגת נסתרת זו עד כדי שאין בכוחם להאמין והלא בכך לא תשאר להם שום זכות כדי להגאל, ומדוע נוהג הקב''ה עמם בהנהגה נסתרת, הרי עומדים הם להגאל ולמה שיהא זה בהנהגה של ניסים בהסתר, וטען ''למה הרעותה לעם הזה'' להכביד עליהם את נסיון האמונה כ''כ, ולא חלילה כפשוטו - למה עשית להם רע, הלא הקב''ה עתה חפץ לגאולם והיאך יעשה עמהם רע, אלא טען מדוע בוחר ה' להצילם בדרך נסתרת של ''גם זו לטובה'' שנראית כרע ורק בסופה מתבררת הטובה שבה, ועד שתתברר הטובה שבה נראית הנהגה זו כמבטיח ולא מקיים כנודר ולא משלם, שדרוש לכך כוחות עצומים של אמונה ותמימות שנסיון זה הוא קשה מאד לראות כביכול שהקב''ה כמבטיח ואינו מקיים חלילה.

וטען עוד משה שאכן הנהגה זו היא לצורך הישועה אולם כל זה כאשר לא מועדים ונופלים אלא מחזיקים באמונה, אולם כאן הרי נכשלו ישראל ומעדו באמונתם באכזבתם מהכשלון שהרי מחמת קושי זה שנתחזקה עליהם גזירת פרעה בשליחותי נאמר לבסוף, ''ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה'', שהנה קודם שליחותו של משה לפרעה כשבא משה ואמר להם דברי ה' נאמר (ה, לא): ''ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו'', ואילו לאחר כשלון השליחות משה בא אליהם בארבע לשונות של גאולה ''והצלתי'' ''וגאלתי'' ''ולקחתי'' ''והבאתי'', ועוד הבטחות נפלאות בדבר ה' ועם כל זה: ולא שמעו אליו מקוצר רוח ומעבודה קשה, והבין משה שזאת מתוצאות הכשלון שלכך לא שמעו אליו, ולכך אמר למה הרעותה לעם הזה להביא עליהם נסיון קשה כזה של אמונה - כביכול להבטיח ולא לקיים, ובהנהגה שכזו הנה מעדו באמונתן ונתיאשו מהגאולה.

כי באמת היה כאן לעם ישראל נסיון קשה ביותר, שהרי הנה בא מושיען וגואלם של ישראל בסימנים מובהקים שאכן הנו שליח ה' ומבטיח להם בדבר ה' שיגאלו וכי פקד ה' אותם לגאלם, והנה כבר במבחן הראשון במקום רווח והצלה נהיה קשה יותר, ובכך לא שמעו אל משה מקוצר רוחם שהנה בעצמת כאבם הגדול מהגלות ובצפיתם לגאולה, והנה מיד לאחר עוד שהובטחו על גאולתם נחלו אכזבה נוראה, הרי שזה נסיון קשה מנשוא.

ובכן טען משה טענה נוספת והיא טענת סנגוריא, שאין למנוע מישראל ישועה על כשלונם בנסיון קשה שהתבטא בחוסר אמונתם ובטחונם לאחר שהרעותה להם בנסיון קשה כזה, וכמו כן תלה זאת בסיבת ''למה זה שלחתני'' - תלה הכשלון בעצמו מחמת

ענותנותו, וכוונתו לומר דאם היה שולח את אהרון או אחר ראוי ממנו לא היה כשלון זה (**וכמו שהסברנו לעיל פרשת "שמות"**).

ד. הקב"ה משיבו על ב' טענותיו

ובכן ענהו הקב"ה שכל דבריו שטען בטעות הן.

מה שטען היאך מתחזקים על ישראל נסיונות קשים כאלה לראות כאילו והקב"ה "מבטיח ואינו מקיים", ומדוע בחר הקב"ה דוקא בהנהגה נסתרת להושיעם בדרך "גם זו לטובה", על כך השיבו הקב"ה יש להם הכוח לעמוד בנסיון זה שהרי יש להם ממי ללמוד, שהרי לאבותיהם כך עשיתי וכמו שמבואר ברש"י, שהרי כך עשיתי לאבותיהם אברהם יצחק ויעקב שנתראיתי להם בא-ל שדי, שהיא השגחה בצמצום - שדי - שאמר לעולמו די, וניסיתים בנסיונות ולא הרהרו אחרי, ושמי ה' - שהיא מדה אמיתית שלי, שמאמת אני דברי - לא נודעתי להם, שהרי כביכול הבטחתי ולא קיימתי, וכמו שהבאנו מהמדרש לעיל בתחילת המאמר, וכמו כן כיוצא בזה לאברהם אמרתי כי ביצחק יקרא לך זרע ולבסוף ציויתיו להעלותו לעולה, וכמו כן ליעקב אמרתי והיה זרעך כעפר הארץ ולאחר מכן והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו. ואף שלבסוף נושעו, מכל מקום בינתים ההנהגה נסתרת, ואם כן נהגתי עמהם בהנהגה נסתרת כדי שיהיו דוגמא לבניהם ללמוד מהם את דרכי בהנהגה שכזו, כי זו הדרך המביאה לשלמות האדם, ולבסוף זוכה גם לישועה וגם לשלימות, מה שאין כן בהנהגה הגלויה זוכה לישועה אומנם, אולם לשלימות לא זכה, השלמות היא בהתמודדות בנסיונות האמונה דוקא.

ואם כן יש להם ממי ללמוד, וכבר למודים הם מאבותיהם שכן נהגתי בהם לצורך הגדלתם ורוממותם, וכמו שכן נתנסה אברהם בעשרה נסיונות ועמד בכולן ולבסוף זכה לגדולה, וכן יצחק וכן יעקב, שלאחר צרותיהם שהיו לצורך השלמת דרגתם בעולם הזה ובעולם הבא זכו לעושר וגדולה, ומאחר ועמדו בנסיונותיהם במהלך ההנהגה הנסתרת בהסתר פני ה', יש בזה די כח גם לבניהם לעמוד באופני הנהגה שכזו.

ועל טענה שניה שטען משה שישראל לא עמדו בנסיון האמונה ונכשלו ואם כן אף שאכן ההנהגה הנסתרת נצרכת ומועילה לשלימות אולם זהו כשמצליחים לעמוד בה אולם כאן נכשלו באמונתם, ולכן בא הוא בטענת סנגוריא עליהם שלא תימנע מהם הגאולה מפני חוסר אמונתם להיותם מתוך קושי השעבוד, על כך עונה לו הקדוש ברוך הוא דאין צורך בסנגוריא שלו עליהם, "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אתם", כלומר נתכוון לומר לו שטעה במחשבתו שישראל לא עמדו בנסיון, דבאמת כן עמדו בנסיון ולא נכשלו בחוסר אמונה, משה הבין אחרת והקב"ה תקנו בתגובת בני

ישראל שאמרו ''ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה לתת חרב בידם להרגנו'' (ה, **כא**), משה הבין שבכך נפלו באמונתם ונתיאשו מן הגאולה ומן יכולת ה' לגואלם ולכך בא לסנגר, ועל כך תקנו הקב''ה שלא הבין נכון את לבם של בני ישראל, כי האמת היא שעם בני ישראל לא נתיאשו מישועתו של השם יתברך לגאלם, והגם שתלו את אי ההצלחה בשליחות משה ואהרן באשמת משה ואהרן בגלל שלא דברו עם פרעה כהוגן וכדומה וזהו כשלון מצידם, אבל חלילה לא בשביל כך נתיאשו מישועת ה' לגאלם בדרך אחרת, והאמינו שהרבה דרכים למקום אלא שביני וביני תפסתם חולשה על שהוכבד עולם בגלל שלא הצליחו משה ואהרן לשכנע את פרעה.

אם כן משה הבין בכוונתם שיש כאן חוסר אמונה ביכולת ה', אבל ה' אמר לו: ''וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם''. כלומר ממשיכים המה לזעוק אלי מן העבודה כלומר מאמינים המה בי באמונה שלמה ''לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וכו'''.

ואפשר בעוד דרך בדומה למה שבארנו, עונה לו השם יתברך למשה: ''וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל'', וכידוע פירוש הגאון מוילנא - צעקה היא בפה, נאקה היא מעומק הלב בלבד, ללא התבטאות חיצונית, ומתכוון הקדוש ברוך הוא לומר לו למשה אתה אמנם שמעת את התבטאותם החיצונית של בני ישראל באמרם לך ''יראה ה' עליכם וישפוט'' וגו', וחשבת בדעתך שלא עמדו בנסיון, אמנם אני ''שמעתי את נאקתם'' שזו זעקת הלב, ולבם עדיין טהור איתי ולא נפגמה אמונת לבם, ומה שדברו עמך זהו פליטת פה חיצונית ואין אדם נתפס על צערו אמנם בלבם פנימה נואקים המה אלי ומצפים לישועתי, ובהחלט עמדו בנסיון ואינם מהרהרים אחרי.

ה. עיקר עבודת האדם בעולמו לחדד את אמונתו ולבטל דעתו לרצון ה' ולחפוץ באשר ינהיגו הבורא ויסמוך שעושה בעבורו את הטוב ביותר

ועלינו להאמין בתמימות שלא מחשבותינו מחשבותיו של הקב''ה, ובודאי שלפי חשבונותיו של הקב''ה משפטו צדק ואמת, אלא שמסתיר הבורא מאתנו את חשבונותיו למבחן אמונתנו בו האם נהרהר אחריו או לא.

וזו עיקר תכלית ושלימות האדם לבטל רצונו מפני רצון ה', ומה שיותר לעקור את המושג ''אני רוצה'', כי מושג זה אינו נכון ואינו תואם ליסודות האמונה, דהאמונה מחייבת להסכים באשר נעשה עמנו ולהבין כיון שכך נעשה זהו רצון ה'.

וכמו שמביא החו''ה בשער הבטחון, אמר החכם ''מעולם לא קמתי בבוקר ורציתי משהוא אחר ממה שהיה לי אמש''.

כלומר, פעמים אדם קם בבוקר ומתחיל לחשוב ולמנות מה חסר לו, כמה טוב לו היה לו כך או כך, כמה טוב לו מצבו היה אחרת בזה או בזה, הבוטח האמיתי מעולם לא קם בבוקר ורוצה מצב אחר מכפי שקיים אצלו, כי זהו ערעור והרהור אחר הנהגת ה' עמו.

ו. המאושר ביותר בחייו הוא זה אשר בוטח בה' לסמוך עליו בהנהגתו עמו ולשמוח בהנהגתו ואין לו שום רצון אחר מבלעדי רצון ה' בנוהגו עמו

וכמו שעוד מביא החו"ה בשער הבטחון דהברכה הטובה ביותר שיכול אדם לברך את חברו, מהי? אם בעושר הרי יבוא מכך לדאגה ומתח, ואם לאריכות ימים אולי יהיו ימיו מכאובים וכדומה, אלא הברכה הטובה ביותר שיכול אדם לברך את חברו היא שיהא "בעל בטחון", דאז יתרצה וישמח בכל אשר לו, ויבטל דעתו לדעת קונו להאמין בו שכל אשר נעשה עמו זהו הטוב ביותר עבורו, ואכן הנו בידים הרחמניות והמלטפות של הקב"ה המנהיגו בחסד וברחמים גם כשזה בצדק ובמשפט.

ז. ביאור בקשתינו "ומלוך עלינו ה' אלוקינו בחסד וברחמים בצדק ובמשפט"

וזהו כוונתנו בתפילה "ומלוך עלינו ה' אלקינו... בצדק ובמשפט", דלכאורה מה שייך לבקש שימלוך עלינו ה' בצדק ובמשפט, וכי יעלה על הדעת שימלוך עלינו שלא בצדק ובמשפט, וכי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא? אלא הכוונה שמתחננים אנו לה' שנמליכו עלינו בכל הנהגה שינהג עמנו, וכוונתנו "ומלוך עלינו" שתהא שם "מלכותך" עלינו בכל מצב שתנהג עמנו, לעולם לא תוסר משמעות המלכות שלך מעלינו, וזה בכך שלא נתמרד חלילה, שהרי אין מלך בלא עם, כשהעם מתמרד מתבטלת מלכות המלך, ומבקשים אנו שמלכותו תהא עלינו גם בהנהגת המשפט, והוא בזה שלא נתמרד חלילה ונתבטל למשפט שמים ולו הקשה ביותר, ואז תהא מציאות של "מלוך עלינו" בכל מצב.

ח. עיקר המלחמה החזקה המוטלת על האדם בחייו להתכחש למקרה והטבע וליחס הכל להשגחה העליונה

ועל כך צריכה להיות עיקר עבודת האדם במשך חייו, להלחם מלחמה תמידית עם אמונת המקרה והטבע ולעוקרו מליבו, לאמת לעצמו בכל לבו את הנהגת ההשגחה הפרטית ולהתכחש ולכפור במקרה ובטבע, ולהלחם עם מהלך הסיבות והסיבות לסיבות ולראות את הנעשה אך ורק בסיבת כל הסיבות - רצון ה', וזו העבודה הקשה ביותר כיון שעין האדם מטעתו לראות את מהלך הבריאה בדרך סיבה ומסובב, וזה הגרמא לקנאה ונקמה וליתר המדות הרעות שכולם מסתלקים בהתחזקות זו של אמונת ההשגחה הפרטית, כי אך ורק אז יכול האדם להתנקות ממדותיו הרעות, שהרי היאך יתכן והאדם לא ישיב רע למרע לו, והיאך לא ינטור לו שנאה ונקמה, הלא רק בזאת שיתעלם מהסיבות שהסבו לו את העגמת נפש ויראה אך ורק את יד ה' בלבד.

וכמו שהארכנו לעיל גבי יוסף הצדיק שכל כוחו להשיב טובה תחת רעה לאחיו היה מכח משפט אחד: "לא אתם שלחתם אותי הנה כי אם האלקים".
וכשאדם ברור לו ידיעה זו קל לו להתעלות ולהתנקות ממחשבות נקם ושנאה, בהיותו יודע פלוני שהרע לי אכן ישתלם מהבורא על כך, אולם אין המרע לי הוא הסיבה מצד עצמו לרעה שפגעה בי, הרעה שפגעה בי היא גזירת שמים שהיתה צריכה לבוא עלי, אלא שגלגלו זאת על ידי חייב פלוני.

ט. האמונה פשוטה וידועה וכל העבודה לשננה ולממשה למעשה

הדברים הם ידועים ופשוטים אלא שיש לשננם יום יום וללמוד אמונה בכל עת, וזה בדרך התבוננות במקראות התורה היאך הקב"ה בידו הכל, הנה, אותו הבורא ש"הפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו" הוא הבורא ש"נתן את חן העם בעיני מצרים, וישאילום כלי כסף וכלי זהב", ביד הבורא להפוך לב אדם עליך לאוהבך או לשנאתך, והכל בהנהגת "מדה כנגד מדה" מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך.
ועיקר מבחן נסיון האמונה אצל האדם הוא בעתות הקשות הן הקשות מצד היסורים והסבל, והן מצד קטנות הדעת והסתר אור פני ה' מהידיעה הברורה במציאות השגחת ה', שאלו הם ב' אופני נסיונות, האחד להיות למוד לסבול את גזירת ה' גם אם הרצון האישי מתנגד לכך, והשני לגלות בקרבו את הידיעה בבהירות מהשגחתו הפרטית ולהשתכנע כי כל הנעשה הוא לטובת האדם. ועיקר המבחן הוא כאשר נסגר האדם מכל הכוונים אז היא שעת המבחן לראות כמה הצליח בתקופת עבודתו את ה' לרכוש אמונה שתוכל לעמוד במצבו הקשה הנוכחי.
דהיינו ישנם ב' זמנים בחיי האדם, האחד הוא זמן עבודה ורכישת אוצר האמונה, וזה בימים היפים - ימי העליה, ויש זמני מבחן העבודה האם היתה בניצול הראוי והם בשעות הקשות, ולפי ההצלחה בשעות הקשות - שעות המבחן, ניתן ציון המבחן על ההשקעה ברכישת האמונה, (**וכבר הארכנו בזה לעיל בפרשת "וירא"**), וכמו אדם הנבחן על לימודיו, בשעת ההכנה למבחן ניתן לו כל האפשרויות ללמוד למבחן לעיין, לפתוח ספרים, לשאול, והכל מתוך ישוב הדעת ללא לחץ, אולם בשעת המבחן נסגר הכל, אין ספר פתוח, אין לשאול, אין לדבר באמצע, המצב מצב מתח.
כן הוא במבחני האמונה, ישנם שעות של ישוב הדעת, הנסיונות אינם מסובכים וקשים, הדעת מיושבת להתבונן באמונה בלימוד התורה ובעשית מצוות, ובכך למלאת המצברים באמונה לצורך שעת המבחן שאז השעה היא שעה של חושך, אטימות, חוסר ישוב הדעת, זמני טירוף, והאדם נצרך להצליח במבחן מכח מה שהכין עצמו למבחן,

דהיינו להתבונן במה שלמד לעצמו אמונה בזמני הישוב דעת, ולכך עיקר תביעת ה' מהאדם לישב עצמו בזמנים היפים ששעתו שעת השקט ויכול לעבוד ה' ולקנות קנינים בתורה ועבודה, וזהו שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל" וגו', שאז הזמן לעבוד ולהכין לצורך התכלית שהמה ימי המבחן.

י. ככל שהשעות קשות יותר ונוחתות על האדם ביתר תקיפות ותכיפות כן תגדל מעלת האדם באם יתחזק אז במידת "התמימות"

ואדרבא, ככל שהשעות יותר קשות וסתומות מלהבין לפי בינתנו את הנהגת השמים אז יש לתמימות משמעות ומעלה גדולה יותר המעלה את האדם למדרגה גבוהה ביותר, ומקרבת לו את הישועה בשל תמימותו שזה בעצם מהות עבודת "הבטחון".

וזה שענה לו הקב"ה למשה על שאלתו "למה הרעותה" - "עתה תראה אשר אעשה לפרעה", כלומר עונה לו השי"ת דוקא משום כך שהכשלתי את ההצלחה בשליחותך ועל ידי כך נסתם עליהם האמונה בקושי גדול יותר, ויצטרכו בשל כך להתאמץ יותר להתחזק בי יזכו לזרז להם יותר את הגאולה ביתר שאת, והוא שאמר "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" - מיד תראה ללא שהות את ניסי ומופתי, כי לאמונתם מעתה יש לה יותר משמעות ומעלה, אחר שהגם שנכשלה השליחות ממשיכים ומתחזקים המה להתמם באמונתם בי.

יא. עיקר הנסיון בקבלת הנהגת ה' עם האדם הוא במקרי היום יום השיגרתיים יותר מאשר נסיון אירועים בלתי שיגרתיים הפוקדים לפעמים את האדם לזמן ארוך

לימוד זה הוא גם לחיים הפרטיים של כל אחד ואחד להתחזק באמונה ובתמימות בבורא בכל מצב, ועיקר הנסיון הוא בדברים המצויים והתדירים, כגון שלא נעשה חפצו של אדם כרצונו, פקודתו לבני ביתו לא בוצעה כראוי, אכזבה שנוחל האדם בכל עניני החיים שלו ועד הסידורים הקטנים שרוצה אדם לגמור והנה רואה עיכובים, אם זה במשרדים שונים שנצרך הוא לילך ולשוב מפני שאין השעות שעות קבלת קהל או מחסרון מסמך מסוים. אם זה שכחת דבר פעוט כגון ששכח ליקח עמו דבר הנצרך ונגרם לו עיכוב בשל כך. ואם זה שאדם נאבד לו משהו בשעה שבדיוק אז צריך הוא לאותו דבר ואז נכנס הוא ללחץ ולעצבנות ולהאשמה את כל המצוי סביבו, או כגון התחיל במלאכה ונכשל וכך שעמלו היה לריק, נתרמה על ידי אחרים בממון, או שנתבזה על ידם, וכדומה, לרגעים תבחננו בכל רגע וזמן נבחן האדם כיצד יישם את האמונתו בה' בפועל ממש ומתבטא הדבר בתגובתו, היאך יגיב על הנהגת ה' עמו.

עיקר שלמות האמונה היא שהאדם מכניסה לחיי היום יום שלו, ולא רק כשעומד הוא בתפילה או ביתר הברכות אשר אז יודע הוא להתפלל ולברך ולהכריז על אמונתו יתברך, וכשהוא בא לביצוע הנסיונות התדיריים פתאום הוא אדם אחר המשייך הכל לטבע ולמקרה וכועס ומקפיד ומאשים, הרי בזה מכחיש הוא את אמונתו כאילו והכל נעשה בדרך טבע ומקרה, אם כן היכן אמונתו של זה? !

ומצד אחד קשה יותר האמונה בדברים המצויים והתדירים מאשר באיזה ארוע טרגי יוצא מהכלל, שאז מפעיל האדם את יסודות אמונתו על מנת להשרד ולהחזיק מעמד, או מחמת שאז מתרבים סביבו אוהביו וקרוביו לעודדו ולנחמו, וכמו כן לחזקו באמונה כך שיש לו מסייעים לעמוד בנסיון זה, מה שאין כן במקרים הקטנים והמצויים אין מי שיחזקו על כך, וכאן נצחונו תלוי רק מתוך עבודתו העצמית על אמונתו, ואין מי שיסייעו על כך, וכפי שיגע ועמל עליה לשננה ולחדדה כך יצליח לממשה בכל פרט ופרט מארועי חייו.

יב. על אמונה יש להשקיע עמל ועבודה בלימוד מוסר תפילה והרגל

ובכאן ממש נאמר "אם אין אני לי מי לי", רק עבודה מתוך התבוננות בספרי מוסר, בפרשיות התורה, בברכות ובתפילה שבין כה האדם מברך ומתפלל, יוכל לרכוש אמונה לחיי היום יום שלו, והוא בכך שיתבונן בתפילותיו ובברכותיו שבאמת אין לו משלו כלום ועומד הוא כעני בפתח מול הכל יכול שהכל ממש נעשה רק ממנו, ומפנים זאת לעצמו בתפילתו כי זו בעצם עצת העצות לזכות לאמונה, להעמיק בפשט התפילות והברכות ואפילו בחלקם, ואפשר שיקח לו האדם ברכה או שתים שבה הוא מעמיק ומתבונן ביותר, כגון באשר יצר, ברכת אבות, ברכת המזון ואפילו בחלקה, דהיינו בכמה שיכול הוא לעמוד על נפשו לכוון בקביעות.

והחשוב הוא לזכור לבקש על כל פרט ופרט שנצרך לו, וכמו כן להודות לה' על כל הטבה והטבה, שהוא כלל גדול שלמדנוהו מיוסף הצדיק שהיה שם שמים שגור בפיו, ועל כל שרות ושרות שבא לשרת את אדונו היה מבקש מה' שימצא חן בעיניו ויצליח כמובא במדרש, והיא שעמדה לו להיות מאמין מושלם וכמו שהארכנו לעיל בפרשיות "מקץ - ויגש".

וכמו כן לדבר תמיד מענין אמונה והשגחה ולחזקה בלבו בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך עם חברים ועם בני ביתו ולהרגיל עצמו לחיות חיי אמונה, ואז בס"ד תתכן בו השרשת האמונה, וכפי עמלו ויגיעו כן יזכה שיפתחו לו שערי אמונה ובטחון.

מאמר ה - הנס והטבע

''ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים... '' (**י, ב**)

א. התקופות וניסיהם

מצוה להתבונן באופני הנהגת ה' עם עמו, מצד אחד רואים אנו כי ביציאת מצרים לא מנע הקדוש ברוך הוא את ניסיו בגלוי מעמו, ולא חסך בניסים מהם, אדרבא עשה זאת על צד השלמות המושלמת ביותר מערכת שלמה וארוכה של ניסים, קריעת ים סוף, מתן תורה, הליכה במדבר ארבעים שנה בניסים גלויים ללא חשוך מהם מגילוי פניו, הכל בגלוי ללא הלבשה טבעית וללא הסתרה, והנה מיני אז אט אט הלכה ונעלמה כל אותה הנהגה לחלוטין, מימות יהושע החלה הנהגה טבעית יותר והלכה ונתמעטה ההנהגה הניסית, אחר כך בבית ראשון עוד היו עשרה נסים, בבית שני כבר לא היו, עד שנעלמה ההנהגה הניסית הגלויה לגמרי.

ב. הקב"ה מקפיד על נס שנעשה בחינם

ולא רק שנעלמה הנהגה כזו, אלא ראינו שגם מקפיד ה' שלא תהא הנהגה כזו כמעשה בבנו של ר' יוסי דמן יוקרת (**תענית כד ע"א**) שנענש על עשותו נס שלא לצורך, כשהיה נצרך מזון לפועלים שהעסיק אביו ולא מצא, אמר לאילן התאנה, תאנה תאנה הוציאי פירותיך, והוציאה התאנה פירות קודם זמנה, וכשבא אביו רבי יוסי אמר לו: בני, הטרח את קונך להוציא פירות קודם זמנן יקטף קודם זמנו.

ג. ההשגחה העליונה שומרת על מאזן בבחירתם החופשית של בני האדם

ואם כן יש להתבונן אם יש תועלת בניסים למה שלא יחזרו וישנו בכל דור, ואם הניסים מבטלים את הבחירה ואינם רצויים למה אם כן היתה הנהגה ניסית לתקופה כה ארוכה. ועוד יתבאר מה ענין: ''הטרחת את קונך'' שאמר רבי יוסי לבנו, וכי יש טרחה כלפי שמיא?

ונסביר זאת על פי הרמב''ן בסוף פרשת ''בא'' המבאר, כי מטרת הניסים המפורסמים כדי שמהם ילמד האדם על הניסים הנסתרים. עיי''ש באריכות.

הקב''ה ברא את ברואיו עם בחירה ועבודתנו לעמוד בנסיון, ומצב הבחירה חייב להיות מאוזן, והנה אם הניסים יהיו בגילוי גדול וברצף - יתקלקל מאזן הבחירה לכוון החיובי, שיהיו בני אדם מוכרחים לעשות טוב מחמת בהירות הניסים, וכמו כן אם יהא הסתר פנים גדול מדי - שוב יתקלקל מאזן הבחירה לכוון השלילי, ובני אדם יהיו מוכרחים לעשות רע ולא יהיו חופשיים בבחירתם. לכך אין רצון ה' בהתמדת הניסים המפורסמים, אלא שכשרואה הבורא שעם ישראל במצב ירוד ונצרך ניסים מפורסמים, משנה הוא

את הנהגתו מהנהגה נסתרת להנהגה גלויה, כדי לאזן להם את בחירתם בין הטוב והרע שיהיו הכוחות שקולים.

ד. נס מיותר מקלקל את הבחירה לעשותו "מוכרח" לכוון החיובי

ומכיון שנס שלא לצורך מקלקל את מאזן הבחירה לכך חזינן בגמרא עונש חמור על בנו של רבי יוסי דמן יוקרת שנענש על ידי אביו, אלא שיש להבין את סגנון תביעתו של אביו: "הטרחת" את בוראך להוציא פירות מהתאנה קודם זמנה? ולכאורה מה שייך טורח לבורא שתוציא התאנה פירות קודם זמנה.

אלא, בזה שחולל בנו של רבי יוסי נס שלא לצורך נהרס איזון כוחות הבחירה, כי הבין רבי יוסי שהנס שעשה בנו היה ללא צורך, דאפשר היה להשיג מזונות הפועלים בדרך אחרת - טבעית, כגון להלוות עבורם כסף וכיוצא, רק הקדוש ברוך הוא יודע מתי יש צורך בנס למטרת איזון הבחירה, כי הוא יתברך יודע תעלומות ויודע מתי לצורך האיזון יש צורך בנס מפורסם, וכמו כן הצדיקים שעושים ניסים לצורך כלל ישראל או באופן הנצרך שאי אפשר מבלי נס כפי שגלוי להם, כי אחרת בני אדם ימעדו בעל כורחם להיות מצבם קשה מנשוא את עומס הניסיונות כאשר המה מעל כוח בחירתם, ומאידך כשהנס מיותר ואין צורך בו וכמו שהבין רבי יוסי במעשה דבנו - הרי שאז כשנעשה נס שלא לצורך, שוב נהרס איזון הבחירה, שהרי אז אנשים מאמינים מצד ההכרח ללא בחירה.

וכוונת רבי יוסי "הטרחת" הוא, שבזה שעשית נס שלא לצורך אם כן קלקלת את איזון הבחירה, ויש אם כן צורך לשם איזון הבחירה להגדיל את הניסיונות והרע בעולם כדי שיהיה איזון ביחס לנס האמונה גדול כזה שעשה בנו, וזה "הטרחת" את בוראך להגדיל את ניסיונות והרע אצל בני אותו דור שראו בעיניהם נס גדול כזה, וזה ודאי טרחה כלפי שמיא להרבות את כח הרע וכוחות הטומאה בעולם.

ה. בצאתנו ממצרים הניסים היו בגלוי ובשפע גדול כדי להביא את הבחירה לאיזון שוה

בצאת ישראל ממצרים לאחר גלות קשה בגוף ובנפש הרי שלא היו כלל בעלי בחירה, וכנאמר "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", לכך, לשם איזון בחירתם היה נצרך ניסים מפורסמים שכל רואיהם יכירו וידעו כי אין עוד מלבדו ואפס זולתו.

(ומה שלכאורה קשה ממעשה דר"ח בן דוסא שמצינו שכביכול כן הטריח את בוראו בהדלקת החומץ יתבאר לקמן במאמר ז').

ו. ניסי מצרים נעשו בדקדוק גדול לא יותר ולא פחות כפי הנצרך לאיזון הבחירה לאותו דור ולדורות הבאים

וברור שכל הניסים שעשה הקב"ה היו בדקדוק גדול לא פחות ולא יותר כפי הנצרך בלבד, כי מי כמוהו היודע עד כמה נצרך הנס ועד כמה הנו מיותר, ולא עוד אלא שמחשב

הקב"ה את פעולותיו לפי כל ההשלכות שעתידים להיות גם במשך הדורות הבאים, דהיינו ידע הקדוש ברוך הוא שניסי מצרים שעשאם כפי שעשאם דוקא - לא פחות ולא יותר - יספיקו לא רק לאותו דור אלא גם למשך כל הדורות, ומהם ישאבו כל הדורות כוח לאמונה. והכל בדקדוק, כי פחות מאותם ניסים או יותר מאותם ניסים יהרסו את איזון הבחירה שאף הוא חייב להיות בדקדוק גדול הן לגבי הכלל והן לגבי כל יחיד ויחיד. ובכמות ואיכות ניסי מצרים ראתה חכמתו יתברך כי יש בה די כדי להשריש אמונה בלבות ישראל למשך הדורות כולם, וכאמרנו עד עצם היום הזה בתפילה ובמעשה המצוות "זכר ליציאת מצרים".

אם כן זה ברור שחכמתו יתברך ראתה שתקופת ניסים זו של ארבעים שנה תספיק לאזן את הבחירה של הטוב והרע למשך כל אורך הגלות, דאם לא כן היה נצרך תקופות נוספות של ניסים, ואם לא היו שוב תקופות שכאלה הרי בהכרח שאין צורך בהם, ואם כן, עד כמה נסבול עוד נסיונות עד ביאת משיח צדקנו -אין אתנו יודע, אולם זאת עלינו לדעת שכבר הקדים הקדוש ברוך הוא תרופה לכל המכות והצרות ולכל הנסיונות שהיו ושיהיו עד ביאת המשיח והם ניסי מצרים ודור המדבר, ובלא ספק יש בהם כח לאזן את החושך וההסתר הגדול ולגלות את אורו יתברך גם מתוך החשכה שתהא עד בוא הגאולה, וזאת בכך שנשנן אותם לעצמינו ונתבונן בהם בכל עת, כי כל יסודות אמונתנו נלמדים מיציאת מצרים, יסוד אמונת אין עוד מלבדו, ויסוד אמונת מדה כנגד מדה וכמו שנתפעל יתרו, אמונת שכר ועונש, אמונת הגאולה העתידה ועוד ועוד.

ז. בדרך ניסים שרואה האדם לא יגיע לשלמות עבודת ה' אא"כ ינצלם להתבוננות ולהגדלת העבודה

ויש להוסיף עוד בענין, דמלבד שהניסים מפירים את מאזן הבחירה, עוד גם אין בהם תועלת להשתלמות האדם. השתלמות האדם הינה אך ורק מעבודה עצמית, עמל ויגיעה של התבוננות, תפילה בכוונה, שינון אמונה בפה בכל עת בבקשה ובהודאה לה' על כל פרט, ועמידה בנסיונות האמונה - הדורשים תמימות - כדי לממש את האמונה בפועל. ואם לאו - "כבולעו כך פולטו", אמונה הנקנית ונבלעת לאדם מהתפעלות - אכן באופן מיידי מתרגש הוא ומתעלה, אולם כמו כן עלולה היא מיד להפלט ממנו כמו שנבלעה, והוא לאחר שירד מהתפעלותו והתרגשותו, כי אז פשוט, יחזור לריקנותו הקודמת. והוא כי האמונה כאן לא שינתה אצלו שום טבע ומידה כי לא התבונן בה הרבה במחשבתו ולא העמיק בה לשכנע את ליבו בבחינת "והשבות אל לבבך", שזה

עיקר הקושי שבאמונה, אלא היתה כאן התרגשות שבאה מהתפעלות בעלמא, ואם כן תיכף לאחר סיום ההתרגשות יחזור לעצמו.

והוא מה שראינו בפרעה שאכן התרגש מכמה מכות והחליט מיד לשלוח את ישראל, אולם כאשר "וירא פרעה כי היתה הרווחה ויחזק לבו", והיינו כמבואר, שהתפעלותו היתה מיידית מפחד רגשותיו ולא מהתבוננות, לכן תיכף כשסר פחדו והתרגשותו - שב לקשיות עורפו.

אמנם תועלת רבה ישנה בניסים לצורך אפשרות העמקת ההתבוננות, כי אמונה נקנית רק בהתבוננות והשבה אל הלב, ולכך עוזרים ומסייעים הניסים מאד, כי כאשר מתבונן אדם בניסי מצרים ובגבורתו יתברך וכי אין עוד מלבדו, ומתבונן הוא באהבת ה' לעמו הרי שבכך מסתייע הוא מאד להשיב את האמונה אל ליבו, וזה עיקר העבודה להעמיק ולצייר ציורי ניסי מצרים כדי להפנים זאת עמוק ללבו, וכן בזה שמיישם האדם את אמונתו במקרי חיי היום יום להתמם עם בוראו ולא להרהר אחריו, מחזק בכך את האמונה בלבו, אולם מהתפעלות מניסים שארעו לו גרידא לא יצא לו לאדם כלום.

ועינינו רואות הרבה בני אדם שארע להם ניסים ומקבלים עליהם קבלות שונות מהתלהבותם, ולאחר זמן קצר כשמתקררים מהתלהבותם אינם מקיימים את אשר קיבלו, והטעם היות שאמונתם נקנית רק מהתלהבות והתפעלות, ולא ניצלו את אותה התלהבות להתבוננות והסתפקו בהתלהבות גרידא, ולא הבינו שמטרת הניסים ושינויי הטבע אינם אלא לשם להקל ולסייע על האדם שיבוא ויתחיל להתבונן ולהעמיק, לכך כשלא ניצלו כראוי את מטרת הניסים שאירעו להם הרי מיד כאשר התקררו מהתרגשותם ירדו מאמונתם.

ח. בטבע האדם לברוח ממה שאינו אוהב וממה שמשעבדו להתחיבות

כי זאת לדעת, בטבע האדם ישנם נוגדנים המסירים מלבו חששות ודאגות ויכול האדם לחיות באמונה שיחיה לעולם ולא יקרה לו מאומה ממקרי העולם וכמובא בזוהר: "בר נש אזיל בהאי עלמא וחשיב דדיליה הוא וישתאר בגוויה לדרי דרין", כך שכאשר האדם מתפעל ומתרגש מדבר מה לירא מה', או להתפעל מגבורותיו אם אינו עובד בתפילה ומוסר להחזיק את התפעלותו הרי שהנוגדנים שבטבע האדם יסירו וישכיחו זאת מלבו בכל מיני מחשבות של שטות וטפשות ויחיה באשליות ובשאננות שיקרית כדי להרגיע את עצמו, כלל גדול הוא, האדם בורח מלחשוש ומלהאמין בדבר שהוא שונאו ואינו חפץ בו, וכן בורח הוא מכל המחייבו להשתעבד, כי אין רצון האדם להשתעבד, ולכך

כל מיני הרהורים שיכולים לחייבו ולשעבדו מסירם מלבו, ובאופן טבעי יסתייע לו דבר זה להסירם מלבו אחר שכך הוא טבע האדם.

ט. בשיא התגלות הניסים שלח הקב"ה את עמלק לפי שניסים לבד אין בהם תועלת מבלי שיתבונן האדם ויעבוד על אמונתו

ובזה יבואר בנותן טעם מדוע דוקא בשיא התגלות כבודו יתברך על ישראל ובהופעתו אליהם במלוא הדרו דווקא אז שלח עליהם את עמלק, והלא בזה כביכול יהרס כל אותו בנין האמונה שכביכול טרח הקב"ה לבנות את אמונתם. אולם אינו כן, אלא אדרבא היא הנותנת, לחזק אמונה דרוש התמודדות ולחימה על האמונה ולמסור האדם את נפשו על אמונתו, ודוקא בכך נקנית האמונה לקנין בנפשו, לכך שלח עליהם עמלק לשם התמודדות ובזה תושלם אמונתם.

וזו היתה עיקר כוונתו יתברך בניסים הגלויים שהראה לישראל כדי שיבנו את אמונתם בהתבוננות מעמיקה, ויצטיידו בה לכל המצבים להיות אנשים בעלי אמנה חזקים שלא נתונים למעידות, והיות שמטבע האדם שכאשר יש לו אפשרות להקל מעל עצמו אינו מתאמץ, דחקם הקב"ה למצב שיוכרחו להתאמץ באמונה והוא במלחמת עמלק, ועוד לפני כן כשרדפו מצרים אחריהם והים לפניהם ונדחקו מאד לצעוק לה' בכל כוחם ולהאמין בישועתו.

י. בשיא התגלות הניסים לדור המדבר יתכנו החטאים שחטאו לפי שבדרך ניסים לא מגיעים לשלמות

ובזה יובן הפלא הגדול והוא חטאי ישראל במדבר עם כל ראייתם במו עיניהם ניסים גלויים ונוראים, ואם כן היאך אפשר ליפול למה שנפלו, אלא כאמור כל התרגשות והתפעלות מהנס אינה אלא זמנית בלבד, וכמו שרואים בחוש כשארע לאדם נס חריג בתחילה מספר הוא זאת בהתפעלות ובהתלהבות אחר כך לאט לאט הולכת ופגה לה כל התלהבותו, ניסי ישראל במדבר היו למטרה שיתבוננו מהם ויעמיקו בהם לכוף את טבעם ולבבם ולשנות את דעותיהם ומידותיהם, וההתבוננות צריכה להיות מתמדת דאם יסיח האדם דעתו מההתבוננות הרי שמיד יחזור לאותה ריקנות כמקודם, ולכך מכיון שהיה להם לזמן מה היסח הדעת מאותם הניסים שהרי עבודה קשה היא שנצרכת להתבונן בהם בהתמדה כדי להפנים את הלקחים מהם, לכך לא עמדו בנסיונות שנתנסו במדבר.

יא. היאך ממחישים אמונה לעצמינו מניסי מצרים

והיאך ישריש האדם את מירב התועלת מהנסים הגלויים והמפורסמים עד כדי להשליט בקרבו את אמונת ההשגחה פרטית שיהא בה כדי לכוף את יצריו תאוותיו ומידותיו,

מבואר ברמב"ם - "חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", דהיינו לחדש את ההתפעלות כל פעם מחדש, ולהעמיק בניסי ה' בדרך של לחוש אותם על עצמו ממש כאילו והיה הוא באותו מעמד עד שיחרד מגדולתו ולבבו יבין לירא מה' וליבוש ממנו. וכמסופר על ה"חפץ חיים" זצוק"ל שפעם ראוהו מחייך ושוחק שלא כדרכו, וכשנתקרבו לשמוע במה עוסק הוא שמביאו לידי שחוק זה, ראוהו שקורא בחומש פרשת כינים, ומצייר לעצמו מכת כינים במצרים הכיצד, המונים המונים מפלים כיניהם מעצמם, איש מרעהו, אשה מבתה ובת מאמה, אב מבנו ובן מאביו, וכך מעשיהם בשוק וברשות הרבים - שמור לי ואשמור לך... וכך המחיש מכה זו בציורים שונים עד שמרוב המחשתו מכה זו לעצמו פרץ בצחוק.

וכידוע דרכו של המשגיח הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל היתה להעמיק בנושא ניסי מצרים ולחדש בהם הפוך בה והפוך בה, ומרגלא בפומיה בשם הסבא מקלם שאת האמונה בעיקרה - יכול האדם לקנות מהתבוננות בניסי מצרים, ובניסי המדבר המפורסמים, והמה שיביאוהו להפוך טבעו ולהביאו לכניעה אמיתית לגדלות ה', וכמו כן ההתבוננות בהם תעזור להמחיש לעצמו את השגחת ה' בעולמו.

ואין לך צרה לכלל או לפרט שיהא אפשר לשאוב תקוה ואמונה להחלץ מאותה צרה כמו מהתבוננות בגאולת מצרים, שהיתה גאולה ממצב של אפס הגמור ברוחני ובגשמי לעליה רוחנית עד כדי נבואה ולהישגים חומריים של רכוש גדול - וינצלו את מצרים.

ולפי האמור יצא לנו לימוד לחיי היום יום שלנו, שהרי פעמים וארע לנו ניסים או מקרי השגחה מיוחדים שבזה מאזן הבחירה שלנו נוטה לכוון החיובי, והנו קרש קפיצה עבורנו לפתח את הטוב בקרבנו, לא לחינם ארע לנו כך, ללא ספק כשההשגחה העליונה רואה לנכון לגלות לנו השגחה כנראה שנצרך הדבר לנו לצורך מאזן בחירתנו שלא נמעד, כך שמצד אחד ברור הוא שבנס רואים חסד ה' ורחמיו עלינו, אולם מאידך יש לראות בו כעין חולשה מצדנו שהוזקקנו לנס כזה, וכמו שאמרו בגמרא (**שבת נ"ג ע"ב**) "אוי לו לזה שנשתנו בשבילו סדרי בראשית", זה שמשתנים בשבילו סדרי בראשית זהו מפאת חולשתו, ולכן מזמנים לו מן השמים אפשרות למאזן בכך שיתבונן בנס שארע עמו ויחזק לבו באמונה יתרה בה', ולכן מי שנעשה לו נס ואינו מפיק את הלקחים ממנו להתעלות בעבודת ה' מנכים לו מזכויותיו עבור הנס הזה, מאחר ולא נהיה בו שום תועלת לגביו הרי שהוא ישלם על כך מזכויותיו, משא"כ המפיק לקחים מנסו ומבין שבזה רוצים מן השמים להביאו למדרגה נוספת או לפחות לחזק את הקיים אצלו - אין סיבה שינכו לו

מזכויותיו, ואדרבא הוא בבחינת מי שנעשה לו נס ואומר עליו שירה זוכה ונעשה לו נס אחר כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו (**מכות י' ע"ב**) להעלותו עוד.

מאמר ו - אוהב עמו ישראל

"למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה' "

א. את אשר התעללתי במצרים - מכות בדרך התעללות

מכות מצרים היו בדרך התעללות, מכות שיש בהם ליצנות ולגלוג למצרים, ומדוע לא הענישם הקב"ה בעונשים ופורעניות המצויים בעולם אלא באופנים שונים ומשונים כדם, צפרדע, כינים וכו' שאלו מכות שאינם בנמצא, מכות המבזים את לוקיהם להיות ללעג ולקלס, וכמו שמצינו בפורענות סדום וכדומה, וכמדומה שזו הפורענות היחידה שמצינו בה הנהגה של התעללות.

ועוד יש להבין מה רצתה התורה להדגיש לנו במילה זו של "התעללתי", דמילא במה שמספרת התורה שהוציאנו ה' באותות ובמופתים הוא כדי ללמדנו את גודלו ואת ידו החזקה ויכולתו וגבורתו של הקב"ה, אולם במה רצתה תורה שנחזק עצמנו בתארה לנו שהמכות היו בדרך "התעללתי".

ב. התעללות במצרים היתה מדה במדה בהנהגה גלויה ביותר לבטאת אהבת ה' לעמו ישראל

וההסבר הוא כך, דבודאי הנהגת הקב"ה אף שהיתה בהתעללות עם מצרים היתה הנהגת מדה במדה ממש, דבודאי גם באומות העולם כשנפרע הקב"ה מהם הוא כפי חטאם והכל בדין וביושר, אלא שהנהגה זו של מדה כנגד מדה לא תמיד היא בגילוי כל כך עד כדי שגם בני האדם יראו בעליל וללא רמזים את הנהגה זו, וכאן היתה באופן הגלוי ביותר מאהבת ה' לעמו ישראל. והטעם דאם היו המכות במצרים כדור המבול ששטפם הקב"ה, או כסדום ועמורה שהמטיר עליהם הקב"ה אש וגפרית, שאלו מכות שאינם של התעללות, היה לנו לחשוב שהכם הקב"ה למצרים להיותו חפץ במשפט בלבד, וזו הסיבה שהענישם כדרך שהעניש את דור המבול וסדום ועמורה שהרעו והשחיתו, ומלך במשפט יעמיד ארץ. אולם בגאולת מצרים להיות שאז יצר הקב"ה את עמו להיות לו לעם, וכנאמר: "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו", היה נצרך שיוכיח להם הקב"ה את אהבתו אליהם, כדי שיקנו אימון בו לנצח, וידעו שהנהגתם עם אוהב ולא עם נגיד ומצוה החפץ שיעשה רצונו ותו לו, אלא עם אוהב נאמן שכל כוונתו לתועלתם, ואין לו שום תמורה, רווח ושכר ממעשיהם של בני אדם. כל מעשיהם הטובים הולכים נטו לכספת

שלהם, וכי אין הקב"ה חסר כלום שהוצרך שיושלם לו משהו ממעשה המצוות של בני אדם, בשלמותו אז - כביכול - כן בהווה ובעתיד ואינו משתנה כלום ממעשיהם של בני אדם. וכל כוונתו ביצירה להיטיב לבני אדם כי מדרך הטוב להיטיב.

ואין לומר שהתעלל הקב"ה במצרים לפי שכמו כן הם התעללו בעם ישראל, שהרי בסדום ועמורה כמו כן היו אכזרים ביותר ומתעללים בבני אדם כמובא במדרש, ועם כל זה לא המיתם הקב"ה בדרך של התעללות. אלא כאמור דלכך הענישם הקב"ה למצרים בדרך התעללות לעג וקלס, כדי שיראו עם ישראל את הצדק והמשפט שהיה בכל מכה ומכה כמבואר במדרש היאך המדה כנגד מדה שבכל מכה ומכה, ובכך ראשית ילמדו אמונת שכר ועונש שהיא מיסודות האמונה, ומלבד זאת עוד יראו ויתבוננו גם באהבה העצומה שאוהבם הבורא ומדקדק לשלם לשונאיהם על כל פרט ופרט שהרעו להם ובאופן הנראה גם לעין של בשר, כי מדותיו של הקב"ה לעולם הם מדה כנגד מדה, אולם פעמים נעשית הנהגה זו באופן הנסתר מבני אדם וגלויה רק לפניו יתברך, וכאן במצרים נתן להם לראות הנהגה זו במו עיניהם בגלוי ממש. וברור הוא דככל שאוהב המושיע את הנושע ביותר, כן ינקום משונאיו של הנושע בנקמה גלויה כדי שיודע לנושע אהבת מושיעו, וככל שינקום משונאיו בנקמות שונות ומשונות וכגון של התעללות כן יוכח לנושע גודל אהבת מושיעו אליו.

ג. הפליא ה' לעשות עמנו שהורשינו לשמוח במפלת שונאינו מה שבדרך כלל אין הקב"ה חפץ בכך

ובפרט שנתן להם לראות בשונאיהם ולשמוח במפלתם, דבר שאין הקב"ה חפץ בו, שהרי בסדום ועמורה נאמר (**בראשית יט, יז**): "אל תבט מאחריך" שכן נצטוה לוט שלא להביט בפורענות הרשעים ופירש"י שם: אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול.

ועוד רבות מצינו שהקב"ה חס על כבודן של רשעים כגון גבי שוכב עם בהמה - "וגם את הבהמה תהרוגו", כדי שלא יתבזה החוטא, ואפילו על בלעם חס הקב"ה בהריגת האתון שלא יתבזה בה בטעם כמובא בחז"ל, וכן גבי התלוי על עץ שיש לקוברו וגם העץ שנתלה עליו כדי שלא יאמרו זה העץ שנתלה עליו פלוני ויתבזה.

במכות מצרים לא די בזה שלא חס הקב"ה על כבודן של מצרים בהתעללו בהם שזהו בזיון להם בעצמם, אלא עוד נתן לישראל רשות לראות במפלת שונאיהם, ואדרבא לפרסם באזני בנינו ובני בנינו ולפאר הנס בפרסום המכות וההרחבה בהם וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

וההדגשה בכאן בעצם היא הרבה יותר נקודתית, שהרי כשטבעו המצרים בים ביקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר להם הקב"ה: "מעשי ידי טובעים בים ואתם רוצים לומר שירה", ולא ניתן להם רשות לומר שירה, ואילו ישראל אמרו שירה ברוח הקודש ששרתה עליהם. והשירה תוכנה אינו אך ורק שבח והודיה לה' שהצילם אלא בתוכנה מונח שירה על איבוד מעשה ידיו של הקב"ה וכנאמר: סוס ורוכבו רמה בים... צללו כעופרת במים אדירים..., והיינו כמבואר כאן רצה הקב"ה לבטאת אהבתו לעמו שיוכח אצלם שהוא אוהבם, לכך כביכול חרג הקב"ה מהנהגתו ונתן שיראו ישראל במפלת שונאיהם ואף ישירו לו שירה על איבוד מעשה ידיו למען יתקדש שמו בתוכם לדורי דורות.

ד. "אהבת עולם אהבתנו"

ודבר זה היה נצרך ביותר לעם ישראל, כי ידוע ידע הקב"ה שיהא בעתיד מצבים קשים לעם ישראל באם לא ילכו בדרך התורה ומדת הדין תהא מתוחה עליהם להענישם, ואז יעלה בלבם שהקב"ה נטש אהבתו מהם ואינו חפץ בם, והוא הסובב הגדול לנטישת המצוות כולן או חלקן, בהיות האדם נתפס לחלישות דעת זו וכמו שיתבאר עוד להלן. לכך הוכיח הקב"ה אהבתו אליהם בהפליא את מכותיו בדרך ההתעללות ונקמה בפרעה ובכל מצרים, וכאמור חרג מהנהגתו ליתן להם רשות לשמוח ולשיר שירה במפלת שונאיהם כדי לחזק את אמונת אהבתו אליהם וכאומרינו "אהבת עולם אהבתנו".

ה. אהבת הקב"ה לעמו ישראל אהבה שאינה תלויה בדבר

והדברים יותר מאירים ועמוקים, ע"פ רעיון נפלא שראיתי בספר "נתיבות של ום". נאמר (**במשנה פסחים פ"י מ"ד**): פותח בגנאי ומסיים בשבח - "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו".

והיינו שצריך לפתוח את ההגדה בגנאי של עם ישראל, ויש להבין מדוע?

התשובה היא דאם היו ישראל במצב של התעלות והתרוממות בזמן יצירתם לעם, היה פתחון פה לומר שאהבה עצומה זו שהראה הקב"ה לישראל זהו בסיבת היותם צדיקים וחסידים, ואם כן במשך הדורות כשיהיו עם ישראל במצב ירוד יעלה בדעתם כי זנח הקב"ה אהבתו מהם, וכל מה שבעבר רחש להם אהבה זה מפני היותם צדיקים וחסידים. ולכך אומרת הגמרא בפסחים, בהגדה יש להדגיש שמתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, להדגיש שמצבנו היה אז גרוע ביותר, ועם כל זה קרבנו המקום לעבודתו בחיבה יתרה ובהתעלל בשונאינו לאות אהבה וחיבה יתרה. לומר שאל נחשוב בתקופה מסוימת שישראל יהיו בירידה כאילו וזנחם הבורא אלא אהבתו אותנו הנה אהבה שאינה תלויה בדבר, ואפילו אינה תלויה בשמירת תורה ומצוות.

ו. מדת אהבת ה' באדם כפי המדה שמאמין הוא שה' אוהבו

פרט זה חשוב מאד להאמין בו ולדעתו, והנה אנו אומרים בכל יום "אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו, חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו", ולאחר מכן מברכים בכל יום בשם ומלכות "אוהב עמו ישראל", "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ובכוונה מכוונת סדרו לנו חכמים לומר כל זה לפני שתקנו לנו לומר פסוקי "ואהבת את ה' אלקיך"... שבהם נתבאר המצוה לאהוב את ה' בכל לבבנו ובכל נפשנו, והיינו משום שכדי שנצליח להשריש בקרבנו אהבת ה' לאוהבו בכל לבנו - עלינו קודם להשריש באמונתינו את אהבת ה' אלינו, וכמה שיותר יקבע בלבנו האמונה כי ה' אוהבנו כך נוכל להחזיר באותה מטבע לאהוב את ה', ולכן מאריכים אנו באהבת עולם לומר חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו וכו' וכו'.

לעולם לא נוכל לקיים מצות ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך וכו' מבלי שיהא ברור לנו שהקב"ה אוהבנו אהבת עולם בכל מצב שאנו נמצאים בו.

שהרי אם יחשוב אדם שבמצב מסוים הוא שנאוי אצל ה' היאך יבוא לאהבתו, וכי יוכל אדם לאהוב את חברו כשיודע הוא שחברו שונאו, והיאך אם כן יקיים האדם מצות אהבת ה' כשחושד הוא בהקב"ה שהקב"ה שונאו.

ז. השקפת התורה היפך השקפת בני אדם בביטוי אהבת ה' לאדם

בב' מצבים מצויה סכנת חלישות דעת זו לומר עזבני ה' וה' שכחני, האחת היא במצב של יסורים, והב' במצב של חטא, ועל ב' מצבים אלו יש לנו חיזוק ותשובה ניצחת מיציאת מצרים לפרוך טענה שקרית זו וכאמור שהיא המסובבת לנטוש או לפחות להתפשר בהשגת השלימות.

ונבאר האופן הראשון, שהוא מצב היסורים שאז מצוי מאד הרגשה זו שכביכול משדר ה' לאדם שהוא מואס בו והעובדא שהנהו במצב של יסורים, כשמתיסר האדם בגופו או בממונו הבנתו היא שהקב"ה כועס עליו וכעסו עליו מלווה במיאוס שמאס בו הבורא ושנאוי הוא אצל ה', מה שמקשה עליו להתקרב לה' ולשמח עצמו.

וזו השקפתם של בני אדם היפך השקפת התורה, הגמרא אומרת לנו (**ברכות ה' ע"א**) "וה' חפץ דכאו" (**ישעיה נג, ב**) אמר רבא מי שה' חפץ בו מדכאו ביסורים, השקפת בני אדם, המקבל שפע וברכה זה הצדיק שעושה רצון ה', והוא אות לצדקותו ולריציוו אצל ה' שהרי משופע הוא ברוב טובה, ואילו השקפת התורה היפך מזה, דוקא המיוסר הוא זה שיכול להתבשר שהנו אהוב לה'.

וכמו שאומרת עוד הגמרא שם רבי אליעזר בן יעקב אומר: "את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" (**משלי ג, יב**) מה גרם לבן שירצה לאב [כלומר, מה גורם לבן החוטא שיהיה אהוב לאביו כבראשונה כאילו לא חטא] הוי אומר אלו יסורים.

והמכחיש ופורך הרגשה זו שכביכול משדרת לאדם שנאה בימי יסוריו, הוא ניסי מצרים, שהרי השתעבדנו קשה במצרים, וכנאמר "וימררו את חייהם בעבודה קשה", "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", לכאורה בימים שכאלה שודרה לעם ישראל שנאה ודחיה מהבורא, והאמת היא הלא כתוב בתורה (**ג, ז**) "ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו, וארד להצילו... ולהעלותו מן הארץ ההיא... והנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם". ועוד נאמר לקמן (**כד, י**,) "ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר", ופירש"י שהיא לבנה שהיתה מונחת לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים למעשה לבנים - הרי שמגלות מצרים יש לנו ללמוד לכל הגלויות ולכל הצרות הכלל והפרט שאהבתו וחמלתו עלינו היא חמלה גדולה ויתרה בכל מצב, ואין חלילה לפרש את הענישה כמסר לשנאה או לדחיה.

ועבודה זו היא קשה ככל עבודת האמונה, שהרי הקושי בעבודת האמונה שמתקשה האדם לראות את סיבת ההשגחה בכל אשר יקרהו ולהכחיש את המקרה היא סיבת ראית עיניו את המקרה האוחז עיני בני אדם מלראות את ההשגחה ומכאן הקושי הגדול להתגבר על ראית העין. כן הוא בזה, ראית העין שרגיל בה האדם הוא דכאשר מכעיס הוא למישהו בהכרח שאותו זה שכועס בגללו הרי הוא שונאו ולפחות אינו אוהבו, וכיון שזו ראית העין קשה לאדם להבין שלגבי הקב"ה זה אינו כן, וזו עבודת האמונה לראות את כללי האמונה שלא כפי רגשות ראית העין שלנו.

ח. סיבת רבוי הצרות בעקבתא דמשיחא ובפרט צער העניות

ובפרט בעידן עקבתא דמשיחא איתא (**בחגיגה ה' ע"א**) כל מי שאינו בהסתר פנים אינו מהם, כלומר כל מי שלא נוטל חלק ביסורי חבלי משיח יש לו לחפש ביחוס שלו אם מזרע ישראל הוא, לפי שהגאולה תבוא לזרע ישראל, והסימן לכך להיות מבושר האדם בזכיה הגדולה הזו של "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים", הוא דוקא זה שלוקה בהסתר פנים.

עוגה מרה מתפרסת לפרוסותיה בעידן עקבתא דמשיחא, כל אחד מישראל נוטל פרוסה כל שהיא מעוגה מרה זו והם היסורים לקראת המתנה טובה שהיא הגאולה, ובפרט יסורי העוני והדחקות, וכנאמר "והשארתי בקרבך עם עני וד ל ".

וראיתי בדברי החיד''א (**ואכת''י**) שהסיבה שיתיסרו ישראל בעקבתא דמשיחא הוא על מנת להכניעם ולשבור גאוותם כדי שבכך יהיו ראויים למתנה הטובה של ימות המשיח, דאי אפשר לזכות לגדלות ולשלימות שכזו שנזכה לה בימות המשיח מבלי שתקדם לה כניעה אמיתית, ואין לך דבר המכניע ומשפיל כמו יסורי העוני וההצטרכות לבריות, וכדבריו ממש הסברנו את טעם גלות מצרים לעיל בפרשת ''שמות''.

ועוד ראיתי בספר ''תיקוני זוהר'' טעם נוסף לעניות דוקא, שלקראת הגאולה ימיר הקב''ה את עונש המות אצל רבים - בעניות, שהעני חשוב כמת. והדבר בימינו כל כך אמיתי, שהרי רואים אנו בדורנו בעלי תשובה לרוב, שבעבר עברו על כריתות ומיתות בית דין והנה זה עתה שבים בתשובה שלמה, אזי ככפרה על חיובם במיתות בית דין הוא העניות המזככת ומצרפת ביותר, וכמו שאמרו (**שמו''ר לא, יא**): ''כל היסורים בכף מאזנים אחת והעניות בכף שניה מכרעת את כולם''. ועוד שם: ''כל היסורים שבעולם ולא עניות'' ולכן עניות היא שנמנית בראשונה לארבעה שמנו חכמים שהנם חשובים כמת.

וכמו עלה המות ממש בחלונינו, הנה לאחרונה שומעים אנו על מיתת אברכים צעירים באופן פתאומי, זה משאיר י''ב יתומים, והשני עשרה יתומים, ועוד אסונות נוראים של מחלות הפוקדות אבות ואמהות שניטלים מעל בניהם רח''ל, הרי שבקלות יכולה להתגנב מחשבה שמא נדחינו ונמאסנו מעל פניו.

והעצה לזה לעיין בפרשיות אלו שהינן הן בתקופת סבל והן בתקופת ירידה רוחנית ועם כל זה דוקא בזמן זה התבטאה אהבתו של הקב''ה אלינו במלוא עוצמתה.

ט. חושך שבטו שונא בנו הקב''ה אינו חושך מכמות היסורים המגיעה, וזאת מחמת אהבתו אותנו ומרצונו להביאנו לשלמות הראויה

ועוד יש לראות הוכחה לצד החיובי שביסורים מהפסוק ''חושך שבטו שונא בנו'', על פי מה ששמעתי פעם בשם הרה''צ רבי יעקב שכטר זצ''ל בהבנת פסוק זה דמהו לשון ''חושך'', שהרי לשון חושך הוא כאשר יש כמות האמורה להנתן והאדם חושך ממנה ומפחית מכפי שהיה אמור להיות, ומה שייך זה גבי הכאת הבן.

ועוד מהו ''שונא בנו'' וכי האב שמונע מבנו מכות הינו שונאו והלא לכל היותר נחשב הוא שאינו מבין בתוצאות הענישה עד כמה היא לתועלת, אולם למה שיחשב ''שונא''? ופירש, דפעמים שהאדם רואה שבנו עושה מעשה לא טוב והאבא שופט בדעתו שבן זה בשביל מעשה שכזה צריך לקבל חמש מכות על ידו, כשבא האב לבצע את משפטו על הבן - לאחר שתים או שלוש מכות נמלך בדעתו שדי ומספיק מלהענישו ומרחם על בנו, זהו ''חושך'' - חשב ליתן חמש וחשך מהחמש שתים ונתן רק שלוש, זהו - ''שונא בנו'',

אומר שלמה המלך במעשה כזה אל תחשוב שהנך מגלה אהבה לבנך אלא שנאה, שבכך אתה נוהג בו מעשה אכזריות, כי עלול הוא שלא להשתנות מדרכיו המקולקלים בגלל חשכון זה ואם כן הנך חושב שריחמת עליו אולם בעצם התאכזרת עליו, ואכזריות הרי היא לעולם תוצאת השנאה, ולכך החשיבוהו ל''שונא''. הרחמן האמיתי שדואג לעתידו של הבן מבין שהרחמנות הגדולה ביותר היא להתאכזר עכשיו.

והוא ממש כרופא, שאוי ואבוי אם יחליט להיות רחמן על החולה ול''וותר'' לו על זריקה או על טיפול קשה אחר, הרי שבכאן הרחמנות היא האכזריות הגדולה ביותר, ולהיפך - האכזריות היא הרחמנות הגדולה ביותר.

אם כן גבי הקב''ה שמיסר את האדם אין שייך ''חשבון'' מתוך רגשות, אלא הוא בעל הדין מצד אחד והרחמן הגדול מצד שני היות ומצד רחמנותו נוהג בצדק ומשפט ואין כאן סתירה בהנהגותיו. אלא אם כן יעשה האדם תשובה, שאז הופך את הנהגת הדין להנהגת הרחמים שינהגו בו ברחמים גלויים הגם שמידת הדין אף היא מצד רחמנותו, הא בלאו הכי לא יחשוך הקב''ה כלום ממשפטו והוא לאות האהבה העצומה שאוהב הקב''ה את האדם, שהרי שלמה המלך אומר חושך שבטו ''שונא'' בנו, משמע שהלהיפך זו האהבה, ואם כן גבי הקב''ה שהוא האוהב האמיתי - אין שייך אצלו ענין ''חושך'', שהוא ויתור השייך אצל השונא, ולכך אמרו ''כל האומר הקב''ה וויתרן וכו''' והיינו משום שהקב''ה אוהב אמיתי, וויתור שייך רק אצל שונא שאהבתו פגומה ואינה מושלמת.

י. האופן השני המסכן את אמונת נאמנותו של הקב"ה אצלנו הוא לאחר החטא

ובפרט מצויה הרגשה זו שכביכול זנח ה' את האדם הוא באופן השני שהזכרנו כשהאדם לאחר מצב של חטא, וגם על זו תשובתה בצידה - יציאת מצרים הפורכת לגמרי תחושה מוטעית זו, שהרי ראינו ביציאת מצרים שהיינו בזמן של ערום ועריה - מ''ט שערי טומאה ועובדי עבודה זרה ועם כל זה קרבנו המקום, וכן הוא בכל הגלויות של עם ישראל מעולם לא עזבנו ה, גם כאשר התרחקנו ממנו ביותר, כפי שמובא רבות ביהושע שופטים וביתר דברי ה תנ '' ך.

וכמובא ביחזקאל שבאו זקנים מזקני יהודה ליחזקאל ואמרו לו: עבד כהן, מהו שיאכל בתרומה? ואמר להם: מותר, שהרי הוא קנין כספו, שאלוהו עוד: ואם שחררו רבו, ממשיך לאכול בתרומה? אמר להם: לאו, דכיון ששחררו נסתלקה אדנותו מעליו, אמרו לו: אם כן, גם אנו נשתחררנו מעולו יתברך ומאדנותו, אמר להם יחזקאל בדבר ה': ''חי ה' אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם'', וכי בכסף נמכרתם להקב''ה,

וממשיך שם ואומר: ''והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן'' (**תנחומא פ' נצבים ג', תנא דבי אליהו רבא פרק לא**).
הרי שמצד הקב''ה לעולם היד פתוחה לקבל פושעים וחטאים ואין מניעה מצדו יתברך מלקבל שום אדם וגם לאחר מצבו הירוד ביותר, כמובא בחז''ל שתפסו הקב''ה לירבעם בן נבט להחזירו בתשובה, וגם גבי אלישע שיצתה בת קול ואמרה שוב בנים שובבים חוץ מאחר - איתא בשל''ה הקדוש שלא היתה הכונה שאם היה שב לא היה מתקבל, אלא שעוונותיו גרמו לו שיווצר לו כזה מחסום נורא לתשובתו שתצא בת קול במאמר כזה, אולם אם בכל זאת היה מתעקש בודאי שהיה מתקבל כמנשה שחתר לו ה' חתירה, ומדויק הוא בלשון הבת קול: ''שובו בנים חוץ מאחר'', דהיינו שהבת קול מכרזת שמכולם מבקשת היא לשוב חוץ מאחר שממנו איננה מבקשת, אולם אין במשמעות זו שאם הוא ירצה מרצונו לשוב שלא תתקבל תשובתו.
וכתב הרשב''א בחידושיו (**ח''א רמ''ב**) דהלכה כדברי רבי מאיר דס''ל דבין כשישראל עושים רצונו של מקום בין לא - קרויים ''בנים'' (**קדושין לו ע''א**), דאף שבכל מקום רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, אולם בזה הלכה כרבי מאיר.
והוא הנאמר בנביא ''ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני'' ועל כך עונה הקב''ה ''התשכח אשה עולה, מרחם בן בטנה, גם אלה תשכחנה ואני לא אשכחך''.

יא. החשד על ה' שהנו נוטש את החוטא הוא שקר גדול ומביא לעצבות וליאוש

ישנם מצבים ש''ציון'' סבורה שהנה ועזבני ה', וה' שכחני, וקוב''ה עונה שלעולם אין לה לחשוב כך, אלא זו תחושת האדם הנובעת מיאוש, וזה בעצם ההצלחה הגדולה של היצר להרחיק את האדם מקונו, להשליט עליו מחשבה זו שהנו מאוס ומרוחק, ובמילא נופל הוא לעצבות ולהרגשת ריקנות ומחפש למלא חסרונו בשטותי דעלמא ועד החמורות שבחמורות, וכמו שכן אירע לאלישע בן אבויה בשמיעת הבת קול.
וכידוע האמרה הנפוצה בשם רבי אהרון מקרלין: אין מצוה מיוחדת בתורה להיות בשמחה תמיד, ואין עבירה מפורשת בתורה שלא להיות בעצבות, אולם מה שהשמחה יכולה להועיל שום מצוה אחרת אינה יכולה להועיל, ומה שהעצבות יכולה להרוס שום עבירה אחרת אינה יכולה להרוס.
וברור שאין לך מה שיכול להביא לעצבות כמו מחשבת היאוש - מחשבת עזבני ה', אולם המאמין שלעולם אין הקב''ה נוטש מעשה ידיו וחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח ואף כי יריע אף יצריח (**כלשון אוה''ח הק'**) יבוא בסוף לתיקונו, זהו שיש לו סיכוי לשוב, כי השמחה עדיין במעונו לתלות תקוה בבורא שיקרבהו אליו, כי עדיין חפץ הוא בו.

יב. לגרש העצבות ולהחזיר את הבטחון בה' גם לאחר החטא הוא בכך שמיד ירוץ האדם לחדרי תורה ותפילה ו"באשר הוא" יעסוק בהם

והעצה לגרש מחשבות שטות אלו של עצבות ויאוש הוא בכך שהאדם מרבה בתורה ובתפילה, ובמיוחד לאחר שנכשל בחטא, התורה היא סגולתה עצומה לשמח את האדם וכנאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב", "תורת ה' תמימה משיבת נפש", התורה משיבה את הנפש לישוב הדעת ומצילתה משיבוש הדעת ומדעות המטעות את הנפש להובילה לעצבות ומרה שחורה, והתפילה מחזירה לאדם את האימון בבורא להיות מאמין בו שאכן הקשר בינו לבורא לא נותק ולא ינתק לעולם.

ואם כן כמה מן הטעות לחשוב כמו שחושבים המשובשים שלאחר החטא אין ערך לתורה ומצוות שלומד ומקיים, ועוד מביאים ראיה לשיבושם מדברי דוד המלך בתהילים: "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך" (**תהילים נ, טז**), זהו שיבוש גמור ! דוכי אם עכשיו יעזבו את התורה יש להם סיכוי לחזור פעם למוטב הלא בכך ילכו מדחי אל דחי, וכל כוונת דוד המלך: ולרשע... מה לך לספר חוקי, היינו ברשע שלומד תורה וממשיך ברשעותו ואינו חושב לתקן עצמו, ולומד תורה לשם חכמה בעלמא, אולם זה שחפץ לתקן עצמו, ומתחרט ולומד תורה כדי לנצח יצרו בודאי זו הדרך היחידה להנצל.

יג. הריחוק מהקב"ה הוא אך ורק מצד האדם שמתרחק באמונתו מה' אולם מצד הקב"ה אין הרחקה כלל

ומובא ב"מכתב מאליהו" הא דאין ארור מתדבק בברוך, הוא מצד הארור ולא מצד הברוך, שהרי לא נאמר אין ברוך מתדבק בארור, מצד הקב"ה שהוא ברוך לעולם אין מצדו מונע מלידבק גם בארור הגדול ביותר לקרבו, אלא שהארור מצדו מוטעה ומלובש ברוח עועים המרחיקתו מהבורא מתוך הנחה מוטעית שהנו דחוי ומאוס ואין חפץ ה' בו.

יד. האוהב האמיתי של האדם הוא אך ורק הבורא יתברך

ועוד יתבונן האדם מי באמת אוהבו בעולם אהבה לשם אהבה ולא לשם שום אינטרס. הרי יעמוד מבוהל ומשתומם, שהרי אם זה חבריו וידידיו הלא כל אחד אינטרסנט לעצמו, רוב ככל בני אדם אוהבים את עצמם, אכזרים על אחרים ואם מטיבים לאחרים זה בשביל טובת עצמם - "שמור לי ואשמור ל ך ".

אכן, נמצאים אנשי מעשה ובעלי חסד, אולם עדיין הינם בעלי אינטרס לזכות לחיי עולם הבא וגם להנצל מפורעניות עולם הזה, שחסד וצדקה מצילים מהם.

ואפילו אביו ואמו של האדם בעלי אינטרס הם, ראשית מצד שדורשים המה תמורה שהרי חפצים הם בהחזרת כבוד מהבן שיכבדם, שהרי אם יבזם ויכם ימאסו בו, וגם אם לא ימאסו בו ותשאר אהבתם אליו להיותו בנם, זהו מטבע רחמנותם שאוהבים המה את עצמם ולא יכולים לראות עצמם כואבים בכאב בנם.

כמו שראיתי מעשה בהגר"ח מצאנז שכידוע היה בעל צדקה גדול, ובא פעם לביתו עני ביום חורף קשה וכולו לבוש קרעים, מיד נטל הרב את מעילו מעיל הפרוה ונתן לו, לאחר שיצא העני מהבית רץ אחריו הרב ונתן לו עוד סכום כסף, שאלוהו לרב: לא די שנתת לו את מעילך עוד רצת אחריו להוסיף לו מעות, מאי האי?

ענה להם: את המעיל נתתי מתחילה מתוך רחמנות על עצמי, שלא יכולתי לראות עני זה לבוש קרעים ביום קר כזה, ולי היה קשה וכואב לראותו כך, אני בזה התחסדתי עם עצמי להסיר הכאב ממני, אולם צדקה "למען העני" עדין לא נתתי, לכן רצתי אחריו ליתן לו מעות שלא נבעו מצד רגשותי אלא מצד מצות הצדקה.

כך שאם יתבונן האדם יראה שאין לו שום אוהב שבעולם האוהבו באמת למענו בלבד רק הקב"ה בלבד. הקב"ה לא היה חסר כלום קודם שבראו לאדם, ולא נשלם לו כלום לאחר שבראו לאדם, וכל בריאת האדם היתה למען האדם, וכל מעשה המצוות שהאדם עושה אין לו להקב"ה כלום מזה, הכל הולך לכספת של האדם כמו שהזכרנו למעלה, וזו גילוי אהבה שאינה תלויה בדבר כלל, ולכך אינה בטלה לעולם, דאם כבר שייך מושג משהו בבני אדם להיות אהבה שאינה תלויה בדבר ועל כך באה ההבטחה במסכת "אבות" שאינה בטלה לעולם, על אחת כמה וכמה אהבת ה' לעמו ישראל שהיא נקיה מכל תלות בשום דבר והינה אהבה מושלמת שכן הקב"ה מושלם ומדותיו והנהגותיו מושלמות הן, ואהבתו שאינה תלויה בדבר מושלמת היא בתכלית כיאות לשלימותו, ולכן אינה בטלה לעולם, זו אהבה בר קיימא לנצח נצחים שאין לה ביטול לעולם ובשום מצב.

וכמובא בפסוק (האזינו) "הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם", אומר משה רבנו וכי חושבים אתם שהנכם פועלים משהו לה' יתברך כביכול בעצמו, וכי תעלו בדעתכם שאהבתו אליכם תלויה באיזה דבר שהוא לתועלתו, הלא הוא מצדו לא נגמל מכם כלום, וכל כולו על מנת להיטיב עמכם שהרי הוא עשך ויכוננך יש מאין, ואם כן כמו שלא היה לו שום צורך בך קודם שבראך, כך אין לו שום צורך בך לאחר שבראך, וכל מה שבראך וצווך במצוות התורה הוא רק על מנת להיטיבך באחריתך.

טו. חיזוק מדברי הכתובים על גודל אהבת ה' לעמו ישראל

ויש לנו קצת לראות ולחזק בראיות מהכתובים ומחז"ל את אהבת ה' אלינו למען יחזק לבנו באמונה זו, כי ממנה יסוד ופינה לחזור תמיד למצב רוחני מעולה ולא להתפתות לטעות הנוראה של "עזבני ה' וה' שכחני".

בבראשית רבה פ', ז': אמר רבי שמעון בן לקיש: בשלוש לשונות של חיבה חיבב הקב"ה את ישראל: בדביקה, בחשיקה, בחפיצה.

"בדביקה" - שנאמר: "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם" (**דברים**).

"בחשיקה" - שנאמר: "חשק ה' בכם" (**דברים ז', ז'**).

"בחפיצה" - שנאמר: "ואשרו אתכם כל הגוים, כי תהיו אתם ארץ חפץ" (**מלאכי ג', י"ב**).

רבי אבא בן אלישע מוסיף עוד ב' לשונות של אהבה שחיבבנו בהם הקב"ה:

אהבה - "אהבתי אתכם אמר ה'" (**מלאכי א', ב'**): דיבור - "דברו על לב ירושלי ם ". עד כאן המדרש.

טז. אצילות נשמות ישראל ממקום עליון מאד סיבה לקשר נמרץ בין המאציל לנאצלים

ועוד מענין אהבת ה' לעמו, מובא בספר "ראשית חכמה", שער האהבה פרק ג':

והיות האבות מרכבה למעלה, הוא מרוב אהבתו יתבדך אלינו להשפיע להם נשמות קדושות מלמעלה, כמו שבארו רבי שמעון בר יוחאי בזוהר, (מתורגם ללשון הקודש) : **אשריהם ישראל שהקב"ה קרב אותם אליו מכל אומות העולם עובדי עבודה זרה ובחר בהם, וממקום רחוק קרב אותם אליו. וזה שנאמר: "כה אמר ה' בעבר הנהר ישבו אבותיכם". וכתיב: "ואקח את אביכם מעבר הנהר". והקשה בזוהר הקדוש שדבר זה הרי כבר ידעו ישראל ויהושע. ובשביל מה אמר להם זאת יהושע? ומתרץ הזוהר: וודאי סוד הדבר - כי חסד גדול עשה קוב"ה עם ישראל, שבחר בהאבות ועשה אותם מרכבה קדושה לכבודו והוציאם מנהר העליון היקר והקדוש.**

ומסביר ה"ראשית חכמה": שחסד גדול עשה הקב"ה עם ישראל להוציא להם שורש נשמות מלמעלה מעלה, ולא קדם באבות איזשהו מעשה או התעוררות מצדם כדי שיאציל הקב"ה נשמותם מעבר הנהר, שהוא מקום קדוש לנשמותיהם של ישראל - אלא הוא חסד מעם ה'. וזהו ענין טבע מילת חשק ה', שהחשק והתעוררות האהבה התחיל מאתו יתברך ללא הכנה מצדנו.

אם כן הרי שהדבר התחיל מחסד ה' להאציל נשמותינו ממקום עליון ונשגב, והוא הסיבה לקשר נמרץ בין הבורא המאציל לנשמותינו הנאצלות להיות הקשר בלתי נפרד בחינת קוב"ה וישראל חד הוא, והוא חסד ואהבה שאינה תלויה בדבר.

יז. אהבת ישראל תלויה במדת אמונת אהבת ה' לישראל

בחיזוק אמונה זו שה' אוהב ישראל לעד, וזמני היסורים ומצבי החטא אינם משדרים דיחוי מיאוס או שנאה ח"ו, ובחיזוק האמונה שעל אף האמת שהקב"ה אוהב צדקה ומשפט וכנאמר "כי אני ה' אוהב משפט" (**ישעיה סא, ח**) אומנם אין זה על חשבון אוהב עמו ישראל, וכרבי מאיר דבין בזמן שעושין רצונו של מקום ובין לא עושין קרויין בנים, באמונה זו תלוי העמוד הגדול של אהבת ישראל.

והוא פשוט, דהיאך ימלא ליבו של אדם לשנאת מאן דהוא כשהקב"ה אוהבו, אלא ודאי אימתי יעז אדם לשנאת מאן דהוא, זהו רק כאשר אמונתו מפוקפקת באהבת ה' לעמו ישראל, וחולשה זו קיימת אצלו שבעידן יסורים או חטא משתדרת שנאה לסובל או לחוטא, ומכאן מעז הוא לסבור את פלוני מותר לשנוא אחר שמסתמא ה' שונאו, וכן את פלוני מותר לדחותו אחר שדחוי ומאוס הוא אצל ה' וכדומה.

ואילו היה חזק באמונתו שה' אוהב עמו ישראל לעד לא היה מעז לדחות למאוס ועל אחת כמה וכמה לשנאת מישהו מישראל.

וכמשל הידוע מה"חפץ חיים" בב' בני אדם שרבו ביניהם, ובאו לאחד היריבים כדי לפייסו להשלים עם יריבו, וענה עם פלוני אסור להשלים, הוא אדם רע מושחת וכו', אמרו לו היאך תאמר כן והלא ראינו שרב העיר כל כך מחבבו ומוקירו למאד, ובכן כששומע זאת אולי מתחיל לחשוב שמא הוא טעה, וכשאומרים לו לא רק רב העיר מוקירו אלא גם גאון מפורסם פלוני ששמעו הולך בכל המדינות הוא כמו כן מוקירו לאותו אדם, בודאי שיותר יכנס הספק בלבו שהוא טועה, ואם יאמרו לו על גדולים שכבר שבקו חיים מגדולי הדור הקודם שאף הם היו מוקירים לאותו אדם בודאי ישתכנע לאט לאט שהוא טועה, וככל שיגדילו בעיניו את הוקרתו של יריבו להיותו יקר וחביב אצל גדולים וחשובים יותר, כן ביותר יצא הספק מלבו.

ובכן כשישנה האמונה שהקב"ה אוהב עמו ישראל, ויש לו להקב"ה חביבות לכל יהודי ויהודי באשר הוא, והקב"ה רואה בו נקודות טובות, כמה בזה יירא האדם מלהעלות שנאה בלבו על חבירו, וכידוע האמרה המפורסמת כשאדם אוהב את חבירו כן אוהב הוא את בנו של אהובו.

ובכאן באמת יהא לאדם קנה מדה למדוד את אהבת ה' אצלו והיא כפי שהוא אוהב את כל אחד ואחד מישראל. והיינו כמבואר, דמאחר וכל ישראל אהובי ה' המה ובניו של מקום הם, אם כן כפי שהנך אוהבם כן יורה מדת אהבתך את ה' כי האוהב את האב אוהב את בניו, ולהיפך ח"ו, להיפך.

וראינו שאצל הצדיקים אוהבי ה' באמת, היתה בד בבד מדה זו של אהבת ישראל אצלם בכל לבם, כי הא בהא תליא דהאוהב את האב אוהב את בניו.
ועוד נתבונן דבידידים האוהבים מאד זה לזה, בהכרח שאוהב הידיד לבן ידידו גם כאשר אינו מושלם במעלותיו, איך שהוא ובאשר הוא רוכש הוא לו אהבה להיותו בן אהובו, כך שמדת אהבת ה' נמדדת כפי מידת אהבת ישראל שבנו לכל יהודי באשר הוא, והוא פשוט שכך מחובתינו, שהרי אם הקב"ה צוונו לדון לכף זכות ולאהוב כל אדם, וכי הוא לא מקיים זאת, הלא ודאי שכמו כן דן הוא לכף זכות את החוטאים כמו שצוונו, והיאך אם כן ירשה האדם לעצמו לשפוט בצדק שמותר לשנאת או לדחות ולמאוס לאדם מישראל, וללא ספק שכל החלטה כזו היא אינה מצד הטוב שבאדם אלא מצד הרע, ובפרט שה"לשם שמים" שלנו לקוי כידוע לכל אחד, ואם כן איך לא יחשוד האדם את עצמו שהנו טועה בהשערתו מלדחות או למאוס מאן דהוא מישראל, ובמצוה זו תלוי שורש כל המצוות, וכמו שאמר רבי עקיבא: "ואהבת לרעך כמוך" - הוא כלל גדול בתורה ואידך זיל גמור, ולכך לא לחינם רבות הן ההצדקות השקריות בלב בני אדם לדחות ולשנאת בר ישראל, כי בזה האופן מצליח היצר לדחות את האדם מכל מדריגות הקדושה.

מאמר ז - כל הגדול מחבירו נתבע על שלימות אמונתו יותר מחבירו

"מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו" (**שמות יד, טו**)

א. מה תצעק אלי?!
ויש להבין מה טענת הקדוש ברוך הוא למשה באומרו מה תצעק אלי, וכי מה יותר מתאים בזמן מצוקה שכזה - הים לפניהם ומצרים מאחריהם - מאשר לצעוק לה', ועוד יש להבין מהו "דבר אל בני ישראל ויסעו" וכי להיכן יסעו והלא הים לפניהם.
ובמאמר זה נשוב לבאר באופן אחר את היתר אמירת שירת הים לבני ישראל מה שלא הותר למלאכים מסיבת: "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה"?!
ועוד יתבאר במאמר זה מדוע אמרו בני ישראל שירה רק על הים ולא עוד קודם לכן כשיצאו בממצרים ברכוש גדול?

ב. אי אפשר שיארע נזק לאדם בהיותו מדבק מחשבתו בה'
ונקדים דברי הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (**ח"ג פנ"א**):
ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו השם יתברך בדרכים האמיתיים, ושמחתו במה שהשיג [כלומר, כשמפנה האדם מחשבתו ומדבקה בהשם יתברך ושמח בדבקותו], אי

אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות, כי הוא עם השם, והשם עמו. אבל, בהסיר מחשבתו מהשם, אשר אז נבדל מהשם - השם נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו, כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מיד המקרה, הוא השפע ההוא השכלי וכו'.

והנה התאמתה אצלי זאת האמונה גם כן מדברי התורה, אומרו יתברך (**דברים לא, יז**): "והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה". ומבואר הוא, שהסתרת פנים הזאת - אנחנו סיבתה, ואנחנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אומרו (**שם, יח**): "ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה", ואין ספק כי דין היחיד כדין הציבור.

הנה התבאר לך, כי הסיבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה, ויהיה מזומן לאכול כבהמות, הוא היותו נבדל מהשם. אבל מי שאלוקיו בקרבו, לא יגע בו רע כל עיקר. אמר ה' יתברך (**ישעיה מא, י**): "אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלוקיך", ואמר (**שם מג, ב**): "כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך וגו'", כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, יתדבק בו ההשגחה וייגנעו ממנו הרעות כולם. ואמר דוד המלך ע"ה (**תהלים קיח, ו**): "ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם וגו'".

עולה לנו מדברי הרמב"ם שבעצם שיא פסגת השלימות היא הדביקות בהקדוש ברוך הוא, והעובדא שיש בכוחה להשליט את האדם על כל הקמים עליו, והטעם הוא שכאשר האדם נדבק באמונת אין עוד מלבדו, כפי שמבטל כל התיחסות לשום כח בעולם מלבדו יתברך, הרי שבאותה הנהגה מדה במדה נוהג עמו ה' בדרך נס מעל כל הכוחות כולם, אם מצליח הוא להדבק בשלימות בה' ולבטל לגמרי כל הכוחות מליחס להם שום כח - נושע לגמרי, ואם מצליח להדביק מחשבתו אבל לא לגמרי אז ישועתו כמו כן לא לגמרי.

ג. סגולה גדולה ונפלאה שלא יוכלו לשלוט על האדם שום כוחות שבעולם ואפילו כשפים

וראה בדברי הגאון ר' חיים מולאזי'ן מה כוחו של הדבק באמונת אין עוד מלבדו, ואלו דבריו המובאים בספר "נפש החיים" (**שער ג' פרק י', ב**):

ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו, ולא יעשו בו שום רושם כלל, כשאדם קובע בליבו לאמור הלא ה' הוא האלוקים האמיתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כוח בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו, ומבטל בליבו בטול גמור ואינו משגיח כלל

על שום כוח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא, כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל. וזהו הענין הוא כוונת הזוהר בהקדמה (דף י"ב סוף י"א) **"פיקודא רביעאה למנדע דה' הוא האלוקים כמה דאת אמר "וידעת היום וגו' כי ה' הוא האלוקים" ולאתכללא שמא דאלוקים בשמא דהוי"ה, וכד ינדע בר נש דכולא חד ולא ישווי פרודא, אפילו ההוא סיטרא אחרא יסתלק מעל עלמא וכו' והבן.**

ד. מי שאמונתו ברורה יכול לפעול ניסים ונפלאות ולשנות הטבע אחר שאין אצלו מושג של טבע

עוד מדברי קודשו של הרב "נפש החיים":

וגם יגזר אומר ויקם לו לפעול ענינים וניסים נפלאים היפוך סידור כוחות הטבעים, כיון שמשעבד ומדבק טוהר אמונת לבבו באמת בל תמוט רק לו יתברך לעד, ואצלו יתברך הכל שווה כל רגע לפעול בסידור הטבע שקבע, או היפוך סידוד הטבע, כמו שמצינו בדבי חנינא בן דוסא שהיה גוזר אומר ופועל כפי רצונו בכל היפוך סידור הטבע, כאומרו "מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק", רצה לומר, הלא אצלו יתברך שווה זה כמו זה כנ"ל, וכן הספיק הקדוש ברוך הוא בידו, וכהנה רבות איתו כמובא בש"ס מנפלאות עיניניו, וזה היה ענין האבות הקדושים כל ימיהם, כי המה בנוראות צדקתם וטהרת קדושת ליבם, היו מדבקים מחשבתם לרצונו יתברך כל ימיהם בלי הפסק רגע, וביטלו ברצונם כל הכוחות שבעולם ולאפס ותוהו נחשבו אצלם, ולכן זכו גם לניסים נפלאים בשידוד המערכות וצבאיהם כנ"ל, ולכן נתייחד שמו יתברך עליהם להקרא אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב, וכאומרו יתברך בעצמו "אלוקי אבותיכם", ולזה אמרו ז"ל: האבות הן הן המרכבה.

ה. הנהגת מדה כנגד מדה מחייבת שכאשר האדם לא רואה בטבע כטבע אלא כנס שכמו כן יהפך לו הנס כטבע

וכידוע שהנהגותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מידה, ואם כן כשם שאדם זה אינו רואה בהנהגה הניסית כהנהגה חריגה וכטבעית היא אצלו בהיות שברור לו שזו ההנהגה האמיתית, וכל מה שמתנהג העולם בדרך טבע זהו אינו אמת, אלא זו הנהגה המעלימה ומסתרת את ההנהגה האמיתית שהיא ההנהגה הניסית, וההנהגה הניסית היא טבעית אצלו, הרי שזוכה הוא שהנהגה זו תנהג אותו בכל ענייניו, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. וביתר עומק, אין הקדוש ברוך הוא עושה ניסים למי שחושב ורואה את ההנהגה העל טבעית כניסית, אולם הרואה את ההנהגה הניסית כטבעית הרי שלגביו

אין הנהגה ניסית נחשבת לנס, ולמה שלא ינהגו עמו בדרך נס אחר שהטבע אצלו נס ואין הוא רואה בטבע פחות ממה שרואה הוא בנס, הרי שלגביו אין נחשב שנעשה לו "נס".

ו. מדרגת רבי חנינא בן דוסא היתה לראות שוה חומץ הדולק כשמן הדולק

והוא הנאמר אצל רבי חנינא בן דוסא - "מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק" ודלק החומץ. ונתבונן, מילא אילו היה רבי חנינא נושא תפילה ותחינה לה' שידלק החומץ, מובן מדוע זכה שידלק לו החומץ, שהרי תפילתו נתקבלה ואילו אצל שאר בני אדם אין כל כך כח בתפילתם, אולם הרי לא נשא הוא תפילה אלא אמר משפט פשוט ותמים שיכול כל יהודי מאמין להאמין בו ולאומרו, שאכן "הכל יכול" שאמר לשמן ידלק יכול לומר לחומץ וידלק, ואם כן היאך פעלה אימרה זו דווקא אצלו ולא תוכל לפעול היא אצל כל אדם?

התשובה היא, היות ובכל ימות השנה כשראה רבי חנינא שמן דולק התפעל והתרגש מנפלאות ה' וראה בטבע זה נס, ולכן לא הבין שנצרך יותר נס כדי שידלק החומץ, לפי שרבי חנינא בן דוסא אמונתו בבורא היתה קבועה בליבו לאמר: הרי גם שמן שדולק זהו נס גמור אחר שנעשה זאת מגזירתו יתברך לצורך הבריאה, ואם כן למה נצרך יותר נס לחומץ שידלק, וכי בשביל שבשמן הדולק הורגלנו ובחומץ לא הורגלנו ישתנה הדבר מעצם הפלא של הבריאה? !

לעומת זאת שאר בני אדם שאינם מתפעלים ומתרגשים משמן הדולק ונחשב אצלם הדבר כטבע, ואילו חומץ נחשב לנס חריג - אינם ראויים לנס כזה, ולכך רחב"ד שדבק באמונה זו דלק לו החומץ, כיוון שלגביו אינו נחשב שנעשה לו נס, כיון שהנהגתו של רבי חנינא לראות את השמן הדולק לא פחות נס מחומץ הדולק ותרוויהו כהדדי לגביה.

ז. ההבדל בין הנס שאירע לבנו של רבי יוסי דמן יוקרת שנענש עליו לנסו של רבי חנינא בן דוסא שלא נענש עליו

ואין להקשות מדוע לא חש מלהטריח את בוראו להדליק החומץ כמו שהקפיד רבי יוסי דמן יוקרת על בנו על שהטריח לבוראו להוציא תאנה קודם זמנה (**כמובא בגמרא תענית כד**), ההבדל הוא, בנו של רבי יוסי הבין שזה נס שתוציא התאנה פירות קודם, זמנה ועם כל זה לצורך הפועלים שיטלו שכרם גזר שכך יהא, ואם כן הבין שלדעתו הנהו מטריח את הבורא עובדא, שהוצרך לגזור שכך יהא, ובכל זאת עשה זאת, לכן הקפיד עליו אביו, אולם רבי חנינא בן דוסא הגדיל והפליא באמונתו ולא ביקש או גזר שידלק החומץ אלא קבע בליבו שבעצם אין צורך לגזור או לבקש, ולא נגרם לו התפעלות כל שהיא מחומץ הדולק יותר משמן הדולק כך שלא הבין שיש פה מושג של מטריח כלל,

ולמדרגתו שהתפעלותו שוה בשמן הדולק כמו החומץ הדולק אין הוא מטריח בכך את הבורא כלל, ובדרך זו נהג עמו ה' מבלי להקפיד עליו כלל.

וכן לא יקשה מיתר הניסים שמצינו שעשו גדולי ישראל כרבי יהושע שהוכיח אמיתות דבריו מכותלי בית המדרש, שזה היתה לו בכוונה להעמיד התורה על אמיתותה, או לצורך כלל ישראל כחוני המעגל לירידת הגשמים, דהתם נמי ליכא למימר "הטרחת", אחר שכוונתם למטרה נצרכת לכך אין באחריותם "הטרחה", גם אם אין מדריגתם כרבי חנינא בן דוסא אחר שיש להם כוונה לכלל ישראל במעשיהם, דלא כמעשה בנו של רבי יוסי בהתאנה, שהבין רבי יוסי במעשה דבנו שלא היה צורך במעשה זה דוקא כדי להביא אוכל לפועלים ולכך הקפיד על בנו.

ח. מדוע הניסים אינם מצויים אצלנו ואף שאנשים מאמינים אנחנו

ולכך גם אין ניסים גלויים לרוב בני האדם, כי התיחסותנו לנס הוא אחרת מן הטבע, ויש לנו התפעלות מהנס ואילו מהנהגתו הטבעית של הבורא איננו מתפעלים, לכך אחר שאיננו ראויים לכך שישתנה הטבע עבורנו איננו זוכים לנס, אולם רבי חנינא בן דוסא שראה הכל בשוה, ראוי היה שיעשה לו נס, ואף שאין דרכו של הקב"ה לעשות ניסים בחינם, וזה יחשב לכאורה כחנם, דמה בכך שערב שבת אחד לא יהא בביתו נר דולק, נר דולק זה הרי מצוה - ואונס רחמנא פטריה, אולם זכה לזה כיון שלגביו לא חשיב שנעשה לו נס כיון שמצידו אין הוא רואה בדבר כנס יותר מאשר שמן הדולק. והנהגת הקב"ה עם האדם כפי מה שהוא.

ט. בנ"י במצוקתם - מצרים מאחריהם והים לפניהם - נדרשו להיות בטוחים שיארע להם נס באופן של שידוד מערכות הטבע, ונדרש מהם לראות זאת כדבר טבעי

הבדל מהותי רואים אנו בין הניסים שנעשו לעם ישראל עד שנקרע להם הים לבין הנס הגדול של קריעת הים, עד עתה קודם הנס הגדול של קריעת הים - עם בני ישראל קבלו את הניסים מבלי אתערותא מצידם, הניסים היו אצלם בבחינת חסד ומתנה, שהרי לא עמלו עליהם בהתמודדות ובנסיון כל דהוא אלא קבלום במתנת שמים כי לא היו להם כלים להתמודדות מחמת קושי השעבוד בגוף ובנפש, אולם לאחר שכבר ראו במו עיניהם ניסים - עשר מכות ויציאה ממצרים ברכוש גדול - וינצלו את מצרים, אז כבר דרש הקדוש ברוך הוא מישראל ליישם את אמונתם ובטחונם בו בפועל ולכך קלע אותם הקב"ה שוב למצוקה נוראה שלא היה כמותה בפחד עצום ונורא שהנה מצרים מאחריהם ומעתה יטלו את כל רכושם ושללם, וישובו להשתעבד בהם במשנה פרך קשה יותר מקודם, ואז בשעת צרה נוראה זו דרש הקב"ה מהם לבטוח בו וצוה להם ע"י

משה רבנו בשעת צרתם ומצוקתם ''דבר אל בני ישראל ויסעו'', אחר שראו כל כך הרבה ניסים וכבר יש להם ללמוד שבעצם הנס הינו הנהגה טבעית אצלם כי אחר מה שראו במו עיניהם עד עתה מלומדים המה בכך, כאן כבר דרש ה' מהם התמודדות עם מבחן קשה באמונה ובטחון בה', כי בכך בעיקר קונים אמונה בהיות האדם עומד במבחנים קשים ומסובכים ועם כל זה לא מצליחים מצבים אלו להזיזו מאמונתו, ולכך עתה דרש ה' מהם שיבטחו בו ליישם אמונתם הלכה למעשה בפועל ממש, ולכן אמר למשה מה תצעק אלי דהיינו אין להם אפילו להתפלל.

ויבואר מדוע אין הזמן היה אז אף להתפלל על פי מה שכתב בספר ''בית אלקים'' להמבי''ט דתפילה הינה אמצעי ולא מטרה. כי התפילה תורה על בקשת נס, ואכן התפילה נצרכת היא תמיד במטרה לחזק בליבותינו את הבטחון שהוא התכלית הנדרש מהאדם דהיינו ליישם את אמונתו בפועל, כי מבלי שיבטא האדם באבריו דהיינו בפיו את אמונתו תדעך בקרבו אחר שאין לה ביטוי, ולכך מטרת התפילה להביא לידי ביטוי חיצוני את האמונה הנמצאת בפנימיות, כך שהתפילה היא אמצעי למטרה שהוא חידוש וחידוד האמונה בקרב האדם, וכאן בנ''י לפי מדריגתם נדרשו לפעול במטרה ישירות ללא אמצעי ומיד לעשות פעולה המבטאת בטחון מושלם בה', ולכך נדרשו לבטוח בה' ולראות בנס שעומד להתחולל אצלם כדבר טבעי שמוכרח שכך יהיה מבלי להסס ולפקפק עליו, ונדרשו לבטל את כל כוחות הטבע ולסלק את הדאגות והפחדים מכוחות זרים ולא לראות בשום כח ככח מצד עצמו מבלעדו יתברך, ולא היה לפי מדרגתם לגשת למלאכה זו דרך אמצעי שהוא התפילה, וזהו ''מה תצעק אלי'' לחזק בטחונך בי בדרך צעקה ותפילה, שזו אמצעי למטרה שהיא הדביקות, ''דבר אל בנ''י ויסעו'' - יש להם להאחז בבטחון בפועל ממש וליסוע בים מתוך בטחון בי שאצילם, ולראות בהצלתם בדרך נס כדבר טבעי ומוכרח, וכאמור לעיל הנאחז ומתדבק בבורא אין שום נזק יכול לשלוט בו, ודבקות פשוטה זו רצה מהם הקב''ה באותה שעה כדי שיהיו ראויים למצב שלא יוכל לשלוט בהם שום כח שבעולם לא מצרים שמאחריהם ולא מי הים שלפניהם.

י. בנוסף לבטחונם בה' שבודאי יארע להם נס נדרשו בנ''י לממש את בטחונם בכניסה בפועל לתוך הים ואפילו עד חוטמיהם ולהיות עדיין בטוחים בנס שיארע

ולגבי שאלה שניה מהו שנצטוו בפעולת ''ויסעו''.

מובא במדרש רבה ''בשלח'' על פסוק ''ויבוא ישראל ביבשה בתוך הים'' שנכנסו ישראל לים עד ברכיהם ולא נקרע הים, עד מתניהם ולא נקרע, עד חוטמיהם - ואמרו הושיעה אלוקים כי באו מים עד נפש, ונבקע.

אדם יש לו משפט קשה ומסובך, אומרים לו חבריו מביני דבר, כי משפטו נראה קשה ומסובך וכפי הנראה שיצא דינו למאסר ממושך, וכששואל הוא אימתי מועד משפטו, אומרים לו בעוד שנה, הרי כששומע שמשפטו בעוד כשנה רגוע הוא ושלוו מתוך מחשבה שהנה יש לו הרבה זמן להתארגן ולהתכונן בהגנה עצמית. אולם אם אומרים לו שמועד משפטו בעוד כיומים מיד נתפס ליאוש נורא, וכי מה יוכל לעשות ביומים.

כמו כן לגבי פרנסתו של אדם, אדם שיש לו פרנסה לעוד שנה בנקל הוא לו לומר כשנשאל מה יהיה בעוד שנה: ה' ירחם, יעזור ה', וכו', אולם ככל שמתקרב סוף השנה, כבר הולך ורופף בטחונו בה'.

אולם נתבונן מה השיעור של זמן שמצווים עלינו בתורה ובחז"ל לתלות תקוה ולא להתיאש הלא הוא כהרף !עין, וכנאמר "ותשועת ה' כהרף עין", וכן בחז"ל (**ברכות י' ע"א**) אמרו: אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים, דהיינו לדעת רבותינו אם יש לך שיעור זמן מועט עד הפורענות אפילו של כהרף עין מחויב אתה לתלות תקוה וציפיה כאילו יש מרווח זמן ארוך ביותר. אם כן המאמין השלם עושה חשבון כמה "הרף עין" יש במשך יומיים הלא אלפי אלפים, ואם כן שלוו הוא ורגוע בכך שיש לו הרבה זמנים שיש בהם כדי שיעור ישועה, כי כך קבעה לנו התורה שיעור הבטחון, וכמו שקבעו לנו שיעורי כזית כביצה ורביעית - כן קבעו לנו שיעור בבטחון - כהרף עין, שכל שאדם בתוך שיעור זה סמוך לצרה - עדיין מחויב הוא לבטוח בה' ולא להתיאש מישועתו.

וזה מה שרצה הקדוש ברוך הוא ללמד למשה ולישראל ולתבוע זאת מהם כי היה זה לפי מדריגתם לתבוע זאת מהם, כי באמונה כל אחד נתבע לפי מדרגתו, אמנם הים לפניכם אולם אפשר עוד כמה פסיעות להלך מבלי שיפגע הים בנפשם. ואם כן מחובתם להמשיך וליסוע ולהחזיק בתקווה וציפיה שהישועה בוא תבוא, והנה נכנסים המה לים עד ברכיהם ועדיין לא נבקע הים, כי דרש מהם הבורא להאמין בו ביותר, ואם כן עליהם היה להמשיך בתוך הים עוד פסיעה והנה הגיעו המים עד מתניהם, ועדיין לא נקרע הים כי עדיין דרש מהם השם יתברך עוד תקווה וציפיה, עד הרגע האחרון ממש. ובני ישראל הבינו ענין זה ולא נסוגו והמשיכו ללכת עוד עד שהגיעו המים לחוטמיהם, כי הבינו שהקדוש ברוך הוא דורש מהם למצות את בטחונם בו בתכלית ולכך דורש הוא מהם אמונה ובטחון תקווה וציפיה לישועתו עד הרגע האחרון ממש, והוא דככל שעדיין ישנו שיעור הרף עין הסמוך לסף הצרה עדין ישנה תביעה לסמוך על ישועתו יתברך, ולפי מדרגתם אז היה בידם הדבר, ולכך נתבעו על כך ועמדו בכך.

והגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל היה אומר: הקדוש ברוך הוא ציווה לבני ישראל על ידי משה "ויסעו", מֶה היה לוֹ בני ישראל היו מפחדים ליסוע מחמת הים שלפניהם ולא היו עוצרים כח ועוז בנפשם להמשיך וליכנס בתוך הים ביבשה, ומפחד ליבם היו עומדים על עומדם, הרי שהיו בסכנה עצומה להצלתם בכלל, שהרי מבלי עוז בטחונם לא היו ראויים לגאולה.

יא. בהיות ומדרגתם של ישראל היתה אז נפלאה באמונה נתבעו לבטוח בתשועת ה' שתהא כהרף עין ממש, וכשישמו בטחונם זכו בדין לחסד ה' ולכן הותר להם לומר שירה

וכאמור - לא די בכך, שאם לא היו נכנסים לים כלל לא היו ראויים לנס, אלא גם אם היו נכנסים לים ובראותם כי המים עד ברכיהם ולא נעשה עדיין שום נס ואז היו מחליטים לעצור - לא היו ראויים לנס, וכן אם היו הלאה נכנסים עד מתניהם ונעצרים בראותם כי הים טרם נבקע, כמו כן לא היו ראויים לנס. ורק בזכות עוז בטחונם בה' להמשיך וליסוע בתוך הים עד חוטמיהם רק אז זכו שיבקע להם הים, כי לפי מדרגתם הנפלאה אז באמונה נתבעו לבטוח בה' בתשועת ה' שתהא כהרף עין ממש שהרי משהגיעו המים לצוארם ועד שיגיעו לחוטמיהם הוא ענין של הרף עין כשיורדים המה לים, ונתבעו להמשיך ולרדת לים ולהאמין שיארע הנס.

לימדנו הקדוש ברוך הוא בזה כי האדם השלם חייב לתלות תקוותו בבוראו עד הרגע האחרון ממש, ואם נעצר הוא מבטחונו אפילו שניה קודם חסר אמנה הוא.

ובזה נבוא לישב באופן אחר מהמאמר הקודם מדוע הותר לעם ישראל לומר שירה על איבוד מעשי ידיו של הקב"ה מה שלא הותר למלאכי השרת, והטעם הוא להיות שמיצו בני ישראל בטחונם בה' בתכלית זכו בדין לחסד זה שיבקע להם הים, כמו שזכה רבי חנינא בן דוסא לחסד ה' שידלק לו החומץ ולא נחשב לו זה לנס, והבוטח בה' באמת זוכה בדין ובצדק לחסד ה', והראיה מהנאמר "והבוטח בה' חסד יסובבנו" ומובא במדרש (ילקו"ש): "אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו", ומאמר זה קשה למאד וכי יתכן רשע ובוטח בה', ואפילו הצדיקים מתקשים במדה זו וכמובא בגמרא סוטה (מח) מפני מה מתבזבז שולחנם של צדיקים לעתיד לבוא מפני קטנות אמונה, והיאך יתכן רשע ובוטח בה', אלא באו חז"ל ללמד לנו יסוד עצום במדת הבטחון, והיינו, שהבוטח בה' זוכה מן הדין ואפילו לו יצויר שיהא זה רשע גם זכאי הוא לחסד יסובבנו, ולא מצד שמציאותי הדבר, אלא להורות שחסד זה הוא מן הדין לבוטח בה', ועד כדי שאף אם יהא רשע מגיע לו מן הדין לזכות לחסד ה'.

והטעם הוא היות וישנה כאן הנהגת מדה כנגד מדה, שהרי ביארנו לעיל שהבטחון הגמור שהאדם מבטל בדעתו כל הכוחות שבעולם ומכחיש את כל המקריות, ואינו רואה במקרים ככח וגורם כלל, ומבטלם כלפי כח הבורא והיו כלא היו אצלו. ולכן מדה כנגד מדה - כשם שאין הוא רואה בהם כבעלי כח להזיק לו, כמו כן אין בכחם להזיק לו, כדרך שרואה הוא את כחם כן יכולתם כלפיו, וכשם שמצדו אינו רואה בהם בעלי כח כלל כן הוא שאינם בעלי כח כלפיו כלל. וכמו מעשה (**המובא בגמ' חולין ז' ע"ב**) ברבי חנינא והמכשפה שרצתה להזיקו בנטילת עפר מתחתיו ואמר לה טולי - "אין עוד מלבדו" כתיב, ולא יכלה להזיקו בכישוף אחר שביטל כח הכישוף במחשבתו להחשיבו חסר יכולת וכח. ואם כן מן הדין זוכה הבוטח במדה כנגד מדה שלא ישלוט בו כח הרע כלל, והעובדא שאף אם יהא רשע יזכה לכך, כי זה מן הדין מדה כנגד מדה.

ולכן עם בני ישראל שמצו בטחונם בה' עד תומו זכו מן הדין לקריעת ים סוף, ואם כן יצאו בדין מפורענות זו. ולכן הותר להם לומר שירה דאימתי אין נותן רשות הקב"ה לומר שירה כאשר האדם יוצא בחסד וברחמים ולא מן הדין מאותה פורענות כמו לוט שניצול מסדום שלא בזכותו אלא בזכות אברהם ואם כן הצלתו היתה בחסד ולא מן הדין, ולכן לא הותר לו אפילו להביט במפלת סדום, מכיון שהוא עצמו ניצול בחסד ולא מן הדין ואם כן היאך יהא מותר לו לראות במפלת מעשי ידיו של ה', ומדויק ברש"י גבי לוט: אין אתה כדאי לראות בפורענותן, מה שאין כן עם בני ישראל יצאו מן הדין בכח בטחונם בה', שיש בכאן מדה כנגד מדה להציל את הבוטח מן הדין כמבואר, ובדין יצאו מפורענות זו ולכן הותר להם לומר שירה, ואפילו מה שלא הותר למלאכי השרת שלא שייך גביהם זכות הבטחון בקריעת ים סוף דשייך דוקא גבי בני ישראל שמצו בטחונם בה' ומכח זה נקרע להם הים.

ולפי זה גם יובן מדוע לא אמרו שירה רק על הים ולא עוד קודם לכן כשיצאו ממצרים ברכוש גדול, כי עד עתה היו הניסים אצלם בבחינת מתנה וחסד, ולכך לא הותר להם לומר שירה מה שאין כן עתה על הים שזכו לנס מהתמודדותם על בטחון בה' ויישמוהו הלכה למעשה, הרי שבדין זכו בנס זה - מדה כנגד מדה כמבואר ולכך רק עתה הותר להם לומר שירה.

יב. המדרגות של הצדיקים לעולם הבא כפי שלמות אמונתם ובטחונם כהקב"ה בעוה"ז

והוא כענין הגמרא בסוטה (**מח**) "כי מי בז ליום קטנות" מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא? קטנות אמנה שהיתה בהם, אלו הם דברי רבי אליעזר הגדול, ומפרשת הגמרא דבריה שם על פי דבריו של רבי אלעזר, דמי שיש לו פת בסלו היום

ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה, דהיינו כנ"ל, שלמות האמונה הוא שכל מרווח זמן שעדיין נותר עד הצרה חייב לראות בו האדם כדי שיעור אפשרות ישועתו ולא לדאוג.

כי כך דרך האדם להיות מדבר באמונה ומתחזק באמונה, אולם ככל שמתקרב סף הנסיון כושל כוחו מלהשתמש באמונתו.

יג. נח קטן אמנה בשביל שהשהה אמונתו לרגעים אחדים

וכן מצינו בנח שנאמר עליו (**בראשית** ז, ז) "ויבא נח מפני מי המבול" ואומר רש"י: אף נח קטן אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים, והוא פלא, והלא נח בונה תיבה זה כבר מאה ועשרים שנה ומזהיר לבני דורו שעתיד הקב"ה להביא מבול לעולם, והיאך אפשר לומר מאמין ואינו מאמין? אולם להנ"ל מבואר היטב, דכל זמן שרחוק האדם מסף הדבר שעליו להאמין בו - נקל לאדם להאמין, אולם ככל שמתקרב הוא לענין שנצרך הוא להאמין עליו אמונתו מטשטשת, ובפרט כשהוא ברגע האחרון ממש אז נצרך חיזוק עצום לאמונה שבדיוק באותו רגע שנשאר יתחולל פתאום הנס והפלא, וזה מה שנתפס נח לפי מדריגתו, בודאי מאמין גדול היה בגזירת המבול אולם כל זמן שהיה הזמן רחוק עדיין לא קשה כל כך להאמין, אולם ברגע האחרון ממש שנצטוה ליכנס לתיבה מפני המבול ורואה הוא שכל הבריאה עדיין עומדת בעינה ואין שום שינוי בטבע הבריאה - להאמין שהנה כרגע לפתע פתאום מיד יתחולל מבול בעולם וישתנה הכל כהרף עין - על רגע סופי זה נאמר עליו מאמין ואינו מאמין, כי היה עליו להיות מאמין שמיד כרגע יתכן המבול ועליו ליכנס לתיבה מיד, דאף שודאי האמין שיבוא מבול אולם נחלש באמונה זו שיתכן הדבר תיכף ומיד, וחשב בדעתו אפשר יתעכב הענין מאיזה סיבה וכדומה, והואיל והשהה אמונתו לרגעים אחדים עד שיבאו מי המבול - נחשב לקטן אמנה.

יד. המאמין השלם ככל שהחרב מתהדקת על צוארו מתחזק להאמין שהנה והישועה קרובה

והנה רואים אנו זאת בחוש באמונת הגאולה, כל יהודי המאמין בעיקרי האמונה מאמין הוא בגאולה העתידה לישראל אולם בעיתוי של הגאולה שיתכן ויהא עכשוי ממש, כאן כבר האדם רופף באמונתו, ולדוגמא: אם יאמרו לנו בנבואה - בעוד כעשר שנים זהו תאריך האחרון לגאולה בנקל יהא אפשר לנו להאמין בכך, וזכורני שהתפרסם בזמנו קץ גאולה מדברי ה"חסד לאברהם" על שנה מסוימת - אזי ככל שהיינו רחוקים מזמן זה האמינו כולם ודברו שבשנה פלונית תהא שנת גאולה, אולם ככל שהתקרבה והגיעה

שנה זו, וכל שכן בעיצומה של שנה זו, כבר התרופפה יותר ויותר האמונה בגאולה בשנה זו.

ומעשה היה ששאלו את החפץ חיים לעת זקנותו מתי יבוא משיח, אמר להם: בקרוב ממש כי אנו בעקבתא דמשיחא, ושאלוהו הלא דבר זה אמרת לנו כבר לפני שלושים שנה ולא נתחדש כלום, ענה להם: אדרבא אם כבר עברו שלושים שנה סימן שאנו קרובים יותר שהרי הנה עברו כל כך הרבה שנים. זהו הרגשתו של מאמין שלם שאדרבא ככל שמתקרב הזמן יותר, מתחזק הוא באמונה יותר, שבודאי לא יטוש ה' עמו והנה הגיע "ההרף עין" שמכריח יותר את ישועת ה' לבוא, ואילו החסר אמונה ככל שמתקרב עידן ההרף עין מתיאש הוא יותר, שהנה כבר החרב על צוארו והישועה איננה, אם כן ודאי לא תבוא יותר, ואינו מבין שאדרבא, דוקא עכשיו הסיכוי לישועה הרבה יותר מממה שהיה קודם, שכן דרכו של הקב"ה להביא את הישועה כשנהדק החבל על הצואר, כדי לנסות את בריותיו עד כמה אמונתם שלמה בו, וכמו שנתנסו אבותינו בקריעת ים סוף ובמדבר.

ולכן גם זו הסיבה בין הסיבות שהעלים הקב"ה את הקץ, דאילו היה מגלה לנו הקץ לא היה נסיון להאמין בגאולה שעתידה להיות בעוד זמן ארוך, ורצה הקב"ה שנתחזק באמונה שכל רגע ורגע יתכן פתאום שתבוא הגאולה וישתנו הטבעים מגלות לאור גדול מבלי שנתיחס לסיבות ולטבעים, ובזה יתחזק בטחוננו ואמונתנו בו, ואדרבה, תלה את הגאולה באמונתנו שבידינו לזרז לעצמנו את הגאולה באם נתחזק באמונה זו דוקא שיכול הוא לגאלינו בכל רגע ממש.

טו. על האדם להתאמן על אמונתו במקרי היום יום פן תפגעהו רעה הממוטטת ולא ימצא די מוכן באמונה לקדם פני הרעה

וזו כל עבודתנו להשלים את אמונתנו, והיינו בכך שלא רק נצפצף בפינו אמונה, אלא העיקר שבשעות הנסיון והמבחן ניישם את אמונתנו, דהיינו בזמנים כאלה שאנו לחוצים בזמן שנצטמצם לנו מרווח הזמן מלתלות את ישועתנו במקרים ונותר לנו לתלות את ישועתנו רק בניסיו, עם כל זה לא לאבד את יציבות וישוב דעתנו מתוך אמונה שישועת ה' כהרף עין, וככל שמצליח האדם להשאר חזק באמונתו עד סף הישועה זהו המאמין השלם.

כמובן שזוהי מדריגה גדולה להיות חזק ומאמין עד הרגע האחרון ממש, אולם לפחות נלמד מכאן להסיר הדאגות לטווח ארוך ולהמנע מהשתדלויות מיותרות לצורך זמן ארוך, ולכל היותר נשתדל רק כאשר קרובים אנו לצורך המצריך השתדלות, ולא כאותם

הדואגים לעתידם שנים רבות קודם בכל מיני תוכניות למיניהם, שבכך מחנכים המה את עצמם להשכיח את הבטחון מהם ולסדר לעצמם חיים באופן שהאדם הוא הפועל ועושה ומסדר עניניו מבלי להשאיר פינה להשלכת עצמם על בוראם, הרי בזה תשתכח תורת האמונה והבטחון מהם, ומה הועילו בכל עמלם בתורה ומצוות כאשר את העיקר שהוא פנימיות הלב עבודת אמונה ובטחון השכיחו מעצמם והסתפקו בחיצוניות בלבד. הדברים שנאמרו אינם פשוטים לקיימם, אדם הולך לרופא, והרופא מבשרו על מחלה נוראה עליו או על אחד מבני ביתו רח"ל, אדם נתפס למשפט קשה שצפוי הוא לעונש ממושך ואין יכולת לאדם לחלצו מצרתו, או שמתמוטטת פרנסתו וכדומה, כמה כח של אמונה נצרך לאחד שכזה שלא לאבד תקוה ולראות את ישועת ה' מול עיניו שתתכן ותהא לרגע, ומכך להחזיק תקוה וצפיה לישועת ה', ואם לא יכין האדם עצמו לכך טרם בא עליו פגע מפגעי העולם הרי יתמוטט לפתע. ולכך יש להרגיל עצמו לאמונה מהדברים של מקרי היום יום, ממקרי כעס עלבון או אכזבה כל שהיא, להתאמן על האמונה בכל עת ואז מובטח הוא שלא יהרסוהו פגעי הזמן שמזומנים המה לבוא בכל עת ה' ישמרנו.

מאמר ח - נסיונות האמונה

א. אמונת ישראל שלא ככל העמים - להאמין ב"אין עוד מלבדו"

בפרשתנו ניתן ללמד עד כמה קשה היא האמונה להיותה נקנית היטב בלב האדם, שלא כסברת ההמון שמצות האמונה היא הקלה ביותר, אמנם כן, כל ישראל מאמינים בני מאמינים הם אלא שדרגות דרגות ישנם במצות האמונה.

מצות האמונה להאמין במציאות ה' אותה מקיימים אף אומות העולם המאמינים בכח עליון ובמציאות ובבריאת העולם יש מאין, אלא אנו עם ישראל נצטוינו מלבד זאת להאמין בהשגחתו הפרטית של הבורא שכשם שקודם שנברא העולם היה הוא שעשה לכל - כן לאחר שנברא העולם הוא לבדו עושה ויעשה לכל המעשים - אין עוד מלבדו. ועדיין אין מסתיימת בכך שלמות האמונה אצל כל יהודי ויהודי.

עיקר קושי האמונה ב"השבות אל לבבך", רבים אצלם האמונה במח, מבינים ומשוכנעים במציאות ה' וכן גם בהשגחתו הפרטית מודים בכך ואולי גם מצפצפים זאת בפיהם תמיד, אולם הקושי לישם את אמונה זו, להשיבה אל הלב, הלב שהוא מקור התאוות והרצונות מקור המדות של האדם, שהוא גם ישתכנע לאמונה זו וישתעבד לכפות את רצונותיו ומדותיו לרצון ה' ולהשגחתו - זהו עיקר קושי האמונה. לבטל רצונך מפני רצון ה', כאן המלחמה קשה מאד הן מבחינה מעשית - שפעמים רבות האדם לא מצליח לכפות את תאותו או מדותיו לרצון ה' על אף שיודע ומאמין בהשגחתו הפרטית, והן

מבחינת המחשבה - שהגם אם מצליח לכפות תאוותיו או מדותיו בפועל להתגבר ממעשה העבירה או מהכעס החיצוני אולם עדיין טרוניא בלבו, עדיין חסר הוא הסכמה בלב שלם להנהגתו יתברך, וכמו כן פעמים גם שמקבל האדם את מצבו בחוסר בררה ולבו לא שלם עם בוראו.

ב. מעידות באמונה גם לאחר גילוי ההשגחה בדרך ניסים

הבה ונראה כמה קשה היא קניית האמונה כדי ללמוד עד כמה חייב האדם לעבוד ולעמול כל ימיו כדי לקנותה.

עם ישראל משתעבד לפרעה שנים רבות, אמונת מסורת בידם שעתיד לבוא מושיע להושיעם ולהוציאם ממצרים ברכוש גדול.

נתבונן האם אמונה זו היתה קלה אצלם ללא מעידות מידי פעם. כשבא אליהם משה רבנו בפעם הראשונה לבשר להם בשורת הגאולה נאמר (**שמות ד' לא**) ''ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וי ש ת ח ו ו ''.

נסיון ראשון החל אצלם כאשר כביכול שליחות משה ואהרן לא עלתה בהצלחה והחמיר פרעה את עול שעבודם, באמרו (**שמות ה' יז יח**) ''נרפים אתם נרפים וגו' ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותוכן לבנים תתנו'', נכשלו ישראל בחוסר אמונה באמרם למשה ואהרן ''ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו''. כאן כבר היה המכשול הראשון והמעידה הראשונה באמונה של עם ישראל בשליחי ה' משה ואהרון, ומאחר והם שליחי ה' היה עליהם להאמין שלא תתכן תקלה ומכשול שתצא על ידם והכל לטובה, ואף שלא נתיאשו מישועת ה' וכמו שביארנו לעיל פרשת ''וארא'', מכל מקום לא היה להם להתאכזב מהנהגה זו של ''גם זו לטובה'' ולהמשיך להתחזק באמונת שליחות משה ואהרון, וכמו שביארנו שם.

כמובן שבמצב שכזה היה הרבה זכות ללמד עליהם שהרי עדיין הם בתוקף שעבודם, ועדיין לא ראו שום קצה של הארה להצלתם, ואם כן בודאי שהאמונה היתה קשה עליהם ביותר, וכמו שלאחר מכן כשבפעם השניה באו אליהם שוב משה ואהרן בבשורה ארוכה ומעודדת (**ו, ו-ח**):

''לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'''.

עם כל זה תגובתם היתה "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה".
לאחר מכן במהלך של תקופת שנה שלמה רואים ישראל במו עיניהם מערכת שלמה של ניסים ונפלאות בעשר מכות מופלאות של התעללות במשעבדיהם, וחוזים נקמת ה' באויביהם. תקופה של הארת פנים ממושכת שכמוה לא נהייתה שדוד מערכות הטבע באופן מופלא, את אהבת ה' אליהם ואמונתו כלפיהם רואים בשלמות ובגלוי ללא שום הסתרה.
ועם כל זה רואים אנו שבפרשתנו פרשת בשלח נאמר "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" (יג יח) ומפרש רש"י: חמושים - אחד מחמישה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלושת ימי אפלה", ומבואר בחז"ל כיון שקטנות אמנה היתה בהם ולא חפצו לצאת ממצרים ולכן לא זכו לזה ומתו בחושך בג' ימי אפילה.

ג. המהסס והמפקפק על ישועת ה' - מסוכן הוא במצבו פן לא יזכה לזה

ובאמת דברי חז"ל אלו צריכים לזעזע אותנו מאד מאד הן ביחס לעבר והן ביחס לעתיד, עד כמה קשה הוא נסיון האמונה, רואים מכות מופלאות - תשע מכות - שאכן עד מכת חושך כבר היו תשע מכות, ובכל זאת עדיין האמונה מעורערת ומפוקפקת, וההיסוסים אם כן לצאת או לא לצאת ממלאים את הלב, ולבסוף החלטה לא לצאת ממצרים, טוב לנו עבוד את מצרים מללכת באמונה אחר האלקים, הרי שזה נורא למתבונן ! לראות, עד כמה קשה היא התמימות והאמונה בהקדוש ברוך הוא גם כן לאחר ראיית ניסים ונפלאות זרוע נטויה, ויד חזקה, ועם כל זה עדיין האמונה פגומה, ומעידה זו לא ארעה לאחד או לשנים אלא לשמונים אחוזים מעמנו.
וכמו כן צריך לזעזע אותנו דבר זה ביחס לעתידנו, וכמו שאמר הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל. דכמו אז ביציאת מצרים כל מי שבאמת מכל לבו לא רצה לצאת ממצרים - לא זכה לזה, ומת במכת חושך, כמו כן מי שבאמת לא ירצה לצאת מהגלות האחרונה לימות המשיח - מי יודע אם יזכה לזה, ואמר, את ביאת המשיח צריך לרצות בכל רגע, באמצע העסק, באמצע בנית הבנין, על חשבון המשרה החשובה ביותר שיש לו, חייב אדם להסכים לוותר על הכל בשביל תקון עולם במלכות שדי, ולקבל עליו לרדת מכל מעמדו כבודו ועסקו ואפילו ממעמדו הרוחני המלא בפעילות לכלל ישראל שמרבה לו זכויות לרוב, על הכל חייבים להסכים לוותר כדי שישלוט בעולם שלטונו של השם יתברך תחת פקודת משיח צדקנו במהרה, כדי שיתקדש שם שמים באמת, כי גם הפועל פעולות נשגבות מה הן ומה כחן של פעולותיו לקדש שם שמים ביחס

למה שיתקדש שמו לעתיד, ואם לאו, אם עדיין יש לו סבות המעדיפות אצלו את הגלות מהגאולה, יש לו לדאוג אם יזכה לה.

וזכורני מעשה באחד שנחתו עליו גזירות בגוף ובנפש והיה מתענין בחשבון הקץ מתי תבוא הגאולה, מתי הקץ, וכמו כן היה אוהב מאד ללכת אצל כל מיני חובבי ''מחשבי קיצין'' לשמוע מהם אימתי הקץ, וכל זה כדי לעודד עצמו שהנה כשיבוא משיח יתפטר מכל צרותיו, ולימים נושע אותו אדם וב''ה הבריא בגופו ובנפשו וחזר למצב טוב יותר משאר בני אדם, ומני אז כבר פסק מלשאול אימתי תבוא הגאולה ואימתי הקץ, ולא מעטים כאלה ישנם, ברור שטוב הוא שלכל הפחות יש בהם אמונה, אולם לרצות להגאל צריך בכל מקרה גם כשטוב לאדם.

ד. מעידת אמונה בתוך היקף העניני הכבוד השומרים מכל פגע

נמשיך להתבונן בקושי השגת האמונה וההשתעבדות לגזרת ה' בלב שלם. עם ישראל כבר יוצא ממצרים מלאים מרכושם של מצרים כמובא בגמרא (**בכורות ט**) שהקטן שבישראל היה עמו משאוי תשעים חמורים הנושאים משללה של מצרים, מוקפים בעניני כבוד, עמוד ענן ועמוד אש, עם כל זה חשש הקדוש ברוך הוא לרפיון אמונה בעם ישראל, ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים וגו' כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה (**יג יז**).

מי כמוהו יתברך - יודע יצרנו זכור כי עפר אנחנו ועד כמה קשה הוא נסיון האמונה אף לאחר כל מה שעשה עמנו, ולכך לא הנחנו בדרך שנבוא בה לידי נסיון לבעוט בכל נסיו ונפלאותיו.

ובכן מתקדמים בני ישראל לכוון הים, הים לפניהם מצרים לאחריהם, שוב נסיון קשה באמונה, ומעידה נוספת בחוסר בטחון בהשם יתברך וכנאמר (**יד יא יב**) ''ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו ב מ ד ב ר ''.

הקדוש ברוך הוא כביכול מסתבלן עם עמו ישראל ומתחשב בקושי נסיונם לבלתי הענישם, אולם מאידך דורש מאתם בטחון מופלא: ''מה תצעק אלי דבר אל ה-ני ישראל ויסעו'', כי לא יתכן שיקבלו נס קריעת ים סוף ללא הכנה של אמונה מושלמת.

הנס המופלא של קריעת ים סוף מסתיים, בני ישראל רואים נס ופלא עד כדי ''אחד מהם לא נותר'', שהוא פלא פלאים, מבני ישראל לא היה אחד שנפגע כולם יצאו לשלום ועברו בתוך הים ביבשה, ואילו ממצרים אחד מהם לא נותר - אבדן מחלט.

ה. מעידות אמונה לאחר אובדן המוחלט של מצרים - אחד מהם לא נותר

שלושה ימים בלבד הולכים ישראל במדבר ולא מוצאים מים, שוב נסיון באמונה !

''וילונו העם על משה לאמר מה נשתה''. ופרש רש''י: שם נסה הקדוש ברוך הוא שוב את ישראל וראה קושי ערפן שלא נמלכו במשה בלשון יפה: ''בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות'', אלא נתלוננו.

וחשוב לבאר, וכי הקדוש ברוך הוא שעשה להם נס מציאת המים והמתקתם לאחר ג' ימים לא היה יכול לעשות זאת קודם, ולמה א''כ הוצרך שיקדם להם הליכת ג' ימים במדבר ללא מים ואחר כך שיארע נס, אלא זהו דרך הבורא לנסות את ברואיו - ''שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו''. הקדוש ברוך הוא דורש שלמות מן האדם ובוחן אותו במבחנים רבים, ורק הנסיונות המה המעלים על נס את הנברא שנשאר בתמימותו ובאמונתו ולא בועט ומהרהר.

סך הכל שלושה ימים מהנס המופלא של יציאת מצרים וטביעת המצרים בים - וכבר רואים אנו עדיין חוסר בטחון ואמונה ביכולת ה'.

לאחר ג' שבועות בלבד מיציאת מצרים - ט''ו באייר - שוב נסיון נוסף, עם ישראל מתלונן ורוצה בשר, ובאר רש''י ששאלו שלא כהוגן שהרי בהמות רבות היו להם ובכל זאת הרעימו על משה בתלונות ובבדיקה ביכולת ה' לתת להם בשר או לא.

מעידה נוספת רואים אנו בנסיון המן וכנאמר (**טז, יט-כ**) ''ויאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו עד בוקר ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בוקר וירום תולעים ויבאש ויקצוף עליהם משה''.

מעידה נוספת כבר במסעות הראשונים בנסעם ממדבר סין לרפידים (**שמות יז, ב-ג**) ''וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' ויצמא שם העם למים וילן העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא''.

ו. מעידה באמונה פותחת פתח לנסיונות נוספים וקשים מהראשונים

וכאן כבר ראה הקדוש ברוך הוא בחומרה את מעידתם באמונה ושלח להם את עמלק, וכנאמר ''ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין'' ומיד ''ויבא עמלק '',

עד כמה קשה היא האמונה, לאחר כל שרשרת הניסים המופלאים שחזו בעיניהם עד עתה, עדיין מנקרת שאלה בקרבם, ומהי? ''היש ה' בקרבנו אם א י ן ''.

ואת סמיכות נסיונם לביאת עמלק עליהם מפרש רש''י, ''ויבוא עמלק וגו' סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני, משל לאדם

שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישית, פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא? אמר לו אביו אינך יודע היכן אני? השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו. ''
מלחמת עמלק ממחישה לנו את מאמר רבותינו הבא ליטמא פותחין לו, שהרי מלחמת עמלק החלישה והפילה את בני ישראל יותר ברוחניות מאשר בגשמיות, וכמו שפרש רש''י שקררם וצננם [מאמונת ה'] וטמאם בעריות.
מעידתם הגדולה של עם ישראל גרמה להם נסיונות נוספים, וכמו שהארכנו לעיל במאמרנו בפרשת ''בא'', שהאדם במעשיו יוצר מחסומים נוספים לעצמו וכשלא עומד בנסיון קל מצטרך לעמוד בנסיון קשה יותר, כדי שממנו יתעורר לראות את מצבו הלקוי ויזדרז לתקן עצמו מהר פן יאבד.
ובעצם כמעט ולא התחלנו לבאר קושי האמונה והשגתה, שהרי מה נאמר ומה נענה על כשלון העגל לאחר מתן תורה, וכיצד נסביר את קורח ועדתו בהצותם על ה', וכיצד נתרץ את כשלון האמונה בחטא המרגלים, מכל זה יש לנו ללמוד עד כמה חיוב אדם כל ימיו לעמול ולהתיגע להשגת האמונה ולהשרישה בקרבנו על ידי תפילה, התבוננות, זהירות והתקדשות מכל רע וטמא העלול לעכר את מוחותינו מישרות וטוהר השכל.

ז. קל וחומר שאין עליו פירכא

וכאן נבוא ונישא קל וחומר שאין עליו פירכא.
אם בתקופה הנפלאה שעברו עם ישראל בלווי מערכת שלמה של השגחה ניסית, ותקופה לא קצרה אלא עשרות שנים בנס המן, הבאר וענני כבוד, משכן בתוכם, העם שחזה במו עיניו במעמד הגדול של קבלת התורה, משה רבנו עליו השלום אדון לכל הנביאים הוא מנהיגם, ובכל זאת רואים אנו שהנסיונות כל כך קשים ועלול אדם ואפלו ציבור להחלש ולפול באמונה, אנו היום בדורנו דור חשוך דור השרוי בקללת ''ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ומצאוהו צרות רבות ורעות'', החושך מכסה ארץ, וערפל לאומים, דור שהאמוראים הקדושים ויתרו כביכול על המחזה המרהיב של היציאה מהחושך לאור - תקון עולם במלכות שדי - והעיקר שלא להיות באותה תקופה קשה כמובא בגמ' (**סנהדרין פרק חלק צ"ח ע"ב**) גבי עולא ורבי יוחנן שאמרו - ייתי ולא אחמיניה, כמה אם כן צריכים אנו לא להיות בטוחים בעצמנו, ולחזק תמיד את אמונתנו בה' ובהשגחתו לבל נפול באחד המוקשים מני רבים המזדמנים לנו מדי יום.
וכמו שאמר החפץ חיים - אדם חייב למשמש באמונתו בכל עת לפי שאם יפייס עצמו שהנו מאמין ולא ימשמש באמונתו, ידמה לאדם המניח דלי מים בזמן שהקור בחוץ

בתקפו שאם יתעצל ולא ימשמש מידי פעם באותם מים לבדוק מצבם, ימצאם לבסוף קפואים ושאינם ראויים לשמוש.

ח. חובת חיזוק האמונה הינה בכל מצבי האדם הן בתקופות העליה ועל אחת כמה וכמה בתקופות הירידה

ועוד לנו ללמוד מכאן חובת חזוק האמונה תמיד, וגם כשנמצא אדם במצבי עליה ובדרגת רוחניות גדולה לא יסמוך על עצמו אלא יראה לחזק ולבסס את האמונה אצלו בכל עת, שהרי אין לתאר את מדרגתם של ישראל על הים - ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הכהן - או במעמד הר סיני שמלבד שזכו לנבואה עוד פסקה זוהמתן ועם כל זה שבו ומעדו וחזרה זוהמתן בעגל.

לסכום:

אין גבול למדרגות האמונה, לא עלינו המלאכה לגמור, אולם אין אנו רשאים להפטר ממנה, לשמר ולבסס את האמונה בלבנו בכל עת הן בזמנים היפים והן בזמני נסיון.

וההתחלה שיש ממנה לבנות ולבסס את אמונתינו היא מהתבוננות בתפילה, שימת לב על הברכות שתקנו לנו אנשי כנה"ג, בברכות השחר אדם מבטא את אפסיותו ואת תלותו בבורא עד הדברים המינימלים ביותר כגון ללכת ולקום, לשבת, לראות, להתלבש, ועד כדי לפתוח עפעפים, וכן בברכות הנהנין האדם מצהיר שגם מה שיש לו והנה כבר הכל ברשותו עם כל זה אין שום הבטחה שיהנה מאותו דבר מבלי רצון ה'.

וכמו כן להרגיל עצמו בתפילה אישית על כל פרט ופרט ממה שרצונו לפעול במלאכתו, בקניותיו ובכל סידורי ענייניו, ולהודות לה' על כל הצלחה והצלחה, כיוסף הצדיק שהיה שם שמים שגור בפיו.

ומענין לענין יש לנו גם ללמוד מכל הנ"ל כיצד אין הקדוש ברוך הוא מואס מעשה ידיו, ועל אף כל המעידות - זכור כי עפר אנחנו וכביכול מסתבלן אתנו הקדוש ברוך הוא בהמתנה לקימה מחדש - "שבע יפול צדיק וקם", וכנאמר "ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם" (**תהלים צה, י**).

מאמר ט - השתדלות ובטחון ברוחניות

"ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי" (**שמות יד, ד**)

א. דילוג על מחויבות האתערותא דלתתא

"ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי" - פירש"י כתרגומו: "וקרבית יתכון לפולחני" - קרבתי אתכם לעבודתי.

התקרבותינו להקדוש ברוך הוא לאחר יציאת מצרים היתה מיידית - על כנפי נשרים, שהרי תיכף לאחר מ"ט שערי טומאה ספרנו מ"ט יום ומיד הגענו למדריגת נבואה - "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש", ועוד לפני כן - ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי. וזהו "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי", קרבה לה' לחרות אמיתית הן מגלות החומר והן מגלות הרוח בדרך של נשיאה על כנפי הנשר, דהיינו בדילוג על הרבה מעכבים וכמו שנבאר זאת בפרשה זו בסיעתא דשמיא.

ב. מחוקי הבריאה שצריך האדם לעשות השתדלות כדי לזכות לתוצאות והוא בין בעניני החומר ובין בעניני הרוח

כשם שישנם מערכות חוקים טבעיים שבהם ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, והם יום ולילה קיץ וחורף לא ישבתו, וכן כל מערכות טבע הבריאה מתפקדים כפי שקבע להם הבורא.

כמו כן קבע וחקק הקדוש ברוך הוא מערכות טבע רוחניים לעבודת ישראל בתורה ומצוות, אלא שיש הבדל בין קביעת וחקיקת הקדוש ברוך הוא את הליכות הטבע הנדרשים לצורך הצלתו והצלחתו של האדם בחיי החומר לבין הצלתו והצלחתו של האדם בחיי הרוח.

קבע הקדוש ברוך הוא וחקק שרוב בני האדם יחיו את עצמם ואת בני משפחתם בכך שיעמלו לפרנסתם יחרשו ויזרעו, יקצרו ויסתחרו, ומזה יתפרנסו, וכשיחלו יטלו תרופות למיניהם לצורך רפואתם, אלא שנצטוינו לבטוח בה' עם עסקנו בפרנסתנו וברפואתנו, ושלא לתלות את הצלחתנו במעשה ידינו אלא להאמין שהוא העושה לנו את החיל.

וכמו כן קבע הקדוש ברוך הוא וחקק כטבע לצורך הצלחת חיי הרוח של האדם שיעמול בתורה ומצוות יתייגע עליהם יעלה ממדרגה למדרגה, וככל שיעמל ויתייגע יותר ישיג אותה ויזכה להתקרבות ה', וכמו כן ככל שיחזק אמונתו בבורא ויעמול על כך, כן יזכה למעט בהשתדלות טורח עולם הזה ויתברך מכח בטחונו בה'.

העולה, שעבודת האדם בין לצורך החייאת גופו ובין לצורך חיי הרוח מסובבת בדרך השתדלות ועמל טבעי שהקקו הקדוש ברוך הוא בטבע בריאתו.

ג. בנאולת מצרים שידד הקב"ה מערכות וחוקים להשפיע על עם ישראל שפע גשמי ורוחני ללא השתדלות מצידם

במצרים הראנו ה' ניסים מפורסמים בשידוד מערכות הטבע, וכאמור הנס של גאולת מצרים היה הן בגאולת הגוף והן בגאולת הנפש, והכל לצורך הניסים הנסתרים כדברי הרמב"ן סוף פרשת "בא", והיינו לגלות שבעצם גם המציאות שמגיעה עלינו לאחר

סיבות וסיבות לסיבות חייבים אנו להסיר את העטיפה והמעטה של הסיבות, ולראות את המציאות מהסיבה הראשונה שהיא הקדוש ברוך הוא ללא כל שיתוף, ולשם כך חשף הקדוש ברוך הוא את זרוע קודשו, ביטל את חקיקות הטבע של הבריאה לצורך גאולתן של ישראל לשעתו ולצורך הלימוד לדורות, שנבין בינה הגם שאירועי הטבע חזרו למקומם - בעצם אין עוד מלבדו כמבואר באריכות לעיל, בפרשיות הקודמות.

בפרשה זו נעסוק בגאולת הרוח שנגאלנו ממ"ט שערי טומאה ובאנו למ"ט שערי קדושה, ונבאר את ניסי ה' עמנו אז ומה הלקח מכך לדורות.

בגאולת הנפש בה נגאלנו בצאתנו ממצרים כמו כן נהג בנו הקדוש ברוך הוא שידוד מערכות הטבע הרוחניים, שהרי מצבנו היה בצאתנו ממצרים "ואת ערום ועריה", ערומים מהמצוות כמו שדרשו חז"ל, ואם כן מצדנו לא הייתה שום אתערותא דלתתא, ושום השתדלות ועמל כפי שדורשים החוקים הטבעיים הרוחניים מהאדם שכדי שיזכה למדרגות רוחניות צריך לעמול ולטרוח, ובפרט עד כדי להגיע למדרגות נשגבות כרוח הקודש ונבואה, וכאן זכו ישראל מתוך מצב של מ"ט שערי טומאה להגיע לנבואה תוך מ"ט יום - "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש", וכמו שדרשו חז"ל על הפסוק "זה אלי ואנוהו" - ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי.

ד. מדרגתם הרוחנית של עם ישראל לה זכו במתנה בשעת קבלת התורה

וראה דברי הרמח"ל (**בהקדמה למאמר הויכוח**) דברים נפלאים מה זכו ישראל במעמד הגדול הזה ויש למשכיל לעמוד על כל מילה ומילה בדבריו:

ה' אלהי ישראל... הסתיר הוד שכינתו מן הארץ, וצמצם אותה בשמים... נמשך מזה שבני אדם לא ידעו ולא יבינו אל פעולות ה' לאמיתם... [והוא משום מעטה הטבע הפרוש על הבריאה שאוחז את עיניהם של בני אדם מלראות את אמיתות השגחתו ולטעות אחר מראה העינים].

אבל כשרצה הקב"ה להקריב אליו אומתו החביבה לו מאד, הנה קרע את השמים [בשעת מתן תורה], וגילה להם את מסתורין שלו, עד שידעו כולם ונתברר להם באמת - שכל ההנהגה של התחתונים, בכל הפרטות שאפשר לחשוב - אינה אלא ביד השכינה. [בשעת מתן תורה קרע הבורא את מעטה הטבע הפרוש על הבריאה ונסתלקה ההטעיה של האחיזת עינים וראו את האמת כפי שהיא באמת ללא שום מעטה מסך וענן טבעי]. ועוד ראו היאך אין לך דבר קטן בעולם שאין עומדים [קשורים] עליו כמה ענינים [רוחניים] רמים וגבוהים מאד. ואז ידעו והבינו כל סוד הבריאה: על מה נברא כל העולם

[לאיזו תכלית] ועל מה עומד [מה נותן קיום לעולם], ועל איזה דרך מתנהג, ומה אחרית כל אלה הדברים. וידעו עומק עצתו יתברך שמו...

וגם ראו איך בני העולם הזה הולכים בחשך, והאמת נסתר מעיניהם. ואיך הניח הקב''ה בעולם הזה המכשלות [דברים המכשילים] את הרשעים. כי מפני שהוא נסתר מבני העולם הזה - נתן רשות לשטן לשוט בארץ ולהתהלך בה, ולעשות ולפתות לב בני אדם בכמה מיני מרמה וכזב, שלב האדם נפתה אחריהם וטועה בכמה טעויות, וחושב שהעולם אינו הולך אלא על פי הטבע הזה שנראה לעינים.

[כלומר בכך שעמדו בראיה של אמת כאדם העומד בראש המגדל שבגן המבוכה כמובא במס''י שרואה מלמעלה את כל הדרכים העקלקלות שמלמטה בגן, כן עם ישראל כשהוסר מהם מראה שקר ועמדו על האמת ומשם הביטו על השקר שלמטה - ראו והבחינו בשקר המטעה שבעולם].

והנה כל הדברים האלה גילה לעיניהם [בשעת מתן תורה], וראו אותם והשיגו אותם באמת, והטעם לכל זה [הבינו גם את הטעמים לנתינת אפשריות לטעות], ועומק העצה העליונה המסבבת כל זה בחכמה רבה, עד סוף הכל. וכאן ראו גודל התורה והמצוות, מה ענינם, ואיך הם פועלים הפעולות הגדולות בכל הבריאה. וראו כל דקדוקי מצוות במה הם תלויים, וכמה הם צריכים מאד מאד... [דהיינו אדם בעוה''ז מניח תפילין, מתעטף בציצית, ואפילו ביתר דקדוקי מצוות כענית אמן, נזהר מלדבר בביהכנ''ס, וכן חוסם פיו מדברים אסורים, וכן עוצם את עיניו ממראות אסורות, אינו רואה מה נפעל ומה נעשה מכל כבישת יצר ומכל קיום מצוה, ובשעת מתן תורה ראו בעיניהם מה נפעל ומה נעשה למעלה ובנשמת האדם פעולות נפלאות מכל מעשה ודקדוק קטן של מצוה, או ח''ו להיפך ממעשה של איסור].

ועל כל זה היה מרע''ה אומר להם:

''אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד'' (**דברים ד'**)

כי הקב''ה הראה להם כל המציאות, ועל מה הוא עומד, וידעו בברור שהוא לבדו המנהיג, ואין שום הנהגה אחרת, שהוא ית''ש מנהיג בעומק העצה שגילה להם. וצוה להם כמו כן להשיב אל לבם האמת הזה, שיהיה מתישב בהם בלי שום ספק, כמו שראו אותו בברור שלם. והוא מה שאמר להם:

''וידעת היום והשבות אל לבבך וגו''' (**שם**)

והנה כל הדברים האלה ראו אותם בזמן מתן תורה. וכן כתוב:

הן הראנו ה' אלקינו את כבודו וגו''' (**שם ה'**).
ועל כן צוה אותם, שמה שראו הם בעיניהם - יהיו מוסרים לבניהם ולבני בניהם לדורות. והוא שאמר להם:
''רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך, והודעתם לבניך ולבני בניך... '' (**שם ד'**)
כי זה מה שיודעים ישראל, שאין שאר האומות יודעים כלל, מפני שישראל זכו לראות כל זה בהר סיני, מה שלא ראו אומות העולם... ומשם והלאה נשארו הדברים חתומים בלבם. והמצוה הזאת עליהם ללמדם איש את בנו.
ועוד, משם זכו להעמיד נביאים שיחדשו בהם ידיעה הזאת תמיד...
הרי שכביכול פסח ודילג הקדוש ברוך הוא על דרישותיו מעם ישראל, שהיא דרישת אתערותא דלתתא, ובגדר מתנה נתן להם מדרגות רוחניות גבוהות ונשגבות. וכמו שבגאולת גופנו מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה שידד הקדוש ברוך הוא מערכות הטבע הפיזיים של העולם, כמו כן לצורך גאולת נפשנו שידד הקדוש ברוך הוא מערכות הטבע הרוחניים הדורשים עמל וטרחה, וגאלנו בניסים בהרעיפו עלינו מדרגות רוחניות ללא עמל וטורח.

ה. מטרת הניסים המפורסמים כדי שמהם נודה בניסים הנסתרים / רמב"ן

ונמשיך להקיש את גאולת הנפש לגאולת הגוף.
כשם שמטרת הניסים המפורסמים בגאולת הגוף שנגאלנו היו ללא השתדלות, שהרי ניצלנו ממצרים ללא חרב וללא חנית, ועם שלם יוצא ביד רמה לעיני כל מצרים ללא שום עימות ולא חרץ כלב לשונו, וכן יצאנו מעניות ודלות למצב של רכוש גדול - וינצלו את מצרים, ולאחר מכן ניזון עם ישראל ארבעים שנה במן מן השמים, ענני כבוד, שמירה עילאית במדבר נורא ארץ נחש שרף ועקרב, וכל זאת להורות לנו לדורות כי הגם שנצטרך לעתיד להצלת חיינו - חרב וחנית, או נצטרך לפרנסתנו עמל וטורח - נאמין שכל זה רק בגדר לצאת ידי חובת השתדלות בסיבות טבעיים חיצוניים, ובעצם אין גורם למציאות מלבד הסיבה הראשונה שהיא רצונו יתברך.

ו. מטרת הניסים המפורסמים שאירעו לנו בהשגה הרוחנית כמו כן כדי שמהם נודה לה' על השגות רוחניות הבאות בדרך טבע כביכול

כן נקיש לגאולת הנפש, הגם שנצטוינו במערכת חוקי הטבע הרוחניים לעמול ולהתייגע בעמל תורה ומצוות עם כל זה אסור לנו לייחס את השגותינו והצלחותינו לעמלנו אלא למתנת ה', הניסים המפורסמים של גאולת נפשנו במצרים ילמדנו על הניסים הנסתרים

בגאולת נפשנו לדורות, שבעצם אנו יגעים ומשתדלים אולם בסופו של דבר מקבלים את השגותינו בגדר מציאה, והוא עניין ''יגעת ומצאת''.
והוא עניין (קידושין ל' ע"ב) ''יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלי הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו''.

ז. כשיודע אדם שהמוטל עליו הוא רק להשתדל הן בעניני הרוח והן בעניני החומר - חייו חיי רוגע ושלוה ולעולם לא יפול ליאוש

ובזה נרוויח רווח גדול, והוא כשם שהידיעה והאמונה שלמדנו מהניסים המפורסמים של גאולת הגוף המלמדת אותנו לניסים הנסתרים של הצלחותינו החומריים -גורמת לנו לחיות חיי רוגע ושלווה, כי אמונה זו מסירה מהאדם מתיחות ורוגז בהיותו יודע שבעצם אם ה' לא ישמור עיר שווא שקד שומר, ה' זן ומפרנס מוריש ומעשיר, ואין מה להיות בדאגה וברוגז אחר ''שההשתדלות והחריצות שקר והגזירה היא האמת'', כלשון החו''ה, ומבין האדם שהמוטל עליו הוא ההשתדלות בלבד ואת ההישגים - הוא הטוב בעיניו יעשה ואין בידו לשנות מאומה.
אזי, כמו כן עלינו ללמוד כי עבודת ה' מחויבת להיות אצלנו מתוך רוגע ושלווה ללא מתיחות וייאוש, שאמנם נשתנתה מחויבות העבודה הרוחנית של האדם מעבודתו החומרית, שעל העבודה הרוחנית חייב האדם לעמול ולטרוח בכל כוחו יום ולילה לא ישבות מה שאין כן בעבודה הגשמית. אולם עדיין חייב שיהיה לו ברור שעם כל השתדלותו - הישגיו והצלחתו בפועל הינם מתנה מאת ה' חלף עבודתו, לכך אם ישיגנה מה טוב ואם לאו שכר עמלו בידו, שהעיקר הוא הרצון וההשתדלות, אמנם ההצלחה וההישגים אינם ביד האדם כלל.
וכמו כן האדם החי בידיעה זו לעולם לא יראה את עבודתו קשה מנשוא ולעולם לא יפול ליאוש בראותו לאי אלו הישגים הנו שואף להגיע ועדיין הוא רחוק מהם, וזאת באמור הוא לעצמו: ההישגים מתנה הם, ואין עלי בדוקא להשיגם, מה שעלי הוא לשאוף להשתדל ולהכין עצמי בכלים הראויים להשיגם, וזאת בהישג ידי לעשות, ואם כן על מה עלי להתעצב אחר שעושה אני את המוטל עלי.

ח. הנס המפורסם שארע לנו ביציאת מצרים לזכות לרוחניות גבוהה ללא עמל הוא להורות שלעולם מה שזוכה האדם הוא רק מסיעתא דשמיא

וזאת למדנו מהניסים המפורסמים של ניסי מצרים בגאולת נפשנו. שכמו בגאולת נפשנו במצרים היתה זאת יד ה' בלבד להוציאנו ממעמקי הטומאה וכל הישגינו שהשגנו במדרגות הנבואה היה ממנו יתברך וללא שום השתדלות מצידנו, מהם נלמד על הנסים

הנסתרים שאף שמשיג האדם מדרגות רוחניות לאחר עמל ויגיעה ידע כי בעצם ניסים המה וכמתנה מקבלם לאחר שעמל וטרח להשיגם.
והבן זה מאוד, כי מאמונה זו ממנה פינה ויסוד לביסוס יציבות הרוח והנפש של האדם לבלתי היותו נשבר ומתייאש לעולם, ולעולם לא יקוץ בעבודתו בין אם ישיג את אשר תאווה נפשו בין אם לא ישיג, בהיותו יודע כי המוטל עליו זהו רק ההשתדלות ולא התוצאות וההישגים. וזאת למדנו מניסי מצרים המפורסמים שזכינו למדרגות נשגבות רוחניות ממנו יתברך ללמדנו הגם שבמשך הדורות לא נזכה למתנות כאלו, אלא נצטרך עמל, אולם עדיין כל זה בגדר מעטה וכיסוי לסיבה האמיתית להצלחה שהיא רק הסיעתא דשמיא, והוא ממש כמו שהניסים של גאולת הגוף המפורסמים שנעשו לנו כניסי מצרים והמדבר שהמה מלמדים על הצלחות גאולת הגוף המעוטפות בעטיפות סיבות ובמקרים שבעצם אינם אלא בגדר מעטה וכיסוי ואינם אמת מלבד האמת שאין עוד מלבדו ואפס זולתו, כן ניסי ה' המפורסמים בגאולת נפשנו להוציאנו ממ"ט שערי טומאה בדרך נס, הוא כדי להורות על ההצלחות הרוחניות שמשיגים אנו בדרך עמל ועטיפה טבעית של יגיעה שהינם באמת רק מכח ה"אין עוד מלבדו" שמסייע להצליח נגד כוחות היצר.

ט. משל נפלא להבנת ענין "הבא ליטהר מסייעין אותו"

וכדי שנבין זאת היטב וביתר ביאור נביא משל נפלא שראיתי בספר "לקח טוב" הממחיש לנו את אמונתנו זאת, ושם הביאו לענין השייך לפרשה הבאה פרשת "תרומה" ונביאהו לענייננו בקצת שינוי.
"ויבואו כל איש אשר נשאו ליבו וכל אשר נדבה רוחו אותו" (**שמות לה, כא**) משה רבינו מכריז: "כל חכם לב בכם יבואו ויעשו את אשר צוה ה'" והנה מתיצבים לפניו בצלאל בן אורי, אהליאב ועוד חכמי לב היודעים: לחשוב מחשבות, לעשות בזהב ובכסף ובנחושת, ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת... לעשות כל מלאכת חרש וחושב ורוקם בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש ואורג".
וכאן יש להבין מנין היתה לאותם חכמי לב ידיעה כה נפלאה במלאכות עדינות אלו הדורשות ידים מיומנות ביותר של שנים רבות, והלא עד לא מזמן היו יד יים אלו בעבודת חומר ולבנים וכל עבודה בשדה, ידיים שהורגלו לעבודות גסות ואיך נהפכו לידיים העוסקות בזהב.
על כך מתרץ הרמב"ן: כל מי שמצא את טבעו יודע לעשות במלאכה, ויגבה לבו בדרכי ה' לבוא לפני משה לאמור לו: אני עושה כל אשר אדוני דובר.

כלומר באו האנשים עם רצון בלבד עם נכונות ואמונה להתאמץ ותו לא. ובמשל הממחיש נאריך בבאור הענין.

מלך אחד בנה מגדל גבוה בן מאה קומות והודיע שהראשון שיצליח להעפיל ולעלות עד ראש המגדל, יקבל פרס גדול. מיד באו רבים וניסו את כוחם, אך עד מהרה נוכחו לדעת שאין המשימה קלה כלל וכלל. רבים פרשו מהתחרות כבר בהגיעם אל הקומה השלושים, אחרים התאמצו והצליחו לעלות עד אל הקומה השלושים, אחרים התאמצו והצליחו לעלות עד הקומה הארבעים. יחידי סגולה גיבורי כח התאמצו ביותר, והעפילו עד הקומות שבין השבעים לשמונים. אולם כאשר הגיעו אותם יחידים לקומה שמונים צנחו על סף עלפון ואפיסת כוחות. המשימה נראתה בעיני כולם כבלתי אפשרית, והזכייה בפרס הפכה להיות חלום שנגוז. יום אחד פשטה השמועה שאדם אחד הצליח להגיע אל הקומה העליונה, וכי הוא עתיד לקבל בקרוב את הפרס הגדול שהובטח על ידי המלך.

ביום קבלת הפרס נאספו המונים לראות את האיש, ולשמוע מפיו כיצד הצליח לבצע את המשימה הקשה הזו. קם האיש וסיפר לקהל הנאספים: "כולכם סקרנים לשמוע מהו סוד ההצלחה, כיצד הצלחתי לבצע את הדבר שרבים ביקשו לעשות ולא יכולו. אם כן, המשיך האיש, גם אני פקפקתי בשלב מסוים אם אצליח. היה זה לאחר שראיתי שבהגיעי לקומה השישים חשתי כבדות וקושי גדול בביצוע המשימה. אולם באותו רגע גמלה בליבי החלטה נחושה שאני חייב להצליח, ועם החלטה זו המשכתי.

כאשר הגעתי אל הקומה השבעים, הרגשתי שכוחותי כלים ממש. אך לאחר מספר שניות של מנוחה, התאוששתי והרגשתי שאני מסוגל לטפס מספר קומות נוספות. אמנם לא ידעתי מה יועילו לי מספר קומות יחידות כאשר בפני עמדו שלושים קומות כדי להגיע למטרה, אך המשכתי בכל זאת. אמרתי בליבי, אשתדל לעשות את כל מה שבכוחי. החלטה זו נתנה לי תנופה מחודשת, ובכוחה עליתי עשר קומות נוספות. כאשר הגעתי לקומה השמונים חשתי שהגעתי לסף כוחותי.

לרגע חלפה מחשבה במוחי שחבל להמשיך ולהתאמץ, הרי אל המטרה בודאי לא אגיע. אך מיד התעשתי ואמרתי לעצמי: הלחינם ערך המלך משחק שכזה והבטיח עליו פרס וכי להתל בבני אדם היתה כוונתו, זה הרי לא יתכן, ואם כן המלך - שהנו חכם ונבון ורוצה בטובת עמו בודאי ערך משחק שאפשר לנצח בו ולזכות בפרס המגיע לאותו שינצח, ובאמונה זו במלכי החלטתי לתת את כחותי עד הטיפת דם אחרונה, ואכן בשארית כוחותי זחלתי עד הקומה השמונים ואחת, וצנחתי על הרצפה מאפיסת כוחות.

באותו רגע נפתחה לפני דלת של מעלית. גלגלתי את עצמי פנימה, ועליתי במעלית עד הקומה המאה''.

י. הנמשל מבשר טוב לעמל בעבודת ה' יותר מהמשל הנ''ל להיות מובטח לו מראש כי יפגוש בדרכו מעלית שתנשאהו למדרגות גבוהות

הנמשל בעצם הוא מבשר הצלחה הרבה יותר מהמשל, שהרי במשל שקראנו לא הובטח לאותו מצליח שאכן ישנה מעלית סמויה באחת הקומות להעלותו לקומה המאה, ואילו אנו בעבודתנו הרוחנית מבושרים ומובטחים כי בשלב מסוים בעבודתנו מונחת מעלית שתעלה אותנו למעלות נפלאות, והיא הבטחת חז''ל (**מגילה ו' ע''ב**): ''יגעת ומצאת תאמין'', וכן (**שבת ק''ד ע''א**): ''הבא ליטהר מסייעין לו''.

יא. אף ש"יגעת" עם כל זה בסופו של דבר מה שהשגת הנו בגדר "מצאת"

נאמרה ההבטחה בלשון מציאה על היגיעה שנתייגע, על אף שמציאה מזדמנת היא ללא יגיעה, ללמדנו המוטל עלינו הוא להתיגע, לעמול, וגם על הירידות והנפילות שֶׁם עמל נופל עליהם. שהרי מי אינו מתייגע ומתפרך מעמל הנפילות והקימות היש עמל מפרך יותר מזה. מי לא היה מאושר ומעונג כשההצלחה בעבודת ה' ובנסיונות התוקפים אותו היתה מאירה לו פנים, ותמיד מוצא הוא את עצמו מנצח ורוכב על אויבו, הרי זו עבודת פרך לבנות ולהרוס ושוב לבנות להרוס כביכול.

אולם על יגיעה זו הבטיחו לנו חז''ל שנמצא מעלית באמצע דרכנו ואיתה נמריא לגובה ההצלחה הבלתי משוערת, והיא ''שנמצא'' את עצמנו בגדר ''מציאה'' במצבי נצחונות שמעל כוחותינו.

ולפי זה יובן מה שקשה במאמר חז''ל יגעת ומצאת - תאמין, דאחר שיגע ומצא מה יש לו להאמין הרי ''מצא'' ורואה בחוש את הצלחתו ומה יש לו להאמין, שאמונה שייך בדבר שאדם לא רואה וכאן הרי הוא רואה בחוש את מציאתו.

אלא גם היגע ועומל לבסוף רואה שהצלחתו היא בסיעתא דשמיא ובדרך מתנה, שהרי מתבונן הוא שלפי כוחו לא יכל להגיע למה שהגיע שהרי כמה נפילות עברו עליו, ואם כן חושש הוא פן ''לא מצא'' דהיינו לא השלים חוקו בעמלו שהרי לבסוף קבל הצלחתו בגדר מתנה ואם כן לריק הוא כל עמלו, ולכן בא התנא לומר לו דאף שבסוף ''מצאת'' ונצחונך את יצרך הוא בגדר מתנה, זהו מתיחס לעמל שעמלת כי בלא עמל לא יתכן להגיע למצאת, ולכן ''תאמין'' שעמלך היה הוא זה שהביא להצלחה ותאמין שעמלך לא היה לריק כי כן הוא הדרך לעולם, שמתחילה צריך לעמול ועם כל זה לקבל הכל בדרך

מציאה, והוא כמשל מעלית המעלה לקומות הגבוהות ללא טורח כן היגע - לבסוף מגיע למדריגות נעלות בעבודת ה' בדרך "מציאה".

יב. גם בנסיון הנראה קשה מנשוא לעמוד בו נתבע עליו האדם אם מעד בו והוא על שלא עשה את אשר ביכולתו עשות ואז היה זוכה להצלחה מעבר למה שידו משגת

כמה גיבורים איבדו את גבורתם ומורך נכנס בלבבם עד כי נמס ליבם בקרבם בראותם את עומס הנסיונות ותוקף היצרים ותכיפות התקפתם, ומתוך מסקנה "זה לא בשבילי" נפלו והתבוססו בדם חטאם ללא נסיון קימה.

כלל גדול לימדונו רבותינו - אין הקדוש ברוך הוא מנסה אדם אלא אם כן יכול הוא לעמוד בנסיון זה, חייבים אנו להאמין בכלל זה, גם אם לא נראה לאדם שהנו בכלל זה, וכלל זה לא אמור לגביו והינו בזה "יוצא מן הכלל", חייב להשתכנע שאכן גם הוא במסגרת כלל זה, שהרי כלל זה הוא סברא פשוטה דאם לא כן היאך יוצדק שכרו או עונשו של אדם במעשה המצוה או במעשה העבירה אחר ש"אנוס" הוא.

ובאמת ישנם כאלה שמתערער אצלם מלהאמין בכלל זה אחר שהרבה פעמים של ניסיון מעדו, לכך למראה עינים נראה כי המשימה למעלה מכוחותינו, אולם לפי מה שביארנו הדבר פשוט, שאמנם אמת היא שאין ביכלתנו להגיע לפסגת ההצלחות שאנו דורשים מאיתנו אולם ישנה מעלית באמצע הדרך שתוביל אותנו לפסגת ההצלחות, זאת חייבים אנו לשנן ולזכור, אנו נדרשים להשתדל ולעמול בלבד, אולם כדי להצליח לכך נועדה מעלית המובילה להצלחה, ולכך נתבע האדם בדין גם על נסיון קשה שנחת עליו ואף שלפי הנראה היה נסיון זה קשה מנשוא, אולם התביעה עליו מדוע מיד הרים ידים להיכנע ולא עשה את אשר ביכולתו ואז היה זוכה להצלחה מעבר למה שידו משגת.

יג. עיקר ההשתדלות הנדרשת בעמלו של האדם הוא שלא ליפול ולסגת אחור מהמעידות הרבות שבמהלך עבודתו

לא לנו להחליט מתי כבר מגיעה לנו בצדק אותה מעלית שנוכל כבר לקפוץ עליה ולנוח מעמל העבודה. זאת רק כפי הנראה לחכמתו יתברך שהוא המחליט עד כמה צריך האדם עוד לעמול ולהתאכזב ושוב להתאושש, ורק כשייראה לחכמתו יתברך לשים קץ לעמל והיגע של האדם, אז יזכה שמיד תופיע לפניו אותה מעלית להקפיצו למדריגות נשגבות המוצדקות לו כפי עמלו ויגיעו קודם לכך.

ואדרבה, כפי אשר נפרכה נפשו בעמל הנפילות והמעידות, ועם כל זה לא קצה נפשו בעמל עבודתו והתעקש להתחדש בכל פעם, על אף פיתוי היאוש המכרסם בקרבו ללא הרף: חדל לך מעבודתך, לא תוכל לה, קשה היא מנשוא עבורך, ומבלי להטות אוזן לקול שטן זה, ובנוסף לכל העגמת נפש והאכזבה - המשיך העובד בתמימותו, כך יזכה מידה

במידה ל"מציאה" שהמצא תמצא לו באופן פתאומי באחת מיגיעותיו, ואז ימצא בחיי חיותו מנוחה נכונה בדרך המובילה לחיי עולם הבא.

וכמו שהסברנו בשיחתנו לפרשת "בשלח" שהנדרש מהאדם הוא שלא לחדול מהבטחון עד הרגע האחרון, ואין שום שיעור זמן שהותר לאדם להתיאש מבוא ישועתו. כמו כן למדנו בפרק זה שגם בעניני רוחניות חייב אדם להשתדל עד כמה שידו משגת, ואף שנדמה לו שהדרך רחוקה ממנו ולא יוכל השיגה, יאמין שממתנת לו מעלית סמויה שתעלהו במדריגות היראה.

ואין הדבר רק לגבי ה"עשה טוב" שיש לאדם להשתדל לעשות את כל אשר בכוחו, אלא כמו כן ביחס ל"סור מרע" אין להבהל מתוקף הנסיונות התקיפים והתכופים המסבבים את מוחו ולבו של אדם ומטילים מורך בלבבו לאמור: איכה אוכל לבדי לעמוד נגד פתויים וגרויים כאלה וכנגד נסיונות קשים ומסובכים שמזדמנים לי בכל רגע, אלא אשר בכוחו יעשה.

יד. כל איפוק ושהיה ששוהה האדם מלחטוא יש לה משמעות גדולה ונפלאה לקרב לו את הבטחת ה"מסייעין אותו"

וכאן נבוא לבאר סוד הצלחה גדול שיכול להיות לעובד ה', והוא אם יכול אתה להתגבר על יצרך יום נוסף עשה זאת, ואפילו אם תראה שיכול אתה לגבור על יצרך אך ורק שעה נוספת אחת בלבד התאמץ בשעה זו לגבור על יצרך, ואל תאמר יודע אני שסופי לחטוא כי לא אוכל לעמוד בנסיון קשה שכזה, ואם כן מה לי להתמקמק ולהתפתל לעוד שעה עם הנסיון הקשה והמסובך, אחטא מיד וארגיע את יצרי הרע ואחר כך אתחזק לשוב למעמדי.

חלילה לך מלחשוב כך !

את כל הסיעתא דשמיא יכול אתה לאבד במחשבה שכזו, אלא תמשוך הזמן וההתגברות כמה שתוכל, כי מי יודע, אפשר שבדיוק קודם שתמעד תמתין לך מעלית הצלה מסיעתא דשמיא שתשלח לך מן השמים להצילך, ובמחשבת שטות זו של כניעה מיידית ליצר הפסדת הכל, והוא יסוד גדול בעבודת ה'.

והוא שאמרו בגמרא (חגיגה טז ע"א) מי שיצרו גבר עליו לחטוא ילבש שחורים ויתעטף שחורים וילך למקום שאין מכירים אותו ויעשה מה שלבו חפץ.

והביאור הוא שגם אם גבר עליך יצרך עי'-בהו כפי אשר תוכל עצור בנפשך. ולא תשמע לו מיד, ואפשר שכיוון שעשית אשר בכוחך ואפילו בעיכוב מועט ולא נשמעת מיד ליצרך תזכה לסיעתא דשמיא שלא תחטא כלל.

טו. משל נפלא לביאור ענין הנ"ל

וגם אם לבסוף חטא האדם, רווח גדול ישנו בזה שנתעכב מלחטוא כפי יכולתו, משל למה הדבר דומה:

למי שנצטווה פקודה מהמלך לעשותה, והתמרד פעם פעמיים מלעשותה ונמנע מלציית למלכו, ולבסוף כשנאלץ בלית ברירה לקיים רצון המלך עשה זאת בעצלתיים ובחוסר חשק מאימת המלך.

נתבונן וכי יש ערך לאותו ציות שציית אותו עבד למלכו, בודאי שלא, כמו כן יתבונן האדם כשפוקד עליו מלך זקן וכסיל שהוא יצרו לחטוא ולהשמע לו והוא מתמרד כנגדו ומסרב מלציית לו, אף אם בסוף מציית לו מחוסר ברירה אין כל כך משמעות לאותו ציות אחר שקדם לו התמרדות והתכחשות, שבזה השפיל קומתו של אותו מלך זקן וכסיל, ואף על פי שחטאו חטא וחייב לשוב עליו אמנם ברור שאינו דומה הוא לזה שמיד נשמע ליצרו ונכנע לחטוא תיכף.

וככל שיתעקש יותר ויעכב את משמעתו ליצרו כך יותר תהא חומרת חטאו קלושה אחר שנעשית בדיעבד גדול מתוך התמרדות גדולה, ובנקל הסיכוי שלו שיתקצרו ימי הנסיונות, אחר שמן השמים רואים שעשה הוא מצדו ככל אשר יכל, וכאמור רצון ה' הוא רק ההשתדלות, ומתנת ה' תבוא לו מהרה לנצח בפועל, ואם מעידותיו עתה אחת לשבוע יסתיע לו שמעתה אם יהיו לו מעידות הרי שיהיו מעידותיו אחת לחודש, וכן יתרחקו מעידותיו מעת לעת ומפקידה לפקידה מרוחקים יותר עד שלבסוף ינצח לגמרי, אולם אם יכנע מיד לעולם לא יתאפשר לו לקבל סיוע להתנתק מהחטא.

טז. שבע יפול צדיק וקם

כי זאת עלינו לדעת, פשוט הוא שאפילו הצדיקים שהגיעו למדריגתם שהגיעו זה היה בדרך "שבע יפול צדיק וקם", אלא שהתגברו במדרגתם על יצרם בכל כוחם, אזי אם מתחילה היה היצר תוקף ומצליח להכשילם בכל שבוע הרי שבפעם הבא היה מכשולם בכל שבועיים, ואחר כך גדל הפער לכל חודש וכן הלאה, בכל פעם גדל הפער בין חטא לחטא עד שלבסוף נצחו יצרם וסלקוהו לגמרי מעליהם.

לכן יש להבין שאין דרך אחרת, אי אפשר לקפוץ בבת אחת למדריגה גבוהה ונשגבה אלא רק בדרך עליות וירידות, אלא שעם השתדלות של גדרים וסיגים, וכאמור עיכוב החטא באשר ביכולתו, ועם מוסר תפילה ותורה במסירות נפש - מעט מעט אגרשנו ליצר הרע.

ונצטט כאן מדבריו המאלפים של הגר"י הוטנר במכתבו לתלמידו השופך את מר לבו עקב מנת חלקו בכשלונות ונפילות (**"אגרות ומכתבים"** קכח):

"רוחך סוערת לקראת השאיפה להיות גדול, בבקשה ממך, אל תצייר לעצמך גדולים שהם ויצרם הטוב בבחינת חד הוא. [כלומר כאילו ואין להם יצר הרע], אלא לעומת זאת צייר בנפשך גדלותם של גדולי עולם באותיות של "מלחמה" נוראה עם כל הנטיות השפלות והנמוכות, ובזמן שהנך מרגיש בקרבך סערת היצר, דע לך שבזה הנך מתדמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלמה שאתה רוצה בה." [כלומר, אדם מתדמה לגדולי ישראל כשהוא מתמודד עם יצרו ולא כשהוא במצב של עליה ללא התמודדות], דוקא באותם המקומות שהנך מוצא בעצמך את הירידות הכי מרובות - דוקא באותם מקומות עומד הנך להיות כלי הצטיינות של כבוד שמים. ע"כ.

מאמר י - ירידת הדורות

"הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם הדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם" (**שמות יט, ט**)

א. לא נשנה בשנית המעמד הגדול של קבלת התורה כדי לשמור על מאזן הבחירה

ידע הקב"ה שלעולם לא יחזור הוא על אותו מעמד של "פנים בפנים" לעם ישראל, ובכל אופן במשך כל זמן גלותם, והעובדא שהנה עד עתה למעלה משלשת אלפים ושלש מאות שנה לא נשנה מעמד שכזה וההסתר פנים רק הולך וגובר, ובודאי כך הבינה חכמתו יתברך שאין צורך שיחזור הוא על אותו מעמד פעם נוספת, וכיון שאין צורך בכך הרי שיגרע מאחוזי הנצחון של עם ישראל לו יתגלה שוב באותו מעמד שהתגלה פעם, כיון שמעמד שכזה מקלקל את מאזן הבחירה בין רע לטוב ומגביר את כפיית הטוב וההרחק מהרע מצד ההכרח, ובכך נגרע מאחוזי הנצחון במלחמת הבחירה, שהרי כל חכמת הנצחון הוא רק כאשר מאוזנים כוחות הרע והטוב באופן שווה ואין כפיה בצד אחד על משנהו.

ב. ההמשכיות לאותו כח של מעמד הר סיני נשמר ונאדק באמצעות חכמי ישראל שבכל דור ודור

אולם מה שכן ראה הבורא צורך חיוני ומבלעדיו לא יהא שום תועלת מהמעמד הגדול של קבלת התורה הוא "אמונת חכמים", דהיינו שתהא נבואה בישראל, החל ממשה רבנו אב לכל הנביאים הבאים אחריו ועד אחרוני הנביאים חגי זכריה ומלאכי שהיו מבין אנשי כנסת הגדולה, וגם הנבואה היתה אך ורק לתקופה ולאחריה פסקה הנבואה והשתמשו ב"בת קול", ולאחר תקופה גם ה"בת קול" פסקה והיתה "רוח הקודש" מפעמת בליבותיהם של חכמי ישראל, וברוח הקודש עצמה מדרגות רבות ישנם, ומדור לדור הלכו המדרגות וירדו עד הגיענו הלום - דור של הסתר פנים, אולם עדיין הותיר לנו

הקב"ה את חכמי ישראל שבחכמתם מושיעים המה את בני דורם, ובפרט הותיר לנו אותם להעתיק את השמועות ומצוות התורה שלא השתנו ולא ישתנו לעולם, והם המקיימים את המשכיות כח המעמד הגדול של קבלת התורה. "ירידת הדורות"

ויש קצת להתעמק במושג "ירידת הדורות" כי מכך תצא לנו תועלת גדולה לדעת מעט, להוקיר ולירא מעוצמתם של חכמי ישראל שבכל דור ודור, והנה מצינו בזה כמה דברים הטעונים ביאור שהרי מצד אחד "ירידת הדורות" הוא מושג המובא בגמרא (**שבת קיב ע"ב**): "אם ראשונים כמלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים", ועוד מצינו (**עירובין נ"ג**): אמר רבי יוחנן ליבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלוא מחט סדקית" ועוד עיי"ש בעירובין התיחסות רבותינו לקודמיהם ביחס של פער מבהיל מה שראו עצמם לעומת קודמיהם.

וכאשר נערוך סולם של ערכין נמצא סדר דלהלן: (**מספר "אור תורה"**).

רבי חנינא בן חמא, היה הקטן שבתלמידי רבנו הקדוש ("**זוטא דאית בכו**") ויכול להחיות מתים (**ע"ז י:**). רבו, היה לאין ערוך יותר ממנו, ובא לביתו לקידוש כל ליל שבת לאחרי מותו (**כתובות ק"ג.**) והוא בעל כל הש"ס שיש בידינו.

אף רבנו הקדוש הוא רק כתלמיד קטן לפני רבי מאיר, כי כל מה שהעדיף רבנו הקדוש כשרון על חבריו הוא. כי למד מפי ר"מ בעומדו מאחוריו, אבל היו תלמידים ששמעו פנים כנגד פנים (**עירובין י"ג עיי"ש מהרש"א**). ובכן, רבי מאיר הוא ענק שבענקים, ולא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. אבל גם רבי מאיר, ביטל את עצמו בפני רבי עקיבא רבו, כי לא יוכל לפניו, והלך ללמוד אצל רבי ישמעאל (**סנהדרין י"ד.**) אם כן, בבואנו לתאר את רבי עקיבא, שהוא סוף כל סוף רבו של רבי מאיר (**אשר מחמת חריפותו, יכול לנמק כל פסק תורה דבר והיפוכו, לכן לא פוסקים כמוהו אף פעם** (**עירובין י"ג**)) אין לנו שום תיאור בפה מה לומר על רבי עקיבא ! ואעפ"כ, רבי עקיבא הוא בטל ומבוטל בפני רבו רבי אליעזר בן הורקנוס, אשר קבע (**מה יחס דירוגו ביחס לרבו, רבי יוחנן בן זכאי, ומה יחס דירוגו בפני תלמידו, רבי עקיבא**) "אוי לכם שתי זרועותי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין, הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. ולא חיסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים, ולא חיסרוני ת, מידי אלא כמכחול בשפופרת" (**סנהדרין ס " ח**).

ובכן, חשבנו שכבר הגענו לשיא הגדלות, ואי אפשר להכיל יותר במח-אנושי ! ובכל זאת, המשיכו חז"ל בדירוג הגדלות, ותיארו לנו את רבי יוחנן בן זכאי, (**רבו של רבי אליעזר בן הורקנוס, ענק הענקים**) "שמונים תלמידים היו להלל הזקן, שלושים מהן ראויים שתשרה

עליהם שכינה כמשה רבנו (!) ושלושים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון (!) עשרים בינונים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל. קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא, משנה, גמרא, הלכות, אגדות, דקדוקי תורה דקדוקי סופרים, קלים וחמורים, גזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת, שיחת שדים, שיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, מעשה מרכבה, הויות דאבייי ורבא'' (**סוכה כ"ח**.) הרי שגם רבי יוחנן בן זכאי בטל הוא לפני הלל.

ומובן מאליו שגם הלל רק תלמיד בפני שמעיה ואבטליון, אשר גם הם בטלים לפני שמעון בן שטח רבם, ולמעלה בקודש, עד אנשי כנסת הגדולה, ולמעלה בקודש הנביאים. ולמעלה בקודש זקנים שהניח יהושע, ולמעלה בקודש משה רבנו.

הרי כבר ''נסגרנו'' בהביננו את רבי חנינא בן חמא שהיה בכוחו להחיות מתים כמבואר לעיל. ואיך נגדיר ונתאר את רבי, ומה מילים נמצא לבאר את רבי מאיר, ואיך נחשוב להסביר טיבו של רבי עקיבא. ולרבי אליעזר, רק דומיה היא תהלה. ואלמלי ש''פטפטיא דאורייתא טבין'' (**ירושלמי סוף ברכות**) לא היינו מורשים אפילו להזכיר במו פינו אודות חז''ל, רק כי כך רצה הקב''ה אבל אנו מצידנו בלי ספק אין לנו תפישה כל-דהו בהבנת רוממות דרגתם.

והדברים שנביא כאן, על האחרונים, ישמשו לנו חינוך-עצמי למען נכופף את קומתנו כאשר מזכירים את דבריהם. ולאידך גיסא, ישמשו לנו למען נזקוף את קומתנו בשמחה-ישראלית שזכינו להיות מתלמידי תלמידיהם של מאורות הללו. כי מוטל עלינו לדעת, שבכל דור ודור מתאמתים דברי ''מסילת ישרים'', פרק כ''ב: ''כי היותר גדול שבינינו אינו כי אם מן תלמידי התלמידים אשר בדורות הראשונים'' עכ''ל.

ולכן, החזון איש כתב (**אגרות, ח"ב, סי' מ"א**) שהוראת משנה ברורה, הוא מרן ''החפץ חיים'' כהוראת סנהדרין בלשכת הגזית. ע''כ. והוא, אף הוא החפץ חיים הרגיש התבטלות בפני החתם סופר, הפרי מגדים, שו''ע רבי שלמה זלמן מלאדי. ולא תמצא מעולם שהרהיב-עוז בנפשו לחלוק על דבריהם בכוחות עצמו, ללא הסתמכות על אחרון בעל שיעור קומה ראוי לכך לחלוק עליהם. וכך דור או שני דורות לפניו, כפפו את עצמם בפני הב''ח והט''ז, מג''א וש''ך. ואף אלו, נשרים אדירים מגביהי-עוף, ביטלו את עצמם בפני דורו של רבי יוסף קארו ואחרוני הראשונים. ולמעלה בקודש, ראשוני ראשונים, ולמעלה מהם, גאונים. ולמעלה מהן ''רבנן סבוראי''. ועדיין לא הגענו לדבר על האמוראים. ועוד רחוקה הדרך מן רבי חנינא בן חמא שהזכרנו לעיל שהרי זכה לראות את התנאים !

עד כאן עסקנו בביאור ''ירידת הדורות'' כפשוטו.

ד. אסור שתהא לנו שום נפקא מינה מירידת הדורות - יפתח בדורו כשמואל בדורו

ומאידך מצינו אזהרה גדולה מחז''ל לבל תהא לנו שום נפקא מינה למעשה ממציאות ירידת דורות זו.

שהרי מצינו בגמרא (**ר''ה כה ע''א**): תנו רבנן למה לא נתפרשו שמותיהם של שבעים זקנים שלא יאמר אדם: פלוני כמשה ואהרון? פלוני כנדב ואביהוא? פלוני כאלדד ומידד? ופירש''י שלא יאמר אדם על בית דין שבימיו וכי פלוני ופלוני כמשה ואהרן שאשמע להם? ועוד אמרו שם בגמ' (**כה ע''ב**): שקל הכתוב ג' קלי עולם כג' חמורי עולם, לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו וכו' יפתח בדורו כשמואל בדורו.

וכלשון המשנה שם בדברי ר' דוסא בן הרכינס: אם באין אנו לדון (**להרהר**) אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכים אנו לדון אחר כל בית ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו. ועוד אמרו שם בגמרא: ''ובאת אל הכהן וגו' ואל השופט אשר יהיה בימים ההם'', וכי יעלה בדעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו, הא אין לך אלא שופט שבימיך (**הרי לימדך הכתוב שאין לך לבקש אלא שופט שהיה בימיך, רש''י**), ואומר: ''אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה'', ופרשו התוספות שם ''שהימים הראשונים היו טובים מאלה'', ולכן יש לשמוע לראשונים שראשונים יותר מהאחרונים, אל תאמר כך, דאין לך אלא שופט שבימיך''. כוונת התוס' אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים היינו על מנת לחדול מלשמוע לאחרונים, אולם בעצם בודאי שהימים הראשונים היו טובים מאלו.

הרי הוזהרנו שלא לעשות השוואות למעשה בין שופטי וגדולי דורות הראשונים לאחרונים על אף שלכאורה קטנים המה במעלתם הרבה מקודמיהם.

ה. ירידת הדורות הינה "גזירה" או "מחדל"

ויש לעיין בזה האם זה שאין באפשרות גדולי ואדירי התורה שבכל דור ודור להגיע לקודמיהם זו ''גזירה'' או ''מחדל''. שהרי מדברי התנא דבי אליהו רבא פכ''ה אומר ''לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב'', הרי שאפשר להגיע למעלתם של האבות דאם לא כן וכי לחינם יאמר אדם כן.

וכן ברמב''ם הלכות תשובה (**פרק ה' ה''ב**): ''אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל שהקב''ה גוזר על האדם בתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם וכו' הרי שיכול אדם להגיע לצדקותם של אבות האומה באם ירצה, אם כן, יש להבין -

ירידת הדורות הוא "מוכרח" שכך גזר ה' שיהיה, או שהוא "מחדל", ואנו גרמא בירידה הזו במחדלנו.

וממה נפשך הדבר צריך ביאור מדוע שיהא הדבר כן, הן אם זה מצד גזירה והן אם זה מצד מחדל למה יגרע היום מעובד ה' בכל מאודו ובמסירות נפש ממש כבדורות הראשונים להגיע לפסגות נשגבות כמו שהגיעו הם, ומה גריעותא יהא בזה שיזכו עובדי ה' שבכל דור למה שזכו קודמיהם, כלום חסר מבית המלך - הקב"ה ליתן ולהשפיע על עובדי ה' שבכל דור ודור כפי שהשפיע על עבדיו בדורות קודמים?

ו. ירידת הדורות ביחס לגדולי ישראל מנהיגי האומה היא "גזירה" וביחס לעם ישראל הוא "מחדל"

הסבר היאך מצד אחד הדורות יורדים ומאידך עלינו להתיחס למשמעותם של גדולי הדור בשוה - דור דור ושופטיו - כאילו וכולם בעלי אותו כח. ונראה להסביר ענין זה על פי תשובת הרב האר"י הקדוש לשאלת תלמידו מהרח"ו.

ונצטט דברי רבי חיים ויטל זיע"א המבואים בספר "שבחי ר' חיים ויטל":

"**פעם אחת שאלתי למורי ז"ל: איך היה אומר לי שנפשי יש לה מעלה כל כך, והרי קטן שבדורות הראשונים היה צדיק וחסיד שאין אני מגיע לעקביו. ' ויאמר אלי: דע כי גדולת הנפש אינה תלויה כפי מעשה האדם הנראה לעינים כי בוחן ליבות וכליות השם יתברך, רק כפי הזמן והדור ההוא, כי מעשה קטן מאד בדור הזה - שקול ככמה מצוות בדורות הראשונים, כי [בדורות האלו] הקליפה והרע גוברת מאד מאד עד אין קץ, מה שאין כן בדורות הראשונים, ואילו הייתי אני בחיים באותן דורות, היו מעשי וחכמתי נפלאות ועולות מכמה צדיקים הראשונים**" עכ"ל.

הראנו לדעת כי גדולת הנפש "בעצם" של גדולי הדור - אז כן הם עתה, וישנו רק גורם חיצוני שהוא "התגברות הקליפה והרע מאד מאד עד אין קץ", ואם כן כל עובד ה' בכל כוחו ובמסירות נפשו בדורות האחרונים אינו יורד ממדריגות קודמיו להחשב כמדריגתם ממש, וכפי שגילה האר"י לתלמידו מוהרח"ו "דאילו היה הוא בדורות הראשונים היו מעשיו וחכמתו נפלאות ועולות מכמה צדיקים ראשונים".

אם כן בזה יובן דברי הרמב"ם שהאדם יכול במעשיו בשלימות ובמסירות נפש להגיע למשה רבנו והיינו מצד שמעשיו מושלמים ועובד הוא את ה' בכל כוחו, וכן כמובא בתנא דבי אליהו (**תדא"ר פכ"ה**): לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, שיכול אדם למסור נפשו לה' ולהגיע למדרגותיהם, והיינו אף שבפועל לא נוכל לעשות כמעשיהם ועל אחת כמה וכמה שלא להגיע להשגותיהם בנבואה וברוח הקודש, אולם שקול המעט שביכולתנו להחשב כהרבה שלהם מצד רבוי הקליפה והרע,

הרי שירידת הדורות לגבי גדולי הדורות היא "גזרה" ולא שח"ו מפאת "המחדל" של גדולי כל דור ודור - נוצר הבדל במהותם. וכאמור בגמרא (**סנהדרין יא ע"א**): הלל ושמאי - ראוי שתשרה עליהם שכינה כמשה רבנו אלא שאין דורם ראוי לכך, הרי שגדולי הדורות שבכל דור ודור מצד עצמם אחר שהשלימו עצמם בכל כוחם הרי הם כשמואל בדורו, אלא שבני דורם אינם ראויים לגילויים שיתגלו על ידם.

אולם ביחס לעם ישראל ירידתם נובעת ממחדלם שכן עוונותינו הם שגרמו לאריכות הגלות ושיהא תיקוננו בדרך הסתר פנים דוקא, וכמו שיתבאר להלן התועלת שבדבר.

ובזה גם יובן פשוט המחויבות שיש לנו לשמוע לגדולי הדור שבימינו ממש כבימות משה ובית דינו, שהרי בעצם שופטי וגדולי ישראל שבכל דור ודור שניקו עצמם מכל שוחד ותאוה ועובדים את ה' בכל כוחם אינם נופלים מהראשונים, ועובדא שאילו היו בימיהם של הראשונים היו נחשבים כמותם שהרי הזמן גרמא ולא מצידם עצמם.

ולכך כאמור כלפי גדולי ישראל ירידת הדורות מתבטא בהעלם ומניעת השגות בלבד, כך שהירידה אצלם היא "גזרה", אולם ביחס לשאר העם התגברות הקליפה והרע נוצר מ"מחדל" ומירידה במהותם, כך שההתחלה מתחלת מגזירת ההסתר פנים שנגזרה על בני הדור שאינם ראויים לגילויים מחמת מחדלם בתורה ומצוות, וממחדל זה של העם נגזרה "גזירה" לירידת הדורות ביחס לגדולי הדור שיעלמו מהם גילויים והשגות להתראות בהם לבני דורם אחר שאין בני דורם ראויים לכך.

ומעין זה ממש ראיתי אחר כך בספר "דרש משה" להגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שהקשה גבי הנאמר בפסוק "הוא משה ואהרון" (**ו' כז'**) ואמרו חז"ל מלמד ששקולים הם, וכן נאמר בכמה מקומות בתורה, ולכאורה היאך שקולים הם והלא משה גדול מאהרון כמבואר בתורה יחס נבואתו של משה ביחס נבואתם של אהרון ומרים, ומשה הוא אדון לכל הנביאים הבאים אחריו.

ותירץ שם שהכוונה שקולים הם מצד מעשיהם. דהיינו משה ואהרון עשו כל אחד בהתאם לנתונים שבראם הבורא את כל האפשר מצידם ושניהם מיצו את מלא כוחותיהם עד תום לעבודת ה' ומצד זה שקולים הם. ומזה נלמד לכל דור ודור שגדולי ישראל הממצים כחם עד תומם שקולים כמשה ואהרון בדורם.

מחובתנו לציית לגדולי הדור שבכל דור ודור לכתחילה ולא מחוסר ברירה

כך שמחובתנו להעריך ולשמוע לרבותינו לא מחוסר ברירה ובדיעבד, אלא לכתחילה ממש, ואין לך אלא שופט שבימיך, אחר שכאמור בגדולי ישראל לא חלה ירידה במהות אלא במניעת והעלם השגות בלבד, ומלבד זאת יש לנו לדעת כי בקנה מדת ירידת הדורות

לסיבת תגבורת הקליפה והרע - הם השופטים שמתאימים לנו ולא זולתם, והיינו אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלו, זה אינו, שבשבילך בכלל לא היה מתאים הימים הראשונים עם גדולי הדורות הראשונים, אלא גדולי הדורות שבימיך דוקא. ונבאר זאת להלן.

ח. גדולי הדור שבכל דור הם המה המתאימים להיות מנהיגי הדור ולא אחרים ואפילו גדולים מהם שהיו בדורות קודמים

ונגע בעצמנו, וכי רשב''י או יונתן בן עוזיאל וכן יתר התנאים מתאימים לדורנו. וכי יש לנו שפה אתם וכי יש לנו הבנה בחכמתם ובמעשיהם, וכמו כן אין להם הבנה במעשינו ובשכלנו, להבין אותנו ולפתור את ספיקותינו ובעיותינו יוכלו רק גדולי הדור שבדורינו, וכך נתן הקב''ה סיעתא דשמיא לגדולי הדור שבכל דור ודור דוקא להיות מושיעי הדור ופותרין להם ספיקותיהן שנתעוררו לאנשי דורם, ומצאתי סמוכין חזקים לדברינו אלה בספר ''שיחות מוסר'' להגר''ח שמואלביץ זצ''ל ונצטט לשונו:

ומבואר בפרוש בדברי חכמינו זכרונם לברכה, ''אל תאמר אילו היה ר' עקיבא קיים, הייתי יושב ושונה לפניו'', כי לכל דור ניתנו המנהיגים והמשפיעים הראויים לדורם וכן אמרו חז''ל (קה''ר פא ד), **''כתוב ויהוידע הנגיד לאהרן וכי יהוידע היה נגיד לאהרן אלא אילו היה אהרן קיים בדורו של יהוידע, יהוידע היה גדול ממנו בשעתו, וכו' ללמדך שאילו היו אהרן ובניו קיימים, צדוק היה גדול מהם בשעתו''. וברור שאהרן גדול מיהוידע ומצדוק, אלא שלדורו יהוידע הוא הנגיד אפילו היה אהרן חי, בשעתו של יהוידע נצרכה מנהיגותו דוקא, וכן בצדוק. במעשה דחוני המעגל** (תענית כג) **לאחר שישן שבעים שנה, אזל לביתיה אמר אנא חוני המעגל, לא הימנוהו, אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל, דכי הוי אזיל לבי מדרשא, כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו, אמר להו אנא ניהו, לא הימנוהו** (לא האמינו לו), **חלש דעתיה בעי רחמי ומית''. והנה לכאורה היה יכול חוני המעגל לתרץ להם קושיותיהם כדרך שהיה עושה לפנים, והיו נוכחים לדעת כי הוא חוני המעגל,** (ע' מהרש''א שם). **ונראה על פי מה שנתבאר, כי מאחר שכעת אין הוא ''שופט שבימיהם'' לא היו פרוקיו מועילין להם, וכשיתעורר לאחר שבעים שנה, הרי זה כמו אהרן בימי צדוק שאין הנגיד אלא צדוק או יהוידע, ואף על פי שאת תורתו של חוני הם לומדים, אבל מרבם שלהם, וחוני עצמו אינו נגיד ולא מנהיג.**

ט. משמעות תגבורת הרע והקליפה שהזכיר האר''י זצ''ל - מניעת רוח הקודש ונבואה מגדולי ישראל לפי שאין דורם ראוי לכך

הסברנו למעלה שתגבורת הרע והקליפה שהזכרנו בשם האר''י הק' מתבטא בגדולי עולם לא במהותם ח''ו, שהרי צדיקים גמורים הם ועובדי ה' במסירות נפש ממש, אלא בזה שנמנע מהם עשית מעשים ולהחכים בחכמות נפלאות כקודמיהם, ולהזדכך בתכלית הזכות, וזאת בהיסתר מהם עומק המושג שהעלימו הבורא וכיסהו מהם מה שלא כיסה מקודמיהם, וזהו מה שמנע מהם השראת שכינה כקודמיהם ונתמעטו ההשגים מנבואה לבת קול ולרוח הקודש וכו', אולם בודאי שזכינו לגדולי דור בכל דור שעשו ככל אשר בכוחם במיצוי כל נפשם ומאודם עד טיפת דמם האחרונה.

זוהי סיבת מניעת השראת השכינה אצל גדולי ישראל משום שאין דורם ראוי לכך, וכמו שאמרו בגמרא (**סנהדרין י''א ע''ב**) שהבאנו לעיל ראויים הלל ושמאי שתשרה עליהם שכינה כמשה רבנו אלא שאין דורם ראוי לכך, וכן אמרו (**סוכה כח ע''ב**): שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן - שלושים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלושים מהם ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון וכו'. הרי שמצד גדולתם של גדולי ישראל המאוחרים הרבה בזמן משה ויהושע ראויים המה מצד עצמם לשכינה כמשה ויהושע, ואין שום אשמה בהם במניעת ההשגה שלא השיגו כקודמיהם, לפי שאצלם המניעה היא מסיבת התבטאות הקליפה בגסות ובעביות אצל פשוטי העם שאינם ראויים לראות שכינה השורה אצל רבותיהם.

וכמו שהעיד על עצמו הצדיק החסיד בעל ''יסוד ושורש העבודה'' - רבי אלכסנדר ? זיסקינד זצוק''ל, מובא בצוואתו:

והריני גוזר ואומר, שלא ידברו עלי שום שבח כלל, רק את השבח הזה ידברו עלי מה שאני מעיד עלי שמים וארץ, והיודע תעלומות יודע ויעיד עלי גם כן אחר פטירתי, שהייתי מאמין באמונת אלוקותו יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד, ממש כמשה רבנו עליו השלום, אך הוא ידע בבירור כפי גודל עיני שכלו, כמו שכתוב ''בכל ביתי נאמן הוא'', ואני השפל בגודל אמונה שלמה ואמיתות ברורה בלי שום ספק ופקפוק כלל, ח''ו.

הנה לנו לראות דיתכן אמונה מתוך עבודה ועמל באחרונים כבראשונים אלא שההשגה במדרגות נבואה ורוח הקודש בלבד הם שירדו בדורות האחרונים.

י. אחר שירידת הדורות מצד הסתר פנים הינה גזרה ולא מחדל יש להבין טעמה של גזירה זו

והנשאר לנו לבאר הוא דברי האר''י לתלמידו מהרח''ו שבדורות הללו הקליפה והרע גוברת מאד מאד לאין קץ, והרי אם אמר זאת האר''י בזמנו לפני כארבע מאות שנה שהיו אז עדיין בישראל גאוני עולם קדושים ומקובלים אנשי מעשה במסירות נפש נפלאה

בעבודת ה', אם כן מה נאמר היום בימינו שחסרנו מכל וכל ואין לנו ולא ממקצת מעשים וחכמה של קדמונינו, ובכן יש לנו להבין למה היה נצרך מצב זה של תגבורת הקליפה והרע בעולם שהביא להסתר פנים ואור ה' נעלם מאתנו מלקבלו דרך גדולי ישראל, ובפרט אחר שהשינוי הוא לא במהותם וכמו שביארנו לעיל, ובפרט שהרי בין כה המעט של היום שווה כהרבה של אז ומה אם כן התועלת באופן הנהגה זו דוקא, להסתיר מגדולי ישראל השגות כבימי קדם, ואולי אדרבא, אם פעם כשעם ישראל היה במצב של עליה היה נצרך נבואה ורוח הקודש, היום, שאנו בשפל המדרגה לא כל שכן שצריכים אנו לגילויים שכאלה.

יא. בזמן שהיו ההשגות וגילוי פנים של ההשגחה בגילוי ובשפע מדת הדין היתה מתוחה ביותר ומדקדקת על כל פרט ופרט

ראשית נתבונן בכשלונות שהיו לעם ישראל במדבר שביניהם היו דברים שלדידן אינם חמורים כל כך ולגבי ישראל במדבר התיחס לה' הבורא בחומרא יתרה, ונתבונן בהם:

כשירד המן לישראל ונצטוו "ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי לא יהיה בו" ונאמר אחר כך "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו" ופירש"י: "לפי שהיו דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד".

נתאר לעצמנו אדם שתלויים בו נפשות בני ביתו ויש לו היום מה לאכול ולמחר אין לו כלום והנו במדבר שמם ארץ נחש שרף ועקרב, באיזו מדרגה גבוהה צריך הוא להיות כדי שלא לדאוג למחר הרי זו מדרגה שגם צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד בה, והנה יצאו מן "העם" לא מן הזקנים והסנהדרין שבישראל אלא אנשים מן "העם" מחמת דאגתם מה יהיה עם פרנסתם מחר, והנה מה נאמר עליהם ! "ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמור מצוותי ותורתי".

וכן לאחר מכן מיד כשנסעו ממדבר סין "ואין מים לשתות העם" (יז, א) "וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה", והיאך לא יריבו אחר שהנה הם במדבר שרב ואין מים לשתות, הלא טבעי הדבר שיתקוממו ויתלוננו על משה, וכמו כן טבעי שיעלה בלבם החשש האם עזבם הקב"ה למות או לא, ובשביל כך נענשו: ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, עיין שם ברש"י שנענשו על שהסתפקו בישועת ה', והיה להם להיות בטוחים בחסדו שבודאי ימצא להם, ולכאורה לדידן לא תחשב התלוננות שכזו לכלום. ואפילו בחטא העגל שעוון חמור הוא, נתבונן כמה פעמים חטאו ישראל בעוון עבודה זרה בימי השופטים וכן בימי אחאב וירבעם ומנשה והותירם הקב"ה, ואילו בחטא

העגל שבמדבר ביקש הקב"ה להשמידם ולהחליפם באומה אחרת וכנאמר: "הרף ממני ואשמידם ואעשה אותך לגוי גדול, ורצה הקב"ה לעשות זאת מיד ללא הקפה.
וכמו כן בעוון חטא בנות מואב הלא מצינו שחטאו ישראל הרבה בעריות כגון בגלות בית ראשון בשבעים שנה שבין בית ראשון לשני, ועוד, ולא כילם הקב"ה ואילו בחטא בנות מואב ביקש הקב"ה לכלותם לולי פנחס שקנא לה' והציל את עם ישראל, שנא' "ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי" וכמו כן העונש היה מידי ללא אריכות אפים.
וכן בעוון המרגלים, לדידן טבעי הדבר לפחד ולירוא כאשר יש עלינו לכבוש עם רב וחזק מאתנו ענקים ונפילים, ולגבי עם ישראל במדבר נגזר להיטלטל עוד ארבעים שנה בשביל כך.
והתשובה פשוטה, שהיות ועם ישראל במדבר זכו לגילויים נשגבים בבהירות ובסילוק כל הספיקות, לכך כל פגם קטן באמונתם בהקב"ה נראה בזכוכית מגדלת כפשע עצום, וכמו כן לעומת זאת צדקותם וחסידותם מתקטנת מלפארם מלשבחם, לפי שככל שיגדילו ויפליאו לעשות מעבודת ה' אין בזה שום נצחון וגבורה אחר שלמדרגת בהירות אמונתם טבעי הוא שיחשקו בה' ויחפצו במצוותיו.
ועובדא שלא נזכר בתורה שום שבח ותהילה על דור המדבר בעבודתם את ה', והוא פלא וכי היה אך ורק על מה לגנותם בלבד. הרי שאין שום יחס למעשיהם הטובים לעומת מעשיהם המגונים שבדור המדבר. שהרי על מעשה פעוט יחסית נענשו עונשים חמורים ביותר ועל מעשה מצוות ועבודת ה' לא הוזכרו לשבח כלל.

יב. תקופה של גילוי פנים היתה נצרכת רק בתחילת הווצרות עם ישראל לעם

אזי, אכן היתה מוכרחת הנהגה שכזו פעם אחת בתחילת הווצרות עם ישראל לעם, והוא מאחר והיו בתכלית החושך של שעבוד מצרים. כמו כן לא היה להם שום היסטוריה קדומה ממי ללמוד אמונה, היה מוכרח תקופה של הנהגה ניסית כזו.

יג. ההסתר פנים רבוי הנסיונות והקשיים מגדילים את אחוזי הנצחון על כל מצוה ומסנגרים מאידך על כל עוון ומחדל

אולם לאחר תקופה זו כל גילוי שלא לצורך לפי הבנת חכמתו יתברך יכולה רק לגרוע, לפי שהגילוי פנים בניסים גלויים גורם ב' מגרעות, מצד אחד להקטין את אחוזי הנצחון של עם ישראל בהתגברותם על הרע, שהרי בהתגלות שכזו ל-מה תחשב עבודתם את ה' ונצחונם את הרע, ומאידך תוגדל כל עבירה קטנה ללא שום סנגוריא, ולעומת זאת בעידן הסתר פנים יעלמו ב' מגרעות הללו, לפי שבגין ההסתר יוגדלו אחוזי הנצחון על כל מצוה ומצוה שנעשית וכמו כן אותו הסתר יצדיק סנגוריא על כל עוון ומחדל,

ולא הכונה שיש לחפש את הסנגוריא וההצדקה על החטאים, אולם חייב שיהא איזון לתביעה ביחס להכרה, ומי כמוהו יודע שהאיזון הטוב ביותר הוא כך - מצב של הסתר פנים דוקא שההכרה היא במדה מסוימת ובמילא התביעה היא בהתאם להכרה.

יד. בהתגברות הרע בא העולם על תיקונו

ובהיות שרוצה הבורא בהצלחתנו בתכלית עד הקצה האחרון כדי ששכרנו הנצחי יהא בדין - שכר אין סופי ולנצח נצחים - בזמן הגאולה העתידה, לכך ממצה הקב"ה את הנסיונות והקשיים עד תומם ממש, ומגביר את כח הרע והקליפה בתכלית, וכמו כן את מידת הדין בתכלית כך שהנסיונות מסבבים אותנו מדור לדור באופן יותר קשה, ובפרט שיחד עם תוקף הנסיונות מעלים ומסתיר את השראת שכינתו מבינינו ומונעה מגדולי הדורות ואף שזכאים המה לכך מצד עצמם. וברור שמצב זה נוצר ממחדלינו כמבואר לעיל שהוצרכנו להשלים התיקון במצב שכזה דוקא, ובזה בא העולם על תיקונו, אחר שלא השכלנו להביא העולם אל תיקונו בדרך המלך דהיינו בדרך ה"עשה טוב", נצרך לנו שהרע יתקפנו בחוזקה ותפקידנו להיות אנו מתמודדים עם הרע, ובכל דור ההתמודדות הינה חזיתית יותר פנים מול פנים להדפו ולהאיר את החושך המתעבה יותר ויותר ובזה בא העולם על תיקונו.

ומי כמוהו יודע את כוחנו ויכולתנו, ומי כמוהו יודע למדוד להגביר את החושך במידה ובצמצום כפי האפשרי לכוחותינו ויכולתנו כדי שנוכל לצאת מנצחים באחוזי הנצחון וההצטיינות הגבוהים ביותר, והוא שידע יצרנו רק לו משפט משקל ההמשכה של טוב ורע ושל הסתר וגילוי בעולם, כי רק בכך יבוא העולם על תיקונו בשלימות, ובהתאם לכך דן אותנו בכל דור ודור, וכפי רבוי החושך וקושי הנסיונות כן שוקל הוא עלינו זכויותינו כנגד חובותינו כמבואר.

ועל הבורא נאמר בפסוק "וחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח", זוהי עבודה שרק הבורא יכול לעשותה בהיותו יודע יצרי ומעללי איש, תחבולותיו ועמקי מחשבות אדם עד עומק נבכי הלב והנפש, לכך בהתאם לכך נוהג באופני כמות המשכת הטוב והרע בעולם, ועלינו להצדיק את הנהגתו מתוך אמונה פשוטה כי הוא א-ל אמונה ואין עוול צדיק וישר.

טו. תקופתנו תקופת "עקבתא דמשיחא" הרת נסיונות בכמות ובאיכות - הינה לזכותנו ולא לחובתנו

ונתבונן על תקופתינו תקופת "כי הנה החושך יכסה ארץ", תקופה שעוגת חבלי משיח מתפרסת לפרוסותיה לכל בית ולכל נפש. ואדרבא כל מי שאינו נוטל פרוסה מאותה

עוגה מרה בעידן זה יש לו לחפש ביחוסו אם מזרע ישראל, וכנאמר בגמרא (**חגיגה ה'**): ''כל מי שאינו בהסתר פנים אינו מהם''.

ועל הנשרדים והנשארים נאמר (**צפניה ג, יב**,) ''והשארתי בקרבך עם עני ודל'', ובמדרש ''שוחר טוב'' (**טז**) איתא ג' שלישים של יסורים הועיד הקב''ה לעולמו [על הצד שלא ילכו בדרך ה' שהרי הבחירה חופשית היא אלא שקבע מראש הקב''ה ב' מערכות של הנהגה, מערכת הנהגה אחת על הצד שיבחרו בטוב ומערכת הנהגה שניה על הצד שיבחרו ברע]. שליש נטלו אבות העולם, שליש בדורו של שמד, ושליש לדורו של משיח, הרי שבדורו של משיח יטלו בדור אחד כמות ואיכות של יסורים שבעבר התפרסו על פני שנים רבות.

ובמצב שכזה שאנו בו היום שרבתה הקליפה והסטרא אחרא, אימתי היה זמן שיכל אדם לראות את כל הזוהמא שבעולם בלחיצת כפתור אחד, הלא היום בלחיצת כפתור יכול אדם לטמא נפשו בטומאה שפעם בשנים רבות לא יכלו להטמאות, כמה קל ובזול היום לאדם למצוא את אשר תאווה ותבחר נפשו בחמורות שבחמורות. ובנוסף לכל ''הסתר פנים'', תקופתנו תקופה של סבל ויסורים נוראים ומשונים שלא היו ולא נשמעו מעולם.

ואיך אמר לי פעם חוזר בתשובה אחד, אני רואה השגחה פרטית, כששמעתי זאת ממנו אמרתי לו בהתלהבות ובכן ספר לי במה זה מתבטא, ואמר לי: התבוננתי וראיתי שבכל פעם שעומד אני בנסיון קשה (**וכידוע שנסיונות הבעלי תשובה קשים בתחילה מאד**) מיד מקבל אני איזשהו הפסד או בזיון וכדומה, ואומר הוא שמיד רואה הוא השגחה בזה, שכן חוזר הדבר על עצמו שבכל נסיון קשה שעומד הוא בו, אזי בסמוך לאותו נצחון - פעם מתקלקל לו המכונית או מכשיר אחר או הפסד כזה או כזה.

והוא נורא!

היום רואים השגחה באופן השלילי, אוי, איזה נסיונות קשים נוחתים עלינו, שצריכים אנו לראות השגחה בדרך של מכות ויסורים דוקא לאחר עמידה בנסיונות.

כמה אם כן יש לנו לשמוח בתקופה שכזו שיש בה חסדי ה' לאין סוף להחשיב לנו כל צעד קדימה, וכל התגברות והתקדמות צעד קטן - נחשב הוא לצעדי ענק של פעם, וכדברי האר''י למוהרח''ו עוד לפני חמש מאות שנה ועל אחת כמה וכמה היום.

אם על תקופת התלמוד נאמר (**פסחים קי''ג**) ''רווק הדר בכרך ואינו חוטא הקב''ה משתבח בו בכל יום'', נתבונן היאך היה נראה כרך של פעם הלא בתכלית הצניעות והקדושה, ועל כרך שכזה מתפאר הקב''ה ברווק הדר בו ואינו חוטא, מה היום?! וכמו שהיה אומר

הרבי מקלויזנבורג: "מה שהיו רואים פעם - אחת לשבעים שנה, היום רואים שבעים פעם ביום".
הרי שכהיום הקב"ה משתבח לא רק ברווק אלא גם בזקן ולא רק בכל יום אלא בכל רגע ורגע, ובהשתבחות של פי כמה וכמה באיכות של שבח משל פעם, והוא פשוט.
וכמו כן ישנה סנגוריא גם על המצבים הקשים שעם ישראל מתדרדר אליהם ולכן גם האריכות אפים היא לאין שיעור, דאמנם הקב"ה לא מוותר אבל רואים אנו אריכות אפים בכל הדורות המאוחרים, שלא כמו בדור המדבר ובדור השופטים והמלכים, וכפי שיראה המעיין שם היאך בסמוך לחטאם היה הקב"ה מענישם, ובפרט בדורנו ממתין הקב"ה עשרות שנים מלהעניש אדם.
כמה בנקל היום לשוב בתשובה, שהרי הנסיונות היום כל כך בתוקף, והרמב"ם בהלכות תשובה הלא מביא מי נחשב לבעל תשובה גמור: באותו מקום ובאותה אשה ובאותה שעה, ובזה מקיים הוא תשובה מעולה - "עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא זה עוד", כמה בנקל היום להגיע למדרגת תשובה שכזו, וכדאי להזכיר דברי הסטייפלר המובא באחד ממכתביו, שהיום עיקר התשובה היא עזיבת החטא, כיון שהיום עזיבת החטא כל כך קשה עד שההפרדות מהחטא היום היא עיקר התיקון לכל העבר.

מאמר י"א - מטרת שעבוד מצרים

א. מטרת שעבוד מצרים קנין "העבדות"
אחת מהתועלות שראתה חכמתו יתברך בכך שישתעבדו בני ישראל במצרים ויכנעו תחת ידי משעבדים אכזריים ללא רחם, דבודאי הנסתרות לה' אלוקינו, ומי יבוא בסוד ה' לדעת עומק מחשבותיו בהנהגתו את עמו ישראל פעמים בדין פעמים ברחמים, אולם נבוא לבאר כאן בדרך פשטית הניתנת להישג גם לפי פשוטן של דברים, להבין התועלת שבגלות מצרים, ובפרט שיש בזה לימוד לדורות. (**ולעיל כמאמר א' ביארנו טעם נוסף**).
עד זמן שעבוד מצרים היו ישראל יושבים שקטים ושאננים בארץ גושן, אוכלים מפריה ושבעים מטובה, ללא עול בשר ודם, וכמו כן ללא עול תורה ומצוות. ובזה ראה הקדוש ברוך הוא סכנה גדולה ועצומה היכולה לאבד את זרע אברהם יצחק ויעקב לגמרי, שהרי כפסע בינם לבין יום מחר להתבולל עם המצרים, אין מה שיעצור אותם, אין מה שיסגור אותם מלהתבולל, ובזה ידחה שם ישראל, חס וחלילה.
ומצד שני, לבוא לתת להם תורה ומצוות תיכף בארץ גושן ללא שעבוד מצרים - לא יתכן, קשה יהא להם לקבל עול תורה מאחר שטוב להם ככה, ויתכן שימאנו לקבלה ואז אין

תכלית לעולם, שהרי כל תכלית העולם הוא ישראל בשמירת התורה ועבודת האלוקים, וכנאמר במטרת גאולת מצרים (**שמות ג, יב**) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", הרי שהתכלית היא עבודת האלוקים, ומקודם נסביר עבדות מהי?

ב. ביאור "עבדות" הנדרשת מאיתנו כלפי הבורא להיכנע לו "כעיני עבדים אל יד אדוניהם"

"עבדות" היא תכונת כניעה, שהנפש מסכמת להיות נכנעת לאדונה ולמי שהוא גדול ממנה, וזאת מתוך שרואה בו כמפרנסה וכמושיעה מצרתה ולכך מרגשת תלות בו, וכנאמר (**תהילים קכג, ב**,) "כעיני עבדים אל יד אדוניהם".

ג. תכונת העבדות אינה בטבעו של אדם והאדם מתמרד מלהשתעבד לזולתו

האדם מטבעו מתכחש לתכונת עבדות ומתמרד לה, ואין ברצון האדם להיות נכנע למישהו ולתת שלטון לאחר עליו.

וכאמור, עם ישראל חיו בארץ גושן ללא מפריע, ואם כן היה חשש שבכח בחירתם החופשית לא יעמדו בנסיון זה של קבלת עבדות ועול תורה ומצוות. כי לא די שאין העבדות בטבעם כלל אלא אדרבא - טבעם היפך העבדות והכניעה, שהרי ימים רבים ישבו במצב של חופש וחירות.

כדי שירכשו תכונה זו, שהיא תכונה יקרה, הוצרכו לשעבוד מצרים ולכניעה מוחלטת והשפלה עצומה, במטרה שלבסוף יתבקשו להעביר את אותה תכונה שרכשו, שהיא תכונת "עבדות" לבורא יתברך, ויהיו נכנעים ממנו בלבד.

וכדי להמחיש את הענין נביא עובדא מהגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצוק"ל: בשעת תפילת שמונה עשרה הוא נהג לעמוד ללא זיע פרט לזמן ההשתחוויה, כשהסביר זאת, סיפר ר' משה כיצד הובא על ידי הקומוניסטים לחקירה ב"לובאן", הוא אולץ אז לעמוד דום כחייל על משמרתו, מעולם לא הרגיש כה מושפל, מאז ואילך החליט - הוא יפגין את הכנעתו כפי שהרגישה אז - לפני המושל האמיתי מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, על ידי עמידה שכזו במשך כל פעם שיתפלל תפילת שמונה עשרה.

הרי שלא קל ללמד האדם את עצמו להכנע, ובפרט לאחד שמעולם לא הרגיש הרגשה כזו, לכן רצה הקדוש ברוך הוא שישראל יטעמו טעם הכנעה מה היא ויעתיקוה לאחר גאולתם - לעבודתו בכניעה שהיא עיקר ותכלית המבוקש מן האדם.

ולכך גם יובן מדוע השעבוד היה קשה ומפרך ביותר וכמו כן באופן המשפיל ומכניע לעבוד בחומר ובלבנים, עבודת אנשים לנשים וכן של נשים לאנשים כמובא במדרש, והטעם הוא בהיות שרצה הקב"ה שנעתיק את עבדות מצרים לעבודתו, ושההעתקה

תהא בתכלית השלימות, דהיינו שהעבדות לה' תהא בשלמות ולכך נשתעבדנו במצרים בתכלית השפלות וההכנעה כדי שנבוא להעתיק לעבודת ה' עבודה בתכלית השלימות, וכאמור דכאן בעצם החירות האמיתית שלא להשתעבד לשום כח בבריאה רק להבורא שמשעבדנו לשלמותינו דייקא ללא שום נגיעה.

ובזה יובן הא דמקשה הזוה"ק (**ח"א דף ס"א וכן זו"ח פרשת יתרו ל"א**) מדוע נאמר בתורה נ' פעם יציאת מצרים ותירץ כיון שביציאת מצרים יצאנו משערי טומאה לחמישים שערי בינה, ולדברינו יובנו היטב דברי הזוהר, בכוונה מכוונת השקיענו הקב"ה בשערי טומאה במצרים בשעבוד גוף ונפש בתכלית הירידה כדי שכשנצא משם נצא במקביל לנ' שערי בינה שבקדושה ונעתיק את שפלותינו שהיתה בתכלית לשלימות בתכלית.

ד. עבד עברי נרצע להיותו נתבע על שלא העתיק תכונת כניעתו שקנה בעבדותו לבוראו

ובזה יובן הנאמר בדין עבד עברי, שלאחר שש שנים שדינו לצאת לחופשי, אם אומר: "אהבתי את אדוני את אשתי ובני לא אצא לחפשי", נאמר בתורה (**שמות כא**, ו): "והגישו אדוניו אל האלוקים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדוניו את אוזנו במרצע ועבדו לעולם".

והגמרא (**קידושין כ"ב ע"ב**) שואלת, מדוע דוקא רוצעים את אזנו ולא איבר אחר? ועונה הגמרא: אוזן ששמעה על הר סיני עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך וקנה אדון לעצמו - תירצע. והוא לכאורה קשה דמה בכך שהלך וקנה אדון לעצמו והלא עבד עברי חייב בכל המצוות שבתורה ואם כן מה גרע בכך שקנה אדון לעצמו?

פרושו, כל מטרת ה' יתברך בשעבוד מצרים שנים כה רבות, למען נעתיק את תכונת העבדות אליו, ובזאת רצה להעניק לנו את החרות האמיתית ביותר, כי בכך שלא נרגיש שום אדנות מבלעדו, אלא יהא הוא אדוננו הבלעדי, בזה בעצם נהיה בני חורין אמיתיים, כי עבדותנו לבורא אינה כעבד לרבו שיש לרבו רווח אישי בעבדות עבדו, עבדותנו להקב"ה היא חרותנו הגדולה ביותר אחר שכל מעשינו יזקפו לזכותנו הבלעדית ולאושרנו בב' עולמות.

ולכך נאמר בדברה ראשונה שבעשרת הדברות אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, וידוע מה שמקשים המפרשים למה לא נאמר אנכי ה' אלקיך אשר בראתי שמים וארץ שזה מראה לכאורה יותר על אנוכיות שמו יתברך שהנו מקור הכל הממציא יש מאין, ולדרכינו יובן שהרי כאן דורש הקב"ה מישראל עבדות למצוותיו וזו מטרת קבלת התורה, לכך מדגיש הוא שפדאם ממצרים מבית עבדים על מנת שיעתיקו

תכונת העידות אליו, וזו היתה כל מטרתו בשעבוד מצרים ובגאולתן של ישראל לפדותן מ"בית עבדים", ולכן הדגיש "מבית עבדים" שהרי היה די לומר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אלא רצה לומר פדיתיך ממקום שהייתם עבדים שם דייקא כדי שתעתיקו עבדות זו אלי.

מה שאין כן אילו היה אומר אשר בראתי שמים וארץ היה משמע שברצונו לחייבנו באמונת חידוש העולם בריאת שמים וארץ, ואין זה המכוון, שהרי אמונה זו של חידוש העולם זוהי גם אמונת אומות העולם המאמינים בא-ל עליון שחידש עולם, אולם יחודיותנו על כל האומות באמונת ההשגחה הפרטית בכל רגע ורגע, וזו אמונתינו שנתבררה לנו מיציאת מצרים, והיא המחייבת עבדות אחר שהוא האדון שהיה הוא האדון עתה, והוא ש"עשה" לכל המעשים הוא כמו כן "העושה" לכל המעשים, והדבר מחייב עבדות, ולכך ההדגשה שבדברה הראשונה שבעשרת הדברות היא אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים להורות על הנזכר.

ועכשיו, אותו עבד שעבד שש שנים וחש בנפשו "עבדות" מהי, הנה אותו עבד מזדמנת לו אפשרות להשתחרר מעבדות אדונו, ולהיות עבד למלכו, אשר זה רצון ה' מכל יהודי ויהודי, ובמקום להעתיק את תכונת ה"עבדות" למלכו, הולך הוא ומרצונו נותן את תכונת העבדות שלו שרכשה - אמנם בעל כרחו - לבשר ודם ונמכר לו, ונותן לו את תכונת הכניעה והעבדות שלו, במקום שעד שכבר נזדמן לו להרגיש מהי עבדות, הלא היה עליו לנצל את אפשרות שחרורו להיות עבד מלכו של עולם.

ועל כן רוצעים את אזנו לאמור: אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, כל מטרת הוצאת עם ישראל ממצרים למען יעתיקו את עבודתם לה' יתברך, שכמו כן נשתעבד לעבודת עבד וטעם טעמה של כניעה, במקום להעתיקה למלך מלכי המלכים - הולך וקונה אדון לעצמו - תירצע, וזאת על מנת לעוררו על טעותו.

ה. ביאור מחלוקת ת"ק ור"א בדין רציעת עבד המוכר עצמו לפי המבואר

ולפי זה עוד יובן ביותר מדוע לדעת ת"ק דפליג אדר"א (קידושין דף י"ד ע"ב) וס"ל דרק במכרוהו בי"ד נרצע משא"כ במוכר את עצמו שאינו נרצע, דמאחר וטעם הרציעה הוא כדי לעורר את האדם על טעותו כמבואר ששמע על הר סיני עבדי הם והלך זה וקנה מאדונו עבדות מחדש, א"כ למה שלא יהא דין רציעה במוכר עצמו מדעתו מחמת דוחקו להיות נרצע, שגם הוא כמו כן הולך וקונה אדון לעצמו.

התשובה היא, שלדעת ת"ק דוקא הנמכר ע"י ב"ד בעל כורחו מחמת גנבתו הוא זה שמרגיש שפלות וכניעה בעבדותו, שהרי נמכר בעל כורחו וא"כ עבדות זו שעובד הוא משפילתו ביותר והוא זה שקונה באמת תכונת העבדות, ולכן עליו יש תביעה מדוע לא העתיקה להקב"ה, משא"כ הנמכר מדעתו מחמת דוחקו אין הוא בשפלות כמו הנמכר מחמת שגנב, דסוף סוף אין הוא גנב אלא שמצבו דחקו ומעצמו הלך ונמכר לעבד וממילא לא רכש שפלות בעבדות זו, ואין לו מה להעתיק לעבודת השם ולכך אין בו דין רציעה.

אולם לר"א דפליג את"ק ס"ל דסוף סוף חש בעבדות ובכניעה, והגם שאין דומה כניעתו של זה הנמכר מעצמו למכרוהו ב"ד מחמת גנבתו אבל סוף סוף חש הוא טעמה של עבדות, והיה לו להעתיקה להקב"ה ולא להמשיך בעבדותו לאדונו.

ולפי זה יובן מדוע לסברת רבי אליעזר דאין נרצע עבד הנמכר מחמת דוחקו כבר מתחילת המכרו, שהרי לכאורה קשה, מילא הנמכר מחמת גניבתו הרי נמכר הוא בעל כרחו, בדין הוא שלא ירצע מתחילה אחר שנמכר שלא מרצונו, אבל קשה על הנמכר מחמת דוחקו שנמכר מדעתו, מדוע שלא ירצע מיד עוד לפני שיסתיימו שש שנים ויאמר אהבתי את אדוני, שהרי סוף סוף קם הוא מדעתו ולוקח אדון לעצמו?

אלא מכיון שהנמכר לראשונה אין עליו תביעה מדוע לא ניצל והעתיק תכונת עבדות להקב"ה, לפי שלא קדמה לו קנין העבדות מבשר ודם שיעתיק להקב"ה, אולם הנמכר פעם ראשונה וקנה תכונת העבדות, ועברו עליו שש שנים של עבדות ויכל להשתחרר מעבדות בשר ודם ולהעתיקה להקב"ה ובחר לו שוב להשתמש בה לאדונו - ירצע, ולכן רק הנמכר פעם שנית מחמת דוחקו ירצע, ואף שפעם ראשונה כמו כן נמכר מדעתו ומרצונו מחמת דוחקו - אינו נרצע.

ו. הרגשת "עבדות" אינה נקנית בנקל שאכן היא מלחמה ב"מצות אנשים מלומדה"

לסיכום: מה המוטל עלינו כדי לזכות בחירות הגדולה ביותר הנקראת עבדות ה'?

כמה שיותר עבדות, כמה שיותר נקיים עבדות וכניעה ונקח לנו לאדון רק את הבורא, כן יותר חירות תהיה לנו, כי בזה אנו משתחררים מכל אדנות אחרת.

עלינו להרבות בהרגשים כדי לקנות תכונת עבדות. והדבר איננו קל כלל, מקיימים אנו הרבה מצוות יום יום, ציצית ותפילין, לומדים תורה ועוד ועוד, אולם אין פעולות אלו נעשות בהכנעה ובשימת לב על פעולתנו, ואינם כהרגשת עבד הפועל לאדונו, ואפילו לא כפועל למעסיקו.

ועל זה אומר הפסוק: "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה", מקיימים אנו הרבה מצוות ועושים הרבה מעשים טובים, אולם הכל מתוך הרגל, ושוכחים להניח את הרגשת העבדות וההכנעה בתוך מעשינו.

עלינו להבין שהפועל הפשוט ביותר מבין שהנו פועל בפועל עבור בעל הבית מעבידו, ועליו ליתן דין וחשבון על פעולתו. ופעולתו תעבור בקורת אם אכן נעשתה כראוי או לא. לא יתכן שאותו פועל יעשה מלאכתו בהתקנת מכונת כביסה או דבר אחר כפי אשר יעלה על רוחו מתוך מחשבה "מה שיהיה יהיה"... או: "כולם כך עושים". ביודעו שכל פרנסת חייו, קיום מעמדו או פיטורו תלויים באחריות עבודתו כפי שיבקשהו מעבידו.

ואם כן, למה ייגרעו עבודת התפילה והברכות או שאר עבודות המצוות מליתן בהם קצת יראה ומחשבה, הלא מעשה המצוות תורה ותפילה אלו יעברו תחת השבט, או שיירצו לה' או שיהיו פיגול. וכדי להשיג את הרגשת העבדות, הדרך היא להשריש אהבה לה', ולפחות מתוך "הכרת הטוב" שסוף סוף חיינו, בריאותינו, פרנסתינו תלויים בו, ומתוך כך תונעם לנו העבדות.

ז. כשאין האדם מצרף "עבדות" למילי דחסידותא הרי שחסידותו נובעת מרצון להפקרות

האדם בטבעו מרדן ורואים זאת בחוש.

חז"ל אומרים "רוצה אדם בקב שלו יותר מתשעה קבין של חבירו". כך הטביע הקב"ה בטבע האדם, והאלקים חשבה לטובה כמבואר היטב בדברי הגאון הרב שמואל ברוך ורנר זצ"ל וז"ל:

כי על האדם לדעת ולהכיר את מקומו ואת ערך חלקו האמיתי בתורה שחננו ה'. ובחלק זה המיוחד לו, בו ישמח, כי הוא חלקו בחיים, וזה חלקו מכל עמלו. בהרגשה זו עליו להתחזק ולהתאמץ לעשות חיל, ולחדש לפי דרכו המיוחדת לו, על פי כשרונו המיוחד לו. מי שחסרה לו מידה זו, ועיניו נשואות אל חלקם של אחרים בתורה, חלקים אשר הוא לא עמל עליהם, תחסר לו הדחיפה לעמל התורה, לניצול הכשרונות ולפיתוח החלק אשר חננו ה'?חסרון זה עלול, חס וחלילה, למנוע ממנו את קניין התורה! זהו סוד חדוות היצירה ששתל הקב"ה בלב היוצר המחדש - הרואה את חידושיו כאילו עולים על כולם. אף שדעה ובינה לו למחדש שישנם חידושים ומחדשים גדולים וטובים ממנו - שמח הוא ביצירתו, ורואה בזה את עולמו, כעין שאמרו: "אדם רוצה בקב שלו שעמל בו, מתשעה קבין של חבירו". וזאת פעל ה' למען עידוד כח היצירה והחידוש אשר ברא אלקים לעשות.

לכן קבעו אנשי כנסת הגדולה את מטבע הברכה בנוסח של חנינה: "אתה חונן לאדם דעת... חננו מאתך... חונן הדעת".
חנינה היא מהדברים שאין עומדת מאחריהם סיבה והצדקה. נשיאת חן, זוהי מתנה מה' מבלי סיבה והבנה. וכן היא חנינת הדעת, שכל אחד מוצא חן בעיני עצמו, והוא מפלאי הבריאה לעידוד החידוש וכח היצירה.
הרי שהאלקים חשבה לטובה שירצה האדם בחלקו שלו למען פיתוח יצירתו שהוא חלקו שלו בתורה ולכך הטביע בו תכונה זו לרצות את שלו דוקא, וכאמור כשהאדם לא מנצל את תכונותיו לכיוון החיובי סוטה בתכונותיו לצד השלילי, והוא להיות מעדיף את שלו ולשמוח ביצירותיו ולהשתבח בהן ובכך להרגיש הרגשת אדנות לעצמו לבלתי היותו נכנע ובטל לחידושיו של חבירו, ואף שחבירו עולה עליו בחידושיו פי כמה וכמה, ולכך מטבע זה יעדיף האדם את המעט שלו על פני המרובה של חבירו, ויתכן גם ויעדיף את שלו על פני של רבותיו לבלתי היותו נכנע לגדלותם בהיות מחבב את הקב שלו ומיקרו על פני התשעה שלהם.
והדבר מתבטא גם בחיובי האדם כלפי הבורא, דהנה בדברים שאדם מחויב לעשותם מדינא דשו"ע עושה אדם את המוטל עליו ודיו, ואילו במילי דחסידות שאדם מקבל עצמו שזה בחינת "קב שלו" בשבילם מסוגל אדם לעבור על דינא דשו"ע והעיקר לקיים את "הקב שלו".
לדוגמא, אדם מסוגל להאריך בלימודו על חשבון התפילה ולאחר לתפילה מחמת לימודו, וכן לישון מאוחר ולהתמיד בלימודו ולמחרת לקום מאוחר לתפילה עד כדי חשש סכנת עבור זמן ק"ש.
ומדוע כי הקב של האדם חשוב לו, בו אין הוא נכנע לאף אחד ועושה זאת מרצונו שלא בבחינת "עבדות", ולכן מסוגל הוא למסור עצמו על כך על חשבון חיוביו כלפי הבורא.
וכמו כן לעיין וללמוד בספר בשעת חזרת התפילה ואף שמוכח בחוש שבכך מאבד ענית אמן וב"ה וב"ש, מדוע? כי חביב לו הקב שלו.
וכן רואים בני אדם הולכים למקוה בשבת ואף שלא כ"כ נזהרים בטבילת מים חמים או בסחיטת שיער והעיקר לקיים את "הקב שלהם" - לטבול במקוה.
וכמו כן תיתכן סכנה גדולה אפילו באדם בעל חסד וצדקה שלא יכשל בהיתרים למיניהם בכסף לא כ"כ כשר, וזאת בהיות שחשוב לו "הקב שלו" - לעשות חסד.
וכמו כן לצערינו רואים אנו הרבה שעוסקים בצרכי ציבור וכידוע שבעובדי ציבור לא ימלט מהם נסיונות רבים של העוון הגדול של לשון הרע והלבנת פנים, ואין צריך לומר

ביטול תורה שעולה על כולם, אולם למען חזק מטרתם יקדשו את האמצעים באיזה אופן שיהיה והיינו כנ"ל, היות ויקר להם הקב שלהם.

והנה משה רבנו, שבעה ימים מפתהו הקב"ה לגאול את ישראל, היש זכות ומצוה גדולה מזו, ועם כל זה נמנע משה ומתווכח עם השכינה, וכל זה כדי שלא ליטול גדולה על אהרון אחיו, הרי שנמנע משה מהמטרה העצומה שהיא לגאול את ישראל מיד משעבדיהם, ובשליחות מהקב"ה עצמו, וכל זה משום שבאמצעי השליחות תיתכן פגיעה באחיו.

ומעשה היה שסיפר הגר"ש שבדרון זצ"ל במשגיח קטן שחפצו בני הישיבה שיאמר להם שיחת מוסר בביתו בצנעא ולא בישיבה, וחשש שמא המשגיח של הישיבה יפגע מכך, ובא לשאול את הגאון רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, וענה לו בזה הלשון לא פחות ולא יותר: יש לנו בקבלה ברורה, כי אם נוצר מצב כזה של הזדמנות לבנות את בית המקדש, אבל יש בזה חשש של חלישות הדעת למישהו, כי אז מוטב להניחו ולא לבנותו !..

תופעות אלו הם תוצאה מכך שהאדם רחוק מעבדות, ועבדא בהפקרא ניחא ליה.

ובענין מילי דחסידותא שהזכרנו לעיל חלילה אין הכוונה שאדם יתרחק ממילי דחסידותא, אולם כל זה באופן שהחסידות תשמש לגדר וסיג ולביצור חומות המחויבות שמחויב האדם מדינא דשו"ע, אולם אם החסידות פוגעת בדין, כאן מורה הדבר שחסידות זו נובעת מהפקרא ולא מעבדות, ורק כאשר הנה לשם התעלות וגדר למחויבות שמחויב הוא מן הדין אז מורה הדבר שחסידות זו נובעת מעבדות שהיא העיקר שבעבודה.

ח. העבדות מתבטאת: א. דקדוק ההלכה, ב. על אף שקשה

ובמה מתבטאת העבדות? בב' נקודות א. דקדוק ההלכה ב. על אף שקשה ונבאר את הדברים, דקדוק ההלכה

בהלכות רבות יש את המושג לכתחילה ובדיעבד, בתפילין בציצית, בתפילה, בברכות, בשבת ועוד ועוד, יש לדעת שהקדוש ברוך הוא אשר הוא בוחן לבות וכליות כל רצונו הוא הלב, רחמנא לבא בעי, וכיצד מתבטא הלב הטהור של האדם - הלא במעשיו, לב אוהב לב חרד הרי שהוא מוסר נפש על כל פעולה נוספת שביכולתו לעשות למען אהבת קונו, המשתמש בהיתרים ומחטט אחר קולות הרי שאומר הוא בכך מה שבלבו, והיינו שאינו אלא חפץ לצאת ידי חובה ותו לא, אין מחפש הוא קרבת אלקים כלל, אלא כל מגמתו להבטיח את עצמו שלא ייענש, וייתכן אמנם שלא ייענש אבל כמה תהא הרגשתו עלובה בראותו לעתיד את הבדל היחס הניתן לו לבין הניתן לחבריו החרדים

לדבר ה', המדקדקים לצאת ידי דעות לכתחילה שהמה עבדים נאמנים, הלוא אין שום יחס ביניהם לעתיד.

וגם אם אינו במדרגת העובד מאהבה, גם העובד מיראה יש לו לדקדק בהלכה, שהרי בדברים שקל לקיימן והאדם מתרשל מלקיימן נענש, וכמובא במנחות (**מא ע"א**) מההוא מלאך שאמר לרב קטינא דבעידן רתחא מענישים על ביטול עשה אף שאין חייב בה כמצות ציצית, שאינו חייב בה כשאינו לובש בגד עם ארבע כנפות, כיוון שבקל יכל לקיימה.

והנה מוצאים אנו כאלה שמתרשלים מלדקדק בזמן ק"ש כהמ"א וסומכים על הגר"א, ויותר מכך כמה רבים הם שאינם מדקדקים בהיסח הדעת בתפילין לדבר בהם דברי חולין, וכן מלדבר בשעת חזרת הש"ץ, צחוק וקלות ראש בביהמ"ד, וכמו כן אינם מדקדקים בהלכות לשה"ר וכבוד הזולת, זהירות בממון הזולת, קנאה, נקימה ונטירה וכיוצא מדברים שאדם דש בעקביו, שבזה בעצם נמדדת ה"עבדות". ב. על אף שקשה הגדרת עבד הנה כניעה לאדון גם כשקשה לו. ישנם בני אדם קמים לכבוד ה' לתפילה בזמנה קובעים עתים לתורה, אבל רק בתנאי: לאחר שישן כל צורכו, אכל כל צורכו, אין לו דאגות וטרדות, ועוד תנאים כיוצא באלו, ורק כשיושלמו אותם תנאים וכל השערים פתוחים לפניהם לתפילה ולתורה, אזי באים לבית ה', אבל כשאיזה טרדה מטרידתם - כבר מסבבתם היא לפתחים אחרים לבקש מפלט או מרגוע ובוגדים בנאמנותם למצוות ה' ובטענת - אנוס רחמנא פטרי !

"עבד" פירושו הנני לציית לאדוני, לא קיימים אצלו טענות מסוג: קשה לי, לא ישנתי מספיק, לא אכלתי מספיק, כואב לי קצת הראש, תירוצים כאלו אינם קיימים אצל עבד הנאמן לאדונו.

פעמים רבות נעדר מהאדם חשקות התורה וקשה עליו לשקוד עליה, העבד הנאמן כופה עצמו בעל כורחו לשבת ולעסוק בתורה, וכמו כן כוונה בתפילה העבדות מחייבת להתאמץ לכוון ככל האפשר, ולפחות לקבל עליו קטע מסוים או ברכה מסוימת שיאמר אותה בכוונה, וכן ילך הלאה, אולם המרפה עצמו מחוסר חשק ומגביר את מדת העצלות עליו, הרי שזה רחוק מהעיקר שהיא העבדות.

ט. הנהגת "מדה כנגד מדה" בעובדי ה'

ודבר נפלא מגלה הגה"ק בעל "באר מים חיים" על התורה (**נמצא בספר סידורו של שבת**) וזהו תוכן דבריו:

יש אדם שעובד את בוראו בדרך טבע למשל צריך להוציא ממון על תפילין מהודרות ציצית, סוכה, לולב וכדומה, אזי כאשר יש לו מספיק כסף באופן שלא יצטרך לצמצם בהוצאותיו אכן מוציא. אולם אם יצטרך על ידי זה להצטמצם נמנע ואינו מתאמץ מעל כוחו. וכמו כן, רגיל הוא לקום בהשכמה לעבודת בוראו, אולם אם ישן אמש בשעה מאוחרת אינו משכים קום באותו יום לפי שבאופן טבעי ייחלש, וכמו כן ללמוד תורה לא ילך רק לאחר שנח כל צורכו רחץ וסך אכל ושתה וכדומה. אולם יש אדם שעובד את ה' מעל כוחותיו הטבעיים, מוציא ממונו לצדקה ולמצוות על אף שבדרך הטבע יחסר לו, קם בהשכמה כדרכו על אף שמצד הטבע יהיה עייף באותו יום וכדומה, ילך ללימודיו ואף שזה על חשבון מנוחתו אכילתו ואירועי שמחותיו.

ובכן אומר הגה"ק בעל "באר מים חיים":

משפטן של אותן בני אדם שונה אצל השם יתברך, שכן אם יבוא קטרוג עליהם ויצטרך לבוא עליהם פורענות, חולי או חוסר ממון חס ושלום. אזי הראשון שהיה עובד ה' רק בדרך טבע - גם אם יתרבו סניגוריו לביטול הגזירה והצרה שהוא נתון בה אכן יצילו ה' רק בדרך הטבע, ואם לא יהא אפשר שינצל מצרתו זו שהוא נתון בה, בדרך טבע אלא רק בדרך נס, אין הוא זכאי לכך שהרי גם עבודתו את ה' הינה בדרך טבע בלבד, ולכן הנהגת ה' עמו בדרך טבע בלבד.

אולם השני, העובד ה' למעלה מהטבע, כשיצטרך להושע מצרתו שבאה עליו - שלא בדרך הטבע יזכה לה בדרך נס, ותהא הנהגת ה' עמו שלא בדרך הטבע - "מידה כנגד מידה", שכן עבודתו את אלקיו למעלה מדרך הטבע.

י. כדי להגיע ל"עבדות" שהיא פנימיות יש להתחיל עם חיצוניות

וכדי להגיע לעבדות פנימית העצה היעוצה היא להתחיל עם חיצוניות, וכמו למשל מקום קבוע בתפילה, כשאדם מזלזל בחיצוניות העבודה קשה מאד שיגיע אי פעם לאיזה הישג בפנימיות עבודת ה', ולכך לפחות יש להדר בחיצוניות שלא יתפלל אדם בכל יום בשעה אחרת ובמקום אחר אלא יהא לו מקום קבוע לתפילתו ובשעה קבועה, זהו כבר עצה גדולה וסיכוי להשיג משהו, דאז סוף סוף מראה האדם רצינות בגישתו לעבודת ה' ולא כמצות אנשים מלומדה.

וכמו כן להתאמץ להגיע לתפילה קודם התפילה כדי להתחיל את התפילה מתחילתה ולא מאמצעיתה. האיחור מורה על זלזול וחוסר הערכה וכשאדם מבטא זאת בחיצוניות הרי שאז גדל ורבה אצלו האטימות הפנימית ונדחה הוא מאור ה' להיות מסולק מקרבת ה', חלילה.

ובעצם זו עיקר הצלחת העבדות של התפילה שהיא עיקר העבדות - ולעבדו בכל לבבכם זו תפילה, עיקר הצלחתה תלויה בהכנה לתפילה, דזה פשוט כשהאדם בא במרוצה, ובטירוף לתפילה וכי יוכל לכוין בה, עם כל רצונו הטוב לכוין בתפילה לא יצליח.

וראיתי מעשה שסיפרו המשגיח מקמניץ הרה"ג משה שטרן זצ"ל, שניגש פעם בחור ישיבה להגרש"ז אוירבאך זצ"ל בשאלה מה לעשות כאשר מאחר הוא לתפילה האם ידלג מהזמירות על מנת לומר קצת ובמתינות או שיאמר מהר כדי להספיק הכל, הגרש"ז אוירבאך הרים ידיו בתמיהה גדולה: היאך בחור ישיבה מסוגל לשאול כזו שאלה, וכשהתנצל הבחור ואמר שזה קורה לפעמים, חזר הגאון על תמיהתו: היאך בחור ישיבה יכול לשאול כזו שאלה.

ומכלל העבדות להתאמץ בתפילה לפחות בכך להתפלל מתוך הסידור ואפילו בחלק מהתפילה. וכמו כן יש להתאמץ ביותר לבטאת את הברכות בשפה ברורה ובנעימה, שגם אם לכוון קשה מאד, אולם, כאמור, לפחות להשתדל בחיצוניות, שהיא ביטוי המילים והאותיות באופן ברור, שהרי כמה מן הבושה למלמל את מילות הברכות בשפה קטועה ובהבלעת האותיות, וכ"ש בהבלעת מילים שלמות, הרי שזה ממש חוכא ואיטלולא מהברכה, ויש כאן ביזוי השם ממש.

וזאת יש לדעת דכאשר ביזוי ה' הוא בחיצוניות, העונש גדול ביותר, דאז כביכול האדם בעזות ובגלוי מזלזל בכבוד קונו, וקשה מאד ללמד זכות על אחד שכזה, דמילא כאשר הכוונה בורחת מן האדם ומאבד הוא את ריכוז מחשבתו בתפילתו עוד יש מה לדונו לזכות שהוא מרוב הטרדות או מחוסר טהרה וכו', אולם כשגם בחיצוניותו מזלזל הוא הרי שאז עושה עוונו בגלוי ואיכא חוצפא יתירא בזה, כי עבירה בגלוי מלבד שהיא חוצפא מצד עצמה, חמורה היא ביותר כי בכך מתבטא האדישות, וכאילו ולא אכפת לו לאותו אדם מנוהגו ומשלים הוא עם עצמו ללא רצון להשתנות, מה שאין כן כשלפחות החיצוניות נאותה ומכובדת, הרי שבזה לפחות מראה הוא שאינו משלים עם פנימיותו החסרה ומשתדל הוא לכבד את קונו לפחות בחיצוניות בתקוה שמכך יגיע גם לטהרת הפנימיות.

וכמו כן יש להרחיק משחוק וליצנות המרחיקים יראת ה' גם בצורה החיצונית, דאף שקשה להאחז ביראת ה' בפנימיות להיות מורא שמים עלינו עד כדי שיהא עלינו מורא ופחד, אולם לפחות בחיצוניות יש להשתדל שלא תהא הנהגה פרועה וקלת ראש, דכאמור בזה מסלק האדם מורא שמיים ממנו.

וכמו כן באכילה, יש לאכול במתינות ובדרך של כבוד ולא בהלעטה ובזלילה, שבזה דוחה האדם את מורא שמים מעליו, דלמה יגרע האוכל לפני המקום מהיות אוכל לפני בני אדם בחתונה שאז אף אם ירעב מאד יאכל במתינות בכף ומזלג ויצמצם ככל האפשר מלהראות את רעבתנותו, ולמה כשהנו לבדו ישכח שסוף סוף אוכל הוא לפני קונו.
והוא כלל גדול להשריש יראת שמים קודם בדרך חיצוניות ואף שהיא דמיונית בשלב ראשון ואינה פנימית, ממנה יבוא ממדריגה למדריגה ביראת ה' בפנימיות.
ויסוד ההצלחה הוא בדרך זו וכפי שביארנו לעיל בארוכה, והוא שאין שום תכונה מדה וטבע באדם שאין לו שורש בפנימיותו, ובפנימיותו הוא חיובי כיהלום שמצד עצמו לא ניתן לשנותו בשום אופן, אלא שלאחר ההשתלשלות ועיבוי החומר מקבל הוא טבע שני לפניות זרות שליליות, ועלינו לשוב לאותו טוהר על ידי שנסלק את החומר והטינוף שמעל אותו יהלום, כך כשנוהג האדם בחיצוניות לפחות בהנהגות נאצלות וקדושות מתקשר הוא בזה בעצם לשורש פנימיותו שהוא אכן כזה קדוש ונאצל, כך שאין זה הנהגה חיצונית גרידא, יש לה שורש בפנימיות, אלא שאין אדם חש אותה, אולם בהתמדת העבודה החיצונית באופן החיובי תתפרץ פנימיותו שהיא כמו כן חיובית ותתחבר לאותה חיצוניות חיובית וביחד יצליחו לשבר את החומות שבינתים המהווים חיץ בין פנימיות טוהר הנשמה להנהגה החיצונית כאשר היא כמו כן מטוהרה ואצילה, מה שאין כן כשינהג האדם בחיצוניותו בפריקת עול, הרי שאז יקשה עליו מאד לחלץ את טוהר פנימיותו ממצוקת החומר כשרובץ עליה עצם החומריות בנוסף על ההנהגה החיצונית הסותרת את טוהר פנימיותה. והוא האמרה הידועה המובאת בספר החינוך "אחרי המעשים ימשכו הלבבות", דהיינו כשעושה האדם מעשים הגונים - לבסוף ימשך גם לבבו, אחר שלבבו בפנימיותו מטוהר מכבר מצד עצמו.
עצה נוספת לרכישת קנין "עבדות" הוא ההתבוננות ב"הכרת הטוב", שהרי מטבע האדם להיכנע למיטיבו וכשיתבונן בטובות ה' עליו והיאך הוא נצרך ונזקק לבורא בכל תחומי החיים, והבורא אינו נזקק לו לכלום יבוא ליכנע.
ובאריכות הדברים יש לראות בחובת הלבבות "שער הכניעה", שערך שער שלם המוכיח ומכריח בראיות נפלאות שעל האדם להיות נכנע ועבד לבוראו, ושהוא עיקר התבלין שבעבודת ה' שמבלי הכניעה ישנו טעם לפגם בכל אשר יעשה האדם.

מאמר י"ב - השראת שכינה בישראל

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כה, ח)

א. תכלית כל המתנות שנתן הקב"ה לישראל שמשו הכנה למתנה הגדולה ביותר השראת שכינה בישראל

הקורא בשטחיות את פרשיות אלו של התורה שקראנו באחרונה, רואה את ה"נתינה" של הקב"ה לעמו ישראל לאין גבול, החל מהראותו להם נקמה בפרעה בניסים ובאותות ומופתים, יציאה ברכוש גדול - "וינצלו את מצרים", קריעת ים סוף, קבלת התורה - אלו הם המתנות בכללות, אמנם מתפרטים המה לאלפי פרטים הנכללים בכל מתנה ומתנה שקבלנו מהבורא, ובכן מגיע אותו קורא לפרשת "תרומה" ורואה שכאן והנה הקב"ה שכ"כ נתן ונתן והנה כאן הוא "מבקש" תרומה מכל אשר ידבנו לבו כסף, זהב, נחשת וכו', ואכן חושב הוא שכן הוגן ומן המוסר הוא שיתרמו ישראל למקדש ה' וישיבו טובה תחת כל הטובות שהיטיב ה' עמם.

אמנם זו טעות, הקב"ה שעד עתה רק נתן ונתן, זה עתה בבנית המשכן היתה תכלית הנתינה מצדו יותר מכל הנתינות שעברו, שהרי עד עתה היו נתינות לשעתן, והנה עתה נותן הקב"ה את השראת שכינתו בישראל באופן קבוע - "ושכנתי בתוכם".

ונתינה זו ערכה רב מכל הנתינות, ולא רק שערכה רב מכל הנתינות אלא כל הנתינות הקודמות היו הכנה לנתינה הגדולה הזו של השראת שכינה, שהרי כל הנתינות שהיו לישראל עד עתה ניסי מצרים רכוש גדול וכו' היו לשעתן ותו לא, והנם בגדר השאלה ולכך לא ביקש הקב"ה עבורם תמורה, ואילו מתנת שכינתו בתוכם הוא בקביעות בגדר קנין, ועל קנין משלמים, ולכך דרש מאתם שיתנו משלהם דוקא זהב וכסף וכו' כדי שיקנו לפחות את הכלים האמצעיים להשראת השכינה שהם כלי המשכן, שהרי לעולם לא פסקה שכינה מישראל, וגם כשגלו - שכינה גלתה עמהם הרי שמתנה זו אינה זמנית בגדר השאלה אלא בגדר קנין גמור עבורם.

וכאמור כל המתנות תכליתם הוא להגיע למתנה זו של השראת שכינה, והטעם הוא היות ותכלית הבריאה להאיר אור אלקותו לתוך המקומות המרוחקים והמגושמים, ונסביר בס"ד ענין זה.

ב. הבטחת "ושכנתי בתוכם"

יחודיותנו וסגולתנו על כל העמים היא בהבטחת "ושכנתי בתוכם", שהרי אומרת הגמרא (**ברכות** ז' ע"א): "ביקש משה שתשרה שכינה על עם ישראל, וניתן לו, שוב ביקש משה שלא תשרה שכינה על אומות העולם וניתן לו".

ונבאר מעט מהו ענין הבטחתו יתברך שישרה שכינתו בתוכנו.

בסדר המקראות רואים אנו בבניין המשכן כתכלית רצונו יתברך בעולמו, תכלית רצונו יתברך בעולמו אלו ישראל, ותכלית רצונו מישראל הוא לשרות בתוכם, שהרי לא היו

ימים יפים לישראל כימים בהם שרתה שכינה בישראל במשכן ובבית המקדש. התורה האריכה רבות בעניין בניית המשכן וסדר עשייתו, ובכלל זה פרטים רבים נוספים הפרושים על פני פרשיות רבות בפרטות בגדי כהונה, ובפרטי הקרבת הקורבנות בימי חול ובמועדי השנה, נושא שתופס חלק נרחב ביותר בתורתנו הקדושה.

ג. כליאת הרוח בתוך החומר מתבטא בעולם, נשמה, ומקדש

ויש לנו להתבונן מה ראה הקדוש ברוך הוא עניין בזה של השראת שכינה בישראל דווקא לראותו כביכול כתכלית פסגת ההצלחה מצד רצונו בבריאת עולמו, וכמו כן כתכלית פסגת ההצלחה מצדנו להיותנו ראויים להשראת שכינתו בתוכנו, על אף שהשראת שכינתו בתוך משכן הלוא היא בצמצום גדול, שהרי אין צמצום גדול יותר מאשר לכלוא את גדולתו וכבודו יתברך, שהיא לאין סוף ותכלית, בתוך חומר של קרשים ואדנים, יריעות, ארון, שולחן, מנורה וכדומה.

ובעצם את ענין כליאת הרוח בתוך הגשם [גשמיות] רואים אנו בכל הבריאה, הן בבריאת העולם והן בבריאת האדם עצמו.

בבריאת העולם - שהרי אתה הוא קודם שנברא העולם וכו', קודם שנברא העולם היה העולם מלא מאור אין סוף ברוך הוא, ובחלל עולמו זה יצר עולמות רבים, שכולם גשמיים לעומת אורו האין סופי, עד הגיעו לתחתית בריאת העולם הזה - עולם העשייה שכולו חומר וגשמיות, והוא בעצם תכלית כל העולמות כיון שבו נמצא עם ישראל השומר תורה ומצוות ומכאן מקיימים את כל העולמות העליונים, כמובא ב"נפש החיים" שער א' באריכות.

הרי לנו לראות, שכל עצם בריאת העולמות הוא לצמצם את אורו יתברך שהוא ממלא וסובב כל עלמין, והתכלית היא כדי להשרות שכינתו ולהטמינה בתוך עולם העשיה שהוא עולמנו זה שמסתיים בגשמיות גמורה כדומם, צומח, חי, מדבר. אורו יתברך - שאין לו שום מוגבלות של זמן ומקום, אינו גוף ולא יקרוהו מקרי הגוף - כביכול נטמן ונתכסה בתוך גופים המוגבלים בזמן ומקום.

כמו כן מצינו כליאת הרוח בתוך הגשם בבריאת האדם - נשמת האדם האצורה בתוך גופו, הרי הנשמה מצד עצמה מופשטת היא מכל חומר, ודומה היא ליוצרה, מתחת כסא הכבוד מחצבתה, והיא אינה גוף ולא ישיגוה משיגי גוף, ונצטמצמה בתוך גוף האדם המוגבל בזמן ובמקום, ולא רק זאת שנצטמצמה, אלא גם ירדה ממעלתה ביותר, להיות משכנה בתוך גוף המכניס ומוציא כבהמה, פרה ורבה כבהמה וכו'.

ואחרון חביב הנושא שפתחנו בו - כליאת הרוח במסגרת מקום והוא עניין המשכן וכמו כן בתי המקדש, מקום השראת השכינה בעצמה אדירה עד כדי "כל הקרב יומת", בתוך בתי חומר, קרשים, אבן ולבנים, ובם לכלוא את אור שכינתו.

ד. שלימותינו תלויה בכך שנפשיט את אור ה' במקומות המרוחקים והחומריים ביותר

ובאמת מי יתיימר להתייצב ולעמוד על עומק נשגבות כוונותיו של הבורא בראותו כתכלית בריאת עולמו את צמצום שכינתו בתוך חומר העולם והאדם, בוודאי קטננו מלהבין עומק נשגבות בינתו של האלקים בזה, אולם מה שכן עלינו חובה ללמוד מכל מקרי כליאת הרוח בתוך הגשם הנזכרים, שהנחת רוח של הבורא הוא שיהא מי שיגלה את אורו יתברך בתוך החשכה, ושיביא לכך שיזרח אורו ויתודע לעין-כל מציאותו והשגחתו גם מדברים השפלים והחומריים, רצונו שנתאמץ לגלות את כוחו ויכולתו מתוך העולם החומרי והמגושם, מתוך גופנו החומרי והמגושם, נסלק את המעטה העבה המסתיר את אורו בתוך עולמו ובתוכנו, ונגלה את אורו הטמון בתוכנו, וברור שהתכלית היא לצורך שלימותנו אנו עם ישראל ולא לצורך שלימותו יתברך, שהרי הוא יתברך לא היה חסר כלום קודם שנברא העולם שיוצרך להשתלם בו לאחר שנברא העולם.

ואין לשער כל קריעת מסך כמה חשוב ונפלא הוא, ובעצם הוא התכלית של רצונו יתברך בבריאת עולמו על פרטי ברואיו.

ה. עיקר בקשתינו בימים הנוראים שתגיע התפשטות אור ה' עד שכל פעול ויצור ידע ויבין כי ה' פעלו ויצרו

והנה פסגת בקשתנו בימים הנוראים - ימים של המלכת שם השם בעולם - הלוא היא: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".

וזו פיסגת הבקשות שבה אנו מבקשים כבוד שמים בלבד, כבוד שמים בשביל כבוד שמים ולא בשביל שיגדל בכך כבודינו. ואיתא בזוה"ק דעיקר יקרא דקוב"ה מתייקר ומשתבח כאשר הרחוקים מתקרבים לתשובה כי אז מתעלה כבודו ביותר בכך שנתפשט אלוקותו על אלו שהיו רחוקים מלהכירו, וזו בקשתינו בימים הנוראים - זמן של המלכת מלכות שמים עלינו - וידע כל פעול כי אתה פעלתו - גם המרוחקים ביותר כי בזה בעיקר מתכבדת מלכותו ביותר.

הרי ששיא בקשתנו בימים הנוראים שיתודע אורו והשגחתו מתוך כל פעול ויצור, דהיינו אף שיהיו הגשמים והחומרים בעולם, עם כל זה מבקשים אנו שמתוכם יתודע ויתגלה אורו, ולא יהוו המה מחיצות ומסכים מפני אורו יתברך, והיא שיא התכלית.

ו. עיקר שינוי המציאות שיהא לימות המשיח שתימלא הארץ דעה את ה', ואפילו עד הבעלי חיים

וכמו כן ידועה דעת הרמב"ם בסוף הלכות מלכים, בימות המשיח עולם כמנהגו נוהג, ואין בין ימות המשיח לימינו של עתה אלא שעבוד מלכויות, ובימות המשיח ידעו כולם את ה', הרי שימשכו חיי החומר כאכילה ושתיה, פריה ורביה, אלא עם הכרה מלאה בידיעת ה' - "ומלאה הארץ דעה את ה'", עד אשר ידור זאב עם כבש וגדי עם נמר, ושעשע יונק על חור פתן - והסיבה שלא ירעו ולא ישחיתו להיות כי מלאה הארץ דעה את ה' - תתפשט הדעת אפילו עד הבעלי חיים.

ואין זה פלא כל כך שהרי כבר היה מעולם שנתפשטה הדעת בבעלי חיים, וכדמצינו בחמורו של רבי פינחס בן יאיר, וכן המעשה באותה פרה שומרת שבת שמובא בגמרא, ועוד קודם לכן בתורה מצינו זאת באתונו של בלעם, ובמדרש איתא דלעתיד כשיבוא אדם בשוגג לקטוף תאנה בשבת - תזכיר לו אותה תאנה ותתן קולה לאמר: שבת היום, והגם שיצר הרע יתבטל לעתיד אולם חטאים בשוגג יתכנו אף לעתיד כמובא בדברי הרב "בן איש חי".

ובכן נתבונן, היש ימים תכליתיים יותר מימות המשיח? ועם כל זה תכלית ההבטחה שהובטחנו לימים אלה, שנכיר את ה' מתוך כל פעול ויצור, דהיינו מתוך עצמים גשמיים.

ז. הצדיקים יגיעו לשלימות תיקונן בתחית המתים שאז תשוב הנשמה לגוף וללא מגבלה תביט הנשמה באור ה' על אף היותה עטופה בגוף

וביותר, הרי שיש להקשות קושיא חמורה, אחת ההבטחות שהובטחנו ונתבשרנו לעתיד, והיא אחת מעיקרי האמונה שהמפקפק בה אין לו חלק באלקי ישראל, הלוא היא האמונה בתחיית המתים, וכאן ישנה תמיהה עצומה, אבות העולם וכל קדושי הדורות, תנאים ואמוראים שכבר גברו על יצרם וסיימו עבודתם ונפטרו מן העולם, לאחר שמנוחתם עדן בגן עדן העליון ונהנים שם מזיו השכינה בתענוג שאין לו סוף, שהרי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, וכי איזה נחת יתרה תהא להם בכך שיצטרכו שוב לחזור לגופם שבעפר ולקום בתחיית המתים, והלא הגם ודאי הוא שתהא איזה הנאה שתהא לעתיד - לאחר תחיית המתים, עם כל זה וכי יהא אפשר להשוותה לעולם תענוג הנשמות? !

אלא הוא אשר דיברנו, מאחר ותכלית רצון ה' להכירו מתוך החומר, וכאמור שאין זה לצורך עצם שלימותו חלילה, כי פשוט וברור שאין הוא זקוק לשום שלמות נוספת חס ושלום, וכל רצונו בזה אינו אלא להיטיב לברואיו, ואם כן, אם רואים אנו בתכלית רצונו - שהוא שלימותינו - לגלות את אורו דווקא בתוך מוגבלות חומר וגוף ומשם להכירו, הרי

שוודאי זו הטובה והשלמות הגדולה ביותר עבורנו, שלשיאה נגיע לאחר תחית המתים בהשיגנו השגות עצומות בתוך גוף וכמו שיתבאר.

ח. גמר ההכנה לקראת עולם מתוקן יהא בתחית המתים שישובו הנשמות לגופן

הרמח"ל בספרו "מאמר העיקרים" מביא בנושא "הגאולה", שבתחית המתים עדיין לא נשלם גמול הצדיקים אלא שבתחית המתים יקומו הצדיקים והרשעים ואז נעשה יום הדין הגדול, ונשפטים הראויים לישאר לנצחיות והראויים להיאבד, הראויים להאבד יענשו ולבסוף יאבדו, והראויים לישאר ישארו במדריגה הראויה להם כפי משפטם, וממשיך שם לבאר שזה יהא תקופה מסוימת שתשמש כהכנה לראויים לישאר לנצח, ואחר כך יחזור העולם לתוהו ובוהו כמו בתחילת הבריאה, ובזמן שיהא העולם במצב תוהו ובוהו הצדיקים ישמשו כמלאכים במרום, ועדיין אין זה סוף העונג של הצדיקים אלא אחר ימי תוהו אלה יחזור העולם להתחדש בצורה אחרת נאותה למה שראוי שיהיה לנצחיות, ורק אז ישובו הצדיקים וישבו בו לנצח נהנים בטובה האמיתית כל אחד כפי מדריגתו, עד כאן תוכן דברי הרמח"ל וכמעט כלשונו.

עולה לנו לסיכום מדברי הרמח"ל דשלושה זמנים שונים יהיו לצדיקים לעתיד:

א. תחית המתים, וזה קורא הרמח"ל תקופת "הכנה".

ב. יעלו לשמש במרום בתקופת החזרת העולם לתוהו אחר תקופת תחית המתים.

ג. חידוש העולם באופן הראוי לנצחיות, והיא תכלית העונג.

משמע שעד תקופת העונג הנצחי תוקדם הכנה לכך ותקופת תחית המתים היא עדיין בגדר "הכנה" שפירושה השתלמות לקראת השלמות.

הרי לנו מדבריו שגם ימי התחיה עדיין ימי השלמה הם להשלים את הצדיקים לתכלית הראויה לזמן המאוחר יותר כפי שהעתקנו דבריו.

אם כן, לאחר התחייה שיקומו שוכני עפר בגופם ואז יתוקן העולם במלכות שדי, ויגיע העולם לפסגת שלמותו בכך ש"ידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו", הגם שהחומר עדיין ימשך קיומו, עם כל זה לא יהווה כמסך ומחיצה המבדלת בין אורו יתברך המקיף כל עלמין - אין סוף ברוך הוא, לאורו יתברך הטמון בתוך ברואיו, וכל הבריאה תזעק מתוך צמצומה בתוך החומר "ה' הוא האלקים" "אין עוד מלבדו", ובכך תגיע הבריאה לפסגת שלמותה, הרי שענין תחית המתים יש בו מן השכר מצד אחד וגם מן שלמות התיקון, שתבוא הבריאה על תיקונה באופן מושלם שאי אפשר היה להשלימו קודם התחיה, להיות עדיין רוח הטומאה בעולם, ואין מן היכולת לזעוק את אמונת "אין עוד מלבדו" בזעקה מושלמת מתוך גוף, ושלמות זו תתאפשר רק לאחר התחיה שאז יחזרו הנשמות לגוף, ויהיו באופן הנעלה ביותר שאפשר שיהיה

לנשמה בתוך גוף, מה שלא השיגו הצדיקים בימי חייהם כשחיו קודם התחיה עם כל דרגתם והשגתם, ורק בכך יושלמו הנשמות ויבואו לתכליתן האמיתי, בכך שיכירו את ה' בתכלית ההכרה ומתוך הגוף דייקא, ובזה יהא סיום העבודה של נשמות הצדיקים בתכלית רצונו יתברך להכירו מתוך גוף, שלמות שאין שלמות למעלה ממנה, ובזה יבואו הנשמות לשלמותן ותכליתן.

ט. עיקר הביטוי המיחד את יום השבת מה שאין בימות החול הוא סעודות שבת, להודות שליחד את שם ה' גם על הגוף הוא עיקר היחוד

וראיתי בענין זה בדבריו של הגר"ש פינקוס זצ"ל הדומה לדברינו, וכך מובא בשמו בספר לימים נוראים: שבת קודש - נקרא יום חמדתו, משום שביום זה באה לידי ביטוי ממשלתו של הקב"ה שברא את העולם בששה ימים, ועל ידי מה אנו מבטאים את יחודו של הקב"ה ביום זה? לא ע"י לימוד מיוחד ולא רק ע"י תפילה מיוחדת, אלא בתענוג אכול ושתו - להורות וליחד את יחוד ה' יתברך גם על הגוף השפל ! בתפילה עדיין אין יחוד משום שרק הנשמה מבינה זאת, ויחוד פירושו "אין עוד מלבדו" שכולם כולם - עם החלק החיצוני ביותר - "יכירו וידעו" ש"אין עוד" ! ע"כ.

י. כדאי הוא לנשמות לחזור לגופן בתחית המתים בשביל להשלים את אשר לא השלימו בחיים חיותן לסיבת מגבלת גופן ועתה יושלם החסרון ההוא מבלי שיגבלהו הגוף עם היותן בפועל בתוך גוף

והוא נורא נוראות למתבונן, כדאי להחזיר את נשמות האבות וכל קדושי הדורות לתוך גופם בתחיית המתים, כדי שיכירו את בוראם מתוך גוף וחומר, ולטובתם ולשלמותם נעשה דבר זה כי אין שלמות יותר גבוהה לנפש האדם יותר מאשר היותו מכיר את בוראו מתוך גוף וחומר, ולכך מה שלא הצליחה הנשמה לפעול בחייה להיותה מוגבלת בגוף תשלים זאת בתחיה על אף היותה בתוך גוף.

ועל פי העיקרון הנאמר למעלה, אפשר להסביר עוד להשלמת הענין את הצורך בשוב הנשמה לגוף בתחיית המתים בדרך שנבאר

נשמת הצדיק בעולם הזה היא במצב של "עבודה", בעולם העליון היא במצב של "גמול ושכר", לבחינת העבודה של נשמת האדם בעולם הזה יש גבול להשגתה את בוראה, וכפי זה שכרה בעולם הנשמות בהתאם להשגתה בעולם הזה, לאחר התחייה חוזר ונשנה בבחינת מה חלק "העבודה", וייקרא חלק "העבודה" על אף שאין זכות וחובה לימות המשיח, אולם ייקרא כך יחסית לעולם הגמול - המאוחר יותר, כפי שהבאנו בדברי הרמח"ל לעיל - שהוא התפשטות הנשמה מהגוף לגמרי, ואכן שכרה של אותה בחינת

"עבודה" של ימות המשיח תגדיל את "עולם הגמול" לנשמה שתזדכך לזמן מאוחר יותר, ואפשר שייקרא זמן "האלף השביעי" המוזכר בספרים.
וכך גם ראיתי מבואר בספר "מכתב מאליהו" שעמד גם על שאלה זו דמה ענין להחיות את הנשמות חזרה לגופם, וכתב שם בשם חמיו: "דהעיקר להביא הכל מהכח אל הפועל, וכשהנשמה מופשטת מהגוף עבודתה את קונה היא בכח והשלמות הוא ה"בפועל" וזה נעשה נשמה עם גוף יחד", והביאור הוא על דרך שביארנו דהעיקר הוא הבפועל, להכיר את האין עוד מלבדו מתוך החומר וזו תכלית השלימות הנעשית לאחר התחיה.
ולמעשה, מכל מה שהזכרנו לעיל עולה בידינו, שכל הנחת רוח שיש לו להקדוש ברוך הוא להיטיב לברואיו, בכך שיכשירו מעשיהם ויהיו ראויים לקבל את ההטבה במלואה מבוראם, וגמול הטבה זו בשלמות מותנית ונמדדת לכל אחד כפי שביצע יותר את הפצעת אורו יתברך מתוך החשכה ששרוי הוא בה, חשכות החומר, חשכות הטבע והמקרה המאפיל על אור השגחת ה', אזי ככל שגילה את מציאות ה' בעניניו לראות אותו כהסיבה לכל הסיבות - מדה במדה, ככל אשר תרבה אמונתו בפרטי עניניו יותר, ואף שאין ערוך לכל היבט אמונה ואפילו בפרט אחד כי זו התכלית - כן יזכה שתחזינה עיניו בשוב ה' לציון להנות מזיו השכינה.

מאמר י"ג - ידיעת חובת האדם בעולמו

א. התפתחות הכרת האדם את בוראו הינה איטית ולא עוד אלא שגם רבו המפריעים להתפתחות הכרה זו למאוד

ונרחיב עוד בענין זה שדברנו בו למעלה במאמר הקודם לפי שכאן טמון סוד "ידיעת" חובת האדם בעולמו.
"נשמה שנתת בי טהורה היא, אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בקרבי", האדם נולד מחוסר הכרה לחלוטין ומעט מעט מתפתחת הכרתו, תחילת הכרתו מתבטאת בענייני צורכי הגוף ויתר קנייני עולם הזה, ואתם הוא מתפתח ומפתח את גופו, והכרתו בעניניהם ובצורכם נעשית במהירות ובטבעיות ולא נדרש לשם כך שום מאמץ מיוחד [כמובן, אלא אם כן רוצה להכיר את העולם על פרטיו כמדע ושאר חכמות].
אולם התפתחות ההכרה במציאות הפשוטה של נשמתו שהיא חיות גופו ומקור סיבת מציאותו, וכמו כן התפתחותו בידיעת בוראו וממציאו יש מאין, ואף כדי להגיע להכרה פשוטה ותמימה במדרגה נמוכה - הנה איטית ביותר. ולא פעם אף מתנכר האדם ומתכחש לבצבוצי הרהורי אמת המבצבצים בלבו, הן מחמת עצלותו מלאמץ עצמו

ומחשבתו להעמיק בהכרה, ואולי גם מפני החיובים שגוררים המה לחייב את המכיר בהתאם להשגות הכרתו.

ומלבד שהתפתחות הכרתו בבוראו ובחובתו האמיתית בעולמו איטית היא, ואפסית כמעט למי שאינו מתבונן, הרי שגם למתבונן ומעמיק בה ורוצה ושואף להכירה, עומדים עליו קשיים רבים, הן מצד טרדות העולם הרבות המשביתות את אפשרויות העמקת המחשבה בדברים הנצרכים, וכל שכן שבכוחם להשבית את אפשרות הקיום למעשה את המוטל עליו.

ב. עיקר קושי ההפרעה הוא מציאות הנהגת העולם דהיינו להכחיש את אשר תראינה עיניו ולאמת את אשר יראה שכלו

אולם אלה נחשבים עדיין להפרעות קטנות, ישנם הפרעות מסובכות הרבה יותר מהפרעות חיצוניות הנ"ל והמה ההפרעות הפנימיות שבלב האדם עצמו כאשר הנו מחוסר ברירות האמת, כאשר האמת מסופקת אצל האדם, ועם כל פשטותה מסובכת היא במחו של האדם, מביט הוא בחשד על כל עיקר ועיקר מעיקרי האמונה והדת, מתעקש הוא מלראות מה שאינו רואה בעיניו, מצטמצם הוא בראייתו את הסובב אותו, משלים ומקבל הוא רק עם מה שיכול הוא לקשר דרך סיבה ומסובב במהלכי הטבע, ומתקשה מלקבל כל מה שלא נסבל במוחו, ואינו מתרצה להעמיק שכלו בכל הנמצא חוץ לד' אמות של טבע ומקרה.

ג. אין ערוך ליקרות כל הכרה המתבהרת אצל האדם לאמת זו שאין עוד מלבדו

מעטים המה שזכו להשכיל ולהבין שבעצם זו תכליתם בעולמם להכיר את בוראם ולהוודע לחובתם בעולמם, ושאכן האמת עטויה בכיסויים רבים של התכחשות וכפירה כלפיה, ותכלית העבודה היא להאירה מתוך החשכה הסובבת אותה. וגדולה בעיניהם - של אותם העובדים באמת - יותר מכל - כל גילוי נוסף להתוודעות לכל משהו מעיקרי האמונה ולהכחשת השקר העוטה עליה, בהיותם יודעים, מבינים ומאמינים, שכאן טמון אוצר אושר הצלחתם לנצח נצחים, וברור זאת אצלם דרך הנחלת האמונה מאבותינו הקדושים, דור מעמד הר סיני, עד ימיהם, וכמו כן מהתבוננות דברי התורה הקדושה וכל יתר ספרי הקודש שהותירו לנו הבריאים בדעתם, שמתוך הכרתם הברורה - ללא תת לשום שוחד שקר של רצון תאווה ממון וכבוד וכדומה לעוות את משפט האמת, ולהוציא לאורה את דין אמת הבריאה וברואיה ולמי משפט הבכורה והאדנות עליה.

ואלו המשכילים על תוספת הכרה ולו במעט ישמחו כמוצא שלל רב, ועל תוספת ההכרה יכוונו להשקיע את מרצם בתורה ומצוות, כי ההכרה יקרה להם מכל אחר שזו תכלית בריאתם, והיא תכלית ההטבה הנצחית המובטחת לכל מאמין בחיי נצח.

ד. התגברות האדם על תאוותיו ורצונותיו החומריות תביאהו לזכות ההכרה בבורא

וכמו כן יקר בעיניהם לאין ערוך כל התגברות ולו הקטנה וכל שכן הגדולה על דרישות החומר הדורש דרישותיו מחמת חשקותיו, תאוותיו, מידותיו הרעות, כי הבינו שלא יתכן לאדם לקנות שלמות נפשו יחד עם שלמות החומר, וכי אין אבן נגף לעצור ולחסום מפני שלימות הנפש כמו הכניעה לדרישות החומר. וכל חפצם להילחם בו להוציא את האורה מתוך החשכה, בידעם שכל שעשועיו וענגו של הבורא להיות רואה בבראיו גיבורים הנאזרים בגבורה לבטש את חומריותם, שהרי למען עבודה זו העטה צמצום על אורו במעטה הדומם, צומח, חי, ובמדבר - העטה מעטה גוף ובשר על אור נשמת האדם, העטה מעטה חומר של קרשים ולבנים על שכינתו, בראות חכמתו יתברך שאין טוב לברואיו יותר מאשר להגביר את שכלם על רצונותיהם, ולהפציע את אורו יתברך מתוך החשכה דווקא, ובכך תזדכך נפשם ותביאם לבהירות ההכרה בבורא, שככל שמגביר האדם שכלו על רצונו כן מזדכך שכלו להיות בהיר בהכרת הבורא.

ה. כשמגביר האדם את שכלו על רצונותיו מקשר את ניצוץ נשמתו האצור בגופו עם שורשו מעל

ומובא בדברי האר"י ז"ל שהאדם אוצר בתוך גופו אך ורק ניצוץ מנשמתו, אולם שורשה הנו בשמים ממעל, וניצוץ זה עטוי בכיסוי החומר של הגוף, וניצחונו בכך שמתגבר על חומריותו, ובכך מהדק את הקשר בינו לבין שורשו. כי בהיותו מתגבר על חמרו תיכף משתדרת גבורתו וניצחונו מניצוץ נשמתו שבתוך גופו אל שורשה שממעל, ומאתערותא דלתתא נפעל פעולה לטובה ונשפע מלמעלה לניצוץ שתוך גופו שפע כח ומרץ ביתר שאת, וכמו כן מבוארים הדברים באריכות במאמר העיקרים להרמח"ל בנושא "התורה והמצוות". וכמו כן ב"נפש החיים" שער א' פרקים ג-ד.

ו. תכלית הנחת שיש לו להקב"ה מהאדם להיותו משליט את שכלו על רצונותיו

ואיתא ב"תנא דבי אליהו": "וכי מפני מה יש לו להקדוש ברוך הוא צורך במלאך המוות, והלא יש לו להקדוש ברוך הוא ריבוא ריבואות של מלאכים המשרתים אותו? אלא, לא נברא מלאך המוות שהוא יצר הרע רק לבני אדם שהם מוציאים ומכניסים כבהמה ופרים ורבים כבהמה".

ולכאורה מה תירוץ מתרץ התנא דבי אליהו את הקושיא? אלא, נכון יש לו להקדוש ברוך הוא ריבוא ריבואות של מלאכי השרת העובדים ומשרתים אותו, אולם כל זה אינו

בתכלית כונתו את בריאת עולמו, תכלית כוונת בריאתו את עולמו היא עבודת האדם, שידעהו ויעבדהו מתוך שאוכל ושותה כבהמה, ועם כל חומריותו מצליח לקשר את ניצוץ נשמתו השבוי בתוך עמק החשך של בשר ועצמות, חשקים, רצונות ומדות - עם שורשו שממעל, בזה כל הנחת של הבורא מהאדם, ובזה יש גם שלימות למלכותו יתברך להיותו שליט ומודע גם במקומות החשוכים והשפלים ביותר, ולא ששלימותו חסרה חלילה מבלי זה, אלא זו עבודתינו ושלימותינו להביא את מלכותו יתברך לשלמותה וזאת בכך שנגביר שכלנו על רצונותינו ונכניס את השכל הקדוש בכל עיניני החומר ולעשותם לשם ה'.

ז. כל תזוזה קטנה בהתגברות האדם על חומריותו מקנה לו עולם שלם

וזאת לדעת, שעולם הזה הרי הוא מועט המחזיק את המרובה, שהרי אמר רבי יהושע בן לוי (**סוף מסכת "עוקצים"**): עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, ומהיכן מגיע לו לצדיק ש"י עולמות? אלא בשביל התגברות על כל מידה מסוימת זהו כבר מנחיל לו לאדם עולם מלא, התגברות נוספת על תאווה ורצון מסוים שוב מנחיל לו עולם שלם, וכן מכל התגברות ושבירת מידה, טבע ותאווה, ויתר על כן, אפילו השובר מדה או טבע רע פעם אחת יותר - מה שנראה לנו כאן פעם אחת כדבר שלא יוסיף ולא יגרע, דהיינו לאדם נדמה מה לי שהתגברתי מאה פעמים או מאה פעמים ואחד - מה יגרע ומה יוסיף, ועל אחת כמה וכמה שאין נחשב התגברות פעם אחת בעיני אינשי דעלמא, וכי יכולים בני אדם להבחין בין אדם שנתגבר על יצרו מאה פעמים או מאה פעמים ואחת, לכבדו לזה האחרון יותר ולהחשיבו במעלה יתרה? בוודאי לא, אולם בשמים שני בני אדם אלו המה בעלי מהות אחרת לגמרי.

ח. בעולמינו אין ניכר הבדל מהותי בין צדיק לצדיק אולם לעתיד יהא ניכר לעין כל הבדל מהותי בין צדיק לצדיק ואפילו בגלל דבר קטן שהיה ביניהם

והוא שאמרו בגמרא חכמינו ז"ל (**חגיגה ט' ע"ב**): "ושבתם וראיתם בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת פעמים, והוא נורא ! להחשיב את השונה פרקו מאה ואחת פעמים בשם "עבדו", ואילו השונה פרקו מאה פעמים "לא עבדו" ?!

אלא באו כאן לומר לנו, כי לא מחשבותי מחשבותיכם, לא דרכיכם דרכי, מחשבות דרכי שמים שונות לחלוטין ממחשבות ודרכי בני האדם, אצל בני אדם אין שום הבדל בין שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד פעמים, אולם כלפי שמים הפער עצום בין זה לזה, וכמו שכאן בעולם הזה כל אחד יודע להבדיל בבירור בין "עובד אלקים ללא

עבדו", דהיינו בין שומר מצוות לבין העובר עליהן ומחללן שבוודאי פער גדול ביניהם והוא פשוט וברור לכל, כן בשמים פשוט וברור שם בין שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד, וזהו כוונת אמרם זכרונם לברכה, שכמו היחס הפשוט והמוחש אצלנו בפער ההבדל בין עובד ה' ללא עובד ה' שהרי מרחק עצום ביניהם, כן למעלה ניכר ומוחש ההבדל בין שונה פרקו מאה פעמים למאה ואחד, ופער זה יתגלה לעין כל אחד ואחד לעתיד.

ט. כל צדיק נכווה מחופתו של חבירו

והוא שאמרו (**במ"ר כא, כ**): עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות חופה לצדיקים לעתיד לבוא, וכל צדיק וצדיק נכווה מחופתו של חברו, והיינו כנ"ל, כאן בעולמנו אין אנו מבדילים בין צדיק לצדיק, הסתכלותנו היא בכללות, ובכללות מדרגים אנו את חכמי וצדיקי בדרגות שונות, אלו תנאים, אלו אמוראים, אלו גאונים, אלו ראשונים וכו', אולם בשמים אין מושג של כללות, אלא הכל בפרטות כחוט השערה, ואין שום צדיק נמצא במדורו של חברו, לכל צדיק וצדיק יש לו מדור בפני עצמו, וכל אחד נכווה מחופתו של חברו, כי הרי לעולם לא תמצא ב' צדיקים שמדרגתם בשוה, ואותם ב' צדיקים ייכוו זה מזה, שהרי בפרט מסוים גבר זה בצדקותו על חברו, ובפרט מסוים אחר גבר חברו עליו, ולכן נכווה אחד מהשני.

אכן, יושבים כל הצדיקים יחדו כמובא בגמרא (**סוף תענית**): עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכו', אולם כל אחד רואה וצופה בשכינה כפי עולמו שלו, כי כל צדיק וצדיק יש לו עולם לעצמו כפי שהתעצם בתורה ומצוות ובעבודת ה'.

והטעם לכך, כי אין להעריך עד מה חשובה בשמים כל התגברות ולו הקטנה ביותר שגובר האדם על יצרו, מידותיו וחשקיו, וכופה אותם לרצון ה', וקצת ראינו בחז"ל אפילו בעולם הזה עד כמה חשובה תנועה קטנה שנעשית לכבוד ה' לתת עבורה דורות שלמים של מלכות, כמבואר בחז"ל (**סנהדרין צ"ו ע"ב**): על ג' פסיעות שפסע נבוכדנצר לכבוד ה' זכה במלכות לו ולזרעו, וכמו כן על ב' דמעות שהוריד עשו על הברכות נאמר במדרש ווי לאותה שעה, כמה צרות גרם לישראל ולהשתלט עליהם בשביל כך.

י. אין לזלזל בשום נצחון ולו הקטן ביותר שינצח האדם את יצרו כל נצחון קטן מזכה את האדם בנצח לאין שיעור

מכאן נישא קל וחומר, כמה יש לו להאדם להחשיב ולא לזלזל בשום עבודה ולו הקטנה ביותר, כהשכמת הבוקר לתפילה, שכופה את יצרו הממתיק לו את שנתו וכופה רצונו בשביל רצון ה', כמו כן כמה חשובה כפיית היצר מלהרים עיניו לצפות בעריות, הלא

על כל ראיה וראיה שמתגבר יתחשבנו עמו לטובה לעתיד [וראיתי בשו"א "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" - פירש "עין בעין" - לפי מספר התגברותו על פיתוי יצרו בהסתכלות עינו, כך יתחשבנו אתו אחת לאחת וכפי זה תיקבע מדרגתו לראות בשוב ה' ציון].
וכן כבישת כל מידה רעה: כעס, גאווה, הקפדה וכדומה, שמתעורר אדם לשבר חומריותו ולהגביר הצורה על החומר, הרי שישולם בפרטי פרטות על כל פעם ופעם, ואין לשער ולהעריך כל התגברות, כל התגברות בפני עצמה הנה תכליתית לעצמה וראויה היא להתחשבן עליה במיטב לעתיד, כיוון שבזה מהווה האדם תכלית רצונו יתברך.
ואפילו על חסימת פה, כמובא באיגרת הגר"א כשהאדם חוסם פיו מדברים בטלים זוכה לאור הגנוז שאין שום מלאך ובריה יכולים לזכות לו.

יא. ועל אחת כמה וכמה כשהנצחון הוא ביסודות האמונה להבהירם ולבררם אצלו ביותר

ונתבונן, אחר שתכלית רצונו יתברך שנתגבר על חמריותנו, ואם כן יחייב הדבר שכל משהו ומשהו מכבישת יצר הרע וכן מעשית הטוב הוא "תכלית רצונו", ובכן היש להעריך שוי וערך של "תכלית רצונו" של הבורא? הלוא פשוט שכל משהו ממנו שווה עולם שלם, ואין ערך לכל סדק קטן, כל קריעה קטנה שסודק האדם או קורע בחומריותו להפגיש את ניצוץ נשמתו האצור בתוכו עם שורשה שלמעלה, בהיותו מסדיק חור קטן בעובי חומרו כדי להפציע את האורה הטמונה בנשמה שבקרבו ולשפוך את הארתה מתוך החשכה של גסות חומריות העולם ומתוך אחיזת העינים על האמונה שכך בנוי העולם להתקשר לשרשה שבשמים ממעל, ובזה להמשיך משורשה אליה אורה נוספת וכך חוזר הדבר חלילה, ומצווה גוררת מצווה עד שיסלק כפי כוחו המסכים המבדילים בינו לבין קונו, ובפרט כשהנצחון הוא בתכלית, שהוא בהירות השכל נגד האחיזת עינים של העולם שבזה מחזק האדם את יסודות עיקרי האמונה בקרבו, שבהתגברות זו של חיזוק יסודות ושורשי האמונה מחזק האדם את השורשים שחשיבותם גדול למאוד מהמחזק את הענפים שהמה יתר המצוות שכולם נובעים מהשורש שהוא האמונה.

יב. כל נסיון ונסיון הנו הזדמנות לאדם לזכות בתכלית

ואחר שראינו כל האמור, כמה יש לו לאדם להתחזק שלא לקוץ בניסיונותיו ובקשייו בעבודת ה', להפך, יבין שככל שקשייו תכופים ותקיפים הרי שבכך מזדמנת לו מן השמים הזדמנות לחימה וניצחון בקריעת מסכי החומר מעליו, וככל שיתרבו ניסיונותיו וקשייו כן ניצחונו ייחשב להצטיינות נעלית יותר וכל אחוז גבוה יותר במבחן הוא תכלית לנצח, כך שהנסיונות המה אתגר לאדם לזכות בתכלית.

יג. דור עקבתא דמשיחא נודעת לו חשיבות ומעלה יתרה במלאכה זו של הגברת השכל על הרצון יותר מכל הדורות

ומעתה כמה יובן לנו היטב מצב דור "עקבתא דמשיחא" שנתרבו קשייו, וניסיונותיו, וצרותיו - המסבכים אף הם את הניסיונות להקשותם עלינו כאמונה בקבלת הייסורים, סבלנות, וכדומה, והטעם כי אנו עתה בזמן בירור שארית הבירורים שנותרו להתברר לקראת סוף החשכה, וכמבואר בדניאל (**דניאל יב, י**) "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים והמשכילים יבינו" ועוד נאמר (**זכריה יג, ט**) "וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב", שבגמר הבירור הנורא תלוי חיסול הטומאה והסטרא אחרא מן העולם, ותיקון העולם במלכות שדי, הרי שדווקא אז מתגברים כוחות החומר והפיתוי להעמיס עלינו כיסויים עבים כי בעיכוב ניצחוננו תלוי קיומם.

יד. "דור המסיים" ראוי הוא לזכות למה שלא זכו הדורות הקודמים לסיבת ריבוי הנסיונות שיתערמו בו

ומאידך, לדורנו המלא בניסיונות, לו נאה ויאה להיחשב "דוה המסיים" לקבל פני משיח צדקנו יותר מיתר הדורות שקדמונו, שהרי אנו במצב קטנות המוחין ביותר, ומצד שני נוספו עלינו ניסיונות קשים ותקיפים שגם בעלי המוחין הגדולין כעולא ורבי יוחנן פחדו מניסיונות אלו, עד שאמרו ( ) "ייתי ולא אחמיניה". ובהצטרף עלינו ב' הקשיים יחד, קטנות המוחין מצד אחד וריבוי הניסיונות והצרות מצד שני, הרי שלגבורה ולצדקה תיחשב לנו אפילו במעט שאנו עושים ביחס למה שעשו קדמונינו, להצדיק עלינו את הדין להיות מרואי פני הגאולה, כי כמו כן גם ידונו אותנו מן השמים לפי רב ניסיונותינו להחשיב לנו את עשותנו אשר ביכולתנו כאילו עשינו הרבה, (**וכמו שהארכנו בזה לעיל במאמר ח'**) ובזה נחיש את הגאולה לעצמנו ולכל הדורות שקדמונו.

מאמר י"ד - השראת השכינה בישראל - גילוי לשעתו ולדורות

א. כמה עיונים בענין השראת שכינה בישראל

בשנה מעוברת נוהגים חיזוק מיוחד בשבועות שובבי"ם ת"ת שסיומם בפרשת "תצוה", בשיחה זו נערוך כמה דברי חיזוק בעניני "קדושה", שכן נהגו בשבועות אלו לחזק את נקודה זו הצריכה חיזוק תמיד ובפרט בימינו.

בפרשיות אלו האחרונות עוסקים אנו במתנת ה' הגדולה ביותר לעמו ישראל, הלא היא השראת השכינה בישראל, שנאמר: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכ ם ".

ענין השראת שכינה הינו עמוק ונשגב מבינת אנוש ויש בו סודות נפלאים הנעלמים מבני אדם, אולם כידוע שבכל ענין בתורה יש בו גם "פשט", ובפרט בתורה שבכתב יש לנו

לעמול ולהתיגע לישב הפסוקים על פשוטו של מקרא ולהבין מהם אורחות חיים שבאים המה ללמדנו, כל חלק מתורה שבכתב ניתן לכל אדם מישראל ולו הפשוט ביותר ללמוד ממנו את רצון ה', כך שחייבים אנו לראות בדרך פשט את ענין השראת שכינה בישראל למען גם אנו שאין לנו יד וחלק בסודות התורה לא ימנע מאתנו הבנה בחלק נכבד זה התופס פרשיות רבות בתורה: תרומה, תצוה, ויקהל, פקודי, וכן כמעט כל חומש ויקרא עוסק בקרבנות הנקרבים בבית המקדש.

ונקדים להבנת הענין כמה שאלות.

א. מהו ענין השראת שכינה בישראל והלא הקב"ה מלא כל הארץ כבודו, ואמרו חז"ל: "אין העולם מקומו של הקב"ה אלא הקב"ה מקומו של עולם", ואם כן מה שייך לומר ששכינה שורה בישראל דמשמע שזו הבטחה ומתנה, וכי היאך אפשר מציאות אחרת אחר שמלא כל הארץ כבודו.

ב. מהו ענין השראת שכינה בישראל דוקא והלא מלא כל הארץ כבודו, ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה' רם על כל גוים ה', ואם כן היאך נמנעת השראת שכינה כמו כן מאומות העולם.

ג. מהו ענין הנאמר בגמרא (**ברכות ז'**): ב' דברים ביקש משה וניתן לו, ביקש משה שתשרה שכינה על ישראל וניתן לו, ביקש משה שלא תשרה שכינה על אומות העולם, וניתן לו, מה החסרון שתשרה שכינה גם באומות העולם.

ד. היאך יתכן הדרגות בהשראת שכינה, שהרי זה פשוט שלא כל מקום שוה בהשראת שכינה, שהרי בית קודש הקדשים קדוש מההיכל, וההיכל קדוש מהאולם, והאולם מהעזרה, והעזרה מחומות הר הבית, והר הבית מירושלים, וירושלים מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל מכל העולם, ומה שייך הדרגות בשכינה אחר שהקב"ה אין בו לא גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ומה שייך הדרגות באורו הפשוט - א"ס ברוך הוא.

ה. מה נותן ומוסיף השראת השכינה לישראל ומה נגרע בסילוקה של שכינה מישראל כשאינם ראויים לכך, וכנאמר "וראה בך ערות דבר ושב מאחריך".

ב. בית המקדש הינו פינה המופשטת ממעטה הטבעי הפרוש על הבריאה

להבנת הענין לפי פשוטו חייבים אנו להאמין שבמהותו יתברך אין שינויים ח"ו, וכל השינויים הם מצד המקבלים בלבד. וכאשר המקבלים הנם באופן של יכולת קבלה להיותם מוכשרים לקבל, אזי מעטה הטבע ואחיזת עינים של חיצוניות "מנהגו של עולם" מסתלקת, ורואים בני האדם את הנהגת שמים שלא בדרך טבעי.

למשל, כשהיו ישראל במדבר שאז שרתה עליהם שכינה והיה משכן ה' בתפארתו לשכון אור ה' בתוכם, זכו לגילויים נוראים במשך ארבעים שנה: ענני כבוד, מן ובאר, שכל אחד

מניסים אלו היו בו פרטים רבים של ניסים כמבואר בחז"ל. וכן בבית ראשון ששרתה בו שכינה היו בו עשרה ניסים הנראים לעינים כמבואר במשנה באבות (פ"ה מ"ה), וכשחטאו ישראל הלכו הניסים ונתמעטו ומעטה הטבע נפרש באופן גס יותר להעלים את השגחת ה' מבני אדם. דהיינו להעלים את בהירות הדעת שאין עוד מלבדו וכל הסיבות שקר ורק הבורא פועל מבעד לכל המסכים החיצוניים ואין עוד מלבדו ממש.
והענין שרצה בו הא-ל יתברך לבנות לו בית מיוחד ובו יהיו הניסים מתחוללים באופן גלוי כבזמן המשכן ובית ראשון, היינו, שציונו הבורא שנקצה לו מקום ובאותו מקום שנקצה לו שם תחשף הנהגתו מיתר המקומות שבעולם, כלומר מצידו יתברך אין שינוי והוא הפועל בכל מקום ובכל זמז בשוה ממש, אלא שבכל יתר מיקום העולם העלים הבורא מבני אדם את הנהגתו הניסית ועטפה במעטה טבע וחומר, מלבד בבית הקדש שם הקצה מקום שבו הסיר את מעטה הטבע וחשף לעין כל את האמת שנמצאת בעצם בכל מקום ובכל פינה בעולם באותה מידה בשוה ממש, אחר שכאמור במהותו יתברך כביכול אין שינוי, ורצה להורות לנו בזה שאותה אמת של "אין עוד מלבדו" הנמצאת במקדש -נמצאת היא בכל מקום ובכל פינה בעולם, אלא שהיא עטויה בטבע, ואותה אמת הגלויה במקום המסוים שהוא בית המקדש ששם ביקש הקב"ה להקצות לו מקום לגילוי אותה אמת, ועשה שתהא במקום ההוא ללא מעטה חומר וטבע, הוא כדי שמשם תוודע לכל באי עולם הנהגה זו ולכך הוסר ממקום זה - בגזירתו יתברך - כל מעטה טבעי.
ג. המטרה שתהא פינה מופשטת ממעטה טבעי להודות ולגלות על מציאות כל היקום שהנו כמו כן תחת כבודו יתברך, ואף שאינו נראה מסיבת מעטה הטבע הפרוש עליו
והמטרה בכך הוא שהמפורש יגלה על הסתום, שיתבוננו בני האדם ויקישו מאותו מקום שגילה הקב"ה את אמת "אין עוד מלבדו" וחשף ממנה כל מעטה טבעי, לכל המקומות בעולם עד סוף פינה אחרונה, שכן הנהגתו יתברך גם שם באמת הזו של "אין עוד מלבדו", וזאת עבודתנו להיות חכמים ונבונים להבין שאותה הנהגה של אין עוד מלבדו הגלויה בבית אשר הקצה ה' - בית מקדש, היא בדיוק ממש אותה הנהגה הנוהגת בכל מקום ומקום.
ועשה זאת הקב"ה מאהבתו אותנו לסייענו ולעוזרנו לעמוד בפיתוי מעטה הטבע השורר בעולם בכל מקום ומקום, שיקל עלינו לראות את האמת בכל מקום, ואף שנסתרת ונעלמת היא, אולם דרך המקום אשר בחר בו ה' להיות מקום הנהגתו בו גלויה, נכיר ונדע את אמיתותו יתברך בכל מקום ובכל פינה.

ד. נצטוינו לנהוג בקדושה במקומות הקדושים להיות שם נחשף מעטה הטבע וגילוי אורו יתברך בגלוי

וצוה ה' שנקדש את אותו מקום בו הנהגתו גלויה שהוא בית המקדש והעניש הזר הקרב, לא מפני שבמקום אחר מבית המקדש יש פחות בכבודו יתברך שהרי מלוא כל הארץ כבודו, אלא היות והקצה ה' מקום ממנו חשף מעטה הטבע, וכבודו יתברך יראה בו בגילוי, כן הנהיג בו הנהגה גלויה נוספת שיענש המחלל מקום זה, דהפה שהתיר את גילויו במקום ההוא ממאסר הטבע - הוא הפה שאסר להיות במקום ההוא שום חילול שהוא, והפה שאסר את הגילוי ביתר המקומות וציוה שם על פריסת מעטה הטבע - הוא הפה שהתיר דברים מסוימים שאסרם לזרים בבית המקדש, ולעולם אין השינוי מצד מהותו יתברך חלילה.

ה. גילוי אור יתברך בזמן שהיה ביהמ"ק קיים הינה לימוד לשעתו ולדורות

מטרת התקופה בה היה בית המקדש קיים "למען תלמד ליראה את ה' כל הימים", כלומר תקופה זו מטרתה לא רק לשעתה בלבד אלא לכל הימים גם החשוכים ביותר המסתירים את הנהגת "אין עוד מלבדו", עלינו לזכור את הנהגתו בתקופה הארוכה של בנין הבית, וכנאמר "אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדדם עד בית אלוקים בקול רינה ותודה המון חוגג" (**תהילים מב**).

שהרי כשבית המקדש היה קיים ורצה אדם לחזק עצמו ביראת ה' ובאמונתו היה הולך לחצר העזרה ומתמלא ביראת ואהבת ה', בראותו את עצי המערכה, אש קטנה ששום גשמים שבעולם אינם מצליחים לכבותה, ועשן היוצא ממנה מיתמר ועולה כדקל ושום רוחות שבעולם אינם מצליחים להזיזו, וכמו כן נכנס הוא לבית המטבחים ואין זבוב נראה שם, עומדים צפופים ומשתחווים רווחים ועוד, הרי שהיה רואה שם הנהגה חשופה מכל מעטה טבעי. וכך היה חוזר לביתו מתוך אמונה נחושה ונחרצת, חקוקה בלבו ובפיו, שבעצם כל מעטה הטבע הנו שקר, והאמת היא אחת - "אין עוד מלבדו".

ו. "גלות השכינה", היינו בכך שנסתרה ונתכסתה ההנהגה הגלויה במעטה טבע ובשביל כך בני אדם טועים אחר סיבות ומקריות העולם

ובעוונותינו חרב ביתנו וגלינו, ובקושי שבגלות מלבד היסורים שסובבונו בגלות, עוד זאת הקשה ביותר שנסתר מאתנו אור פני ה' והנהגתו הגלויה, ואין לנו ממה להקיש על גילויו אלא רק מהעבר שאינו לנגד עינינו, וזה מקשה את העבודה למאד שהרי אינו דומה "תא חזי" ל"תא שמע".

וכן ביאר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (**מובא בספרו שיחות מוסר**) ענין "גלות השכינה", והוא בכך ששלטון הבורא הבלעדי בבריאה - אין עוד מלבדו - מוסתר מבני אדם ובכך

כבוד שמים מחולל, כי בהיות שהנהגתו נסתרת, מתכחשים בני אדם לאמת נסתרת זו, ואינם מכבדים כראוי את כוחו ויכולתו ומתוך כך כבודו מחולל, והגורם לכך הוא בזה שאמיתות מציאותו מכוסה הוא בעפר, וכנאמר בהבטחת הנביא ישעיה שלעתיד יסתלק אותו הסתר שכיסה את אור ה' בגלות, שנאמר: "התנערי מעפר קומי שבי ירושלים" (**ישעי', נב**) ואז נאמר "הס כל בשר מפני ה' כי נעור ממקום קודשו", ונאמר ע"ז במדרש (**ב"ר תחילת פרשת וישלח**): אמר רבי אחא: כהדא תרנגולתא דמנערא אגפה מן קוטמא - כתרנגולת זו המנערת עצמה מן האפר.

כשהטבע שולט בעולם ובני אדם טועים לראות בכוחות שונים עצמאות מלבדו יתברך - זהו "שכינה בגלות".

נתבונן !

היש גלות השכינה קשה יותר מכך, שישנו במציאות כח עליון בעולם הפועל הכל, ובני אדם ממנו ניזונים, ממנו חיים בכל רגע, ועם כל זה מתכחשים לאותו כח ומיחסים את הצלחותיהם לגורמים שקריים שאין בהם שום תועלת והצלה בהתעלמות גמורה מהאמת, היש בזיון והשפלה גדולה מזו לכבוד שמים.

ובפרט שכתוצאה מכך שנעלמת הנהגת שמים מהבריות ומכוסה היא באפר הטבע והמקרה, הולכים בני אדם אחר שרירות לבם ומקציפים את רצון ה' וממרים את ציוויו, ובזה כביכול יש גלות לכבודו יתברך.

ז. הגלות ושפלות עם ישראל בגלות הוא גלות והשפלה להשכינה

ובזה יובן "כל מקום שגלו ישראל שכינה גלתה עמהם" (**מגילה כט ע"א**), כיון שבכל מקום שגלו ישראל והושפלו על ידי אויביהם הרי שבזה הושפל גם כבוד שמים, וכטענת משה "ואמרו הגויים מבלתי יכולת ה' וגו' (**במדבר יד טז**), לכך כל השפלה והשפלה שיש לישראל זו השפלה לשכינה שזכינו לגילויה.

ח. ביקש משה שלא תשרה שכינה על אומות העולם בהיות ואין שווה התועלת שתשרה עליהם שכינה בנזק הגדול של קלקול יחודינו וסגולתינו על פני העמים

וגלות השכינה היא רק בהשפלת כבוד עם ישראל ולא בהשפלת שום אומה, שהרי נאמר בגמרא ברכות דף ז' ע"א: "ביקש משה שתשרה שכינה על ישראל וניתן לו, ועוד ביקש משה שלא תשרה שכינה על אומות העולם וניתן לו".

הרי שב' בקשות ביקש משה מהקב"ה "ונפלינו אני ועמך הלא בלכתך עמנו", שנהיה אנו זוכים להשראת שכינה בלבד, וזו תהא יחודיותנו וסגולתנו על כל העמים, כלומר שתהא בעם ישראל הנהגה שמעל כוחות הטבעים, שזו כאמור השראת שכינה שמסתלק מעטה הטבע מההנהגה, ואילו אומות העולם יושלכו למקרים ולטבעים כדי שיוכר

לעם ישראל עצמו יחודיותם, ויפרשו מאומות העולם בראותם כי הנם עם מיוחד, ולכן ביקש זאת משה שלא תשרה שכינה על אומות העולם, כדי לשמור על יציבותם של עם ישראל להיות נאמנים לה' בראותם ההפרש הגדו' בינם לבין אומות העולם, בהנהגת ה' עמם שלא בדרך הטבע, והוא דבר הנעלם מאמונת הגויים שמאמינים בחידוש העולם אולם לא בהשגחה פרטית, שהרי אינם מצווים על "שיתוף", ואם כן כל הנהגת הברכה והנס שהינם למעלה מהטבע הוא מהם והלאה ולא עשה כן לכל גוי, ומשה רבנו שידע להסתכל בשורשם ובמהותם של האומות הבין שאינם שייכים לאמונה זו ואין בהם כלים לקבלה, ביקש שגם ליחידים שבהם והזכאים לכך לא יצליחו להוריד שכינה בגלוי למען כאמור שלא יתעו עם ישראל מה', כי אין שוה התועלת שאולי תיתכן במועטים שבהם שראויים במעט לשרות שכינה ביניהם, לעומת הנזק הגדול שיושוו לכאורה לעם ישראל ולא תהא ניכרת יחודיותנו עליהם.

ט. כדי שלא יתקנאו האומות בהשראת שכינה השורה בתוכינו חלק ה' אותם לתת להם חלקם בכשופים ובכוחות טומאה

ומאידך כדי שהגויים לא ינסו לידבק המה בישראל מצד השראת השכינה שבישראל, החליקם הקב"ה בכוחות הטומאה של כישופים, אוב וידעוני ודורש אל המתים, כי סוף סוף כל נפש ואפילו נפש גוי אף שחוצבה ממקור נחות ושפל עם כל זה יש לה שאיפה להתעלות לחיי רוח שמעל הטבע, ולכך החליקם בתחליף לקדושה שזכו לה ישראל ונתן להם את חלקם בכשפים ובכוחות טומאה למיניהם, שהמה כוחות שמעל הטבע מצד השלילי.

י. בפרטות אין שוה השראת השכינה בישראל וכל אחד כפי מעשיו כך שורה עליו שכינה

ענין השראת שכינה כשם שהוא בכללות ישראל כן הוא אצל היחידים הראויים לכך להיות שורה עליהם שכינה ביותר מאשר על יתר העם, והוא ענין השראת השכינה אצל אישי ישראל שהתעלו במעלות הקדושה והצליחו לחשוף ולקלף את מעטה הטבע מהבריאה ולראות רק את הבורא ולידבק בו, וככל שהתעצמו בזה יותר זכו לידבק בשכינה שהוא בעצם כבודו יתברך המלא את כל הארץ.

והוא ענין "שתשרה שכינה במעשה ידיכם", והכוונה שתהא ברכה מעל הטבע ותהא הברכה באופן ניסי, כי זו תוצאת השראת שכינה - ברכה מעל הטבע, כי השראת שכינה ביאורה חשיפת מעטה הטבע מעל גבי דבר ששורה בו, וממילא שורה הברכה בדרך נס, וזה תלוי באמונתו של האדם, כשמאמין הוא שאין עוד מלבדו ומסלק במחשבתו את כח גורמי הטבע, כמו כן נוהג בו הקב"ה לסלק כח הטבע ממנו ומונהג בו בהנהגה ניסית

כפי מדריגתו, בבחינת הנעשה אצל רבי חנינא בן דוסא: מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק. וכמו כל הניסים שנעשו לאבותינו בזמן שהיתה שכינה שורה בישראל.

יא. המדות הרעות מרחיקים את השראת השכינה

וזהו חומר עוון הגאוה שנאמר עליה (**סוטה ה'**) "כל המתגאה דוחק רגלי השכינה", וכן (**ברמב"ם הלכות דעות פ"ב ה"ג**): "כל הכועס כאילו עובד ע"ז", לפי שאלו מרחיקים את אמונת אין עוד מלבדו, שכן המתגאה חושב עצמו לבעל כח ויכולת, וכן הכועס מיחס את מאורעותיו לגורמים טבעיים ולכך כועס על אותם גורמים, וזה להיפך מאמונת "אין עוד מלבדו", בעלי מדות אלו פורשים מעטה טבעי על מאורעות העולם, ובזה מסלקים שכינה מישראל, וגורמים גלות לשכינה בכך שמכסים ומסתירים את הנהגתה בהנהגת הטבע.

יב. השראת השכינה תלויה בשמירת מדת היסוד שהוא כלל עניני הקדושה

אלא שתחילת העבודה והתנאי לזכיה רוחנית זו של דביקות בה' שהוא ענין השראת שכינה בקרב האדם היא "קדושה", ונבאר ענין זה.

לא מצינו בתורה הדגשה כל כך מפורשת המתנה בתנאי כפול וב"הן קודם ללאו" כתנאי בני גד ובני ראובן, את השראת השכינה או סילוקה אלא דוקא בחילול או בשמירת הקדושה והפרישות מהעריות.

שנאמר: (**דברים כג, טו**) "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". הרי שהתנאי להיות ה' מתהלך בקרב מחנינו הוא דוקא בהיות מחנינו קדוש, זהו ההן שבתנאי, והלאו שבתנאי "ולא יראה בך ערות ושב מאחריך", והנה "תנאי כפול" וכמו כן "הן קודם ללאו" כהלכות תנאי בני גד ובני ראובן.

וכמו שהיה אומר החפץ חיים: "אימתי האסון הגדול ביותר לישראל? - בהסרת ה' יתברך שכינתו והשגחתו מעמו למוסרם למקרים ולטבעים, ואז מופקרים המה לכל אויב ונוגש - וכאם המפקרת בניה לכל אורב וטורף כן עם ישראל ללא השגחה, ומהו הגורם הגדול להסרת השגחתו יתברך מעמו? - "ערות דבר", שנאמר "וראה בך ערות דבר ושב מאחריך".

ולדברינו לעיל שביאור השראת שכינה הוא במה שאנו מסירים את מסך הטבע מהבריאה, ומצליחים לגלות את הנהגתו הניסית של הבורא שמבעד למסך הטבע, הרי שחטא העריות הגורם לסילוק השכינה ביאורו הוא שמתיש הוא את כוחנו מלהסיר את מעטה הטבע, ובגלל חטא זה מטשטש אצלנו ראיית "אין עוד מלבדו", ומשתעבדים אז לטבע, ואין לנו יכולת להסירו מעלינו.

יג. האמונה תלויה בדעת האדם, ושלמות הדעת תלויה בשמירת היסוד - הברי"ק ששורשו בדעת

והסיבה לכך היא מפני שקלקול בקדושה היא קלקול בדעת שהרי הברי"ק נקרא יסוד והיסוד מקורו מהדעת שמשם נמשך ההתעוררות ליסוד דאין קישוי ביסוד אלא מדעת, וכל האמונה תלויה בדעת וכמו שהובטחנו לעתיד "ומלאה הארץ דעה את ה'" שאז תהא האמונה בשלמות כי הדעת תהא בשלמות, א"כ פגם הברי"ק הוא פגם בדעת, ופגם בדעת הוא פגם באמונה. וענין השראת שכינה הוא גילוי שמתגלה בדעת - גם אם לא בגלוי - לידע שאורו יתברך מתפשט בכל מקום ולית אתר פנוי מיניה, ולכך מכאן הקשר האמיץ והחזק בין האמונה לקדושה.

יד. חילול הקדושה הוא הגורם הגדול לעצבון ולהסרת החשק מתורה ועבודה

ומי לא בוחן זאת בעין פשוטה דכאשר יצרא דעריות מקשקש בקרבו ומתפתה הוא לחטוא ואינו מתאמץ להשיב מלחמה, אזי כל אומץ רוחו וחוזק לבבו נימס ואין בו כח לכל דבר שבקדושה והוא בבחינת "וימת לבו בקרבו", מתהלך הוא בעצבון רוח מיואש מעצמו אבוד תקוה ועוד הרגשות קשות מאלו, והסיבה היא היות וחטא זה גורם סילוק השכינה יותר מכל העבירות.

טו. החרון אף הנורא ביותר מתעורר בכשלון חטא העריות

והנה ראינו זאת בתורה דבעוון העגל מתו כשלשת אלפי איש, ואילו בחטא בנות מואב מתו עשרים וארבעה אלף, ועוד מאה שבעים ושש אלף שהוקיעו שופטי ישראל וכנאמר: "ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור" (**במדבר כה, ה**), ומביא שם רש"י מגמ' בסנהדרין (**יח ע"א**) ששופטי ישראל היו שמונים ושמונה אלף, וכל אחד מהם הרג שנים הרי שנהרגו ע"י שופטי ישראל מאה שבעים וששה אלף, ולא די בזה, אלא היה ברצון ה' לכלות את בני ישראל לגמרי לולי פינחס שקינא לה', וכנאמר: "פינחס וגו' השיב את חמתי מעל בני ישראל ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי", וכמו כן נכתב כאן לשון "קנאה" כמובא בסוטה: "ועברה עליו רוח קנאה וקנא את אשתו", וכאמור דבכאן עולה חרון אף גדול על ישראל בהמירם אהבת ה' באהבה זרה.

טז. הדור האחרון שנועד להתמודד עם תכלית המינות והאפיקורסות יתרבה בו חילול הקדושה כדי להתיש את כח האמונה שתלויה בקדושה

וכבר ביארנו לעיל שהאמונה תלויה בקדושה, וכנאמר בחבקוק "וצדיק באמונתו יחיה", כדי לזכות לאמונתו יחיה ובפרט בדור האחרון שעליו ניבא חבקוק, נדרש להיות קודם במדריגת "צדיק", וכידוע שתואר צדיק אינו אלא לשומר ונוטר קדושתו כמובא בזוה"ק בהרבה מקומות, דלכך נקרא יוסף - יוסף הצדיק, וכנאמר (**עמוס ב, ו**): "על מכרם בכסף

צדיק ואביון בעבור נעלים", והוא לפי שהצטיין במדה זו יותר מאחיו ולכך תואר זה ניתן דוקא לו.

וזהו שבא חבקוק לומר לדור האחרון, שעיקר הנסיון בדור האחרון יהא על אמונה, וכבר הארכנו בזה במקומות רבים בשם אוה"ח הקדוש שקודם הגאולה יצטרכו ישראל להתמודד עם שער החמישים של הטומאה, שהוא שער המינות והאפיקורסות באופן הקשה ביותר שלא היה כמותו בעולם, ולדעת הח"ח והגר"י לוינשטיין ועוד מקדושי ישראל זו היא עיקר מלחמת גוג ומגוג - מלחמת האמונה עם הכפירה והמינות.

וע"ז קאי חבקוק ואומר: דע ! כי ההתמודדות על האמונה תהא קשה מאד בדור האחרון, אולם מי זה שיחזיק בה, ויחיה על ידה, ולא יאבד בתהום המינות והתעתוע שיתעתע השטן בבני אדם להתעותם בכחי ועוצם ידי, זה רק מי שיוקדם לו תואר "צדיק".

וזאת יש לנו לדעת ! שתואר זה הוא לכל אחד ואחד כפי מדריגת נסיונותיו, יש אחד שהנסיונות תוקפים אותו למאד, ובהתאם להתגברותו כפי יכולתו יחשב לצדיק, ולכך בימינו אין פלא שיוצדק תואר זה לשומר עצמו מחטא וממראות אסורים, כי ביחס לנסיונות הדור זהו גדר הצדיק שבו, וכנאמר גבי נח: "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה".

ולכך אנו רואים היאך משתמש השטן בנשק העריות בעקבתא דמשיחא באופן שלא היה כמותו מעולם, לטמא צעירי ישראל בפיתויים שונים קלים וזולים ללא מאמץ ובאופן מידי, ומטרתו לא לסיים עמהם בחילול הקדושה, אלא שבזה שיחללו קדושתם יאבד תואר "צדיק" מהם, ובכך לא יחזיקו מעמד באמונה שכל חיזוקה ויציבותה של האמונה תלויה בהצדקת תואר זה - "וצדיק באמונתו יחיה", כי במידה זו של הקדושה תלויה השראת השכינה או סילוקה מהאדם, וכשמתקדש האדם שורה בו שכינה, וממילא אמונתו חזקה ומוצקה שכל רוחות שבעולם אינם יכולים לעקרה.

יז. השראת השכינה היא בכל עידן וזמן ואפילו אצל היחיד

וענין זה של השראת שכינה הוא אינו משתנה בכל עת ובכל זמן ואפילו אצל יחיד, כמובא באבות דאפילו אחד העוסק בתורה - שכינה כנגדו, וכן איתא במדרש איכה (**בילקוט תתרלד, וכן בתנדא"ר יח**) על פסוק (**איכה ב, יט**.) "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'": וזה לשונו: כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו ועוסק בתורה - כביכול הקדוש ב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו, ולכך נאמר "נכח פני ה'" ולהלן הוא אומר (**מ"א כ, כט**): "ויחנו אלה נכח אלה" ע"כ.

ונוסח תפילתנו בלשון נוכח כעומד לפני השכינה, ודין איסור לעבור לפני המתפלל הוא גם במתפלל ביחיד לפי ששכינה כנגדו, ולכך ככל שיגביר קדושתו ואמונתו בו יתברך בהסרת מעטה הטבע מהבריאה, כן יזכה ביחידות לגילוי אור ה' שינהג עמו בפרטות ענייניו שלא כדרך הטבע, והברכה תשרה בכל מעשה ידיו.

יח. "ולדבקה בו" - וכי אפשר להדבק בשכינה אלא הידבק בתלמידי חכמים

ועל פי זה יבואר מה שהקשו חז"ל (**כתובות קי"א ע"ב**) על הפסוק "ולדבקה בו" וכי אפשר לידבק בשכינה והלא הקב"ה אש אוכלה הוא, אלא הידבק בתלמידי חכמים. והוא קשה, שהרי וכי סלקא דעתך כי השכינה היא אש חומרית שקשה היאך נידבק בה, והלא כוונת הפסוק שנידבק באהבת ה' ולא נפריד מחשבתנו ממנו וזה ביאור ולדבקה בו, ואם כן מה הקושי של חז"ל בהבנת פסוק זה שכל כך נדחקו בו עד שתירצו הידבק בת"ח? ועוד היאך דיבוק בת"ח יהא תירוץ לשאלת חז"ל וכי היאך אפשר לידבק בשכינה?

אלא הכוונה וכי אפשר להידבק בשכינה והלא מעטה הטבע עוטה עליה ואוחז את עיני האדם באחיזת עיניים מלראות האמת, ולכל היותר אפשר מידי פעם לזכור בהשגחה, אבל לידבק בהנהגת השכינה מבלי לראות אלא אותו יתברך וכי אין עוד מלבדו ממש זה בלתי אפשרי, וזה יהא רק לעתיד כשרוח הטומאה תעבור מן הארץ ואז נוכל לידבק באש זו של השכינה, אולם לעת עתה אי אפשר לנו לידבק באש זו באופן של דביקות ממש. וע"ז עונים הנ"ל דאפשר הדבר, ואם תרצה הוכחה לכך, צא והידבק בתלמידי חכמים אמיתיים שנתעלו במעלות האמונה במדריגות מופלאות וזכו לידבק בה' ומתמידים במחשבת "אין עוד מלבדו" בכל רגע ממש, זה שיתן לנו ראשית את האמונה שאפשר להגיע למדריגה זו, וכמו כן ההתדבקות בהם תביא אותנו לזכות להגיע כמו כן להתדבקות בשכינה, בראותינו שישנה אפשרות גם לאדם שהוא גוף והנו בתוך עולם של טבע מקרה וסיבות ועם כל זה מצליח להתעלות ולהסיר מנגד עיניו את אשר יראו עיניו ולהגביר את שכלו על אשר יראו עיניו, התדבקות באנשי מעלה כאלו, זהו הדרך היחידה לתת לאדם כח וגבורה להתחזק באמונה זו של "אין עוד מלבדו".

וגם אם לא יזכה לכך האדם בפועל ממש לסיבת חומריותו, אולם לפחות בידיעתו יהא ברור לו מציאות זו של דביקות בשכינה, ולפחות ידיעתו תהא דבוקה במציאות זו כנראה בחוש אצל הדבקים בצדיקי הדור שמתפעל לבם בכל עת מגדולת רבותיהם, ולפחות מדברים ממעלת דביקותם של רבותיהם בבורא כך שלפחות מתחזקת ידיעתם בזה, ומכך יתעלו אף הם.

וזה עיקר מעלת סיפורי צדיקים, לא המופתים והניסים שנעשו על ידיהם כמו שחושבים ההמון, אלא לספר מהנהגותיהם ודביקותם בבורא.